

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FUZÛLÎ'NİN TÜRKÇE DÎVÂNİ'NDAKİ GAZELLERDE
EDEBÎ SANATLAR

NURGÛL ÇELİK

DANIŞMAN
PROF. DR. ABDULLAH EREN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

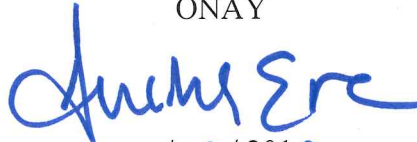
ORDU 2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Nurgül ÇELİK'in hazırladığı "Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânındaki Gazelerde Edebî Sanatlar" başlıklı tez 25/07/2019 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan:	Prof. Dr. Abdullah EREN	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri:	Prof. Dr. Beyhan KESİK	Giresun Üniversitesi	
	Prof. Dr. Necip Fazıl DURU	Ordu Üniversitesi	

ONAY

02.. / 09 / 2019.

Dr. Öğr. Üyesi Seçkin EVCİM

Enstitü Müdürü V.

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum “Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı'ndaki Gazelerde Edebî Sanatlar” adlı çalışmamı, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

... / ... / 2019

NURGÜL ÇELİK
11530100014

ÖZET

ÇELİK, Nurgül, *Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı'ndaki Gazelerde Edebî Sanatlar*, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, 2019.

XVI. yüzyıl Klâsik edebiyat şairi Fuzûlî, hem yaşadığı yüzyılın hem de Türk Edebiyatının tanınmış şairlerinden biridir. Aşk ve ızdırap şairi Fuzûlî, yüzyıllar geçmesine rağmen edebiyat dünyamızdaki yerini korumakta ve birçok araştırmannın inceleme alanı olmaya devam etmektedir. Hem şairliği hem de eserleriyle edebiyat kültürümüze zenginlik katan Fuzûlî'nin eserleri üzerine yapılan çalışmalar sayesinde eserlerinin anlaşılması, tanıtılması kolaylaşmaktadır. Fuzûlî, duygu ve düşünce dünyasını şiirlerine edebî sanatlar aracılığıyla başarıyla aktarmış bir şairdir. Bu kabiliyetini yoğun bir şekilde gördüğümüz şiirleri ise şüphesiz Türkçe gazelleridir. Fuzûlî'nin bu başarısı Klâsik şiirimizde gazel şairi olarak anılmasını da sağlamıştır.

Bu çalışmada Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı'ndaki gazelerde edebî sanatların tespiti, tasnifi ve kısmen de tahlilini yaptık. Edebî sanatlar hakkında öz bilgiler verip edebî sanat tespiti yaptığımız beyitleri ise ait olduğu başlık altında beyit sırasına göre derledik. Açıklamalı beyitlerin günümüz Türkçesindeki karşılığı veya açıklamasını vererek tespit ettiğimiz edebî sanatın beyit üzerindeki anlaşılabilirliğini artırmaya çalıştık. Ayrıca XVI. yüzyılda yazılmış bir eserde edebî sanatların kullanım sıklığını da göstermeye çalıştık.

Anahtar Sözcükler: Fuzûlî, Türkçe Dîvân, Gazel, Edebî Sanatlar

ABSTRACT

ÇELİK, Nurgül, *Literary Arts at Ghazzals in Fuzuli's Turkish Divan*, Postgraduate Thesis, Ordu University, Institute of Social Sciences, Ordu, 2019.

Fuzuli, a 16th century Classical literature poet, is one of the well-known poets both of the century he lived and of the Turkish Literature. Fuzuli, the poet of love and anquish, in spite of the centuries to have passed, keeps his importance in the world of literature and has continued being the field of many researches. Thanks to the researches on the works of Fuzuli, who enriched our literature culture both with his poetry and works, it becomes easier that these works are understood, and introduced. Fuzuli is a poet who transferred the world of feelings and ideas to his poems successfully via literary arts. Of all his poems, in which we see that skill of him intensively are undoubtedly his Turkish ghazals. That success of him has also helped him being remembered as the Poet of Ghazal in our Classical poetry.

In this work, we detected, classified and partially analysed the literary arts in Fuzuli's Turkish Divan. We also compiled the couplets, which give core knowledge about the litarary arts and which we used for the detection of literary art, under the title they belong according to couplet order. By providing the Turkish equivalent or the explanation of the explained-couplets in Turkish used at present, we tried to increase the comprehensibility of the literary art we had detected on the couplet. Besides, we tried to show the frequency of the literary arts used in a work written in 16th century.

Key Words: Fuzuli, Turkish Divan, Ghazzal, Literary Arts

ÖN SÖZ

Güzel sanatların bir dalı olan edebiyat; roman, hikâye, deneme, şiir gibi türlerde farklı metotlar kullanır. Örneğin şiirde, nazım şekilleri sözü bina ederken nazım türleri muhtevanın çerçevesini belirler. Edebî sanatlar dediğimiz güzellik unsurları ise ustalık sergilemek isteyen sanatçıların en çok başvurduğu ziynetlerdir. Maharetli şairler “söz”ü altın gibi işlerken bu ziynetlerle söze zariflik, güzellik katmıştır. Bu yüzdendir ki edebî sanatlar özellikle Klâsik edebiyat şairleri tarafından çok kullanılmıştır.

Çalışma alanımızı oluşturan edebî sanatlar Klâsik Türk şiirinin en önemli öğelerinden biridir. En güzelini yazmak bir hünerse bu, edebî sanat kullanmadan olamazdı elbette. Öyle ki Klâsik Türk şiirinde neredeyse edebî sanat bulunmaya tek bir beytin olmadığını söyleyebiliriz. Özellikle Klâsik Türk şiirinin vazgeçilmez öğeleri olan mazmunlar başka bir kavramı temsil ederken, doğal olarak, edebî sanatları da var etmiştir.

Edebî sanatlar, şiirin anlam inceliği kazanabilmesinde oldukça önemlidir. Edebiyatımızın her döneminde edebî sanatlar kullanılmıştır. Ancak şu bir gerçek ki edebî sanat çeşitliliğinin ve kullanım sıklığının en çok olduğu dönem, Klâsik Türk edebiyatı dönemidir. Sanatçılar, gerek şiirde gerek nesirde edebî sanat kullanmada tasarrufta bulunmamıştır. Çünkü Klâsik Türk şairleri için sözü güzel söylemek, asıl amaçtır. Biçim güzelliğinin bu kadar çok önemsendiği bir dönem edebiyatında edebî sanat kullanımının çokluğu ise gayet doğaldır.

Edebî sanatların şiirde, özellikle Klâsik Türk şiirinde, önemi böyleyken bu konuyu uygulamalı olarak incelemek istedik. Fuzûlî'nin Türkçe gazellerini ise çalışmamız adına uygun bir örneklem olacağını düşünerek tercih ettik.

Bu çalışma; değerlendirme, kaynakça ve özgeçmişin yer aldığı üçüncü bölüm hariç iki ana bölümden oluşuyor. Birinci bölümde manaya, ikinci bölümde ise lafız ve yazıya dayalı edebî sanatların tanımlarını kısaca verdik. Bu sanatların tespitini ve incelemesini yaparken mümkün olduğunca çok sayıda örnek beyte yer verdik.

Klâsik Türk şiirini anlamak, hem bu şiirin dayandığı kaynakların hem de edebî sanatların iyi bilinmesine bağlıdır. Bu yüzden de, okuyucuya kolaylık sağlaması adına, tespitini yaptığımız her edebî sanat hakkında kâfi derecede bilgi verdik. İnceleme alanımızdaki edebî sanatları, Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı'nda yer

alan “üç yüz iki” gazelde tespit etmeye çalıştık. Her bir beyti, her sanat için ayrı ayrı okuduk. Edebî sanat örneği olan beyitleri, ait olduğu başlık altında derledik. Edebî sanat tespiti yapılan beyit örneklerinin bazılarını açıklamalı olarak bazılarını ise “örnekler” başlığı altında beyit sırasına uygun bir şekilde sıraladık.

Edebiyatta çok sayıda edebî sanatın olduğu malumdur. Çalışmanın niceliğini korumak adına incelediğimiz edebî sanat sayısını sınırlı tuttuk. Ancak burada ana sınıflandırma olarak esas alınan kaynak Numan Külekçi'nin Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar (4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005) adlı çalışmasıdır.

Bu tezin amacı Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı'ndaki gazelerde kullanılan edebî sanatları tespit, tasnif ve kısmen de tahlildir. Bu çalışmanın sonunda Fuzûlî'nin şiir sanatına katkısı, edebî sanatların Klâsik Türk şiirinin usta bir ismi tarafından kullanım şekli ve sıklığını da örnekler üzerinden göstermeyi amaçladık.

Bu çalışmada 1958 basımı Fuzûlî Türkçe Dîvân'ını (Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.) esas aldık.

Beyitlerdeki manaları ve edebî sanatları daha iyi keşfetmek için ise Ali Nihat Tarlan'ın Fuzûlî Divanı Şerhi (Akçağ Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2009.) çalışmasından istifade ettik.

Mümkün olduğunca az hatayla tamamlanması için gayret sarf ettiğimiz bu çalışmada beşerî ve teknik za'atlardan dolayı oluşabilecek muhtemel hata ve eksikliklerin müsamaha ile karşılanacağını umuyoruz.

Amacımız, bizden geriye kalacak bir nakıştan ibarettir, diyen Şeyh Sadî'yi yâd eder, ilköğretimden bu yana eğitim öğretim hayatımda yer almış tüm öğretmenlerime ve bu çalışmada danışmanlığıyla bana rehber olan kıymetli hocam Prof. Dr. Abdullah EREN'e teşekkür ederim.

Ordu 2019

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	v
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	19
1. MANAYA DAYALI EDEBÎ SANATLAR	19
1.1. HÜSN-İ TA'LİL	19
1.2. İCÂZ	23
1.3. İHÂM	32
1.3.1. İhâm-ı Tenâsüb	40
1.3.2. İhâm-ı Tezâd	42
1.4. İKTİBÂS	44
1.5. İLTİFÂT	46
1.6. İRSÂL-İ MESEL	49
1.7. İSTİ'ÂRE	51
1.8. İSTİFHÂM	60
1.9. İSTİHDÂM	70
1.10. İŞFÂK	73
1.11. KİNÂYE	76
1.12. LEFF Ü NEŞR	79
1.13. MECÂZ-I MÜRSEL	85
1.14. MÜBÂLAĞA	92
1.15. MUGÂLATA-İ MA'NEVİYYE	99
1.16. NİDÂ	104
1.17. RÜCÛ'	129

1.18. SEHL-İ MÜMTENİ	131
1.19. SİHR-İ HELÂL	136
1.20. TECÂHÜ'L-İ ÂRİF	139
1.21. TECRÎD	144
1.22. TEDRÎC	151
1.22.1. Cem'	151
1.22.2. Müzâvece	152
1.22.3. Tensîk	153
1.22.4. Tensîk-ı Sıfat	154
1.23. TEFRÎK	156
1.24. TEKRÎR	165
1.25. TELMÎH	185
1.26. TENÂSÜB	213
1.27. TEŞBÎH	245
1.28. TEŞHÎS VE İNTAK	281
1.29. TEVRİYE	298
1.30. TEZÂD	302
1.31. TEZKÂR	334
1.31.1. İrsâd (Teshîm)	334
1.31.2. Müşâkele	345
II. BÖLÜM	349
2. LAFIZ VE YAZIYA DAYALI EDEBÎ SANATLAR	349
2.1. AKROSTİŞ	349
2.2. 'AKS/'AKİS	351
2.3. ALİTERASYON	353
2.4. ASONANS	368
2.5. CİNÂS	375
2.6. İ'ÂDE	405
2.7. İŞTİKÂK	407
2.8. KALB	421
2.9. MÜLEMMA (TELMÎ')	423
2.10. REDD'ÜL-ACZ 'ALE'S-SADR	429

SONUÇ	447
KAYNAKÇA	449
ÖZGEÇMİŞ	451

KISALTMALAR

Haz. : Hazırlayan

K : Kaside

S. : Sayı

s. : Sayfa

vb. : ve benzeri

vs. : vesaire

GİRİŞ

“San’at, fırtınalarla dolu, kıyametler koparan bir kelime. Hiçbir ilim mevzuu etrafında bu derece hararetli münakaşalar olmamıştır. Çünkü san’at kül halinde insanın mahsulüdür. Çünkü her insan, ona bir tarafından nüfuz etmek salâhiyetini kendinde görür.”¹

“San’at, insan denen problemin düğümlendiği ve çözüldüğü yerdir. San’at bütün dış ve iç âlemi ile bir insandır. San’attan ayrılan birçok yol, muhtelif bilgilere doğru yönelir ve onlara ışık tutar. San’atı bu duruma getirebilmek için onun içine ancak edebî san’atların insan ruhundaki fonksiyonunu bilerek ve inceleyerek girmek lâzımdır.”²

“San’atin bir maddesi vardır ki o da heyecan ile sarsılmış ruhî muvazenenin gösterdiği manzaradır. Bunun üzerinde muhtelif devirlere ve san’at telâkilerine göre insan zekâsı işlemiş, onu kâh realiteye kâh ideale sürüklemiştir. Estetik, bu iki kutup arasında gidip gelen bir rakkastır.”³

“Sükûn hali ruhun heyecansız halini temsil eder. Bu halin lisanı ayrı bir bahistir. En hafifinden en kuvvetlisine kadar muhtelif şiddette rüzgârların tesiriyle kımıldanan, coşan, kuduran deniz, ruhun heyecanlı manzarasıdır. San’at burada başlar. Recaizade Mahmut Ekrem Bey, Talimi Edebiyat’ında şöyle diyor:

“Kalbin hiçbir veçhile müdahale etmediği bir telif fûnuna mensup olabilirse de edebiyattan mâdut olamaz.”

Birkaç satır sonra da pek haklı olarak ilâve ediyor:

“Hissiyatı kalbiyle belâgatin muallimi evveli adolunsa şayandır.” Heyecan ve ihtiras altında ruh bulanır, karışır, o kadar garip ve aykırı manzaralar gösterir ki... Yaratıcı muhayyile tezahürü olan san’at, nisbeten müstemir olan sükûn hali âleminden bu inhirafı sebebiyle bazen istihfaf mevzuu olmuştur.”⁴

“Biz, ruhumuzun o andaki teşevvüşünü aynen ifade etmezsek okuyanı aynı ruhî teşevvüşe maruz bırakamayız. Bu karışık, bulanık, zihnî hayat mantığından

¹ Ali Nihat Tarlan, *Edebi San’atler*, 4. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1964, s. 7.

² Tarlan, 1964, 6.

³ Tarlan, 1964, 17.

⁴ Tarlan, 1964, 20.

uzak olan ruh hali o heyecanımızın hakikatidir. Biz de bunu ifade etmek istiyoruz.”⁵

“İnsan vantilâtörle sun’î rüzgârlar, motörle sun’î dalgalar tevlit edebilir. Bu san’atkârın hususiyetine bağlıdır. Biz, dalgaların kemmî ve keyfî ölçü ve manzarasına bakarız. San’atkâr hakikî rüzgârın vücuda getirdiği dalgalara ne derece yaklaşırsa o nisbette muvaffak olmuştur.”⁶

“Edebiyatta sanat şairin erişmek istediği tek amaç olmuştur. Dil, deyiş, düşünce, duygu ve hayal gibi edebiyatın başlıca öğeleri sanatın emrinde olmuştur. Divan Edebiyatı’na mensup bir sanatkâr için hüner ve marifet, faaliyetlerde en öndedir. Şair, kendinden⁷ öncekilere ve muasırlarına karşı olan üstünlüğünü bu yolla kurmaya çalışacaktır. Muvaffakiyeti, bedi’ hüner ve marifetlere rağbet göstermek, bir takım şekil ve kaidelere bağlı olmakta gören şair için sanat ön plana çıkmıştır. Sanatta esas ise, teşbîh, isti’âre, mecâz, tanâsüb, tevriye, cinâs gibi söz ve anlamlarla ilgili kelime oyunlarına başvurmadır. Bu oyunlar sanatçıyı mükemmele götürecektir. Zira sanatçının amacı eksiksiz ve kusursuz olanı meydana çıkarmak, mutlak güzele varmadır. Hâlbuki kâinatta gördüğümüz varlıkların hepsi eksik ve kusurludur. Bu varlıklar karşısında heyecanlanan şair bunlardaki güzelliklerle yetinmeyip hayâl âleminde güzeli yeniden yaratacak ve ona ideâlindeki şekli verecektir.”⁸

“Sanatçının, yaşadığı zaman ve o zaman dilimindeki kültür tabii olarak eserin oluşumunu etkiler. Bir sanat eserini incelerken de zamanını yani yaşadığı dönemi iyi bilmek gerekiyor.”⁹ Bu yüzden Klâsik şiirin dayandığı kaynakları ve ortaya çıktığı dönemin edebî zevkini iyi bilmek gerekir.

“Edebiyat güzel san’atların bir şubesidir. Güzel san’atlar beşerin hayatî bir ufülesidir. Bu itibarla uzviyetin faaliyet kanunlarına tâbidir. Bu faaliyetin gayesi ne olursa olsun; ilim, fizyoloji sahasında bir ahenk ve vahdet buluyor. Bediî tezahürlerde de aynı vasfı en ince noktalarına kadar belki bir gün bulup çıkaracaktır. Bediî faaliyetin kanunları bir taraftan felsefî bir taraftan psikolojiktir

⁵ Tarlan, 1964, 20.

⁶ Tarlan, 1964, 20.

⁷ Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 13.

⁸ Külekçi, 2005, 14.

⁹ Vedat Ali Tok, *Edebî Sanatlar Ansiklopedisi*, Literatürk Yayınları, Konya, 2011, s. 17.

(ilmîdir). Herhangi bir noktadan bakılsa ortada müsbet bir vakıa mevcuttur. Bu faaliyet beşerî hayatın müsavi kıymet ve ehemmiyette iki cephesinden birini teşkil ediyor.”¹⁰

“Güzel sanatların her bir dalının ayrı malzemesi vardır. Bunlardan edebiyatın malzemesi dildir, kelimelerdir. Dildeki kelimeler; günlük dilde kullanılan kelimeler, bilimsel eserlerde kullanılan kelimeler ve edebî eserlerde kullanılan kelimeler şeklinde başlıca üç kullanım içerisinde karşımıza çıkarlar.

Edebî eserlerde kullanılan kelimeler, dikkatle seçilirler. Çünkü burada bir edebî faaliyet ve edebî sanatların kullanılması söz konusudur. Zaman zaman gerçek sanatkarların bile ifade etmek istediklerini tam olarak anlatamamaktan hatta kelimelerin yetersiz oluşundan şikâyetçi oldukları görülür. İşte bu ifade edilmesi çok güç, bazen imkânsız duygu ve düşünceleri anlatmakta edebî sanatlar, sanatkâra bir ölçüde yardımcı olmaktadır.

Kelimeler, anlam bakımından genellikle gerçek ve mecâz anlamları olmak üzere iki şekilde kullanılabilirler. Kelimeleri, kendi anlamlarından başka anlamlarda kullanmak sanatına mecâz adı verilir. İşte bu şekilde mecâz olarak kullanılan kelimelerin, başka¹¹ anlam, derinlik ve incelikler kazanması amacıyla şekillendirilip bir düzene sokulmasına da edebî sanat diyoruz.”¹²

Edebî sanatlar “edebî eserin tahlilinde de bize yardımcı olacak, eserin değerini ortaya koyabilecek kıstaslardan bir dal olarak düşünülebilir.”¹³

“Divan Edebiyatı’nın daha iyi anlaşılması, yorumlanması ve aynı zamanda zevkine erişilmesi için özellikle edebî sanatların çok iyi bilinmesi ve Divan şiiriyle ilgili malzemenin yeterince tanınması gerekmektedir. Divan şiirinin en belirgin özelliklerinden birisi de amaç ve üslûp olarak edebî sanatlara oldukça fazla yer vermesidir. Bu bakımdan Divan şiirinde, sanatsız bir beyite rastlamak hemen hemen imkânsız gibidir. Hatta bir beyit içinde birkaç sanatı iç içe kullanmışlardır. Divan şairlerinin, edebî sanatlar vasıtasıyla hünerlerini ortaya koydukları yaygınca benimsenen bir husustur. Çünkü edebî sanatlar, sözün

¹⁰ Tarlan, 1964, 15.

¹¹ Lütfi Bayraktutan, *Edebi Sanatlar (Açıklamalar ve Örneklerle)*, Akademi Yayınları, Balıkesir, 1998, s.13.

¹² Bayraktutan, 1998,14.

¹³ Tok, 2011, 11.

güzellik kazanması yönünden vazgeçilmez unsurlardır. Denilebilir ki, edebî sanatlar, edebiyat sarayına girmek isteyenler için tılsımlı birer anahtardır.”¹⁴

“Edebî sanatların bir şair için ifade ettiği anlamla bir metni yorumlayan için ifade ettiği anlam farklıdır. Sanatkâr yaptığı işi izah etmeyebilir hatta izah edebilecek donanımdan da yoksun olabilir. Fakat metni şerh eden, açıklayan kişinin edebî sanatları bilmesi gerekir.”¹⁵

“Divan şiirinde bir şairin ne söylediği kadar nasıl söylediği de önemlidir. Şairler sözü güzel ve etkili söylemenin kuramsal çerçevesini belâgat kitaplarından; yolunu yordamını ise ustaların eserlerinden öğrenirlerdi. Eskiler sözü bir güzele benzetir, edebî sanatları da güzelin süsü olarak değerlendirirlerdi. Divan şiirinde sanatsız beyit hemen hemen yok gibidir. Divan şairleri sözü sanatlı söylemeye düşkün olduklarından bazen bir beyit içinde birkaç sanatı iç içe kullanmışlardır. Bunun modern şiirde de örnekleri vardır.”¹⁶

“Edebî sanatlar belâgat ilminin konusudur. Belâgatın beyân, meani, bedîî diye bilinen üç ana dalının ve edebî sanatların bu bilgi dallarının konusu olduğu, farklı sınıflandırmalar yapılmasına karşın, genel olarak kabul görmüştür.”¹⁷

“Günümüze kadar meânî, beyân, bedî’i diye tasnif edilerek işlenen belâgat sanatı hakkında birçok müellif tarafından değişik adlar altında eserler vücuda getirilmiştir. Bu eserlerde edebî sanatlar çeşitli şekillerde sınıflandırılarak incelenmiştir. Ancak bu sınıflandırmalar da birbirinden derin ayrılıklar göstermemektedir. Kiminde muhtasar, kimisinde alt başlıklarla daha detaylı olarak sınıflandırma yapılmıştır. Esasında edebî sanatlar arasında kesin bir sınır tayin etmek oldukça güçtür. Zira manaya ait bir sanatın lafza ait güzellikler taşınması yanında, lafza ait bir sanatta da manaya ait güzellikler göze çarpar.”¹⁸

“Fesâhat: sözlükte; açık olma ve ortaya koyma manasını ifâde eder.”¹⁹
“İstilahta ise; “fesâhat”, sözün ses ve mana kusurlarından arınmış olmasıdır. Fasîh söz, manası kolay anlaşılabilir, rahat telaffuz edilen, dizimi mükemmel olan sözdür.

¹⁴ Bayraktutan, 1998, 9.

¹⁵ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, 4. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2010, 61.

¹⁶ Macit, 2010, 61.

¹⁷ Macit, 2010, 62.

¹⁸ Külekçi, 2005, 15.

¹⁹ Nusrettin Bolelli, *Belâgat (Beyân-Me’ânî-Bedî’ İlimleri)*, Arap Edebiyatı, 6. Baskı, MÜ İFAV Yayınları, İstanbul, 2011, 12.

Bundan dolayı fasîh bir konuşmada veya yazıda bulunan her kelimenin sarf kurallarına uygun olması, mananın açık ve anlaşılır olması, tatlı ve akıcı olması gerekir.”²⁰

Bir “kelimenin” fasîh olması için kulağa hoş gelen ve telaffuzu kolay harflerden oluşması, dil bilgisi kurallarına uygun olması, halk tarafından sıkça kullanılmıyor olması gerekir. Bir “sözün” fasîh olması için de fasîh kelimelerin belli bir ahenk içinde dizilişine, kast edilen manayı karşılamasına, tekrarların az yapılmasına, zincirleme isim tamlamalarına, sıfat tamlamalarına sık sık yer verilmemesine bağlıdır. Az ve öz anlatım, fasîh söz için mühimdir.

“Özetle fesâhat; cümleyi oluşturan kelimelerin dile ağır gelmeyen, kulağı rahatsız etmeyen, konuşanı ve dinleyiciyi usandırmayan, garip olmayan sözlerden oluşmaları gerekir. Manasını anlamak için sözlüğe bakmayı gerektirmeyen ve anlaşılması için zihni yormaya gerek kalmayan garip kelimelerden -yâni gramer kurallarına ve kıyasa aykırı olan sözleri içermeyen kelimelerden- meydana gelmesi gerekir. Sözün tatlılığını ortadan kaldıran ve nefrete sebep olan tekrarların içinde bulunmadığı, art arda gelen izâfet tamlamalarının olmadığı; halkın anlayacağı ve edebiyatçıların takdir edeceği güzel üslûbu seçmek, çirkin ve halk tarafından çokça kullanılan sözleri kullanmaktan sakınmaktır.”²¹

Belâgat; meani, beyan ve bedî olmak üzere üçe ayrılır. Edebî sanatlar, genelde bedî bölümde yer alır. Belâgat ilminin oluşum sürecinde edebî sanatlara, söz sanatlarına genel olarak bedî denmiştir. Daha sonraki ilmi çalışmalar sonucunda söz sanatları ayrı ayrı isimlendirilmiştir.

“Belâgat; sözlükte, varmak ve hedefe ulaşmak manasına gelir. “بَلَغَ يَبْلُغُ بُلُوًّا” ibâresi, ulaştı ve vardı manasına gelir.”²²

“Bir terim olarak “belâgat”; doğru bir manayı, kendisine uygun olan üstün ifâdelerde anlatmaktır. Fasîh, açık-seçik ve güzel konuşan adama “رَجُلٌ بَلِيغٌ” denir. Belâgat, hem sözün hem de mütekellimin vasfı olarak kullanılır.”²³

²⁰ Bolelli, 2011, 13.

²¹ Bolelli, 2011, 26.

²² Bolelli, 2011, 27.

²³ Bolelli, 2011, 28.

“Kelâmın belâgatı: Bir sözün hem fasîh (kusursuz) olması hem de durumun gereğine (muktezây-ı hâle) uygun olmasıdır (Yâni, yerinde, yeterince ve adamına göre söz söylemektir.).”²⁴

“Meânî, beyân ve bedî gibi ilim dallarının belâgat ilmini oluşturduğunu biliyoruz. Nâmık Kemâl:

Meydanda Bedî ile Meânî

Biz de okuduk biraz Beyân’ı

beyitinde bu üç ilim dalını bir arada zikrediyor.”²⁵

“Meânî, “lafzın muktezâ-yı hâle mutâbakatını bildiren ahvâlden bahseden ilim” şeklinde tarif edilmektedir. Yani sözün yerinde kullanılması ve hâlin gereğine göre uğrayacağı değişiklikleri²⁶ konu alan bir ilimdir. Söz ne kadar düzgün ve süslü olursa olsun yerinde ve muhataba göre sarfedilmemişse belâgattan uzak olur.”²⁷

“Beyân; sözlükte, ortaya koymak, açık-seçik olmak, açıklamak ve anlaşılır hale getirmek gibi manalara gelir.

Bir terim olarak “beyân”; bir manayı farklı söz ve usûllerle anlatmayı öğreten, belirli usûl ve kuralları olan bir ilimdir. İfâdelerdeki açıklık derecesi; o ifâdenin hakîkat, mecâz, teşbîh, isti’âre ve kinâye olmasına göre değişir. İşte beyân ilmi, bu ifâde tarzlarından hangisinin daha belîğ olduğunu inceler.”²⁸

“Beyân, “lafzın manaya delâletinde vuzuha kavuşabilmek için gereken melekeyi kazandıran ve bununla ilgili kaidelerin bütününe içine alan bir ilimdir.” Lafızla mana arasındaki münâsebetlerin vuzuh derecesi beyânın konusunu teşkil eder. Lafızla mana arasındaki münâsebet ise delâlet adını alır. Lafzın manaya delâlet yollarından hakîkat, mecâz, kinâye, teşbîh, istiâre gibi bahisleri öğreten ilim de beyân adını alır. Arslanla hayvanın, sünbülle bitkinin, ay ile malum gezegenin kastedilmesi delâlet bakımından hakikattir. Zira lafızla mana arasında aynilik vardır. Ancak arslanla şecî bir adam, sünbülle sevgilinin saçları, ay ile

²⁴ Bolelli, 2011, 28.

²⁵ Bayraktutan, 1998, 14.

²⁶ Külekçi, 2005, 11.

²⁷ Külekçi, 2005, 12.

²⁸ Bolelli, 2011, 33.

sevgilinin yüzü kastedilmişse lafız anlamın dışına kaymış, bu suretle “delâlet” meydana gelmiş olur.”²⁹

“Beyân’dan “ilmi beyân”, fenni beyân” veya sadece “beyân” tabirlerinden biriyle yahut bunlardan ilk ikisinin Arapça karşılığı ile söz edilmiştir. Belâgat içindeki yeri meâniden sonra bedî’den öncedir.”³⁰

“Kur’ân-ı Kerîm’de geçen bir ayette de insanın kuru bir yaratılıştan ibaret olmadığı ona ayrıca beyân ilminin de öğretildiği vurgulanır:

‘Rahmân (çok merhametli olan Allah), Kur’ân’ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyânı (açık ve fasîh konuşmayı ve düşüncelerini açıklamayı) öğretti.’ (Rahmân suresi, 55/1-3).”³¹

“Araplar içinde en fasîh konuşan, belâgat’ın iki tarafı sayılan icâz (sözünü kısaltma) ve itnâbı (sözünü uzatma) bilen”³² Hz. Muhammed, bir hadisinde beyânın tesirine şöyle işaret eder:

*“Şüphesiz ki beyânın (açık ve fasîh konuşmanın) bir kısmı büyüleyicidir.”*³³

“Bedî”, “mana ve lafızla ilgili sanatlar vasıtasıyla sözün süslenmesini öğreten ilmin adıdır.” Kelime bed’ kökünden gelmiştir. El-bedi’ yaratan demektir. Lügatlarda “bir şeyi nûmunesi olmadığı halde icad eden, Cenâb-ı Hak” (...) olarak anlam verilmektedir.”³⁴

“Belâgat ıstılahı olarak bedî’, hâlin muktezasına uyan, delâlette vuzûhu hâiz kelâmın güzelleştirme yollarına ait bilgiler mecmuası diye tarif edilmektedir.

Muallim Nâci kelâmın güzelleştirilmesini şöyle izâh ediyor:

Kelâmda iki türlü güzellik aranır: Biri hüsn-i zâtî, diğeri hüsn-i arazîdir. Hüsn-i zâtî (zâtî güzellik) meâni ve beyân ile hüsn-i arazî (sonradan gelme güzellik) bedî’ ile cilveger olur.”³⁵

“Bedî’i kelimesi yukarıda izah edilen ilmin ismi olduğu kadar, bu ilmin şumûlüne giren sanatların da vasfıdır. Bu ilmin ilk defa, Araplar arasında İbn al-

²⁹ Külekçi, 2005, 12.

³⁰ Külekçi, 2005, 12.

³¹ Bolelli, 2011, 33.

³² Bolelli, 2011, 9.

³³ Bolelli, 2011, 34.

³⁴ Külekçi, 2005, 12.

³⁵ Külekçi, 2005, 13.

Mû'tez tarafından tedvin edildiği bildiriliyor. Araplar türlü edebî sanatları ihtiva eden şiihlere “bediyye” demişlerdir.”³⁶

“Şiir, her şeyden önce hayalin, hissin edebî bir disiplin içinde bilgi ile yoğrulma sanatıdır. Herkesin hissedip de dile getiremediğini güzel bir üslûpla söze döken de şairdir. O hâlde herkesten farklı ve orijinal olacağım diyerek, ruhtaki bir anlık dalgalanmayı şiir adına sunmak şairlik; yazılanı/söylenenini de şiir kabul etmek insaf değildir.”³⁷

“Divan şairlerini övgüye mazhar eden bir haslet olarak ahenk, anlamla bütünleşmelidir. Buna belâgat kitaplarında selâset, ifadenin ahenksiz olmasına ise rekâket denmektedir. Divan şiirini selis/akıcı kılan ahenk unsurlarının başında ise kelime seçimi, ünlü-ünsüz ilişkileri (aliterasyon/asonans), değişik düzeydeki tekrarlar (söz tekrarları ve mısra tekrarları), vezin, kafiye, redif ve paralellikler yer alır. Bunların yanında “ses ve söz tekrarına” dayalı bazı edebî sanatlar da belli ölçülerde bir ahenk temininde önemli bir yere sahiptir. Esas amacı her ne kadar ahenk temin etmek olmasa da bu sanatları oluşturan göstergelerin ses/tekrar değerlerinin bir müzikalite, bir ahenk sağladığı görülür. Kaynaklarda bu sanatların genellikle “lafızla ilgili/lafzî sanatlar, sözle ilgili sanatlar” başlıkları altında ele alındığı görülür. Bunlar, cinas, kalb, iştikak, şibh-i iştikak, akis, îade, reddü’lacüz ale’s-sadr, tarsînin yanı sıra eski şiirde sıkça kullanılan fakat genellikle edebî bir sanat olarak ismine rastlamadığımız, sonraki dönemlerde armoni diye isimlendirilen aliterasyon ve asonanstır. Yine anlam sanatları ya da heyecana bağlı sanatlar içerisinde yer alan nidâ sanatı da bir yönüyle ahenkle ilgili sanatlar içerisinde dâhil edilebilir.”³⁸

İstiare, kinaye ve mecaz beyanda yer almasına rağmen “edebî sanatlar” genel başlığı altında toplanmış bir bakıma bedî sanatlardan sayılmıştır. Böylece birçok kaynakta rastlanılan “söz sanatları” terimleri “edebî sanat” adıyla derlenmiştir. Klasik edebiyatımızda edebî sanat şeklinde bir tabir olmasa da edebî sanatlar başlı başına bir alan olmaya başlayınca mana ile lafız ve yazıya dayalı olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. Ancak edebî sanatlar üzerine yapılan

³⁶ Külekçi, 2005, 13.

³⁷ Tok, 2011, 13.

³⁸ Beyhan Kesik, “Derviş Paşa’nın Murâd-nâmesi’nde Ses ve Ahenk ile İlgili Sanatlar”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı 4/7, s.375, Güz 2009.

onlarca çalışmaya dair yapılan okumalar gösteriyor ki mana ile lafız ve yazıya dayalı edebî sanatların alt başlıklarında yer alan sanatlarda net bir sınıflandırma mevcut değil. Edebî sanatlara dair sınıflandırma problemine karşı kaynaklara dayalı yapılan değerlendirme ışığında genel geçer bir gruplandırma oluşturduk ve Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı'ndaki gazellerde edebî sanat tespiti yaparken bu gruplandırmayı esas aldık. Böylece çalışma esnasında sade bir yol çizmeye çalıştık. Ancak burada ana sınıflandırma olarak Numan Külekçi'nin Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar (4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005) adlı çalışmasını esas aldık.

“Divan Edebiyatımızın teşekkül ve inkişafında, Arap ve İran edebiyatlarının -hem de mühim surette- tesirleri olduğu malûmdur. Fakat Osmanlı İmparatorluğu devrinde, milletimizin münevver zümresinin bu edebiyat mahsullerinde muayyen şartlar ve imkânlar içinde, kendi düşünüş ve duyuş kabiliyetiyle inceliğini, kısacası medeniyet seviyesini asırlarca aksettirmiş olduğu da muhakkaktır.”³⁹

“Divan edebiyatı bir mücerret mefhumlar edebiyatı olduğu, divan şairlerinin mücerret bir his ve hayal âlemleri bulunduğu için bu edebiyat mahsulleri tefsire daha müsait bir manzara gösterir. Bu manzumelerin manalarını ve güzelliklerini kavramak, onları yazanların o mücerret hayal ve his dünyaları içine girebilmeye bağlıdır.”⁴⁰

“Klasik nitelikleri çok daha güçlü ve üstün olmasına rağmen, çoğu zaman, (...) Divan Edebiyatı terimiyle ifadelendirilen Eski Edebiyatımız; kapsadığı her konuda, özellikle şiir alanında -gerçek anlamıyla- büyük ve değerli şahsiyetler yetiştirmiştir. Değişik nazım şekillerinde, türlerde ve temlerde olsun; dil, üslûp ve ifade bakımlarından olsun -her yerde ve her zaman- kendileriyle övünebileceğimiz isimler az değildir. Ancak kabul etmek gerekir ki bu haklı şöhret sahiplerinin hiç biri XVI. yüzyılın mümtaz ve müstesnâ şairi, sesi Kerbela ve Necef topraklarından yükselerek beş asra yakın bir zamandan beri Türklük âleminin ufuklarında samimiyetin, üslûp güzelliğinin, ateşli ve sürekli ilâhî bir aşkın remzi gibi dalgalanan Fuzûlî (1480-1556) derecesinde, sanat dehâsının kutsal denmeye

³⁹ Necmettin Halil Onan, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, 2. Baskı, Maarif Matbaası Yayınları, İstanbul, 1941, s. 1.

⁴⁰ Onan, 1941, 2.

lâyük dağ zirvelerine ayak basamamıştır. Bununla beraber adlarını anmadıklarımız da kültür hazinelerimizin bekçileri, söz cevherlerini bize armağan eden, duygu âleminin ve hayal iklimlerinin ışıklı yollarında ellerimizden tutarak bizlerin mutluluğu uğrunda göz nuru dökenlerdir. (...) yetenekler, yetişme ve çevre etkileri, okuma ve uğraşmadaki farklar ve daha birçok nedenler; insanlar arasında her meslek ve meşrepte bazı başarılarla taçlanmada değer ölçülerinde değişmelere elbette sebep olabilir. İşte Fuzûlî de, emsali arasında, tarafsız ve emek harcamaktan çekinmeyen araştırmacılarca, Klasik Türk Edebiyatının, en tanınmış, en sevilmiş, tesir ve nüfuzu en çok hissedilmiş şairi olarak ele alınmakta.”⁴¹

“XVI. yüzyılda bütün Türk Edebiyatının en tanınmış birkaç şairinden biri sayılan Fuzûlî’nin asıl adı Mehmed’dir. Molla Süleyman adında bir şahsın oğludur. Kaynaklarda adı, Fuzûlî b. Süleyman olarak geçer. Fuzûlî hakkında bilinenler çok azdır, doğduğu tarih ve yer kesin olarak belli değildir. Riyâzî, *Tezkire*’sinde “Çun hâk-i Kerbelâst Fuzûlî makâm-ı men” mısraı ile başlayan kıt’asına dayanarak Kerbelâ’da doğduğunu söyler. Müverih Âli, *Künhü’l-ahbâr* adlı tarihinde Bağdatlı olduğunu, Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Sadıkî de *Tezkire*’lerinde Hilleli olduğunu söylerler. Kemâl Edib Ünsel, Fuzûlî’nin Hille’de doğmuş olduğuna dair kuvvetli deliller ortaya atmıştır. 1949 yılında Fuzûlî hakkında yazdığı büyük eserinde Abdülkâdir Karahan da (Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti, İstanbul, 1949.) Fuzûlî’nin Kerbelâ’da doğmuş olduğunu iddia eder. Kaynaklarda ve yazma eserlerde ismi daima Fuzûlî-i Bağdâdî diye anılır.”⁴²

“Fuzûlî’nin ne derecede bir öğrenim yaptığını da bilmiyoruz. Türkçe Dîvânî’nin mukaddimesinde, küçük yaşta okula başladığını, burada âşıkane şiirler okuduklarını, şiir yazmaya da küçük yaşta okulda başladığını, önce âşıkane şiirler yazdığını, hatta bu şiirlerle şöhret kazandığını fakat şiirlerinin ilimden yoksun olmasını⁴³ istemediğinden ilim tahsiline gayret ederek bütün aklî ve naklî ilimleri öğrendiğini anlatır. Anlaşıldığına göre Fuzûlî, kendi kendisini yetiştirmiştir. Şiirlerinden de Fuzûlî’nin âlim bir şair olduğu anlaşılmaktadır.”⁴⁴

⁴¹ Abdulkadir Karahan, *Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. XIII.

⁴² Halûk İpekten, *Fuzûlî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1973, s. 15.

⁴³ İpekten, 1973, 15.

⁴⁴ İpekten, 1973, 16.

“Fuzûlî, bütün ömrünü Hille-Kerbelâ-Necef ve Bağdat arasında, çok dar bir bölgede geçirmiştir.⁴⁵ Fuzûlî'nin devamlı bir koruyucu bulamadan, fakr u zaruret içinde bir ömür sürdüğünü, kendisinden bahseden kaynaklardan ve kendi eserlerinden öğreniyoruz. Arapça Divan'ındaki bir kıt'adan Necef'te Hz. Ali türbesinde türbedarlık ettiği anlaşılıyor. Sonra düşmanlarının etkisiyle bu vazifeden uzaklaştırılmış ve tekrar aynı işin kendisine verilmesi için Seyyid Muhammed Necefî adındaki şahsa bir kaside yazarak ricalarda bulunmuştur. Aslında fazla bir gelir getirmeyen bu kadar küçük işlere bile razı olması, Fuzûlî'nin çektiği zaruretin büyüklüğünü gösteriyor.”⁴⁶

“Kendisine vakıf gelirlerinden “zevâ'id” kaydıyla bağlanan dokuz akçe maaşını almakta güçlüklerle karşılaşmış ve Nişancı Celâl-zâde'ye yazdığı ve Şikâyetnâme diye anılan meşhur mektubunda bundan alaycı bir dille şikâyet etmiştir.”⁴⁷

“Hayatında çektiği geçim sıkıntısı ve acılar sebebiyle Fuzûlî'nin Rum şairlerinin gördükleri itibar ve yaşadıkları rahat hayata imrendiğini, hatta vatani olan Bağdat'ı bırakarak Osmanlı ülkesine gitmek istediğini şiirlerinden anlıyoruz:

Fuzûlî ister iseñ izdiyâd-i rütbe-i fazl

Diyâr-i Rûm'ı gözet terk-i hâk-i Bağdâd it (41-7)

Ayrıca, birçok beyitinde Bağdat, Kerbelâ gibi yerlerde kıymetinin bilinmediğinden, Rum ülkesine veya Tebriz'e gitmek arzusundan bahsetmiştir.”⁴⁸

Fuzûlî, “mala mülke boşvermişliğin sultanı ve yoksulluk, fanilik ülkesinin hâkanı olarak feleğe meydan”⁴⁹ okur. Ünlü şair “Bana benzer hiçbir dîvâne artık yaratılmayacak çünkü beni çizen nakkaş, yaptıktan sonra kalemini kırmıştır”⁵⁰ sözünü biricik olduğunu büyük bir özgüvenle dile getirir.

Şair, mahlası olan “Fuzûlî”yi nasıl seçtiğine ise Farsça Dîvan'ının ön sözünde şöyle açıklık getirir:

⁴⁵ İpekten, 1973, 16.

⁴⁶ İpekten, 1973, 16.

⁴⁷ İpekten, 1973, 16.

⁴⁸ İpekten, 1973,17.

⁴⁹ Ahmet Kabaklı, *Sohbetler-1, Mevlânâ Yunus Emre Fuzûlî İbrahim Hakkı*, 2. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 178.

⁵⁰ Kabaklı, 1991, 183.

“Şiire yeni başlarken bir mahlas almak için günlerce düşündüm; aldığım mahlasa bir süre sonra bir ortak çıktığını görerek değiştirdim. Sonunda, dostların anlamdan önce mahlasları kapıştıklarını anladım. Düşündüm ki, nazım alanında onlarla aynı mahlası alır da şiirde yenilirsem, bana yazık olur; başarı gösterip üstün gelirim, bu defa mahlasdaşıma haksızlık olur. Bu yüzden, karışıklığı ortadan kaldırmak için Fuzûlî mahlasını seçtim çünkü bu adı hiç kimsenin beğenmeyeceğini biliyordum. Ayrıca, ben zamanın en büyük şairi olmak istiyordum. Mahlasımın değişik ve tek olması, beni başkalarıyla aynı adı almak sıkıntısından kurtardı. Sonra, Tanrı'nın yardımıyla bütün bilimleri, fenleri kendimde toplamak arzusundayım; bu sebeple Fuzûlî mahlasını aldım; zira sözlükte “Fuzûlî”, “ulûm” (bilimler) ve “fünûn” (fenler) vezninde “fazl”ın (erdem) çoğuludur. Fuzûlî, halk dilinde, “arsız”, “yersiz”, “gereksiz”, “edebe aykırı” anlamlarına da gelir. Bundan daha edebe aykırı bir davranış olabilir mi ki bilginlerle oturup kalkmadığım, padişahlar tarafından gözetilmediğim, başka memleketleri gezmekten nefret ettiğim halde, bilim toplantılarında bilginlerin söylediklerine karşı gelir, din adamları arasında tartışmalı olan meseleleri çözebilmek iddiasında bulunur ve edebî bilgilerle ilgili konuşmalarda üslûp güzelliği konusunda tartışmaya girerim bu davranışım her ne kadar haddini bilmezliğin en üstün düzeyini gösterirse de Fuzûlî'nin üstünlüğünün de bir delilidir.”⁵¹

“Fuzûlî'nin şiiri bir duyuş, bir duygu ürünüdür. Genel konu sevgidir (aşktır). İnsandan Tanrı'ya yükselen, Tanrı'dan insana inen çalkantılı, derinlere varan bir sevgi. (...) söyleyişi etkili, akıcı; sezgileri derindir. Şiirinde uyumu sağlayan başlıca etken sestir, kavramların benzerliğinden kaynaklanan, söz oyunlarına çok elverişli olan bir ses.”⁵²

Fuzûlî “Türkçe Dîvân'ının mukaddimesinde şiir hakkındaki düşüncelerini açıklarken şöyle der: “İlimsiz şiir esası yok divar olur ve esassız divar gayet bitibâr olur.” Gençliğinde aşk şiirleri yazdığını, hatta bunlarla şöhret kazandığını fakat sonradan gençlik hevesiyle yazılmış olan bu şiirlerin uzun ömürlü

⁵¹ Servet Bayoğlu, *Fuzûlî, Erenler Bahçesi (Hadikatü's-Sü'edâ)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s. 8.

⁵² İsmet Zeki Eyuboğlu, *Divan Şiiri 1*, Say Yayınları, İstanbul, 1994, s. 615.

olamayacaklarını ve şiirini ilim ve marifetle beslemek lâzım geldiğini anlayarak birçok ilim tahsil ettiğini ve aklı ve naklî bütün ilimleri öğrendiğini anlatır.”⁵³

Diğer Klâsik edebiyat şairleri gibi Fuzûlî de “aynı kaynaktan su içip aynı hava içinde yetişmiş”⁵⁴ şiirlerini oluştururken de bu kaynaktan beslenmiştir.

Fuzûlî “Farsça Divan’ının ön sözünde, ‘Yaradılışında, kolay anlaşılmaz söze ve kavram inceliğine karşı bir eğilim var.’”⁵⁵ derken anlam kapalılığına, anlatımda inceliğe önem verdiğini ifade etmiştir. Leylâ vü Mecnûn mesnevisinin ön sözünde şair bu bakış açısını yineliyor:

“Dutsam taleb-i hakikate râh-ı mecâz

Efsane bahanesiyle arz itsem râz

Gerçeği aramada mecaz yoluna gitsem, efsane bahanesiyle giz (sır) anlatsam. Kapalı konuşma da tasavvuf da onun çok işine yarıyordu. Çünkü tasavvuf, baştan başa yorum üzerine kurulmuştur.”⁵⁶

“Fuzûlî, her şeyden önce bir aşk şairidir. Bütün şiirlerinde aşkı terennüm etmiştir. Bu aşk, beşerî, maddî bir aşktan başlayarak ilahî, tasavvufî aşka gitmiştir. Fuzûlî’de aşkın, böyle beşerî aşktan nasıl yavaş yavaş sıyrılarak ve maddeden uzaklaşarak ilahî, tasavvufî aşka eriştiğini, *Leylâ vü Mecnun*’unda en mükemmel şekli ile görmek mümkündür. Leylâ ile Mecnun’un aşkları okulda maddî ve beşerî bir aşk olarak başlar. Eserin sonunda ise maddeden ayrılır, tasavvufî bir aşk haline gelir.”⁵⁷

“Tasavvuf, Fuzûlî’nin şiirlerinde çok önemli bir unsurdur. Fakat Fuzûlî’de tasavvuf bir gaye değil, bir vasıttır. Esasen mutasavvıf şairleri iki kısma ayırmak mümkündür.⁵⁸ Önce mutasavvıf sonra şair olanlar (Hallac-ı Mansur, Seyyid Nesimî, Ahmed Yesevî, Niyâzî-i Mısrî gibiler) ile önce şair sonra mutasavvıf olanlar. Fuzûlî bu ikinci zümre şairlerindedir. Bilhassa gazelleri mutasavvıfanedir. Yalnız tasavvuf, Fuzûlî’nin şiirlerinde diğer gerçek mutasavvıf şairlerde olduğu gibi, açık değil, şiirin derinliklerinde gizlenmiştir. Anlaşılması

⁵³ İpekten, 1973, 18.

⁵⁴ Cemil Yener, *Fuzûlî (Yaşamı, Yeri ve Değeri, Dili ve Şiiri, Yapıtlarından Seçmeler)*, 2. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 8.

⁵⁵ Yener, 1991, 9.

⁵⁶ Yener, 1991, 9.

⁵⁷ İpekten, 1973, 20.

⁵⁸ İpekten, 1973, 20.

için okuyucunun hazırlıklı olması, şiirde bazı ipuçlarını bulması ve oldukça gayret göstermesi gerekir.”⁵⁹

“Mazmun bulmakta ve kullanmaktaki ustalığı da Fuzûlî’nin şiirlerindeki bir başka özelliktir. Gerek İran edebiyatından Türk edebiyatına geçmiş ve gerekse kendisinden önce yaşamış Türk şairlerinin bunlara ekledikleri mazmunlar bir hasırın telleri gibi örülmüş, iç içe geçmiştir. Fuzûlî’de beytin ilk bakışta anlaşılabilir bir anlamı vardır. Okuyan bunu kolayca anlar ve zevk duyar. Bir de ancak düşünülüp bulunabilecek, derinde olan başka anlamlar vardır. Beyit deşildikçe, incelendikçe, derinde olan başka anlamlar vardır.”⁶⁰

“Fuzûlî, Farsça Divan’ının ön sözüne dilin önemini belirtmekle başlar. Düşüncenin büyük değeri olduğunu ancak söz olmadan düşüncenin de olamayacağını söyler:

“Anlam ile söz, ten ile can gibidir, biri olmadan öbürü de var olamaz”⁶¹

“Fuzûlî, Türkçeye son derece hâkim bir şairdir. Dil ve üslûbu mükemmeldir. Şiirinde fazla bir kelimeye, anlamsız, vezni doldurmak, kafiyeyi düzenlemek için kullanılmış kelimelere rastlamak imkânsızdır. Dikkat edilince, her kelimenin niçin orada kullanıldığı, diğer kelimelerle ne gibi ilişkileri olduğu keşfedilir. Türkçeye bu hâkimiyeti, Fuzûlî’nin kelimeleri balmumu gibi yumuşatarak aruza uydurmasını mümkün kılmıştır. Yaşadığı devirde, diğer şairlerde oldukça fazla görülen imâle ve özellikle zihaf gibi aruz hatalarına bu sebepten Fuzûlî’de pek rastlanmaz.”⁶²

“Fuzûlî, daha hayattayken Azeri sahasında şöhret bulduğu gibi adı ve şiirleri Anadolu’da da pek çabuk yayılmıştır. Fuzûlî henüz hayatta iken tezkiresini yazan Latîfî (ö.1523), onu eserine aldığı gibi, Âşık Çelebi (ö. 1568) ve Gelibolulu Âli, eserlerinde Fuzûlî’den büyük övgüyle söz etmişlerdir.”⁶³

“Yaşadığı devirden itibaren Fuzûlî, yüzyıllar boyunca Divan edebiyatı şairleri üzerinde etkileri görülen bir şairdir. Daha XVI. yüzyılda Bâki gibi büyük

⁵⁹ İpekten, 1973, 20.

⁶⁰ İpekten, 1973, 21.

⁶¹ Yener, 1991, 35.

⁶² İpekten, 1973, 22.

⁶³ İpekten, 1973, 22.

bir Osmanlı şairi Fuzûlî'nin gazellerini tahmis ettiği gibi bazı gazellerini de tanzir etmiştir.”⁶⁴

“Fuzûlî'nin etkileri yalnız Divan şairleri üzerinde kalmamıştır. Tanzimat'tan sonra da bu etkinin bazı şairler üzerinde devam ettiği görülür. Bu arada Abdülhak Hâmid'in *Makber*'i örnek olarak gösterilebilir. Makber, Leylâ vü Mecnun mesnevisi ile aynı vezinde yazıldığı gibi eserin birçok yerinde bu mesnevinin etkilerini açıkça hissetmek mümkündür.”⁶⁵

“Fuzûlî'nin aşkına konu olan sevgili, eti ve kemiğiyle somut olarak kendini hissettirmez. Daima her şiirinde aynı özellikleri taşır, hep bir örnektir, soyuttur. Yani Fuzûlî'nin sevgilisi, ilahi bir sevgilidir, Allah'tır. Böylece Fuzûlî'nin hemen bütün şiirlerindeki aşk tasavvufi bir aşktır.”⁶⁶

“Fuzûlî beşerî veya transandantal olsun aşk denilen emsalsiz duyguya bütün hayatı boyunca kendini kaptırmış ve bu sayededir ki ebedîlik vasfına hak kazanmıştır. Kendisi bir gazelinde:

Bildüm tarîk-i 'ışk hatar-nâkdür velî

Men dönmezem bu yoldan ölüm olsa gâyeti (302-4)

demekle aşka nasıl ve ne nisbette bağlandığını çok veciz olarak anlatmıştır. O biliyordu ki aşka düşünce çok müşkül duruma girecektir:

Düşdüm belâ-yi 'ışka hîred-mend-i 'asr iken

İl şimdi menden alduğı pendî maña virür (109-2)

ve artık gözünde aşktan başka her şey hata idi:

Ey Fuzûlî her 'amel kılsañ hatâdur gayr-i 'ışk

Bu durur men bildiğüm *Vallâhu a'lem bi's-savâb*⁶⁷ (27-7)

İnsan bir kere beşerî aşkın böyle bir tahavvül ve tealisine erişti mi artık bir başka zevkin, bir başka âlemin neşvesiyle mest olur. Halk güzellerin visalini arzularken bu psikolojik duruma varan âşık tasarrufsuz temâşadan başka bir şey istemeyecektir:

Halka hûblardan visâl-i râhat-efzâdur garaz

'Âşîka ancak tasarrufsuz temâşâdur garaz (138-1)⁶⁸

⁶⁴ İpekten, 1973, 23.

⁶⁵ İpekten, 1973, 24.

⁶⁶ İpekten, 1973, 20.

⁶⁷ Doğrusunu Allah bilir. (Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur, *Fuzûlî Divanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1958, dipnot 7, s. 151.)

“Fuzûlî, bir ızdırap şairidir. Aşkı daima hüzn ve ızdırap yönüyle görür. Hicran, hüsrân, ye’s ve ızdırabı daima, vuslata, saadete, neş’eye tercih eder. ızdırap çekmekten hoşlanır. Her vuslatın sonu hicran olduğu için vuslatı istemez, hicranı arzular. Fuzûlî’nin şiirinde ızdırabın hâkim olduğunu kullandığı kelimelerden anlamak⁶⁹ mümkündür. Şiirlerinde en fazla görülen kelimeler; ah, hicran, hecr, kan ağlamak, perişan, zâr, cevr ü cefâ, esir, derd, gam, yara, katl gibi hep acı ve ızdırabı ifade eden kelimelerdir. Esasen Fuzûlî’nin dünya görüşü karamsardır. Aslında birkaçı bir yana bırakılırsa bütün Divan şairlerinin hayat hakkındaki görüşleri böyledir. Fuzûlî’de ise bu karamsarlık çok ileri götürülmüştür. Ona göre dünya fanidir ve ızdırapla doludur. İnsan bütün hayatında, her zaman acı ve ızdırap çeker. İnsanın kaderi dünya yaradılışında çizilmiştir ve takdirin hükmü yerine gelir. Bunu kimse değiştiremez. Bu yüzden insan dünyaya ve dünyanın aldattığı nimetlerine bağlanmamalıdır. Bunun için Fuzûlî, kimseden şikâyet etmez, şikâyeti yalnız kötü talihindedir. Esasen bu dünyada rahat edenler kötüler ve cahillerdir. Dünya nimetlerinden her zaman onlar faydalanırlar. Bu sebeple bir köşeye çekilip kendi yalnızlığında ve kanaat içinde yaşamayı tercih eder. Fakr u zaruretinden memnundur. ızdıraptan hoşlanır. Çünkü ızdırap insanı olgunlaştıran önemli bir unsurdur.”⁷⁰

“Fuzûlî’nin şiirleri lirik ve samimidir. Aşkı anlatırken heyecanını, lirizmini hemen hissettirir. Fuzûlî’nin şiirleri şekil ve anlam bakımlarından o kadar mükemmel olmalarına rağmen, hiç üzerlerinde düşünülmeden, hazırlıksız, o anda geldiği gibi yazılmış hissini verirler. Okuyucuya, kolayca ve samimiyetle bütün derdini ortaya koymuş gibi gelir.”⁷¹

“Fuzûlî, Âli’nin Kühü’l-ahbâr’ında, Âhdî’nin Gülşen-i şu’arâ’sında ve Kâtip Çelebi’nin Keşfü’z-zünun’unda verdikleri “göçdi Fuzûlî - كجدى فزو لى” terkinde ifade ettiği 963/1556 tarihinde Kerbelâ’da taundan ölmüştür.”⁷²

“Divan, nazım şekilleriyle yazılmış manzumeleri, tarihleri, muamma ve lûgazları ve bazı müfretlerle beyitleri ihtiva eden eden şiir mecmuasıdır. Bu mecmua, mevcut gazelleri kafiyelerine göre alfabe sırasıyla tertip edilerek

⁶⁸ Karahan, 1995, 166.

⁶⁹ İpekten, 1973, 20.

⁷⁰ İpekten, 1973, 21.

⁷¹ İpekten, 1973, 22.

⁷² İpekten, 1973, 17.

toplanırsa mürettep divan adını alır.”⁷³ Alfabe sırasına göre tertip edilmemişse gayrı mürettep divan adını alır.

“İslâmî edebiyatta müşterek olan nazım şekillerinden kaside, gazel ve musammatlar Arapların, mesnevi ve rubai şekilleri de Acemlerindir. Türkler de bunlara tuyuğ ve şarkıyı ilâve etmişlerdir.”⁷⁴

“Gazel kelimesi Arapça’da *kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek* demektir. Sevgiden, sevgilinin aşkından söz eden gazeller Arap edebiyatında önceleri kasideler içinde bir bölüm olarak görülürken VII. yüzyıldan sonra bu adla ayrı bir şekil olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ama bunlar bugün kullanılan anlamda bir nazım şeklinin adı olmayıp hangi şekilde yazılırsa yazılsın sadece konuları bakımından bu adı taşıyan şiirlerdir.”⁷⁵

“Nazım terimi olarak gazel, kafiye örgüsü aa ba ca... olan bir nazım şeklinin adıdır. Murassa yani iki mısra’ı birbirine kafiyeli olan ilk beytine *matla*’, matladan sonra gelen ikinci beytine de *hüsn-i matla*’ denir. Gazelin son beytine *makta*’ ve makta’dan önceki beyte de *hüsn-i makta*’ adı verilir. Hüsn-i matla’nın matla’dan ve hüsn-i makta’nın makta’dan güzel olmasına dikkat edilir. Gazelin en güzel beytine de *şah-beyt* ya da *beytü’l-gazel* denir. Şair, gazelin makta’ beytinde adını söyler. Bu, şairin sonradan aldığı ikinci adı, mahlasıdır.”⁷⁶ Şairlerin, şiirlerinde mahlas kullanmalarına *tahallüs etme*, mahlasın geçtiği beyte ise tahallüs denir. Fuzûlî, asıl adı Mehmed olan şairimizin mahlasıdır.

“Türk edebiyatında gazeller 4-15 beyit arasında yazılmıştır. Dört beyitli gazel yok denecek kadar azdır. Kesin bir kural olmamakla birlikte gazeller genellikle 5, 7, 9, 11 gibi tek sayılı beyitlerle yazılmışlardır. On beş beyitten uzun gazellere gazel-i mutavvel denir.”⁷⁷

“Gazel, kafiyeleri itibariyle tıpkı kaside gibidir. Yalnız gazelin mevzuu daha rindâne ve âşıkaneedir. Gazelde muayyen bir maksat yoktur. Her şeyden, sevgiden, şaraptan, kanaattan, tevekkülden, dünyadan, tasavvuftan bahsedilebilir. Gazelde o kadar vahdet de aranmaz. Her beyti ayrı bir fikri ihtiva edebilir.

⁷³ Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*, 4. Basım, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 631.

⁷⁴ Levend, 1984, 629.

⁷⁵ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 6. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004, s. 17.

⁷⁶ İpekten, 2004, 17.

⁷⁷ İpekten, 2004, 18.

Bundan başka, kasideler yüz beyte kadar olduğu halde, gazeller on beş beyti geçmez.”⁷⁸ Kasidelerin içine gazel yerleştirildiği de görülür ki buna tegazzül denir.

Hem vezin ve kafiye bakımından aynı olan hem de anlam bakımından aynı konunun işlendiği beyitlerden mürekkep gazellere *yek-âhenk gazel* denir. Bu tip gazellerde beyitler konu bakımından birbirine bağlıdır ve gazelin bütününde aynı konu işlenmiştir. Bütün beyitleri aynı güç ve güzellikte söylenmiş gazellere ise *yek-âvâz gazel* denir. Arap, Fars ve Türk dillerinden en az ikisi kullanılarak yazılan gazellere ise *mülemmâ gazel* denir.

“Gazel, Eski Türk edebiyatında en çok kullanılan nazım şeklidir. Hatta bu edebiyata gazel edebiyatı denildiği bile olmuştur. Öyle ki hal tercümesi kitapları ve özellikle şu’arâ tezkirelerinde çok kere gazel yerine “şiiir” sözü kullanılmıştır.”⁷⁹

“Fuzûlî Türk edebiyatının ölmez şairlerinden biridir. Fuzûlî’nin elinde gazel son derece gelişmiş ve en güzel örneklerini vermiştir. İnsan ruhunun acılar içinde çırpınışlarını derinliğine ama büyük bir sadelik içinde anlatan Fuzûlî yalnız gazelin değil öteki nazım şekillerinin de büyük şairidir.”⁸⁰

“Şirazlı Hafız nasıl ki aşk şairi olarak ünlenmişse Fuzûlî de Türk edebiyatının en duygulu, en lirik aşk ve ıstırap şairi olarak bilinir. Şiirlerindeki acı ve ıstırap, muhakkak ki biraz üslup özelliği biraz da karakterinin eseridir.”⁸¹

Fuzûlî’nin edebî şahsiyetine ve gazeldeki ustalığına bakılınca gazelde edebî sanat incelemesi çalışmasında Fuzûlî’nin bilhassa da Türkçe gazellerinin zengin bir çalışma alanı oluşturduğu söylenebilir.

⁷⁸ Levend, 1984, 629.

⁷⁹ İpekten, 2004, 19.

⁸⁰ İpekten, 2004, 22.

⁸¹ Menderes Coşkun, Ali İhsan Öbek, Yavuz Bayram, *Gazel Şerhleri*, 2. Baskı, Kesit Yayınları, 2011, s. 114.

I. BÖLÜM

1. MANAYA DAYALI EDEBÎ SANATLAR

1.1. HÜSN-İ TA'LİL حسن تعليل (Hüsn-i tahallus/Hüsn-i tevcih)

“Ta’lil’in lügat manası sebep, bahâne göstermektir. Şahsın, hâdiseyi takdim ederken gösterdiği sebep hakîki olursa “ta’lil-i âdî” denir. Meselâ: “Bahçede güller kızarmağa başladı” denilerek güllerin olgunlaşması kastedilirse ta’lil-i âdî olur. Fakat sevgilinin güzelliği karşısında büyülenen şair, “Güller yüzünün renginden utandıkları için kızardılar.” şeklindeki ifadesi ile hüsn-i ta’lil yapmış olur. Zira gerçek olmayan ancak güzel olan bir sebep ileri sürmüştür.”⁸² Şu halde hüsn-i ta’lil, bir olayı asıl gerçekleşme sebebinden uzak tutup başka fakat güzel bir sebeple anlatmadır. Bu sanata başvuran sanatçının, gerçek olmayan sebeple mevzu bahis ettiği konu arasında ilgi kurması da zorunludur.

Ey olub Mi’râc bürhân-i ‘ulüvv-i şân saña

Yire inmiş gökden istikbâl için Furkân saña (6-1)

Gerçekte Yâsîn ve Tâhâ sûrelerinde de belirtildiği üzere Kur’an, Allah tarafından Kadir gecesinde indirilmiştir. Ancak beyitte Kur’an’ın inmesi, Miraç’tan dönen Hz. Peygamber’in karşılanmasına dayandırılmıştır.

Mâh-i nevdür yohsa sen kıldukda seyr-i âsmân

Kaldurub barmah getürmüş âsmân îmân saña (6-8)

Yeni ayın aldığı şeklin sebebi, Peygamber’in Miraç’ta gökyüzünde dolaşırken gökyüzünün ona secde edip iman etmesine bağlanmıştır. Namazda şehadet getirilirken sağ işaret parmağı kaldırılır. Gökyüzü iman getirirken şehadet parmağıyla bunu şeklen de göstermiş. Burada ay, gökyüzünün işaret parmağıdır. Oysa ay belli günlerde zeten yay şeklindedir.

Kâmet-i ham birle bir ehl-i kerâmetdür kaşuñ

Daş olubdur gûyyâ baş eğmemiş mihrâb aña (9-4)

⁸² Külekçi, 2005, 125.

Mihrabın taş olması kaşa baş eğmemesine bağlanmıştır.

Kaş, mihraba benzetilir. Kaş, eğilmiş olduğu için de keramet ehlidir. Mihrap ise keramet ehline baş eğmediği için taş olmuştur. Oysa gerçekte mihrap zaten taş benzeri malzemelerden yapılır ve bükülmez.

Lâ'lüñ ile bâde bahs itmiş zihî güm-râhlığ

Oldı vâcib eylemek ol bî-edebden ictinâb (28-3)

Oysa şarap, haramdır ve bu yüzden de içilmesi yasaklanmıştır. Şaraptan uzak durmanın vacip olması onun dudakla rekabet etmesine bağlanmıştır.

Gâlibâ maksad visâlûñdür ki dün gün durmayub

Çerh ser-gerdân gezer bilmez nedür renc ü ta'ab (32-5)

Feleğin daire şeklinde olup sürekli dönmesi sevgiliye kavuşmak istemesine bağlanmıştır.

Ne güher bulsa beğenmez birağur yazıya deryâ

Gâlibâ kim aña maksûd dişûñ kimi güherdür (106-3)

Sevgilinin dişine benzer incilerin denizden dışarı atılması sevgilinin diş kadar güzel olmamalarına dayandırılmıştır. Oysa gerçekte deniz, işlevi gereği kendinden olmayanı (çer çöp vs.) sahile vurur. Yazıya bırakmak, dışarı atmak manasına gelir.

Râz-i derûnu taşraya salmak revâ değil

Budur günâhı kim asılır muttasıl ceres (127-2)

Çan, hem develerin boynunda hem de kiliselerde asılı vaziyettedir. Çanın bir yerde asılı şekilde durması onun içindeki sırrı dışa vurmasına bağlanmış. Fuzûlî, aynı zamanda Hallâc-ı Mansûr'a telmihte bulunmaktadır. Zirâ Hallâc-ı Mansûr da sırrını saklayamayıp darağacına asılmıştır.

‘Ârız-i cânân ile bahs-i kemâl-i hüsn ider

Dil ucındandır ki her sâ'at düşer noxsâne şem' (144-3)

Mum yandıkça erir ve tükenir. Şair ise sevgiliye dil uzattığı için mumun an be an azaldığını, yok olduğunu söyleyerek gerçek sebebi gizlemiştir.

Lebüñ reşki mizâcın telh kıldı bâde-i nâbuñ

Kaşuñ meyli yüzini kıbleden dönderdi mihrâbuñ (158-1)

Şaire göre şarap, sevgilinin dudağına duyduğu kıskançlık yüzünden acılaşmış mihrap ise kaşa meylettiği için kibleye ardını dönmüştür.

Kıldı mâh-i rûze ol hur-şîdi gün günden za'îf

Zerre zerre aya san gün nûrı eyler intikâl (171-2)

Ramazan ayı başında hilal biçiminde olan ay, günler ilerledikçe büyür ve dolunay halini alır. Şair bu durumu güneş gibi olan sevgilinin ışığının aya geçmesine bağlamış.

Görüb mühlik menüm çevremde bahr-i 'ışk tuğyânın

Kaçub bir dağa çıhmış Kûh-ken kurtarmağa cânın (224-1)

Ferhâd'ın dağa çıkma sebebi dağı delip suya ulaşarak Şirin'e kavuşmaktır. Beyite göre ise canını kurtarmak isteyen Ferhâd, şairin aşk denizinin taşkınlığından kaçarak dağa çıkmıştır.

Bırahdı hâke hüsnüñ âftâb-i 'âlemârâyı

Götürdi yir yüzinden mu'ciz-i lâ'lüñ Mesîhâ'yı (278-1)

Güneş ışığının yerde sürünmesinin sebebi olarak sevgilinin güzelliği, Hz. İsa'nın göğe çıkmasının sebebi ise sevgilinin dudağı gösterilmiştir.

Hüsn-ü Ta'lîl Örnekleri

Pertev-i hur-şîd sanmañ yerde kim devr-i felek

Yere urmuş âftâbın mâh-i tâbânım görüp (36-5)

Meger divânedür sevdâ-yi ebrûsiyle zâhid kim

Bahub mihrâba dâ'im öz öziyle güft-ü-gû eyler (81-2)

Mihnet-i aşk ey dil âsandır diye çok urma lâf

Aşk bir yüküdür ki ham bulmuş anuñ altında Kâf (148-1)

Öldüğüm menzilde defnüm kılmağa sanmañ lâhid
Yir görüb gurbetde ahvâlüm girîbân itdi çâk (154-2)

Der ü dîvâruña güstâh yüz sürmiş diyu gerdûn
Yüzini giceler sürter yire tâ subh mehtâbuñ (158-5)

Hem-sohbet oldı dâne-i engûr zâhide
Aslı budur kim ohudılar bâdeni harâm (180-7)

Temâşâ-yi ruhuñ ‘azmine çıldı âftâb ammâ
Gelürken sür’at ile düşdi yüz yirde şitâbından (213-2)

1.2. ÎCÂZ ايجاز (Sözü Öz Söyleme)

Îcâz, sözlükte “Acze düşürmek, düşürülmek, âciz bırakmak, bütün bülega-yı Arabî belâgat mantığıyla i’câz. Kelâmın belâgatçe son mertebede bulunması, müntehâ-yı merâtib-i belâgat.”⁸³ şeklinde tanımlanmıştır.

Daha kısa bir tanımla ise “Öz lü söyleme, kısa söyleme. Az söze çok anlam sığdırma.”⁸⁴ dır.

Îcâz, “Az sözle çok şeyler ifade etmektir. Veciz veya vecize kelimeler îcâzlı sözler için kullanılır. Bir sözün ya manası çok, sözü az ya sözü çok, manası az ya da manası sözüne eşit olur. Bunlardan birincisine îcâz, ikincisine itnâb, üçüncüsüne de müsâvât denir. Şu mısra bir îcâz örneğidir: Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi. (Muhibbî)”⁸⁵ Yine şu söz de îcâz örneğidir: “Birinin kârı zararadır birine.”⁸⁶

“Îcâz gibi sözlere “vecîze, vecîz, mücez” gibi isimler verilir ki artık “özdeyiş” veya “öz lü söz” deyişleri dilimize yerleşmiş bulunuyor. İşte atasözleri ve vecizeler gibi açıklanmaya değer, içinde mananın yoğunlaşmış olarak bulunduğu bütün sözlerde îcâz sanatı vardır.”⁸⁷

“Îcâz ifadenin pek makbul bir tarzıdır. Fakat anlaşılır derecede olması şarttır. Maksadı anlatmayan icâzlar, makbul sayılmazlar. Îcâz, makbul olan sözün azına, anlamın çoğunu yükleyebilmektir.”⁸⁸

“Îcâzı, ‘îcâz-ı kasr’, ‘îcâz-ı hazf’ diye ikiye ayırırlar.

Îcâz-ı kasr: Sözün eksiği olmadığı halde muhtasar ve müfid olmasıdır. “Vakit nakittir.”, “Azıcık aşım, ağrısız başım.” cümleleriyle Kanûnî Sultan Süleyman’ın “Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi” ve Cevdet Paşa’nın “Şâne-i zülf-i sühandir îtirâz” mısralarında görüldüğü üzere tefsir ve tavzihe kabiliyeti olan sözlerde îcâz-ı kasr vardır.

⁸³ İbrahim Cûdî Efendi, *Lügat-ı Cûdî*, haz. İsmail Parlatur, Belgin Tezcan Aksu, Nicolai Tufar, TDK Yayınları, Ankara, 2006, s. 195.

⁸⁴ Mehmet Kanar, *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 2. Basım, Derin Yayınları, İstanbul, 2010, s. 365.

⁸⁵ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 14. Basım, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 226.

⁸⁶ Tâhir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1994, s. 58.

⁸⁷ İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, 7. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 52.

⁸⁸ Bayraktutan, 1998, 74.

Îcâz-ı hazf: Anlaşılabilmek şartıyla sözün bir parçasını hazf etmektir. Ziya Paşa'nın⁸⁹

Bir pâreye bini âferînin

Pâbûşu atıldı Gevherî'nin

beytindeki “pâbûşu atıldı” cümlesi gibi ki aslı “pabucu dama atıldı” demektir. Paşa, “Harâbât mukaddimesi”nde şi'ye yeni özendiği zamanı anlatırken evvelâ halk şâirlerinin eserlerini okuduğunu, sonra eline bir iki divân geçince Âşık Ömer ve Gevherî gibilerinin nazarında değeri kalmadığını hikâye ettiği sırada bu beyti yazar.”⁹⁰

Silk-i ehl-i hâle çekmiş zâhidi eşk-i riyâ

Mis kimi kim sîm kadrin bildürür sîm-âb aña (9-8)

Bakıra gümüşün kıymetini cıva bildirir.

Zâyi' geçürme fursatunu ağla her nefes

Bu **'ömr-i nâzenin çü bilürsen kılur şitâb** (25-6)

Ömür dediğin çabuk geçer.

Münharifdür sâkiyâ endûh-i dünyâdan mizâc

Bâde dut kim **'illet-i endûha gafletdür 'ilâc** (49-1)

Dünya dertlerinin ilacı gaflettir.

“Yani unutmak, göstermemektir.”⁹¹ veya “Dünyayı unutmak, görmemektir.”⁹²

Fakr mülkin tut ger isterseñ kemâl-i saltanat

Saltanattan geç kim ol vâdîde çohdur ihtiyâc (49-2)

Saltanat vadisinde ihtiyaç çoktur.

Çekme taht ü tâc kaydın bî-ser ü pâlık gözet

Kim ayağa benddür taht ü belâdur başa tâc (49-3)

⁸⁹ Tâhir-ül Mevlevî, 1994, 58.

⁹⁰ Tâhir-ül Mevlevî, 1994, 59.

⁹¹ Tarlan, 2009, 159.

⁹² Tarlan, 2009, 159.

Taht ayağa bağ, taç ise başa beladır.

Yüzde sirişk kanı söyler gam-i nihânı

Kad tüzhiru'l me'ânî b'l-hattu fi'l-vâ'ih⁹³ (56-3)

Men mübtelâ-yi hicrân menden ırağ cânân

Ve'l-ömri keyfe mâ kân misle'r-riyâhi râ'ih⁹⁴ (56-4)

Göz hatuñdan merdümin mahv itmedin bulmaz murâd

Zâyi' eyler hüsnüñi hattuñ sevâd üzre sevâd (62-1)

Yazı üstüne yazı yazmak yazının güzelliğini zayi eder. (Yazı üstüne yazı yazılmaz.)

Şeyhler mey-hâneden yüz dönderürler mescide

Bî-tarîkatleriñi gör kim doğru yoldan azeler (79-3)

Yolunu kaybedenler doğru yoldan çıkarlar.

Câmı kim cânânı için sevse cânânın sever

Câmı için kim ki cânânın sever cânın sever (83-1)

Canı, sevgili için seven kimse sevgiliyi sever; canı için sevgiliyi seven ise kendi canını sever.

Şair buna benzer bir anlamı, bir başka beytinde de dile getirir:

Virse can yetmese cânâne Fuzûlî ne 'aceb

Her kişi kim sever öz cânı için cânânı (267-7)

Her kimüñ 'âlemde mikdârıncadır tab'ında meyl

Men leb-i cânânımı Hızr Âb-i Hayvân'ın sever (83-2)

Herkesin sevme kabiliyeti tabiatındaki miktarcadır.

Va'de-i lûtfuñ çoğ ammâ baht yâr olmaz ne sûd

⁹³ Manalar, levhalarda, yazı ile belirir. (Akyüz, 1958, dipnot 3, 180.)

⁹⁴ Ömür ise, nasıl olsa, rüzgâr gibi geçip gidecektir. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 180.)

Gül bitürmez âb-i şîrîn virmek ile hâk-i şûr (94-5)

Tatlı su vermekle çorak toprakta gül yetiştirilmez.

Yanan 'ışk âteşine âteş-i dûzahdan iymindür

Ne kim bir kez yanar yandırmak anı gayr-i mümkündür (104-1)

Bir kez yanana bir daha yakmak mümkün değildir.

Sabrum alub felek maña yüz miñ belâ virür

Az olsa bir meta' aña il çoh bahâ virür (109-1)

Az olan metanın kıymeti çok olur.

Câna cismüm ol hadeng-i gamzeden olmaz penâh

Hîç cevşen kimseni tîr-i kazâdan sahlamaz (110-3)

Hiçbir cevşen kişiyi kaza okundan koruyamaz.

Nem-i eşküm mükedder hâtırumdan def'-i gam kılmaz

Bu rûşendür ki **nem âyîneden jengârı kem kılmaz** (111-1)

Su, aynadan pası eksiltmez.

Fuzûlî 'âlem-i kayd içre sen dem urma 'ışkuñdan

Kemâl-i cehl ile da'vâ-yi 'irfân eylemek olmaz (112-7)

Cahilliğin zirvesinde olanla irfan davası güdülmez.

Giryeye-i zâr ile hoş-hâlem ki bahr-i 'ışkda

Eşksüz göz bir sadefdür lü'lü'-i şeh-vârsuz (118-5)

Ağlamayan göz, içinde inci bulunmayan sadefe benzer.

Arturan söz kadrini sıdk ile kadrin arturur

Kim ne mikdâr olsa ehlin eyler ol mikdâr söz (119-2)

Sözün kadrini doğrulukla artıran, kendi kadrini artırır. Söz ne kadar değerliyse sahibi de o miktarda değerlidir.

Olmayan gavnâs-i bahr-i ma'rifet 'ârif deġül

Kim sadev terkîb-i tendür lü'lü'-i şeh-vâr söz (119-6)

İrfân denizinde dalgıç olmayan ârif deġildir.

Ger çoġ isterseñ Fuzûlî **'izzetüñ az it sözi**

Kim **çoġ olmakdan kılubdur çoh 'azîzi hâr söz** (119-7)

Az söz kişiyi izzet sahibi yapar. Çok söz azîzi zelil eder.

Olmaz vücûd-i 'âşika 'ışk içre i'tibâr

Dözmez Fuzûlî âteş-i sûzâna hâr ü has (127-7)

Çerçöp, alevli ateşe dayanmaz.

Ta'ne-i ehl-i melâmetden ne noksan 'âşika

Berk-i lâmi' def'in eyler mi hücûm-i hâr ü has (128-5)

Çerçöpün hücumu parlak şimşegi yolundan etmez.

'Ömrlerdür eylerem ahvâl-i dünyâ imtihân

Nakd-i 'ömr ü hâsıl-i dünyâ heman bir yâr imiş (132-5)

Asıl sevgili, ömür parası ve dünya hasılatıdır.

Mün'imüñ 'arz-i tecemmüldür işi fakr ehline

N'ola ger dil kılrsa her dem derd-i 'ışkuñ câne 'arz (139-6)

Zengin işi, süsünü fakire göstermektir.

Bu çemende gonceler güller gören 'ârif bilür

Kim sebât üstinde kalmaz hiç kabz ü inbisât (140-2)

Ârif olan bilir ki kapalı gonca elbet açılır; açılmış gül elbet dağılır. Keder de keyif de geçicidir.

Muttasıl hirman kılur hâsıl tama'dan ehl-i hırs

Turfa kim artar aña geldükçe hirmandan tama' (143-7)

Tama' ettikçe mahrumiyet, mahrum oldukça tama' artar.

Refîkuñ olsa dilsüz cân-ver hem sahla râz andan

Sahın sırruñ düşürme dillere Mecnûn-i rüsvâ tek (156-4)

Arkadaşın dilsiz dahi olsa ona canını ver ancak sırrını verme.

Ey gönül çoh seyr kılma günbed-i devvâr tek

Sâkin olmak seyrdan yeğ nokta-i pergâr tek (157-1)

Pergelin noktası gibi durmak diğer ayağı gibi gezip dolaşmaktan iyidir.

‘İşkuma noksan yetürmez görmemek ol ‘ârız

Cevhere tağyîr-i âsâr-i ‘araz virmez hâlel (173-3)

‘Araz eserlerin değışimi, cevhere hâlel getirmez.

Her kimüñ takdîrden maksûdı öz kadrincedür

Ehl-i ‘ışk ister zülâl-i vasl zâhid selsebîl (177-3)

Herkes kendi kadri derecesince istekte bulunur. Aşk ehli saf visal suyunu, zâhid ise cennet ırmağını ister.

Fuzûlî geç selâmet kûçesinden sabr kûyından

Ferâgat olmayan yirde sefer yeğdür ikâmetden (219-7)

Yolculuk, ferâgat olmayan yirde bulunmaktan daha iyidir.

Gerd-i râhuñ virmese göz yaşına teskin n’ola

Dutmak olmaz beyle seyl-âbuñ yolın toprağ ilen (220-3)

Sel yolu, toprak ile tutulmaz. Sel suyunu toprak ile durdurmak mümkün değıl manasındadır.

Belâ yolında gavgâya kaçan men tek dözer Mecnûn

Kaçan olmaz duran tek yeğ bilür her kimse yoldaşın (225-2)

Kaçan duran gibi olmaz. Herkes yoldaşını iyi bilir.

Beyân-i ‘ışk besdür levh-i ruhsârumda hûn-i dil

Besâret ehline zâhir kılur her nakş nakkâşın (225-4)

Basiret ehline her resim, ressamını gösterir.

Lâ'lüñ etrâfında hattüñdan gönül iymin değül
İ'timâd olmaz yeñi îmâna gelmiş kâfere (255-3)
Yeni imana gelmiş kâfire itimâd olmaz.

Hat ne hâcet ehl-i dil kaydına ruhsârüñ yeter
'Âlemi dutmakda gün muhtâc olur mı leşkere (255-4)
Güneş, âlemi tutmak için askere ihtiyaç duymaz.

Yazar göz perdesine eşk şerh-i hâl bilmez kim
Ohnmaz kan ile yazılsa hat evrâk-i âl üzre (256-5)
Kırmızı sayfa üzerine kanla (kırmızıyla) yazılan yazı okunmaz.

N'ola gird-âb-i gam dîrsem men-i ser-geşte dünyâya
Sanur kim çizginür 'âlem kimüñ kim çizginür başı (276-3)
Başı dönen kişi âlem dönüyor sanır.

Fuzûlî'ni reh-i 'ıškuñda eşk ü âh ider rüsvâ
Belâdur her kimüñ bir yolda gammâz olsa yoldaşı (276-7)
Yoldaşın gammaz olması belâdır.

Ruhuñ üzre ham-i ebrûñı görmek isterem ammâ
İyen düşvâr olur gün var iken görmek yeñi ayı (278-4)
Güneş varken ay görünmez.

Ey Fuzûlî menzîl-i maksûda yetmek isteseñ
Hîç reh-ber yohdurur etvâr-i müstahsen kimi (286-12)
Güzel tavırdan daha iyi rehber yoktur veya en iyi rehber güzel tavırdır.

Îcâz Örnekleri

Terk ü tecrîd ihtiyâr it kim diyâr-i 'ışkda
Fakr bâzârına esbâb-i fenâdandır revâc (49-5)

- Geh gözde geh gönülde hadengün mekân dutar
Her handa olsa **kanluni elbette kan dutar** (72-1)
- Sürdi Mecnûn nevbetin şimdi menem rüsvâ-yi ‘ışk
Doğru dirler **her zeman bir ‘âşikuñ devrânıdur** (86-2)
- Dem-a-dem merdüm-i çeşmüm içer kan zülf ü hâlinden
Belî ekser **ma’âşı ehl-i deryânuñ karadandur** (88-2)
- Du’âlar eylerem menden yaña bir dem güzâr itmez
Ne çâre **sihr ile servi hırâmân eylemek olmaz** (112-6)
- Didüm ‘uşşâka cevır itme didi ol hûblar şâhı
Siyâset olmayınca ‘ışk mülkinde nizâm olmaz (113-5)
- Fuzûlî’ni melâmet eyleyen bî-derd bilmez mi
Ki **bâzâr-i cünun rüsvâlarında neng ü nâm olmaz** (113-7)
- ‘İşkdan vehm itmesün ‘âşık yıhar gönüm diyu
Hiç **sultânem diyen mülkini vîrân istemez** (115-6)
- Fuzûlî dehrden kâm almak olmaz olmadın giryân
Sadef su almayınca ebr-i nîsandan güher virmez (117-7)
- Ham kad ile ağlaram ol turra-i tarrârsuz
Gerçi dirler **engden ıhmaz terennüm târsuz** (118-1)
- Ey kılan izhâr-i zillet müjde-i ‘izzet saña
Kim bu **der-gehde mukarrerdür ‘azîz olmak zelil** (177-5)
- Gam yolunda men kalub gitdiyse Mecnun yoh ‘aceb
Sayruya düşvârdur hemrehlik itmek sağ ilen (220-2)

Gam uğurlar 'ışk b z rında nakd-i ' mr mi
Kılmak olmaz s d sevd da yaman ortağ ilen (220-4)

Olur meyl-i dil efzun  sit nu  daşına her dem
Egerçi resmdür **yasdukdan ikr h eylemek sayru** (238-3)

Rahm it ey şeh dil-i dervış çeken  hlara
Ki ged   hı eser eyler ulu ş hlara (243-1)

M 'il-i serv-kad n vaslına yetmez nişe kim
Baht ş yeste değül himmeti k t hlara (243-4)

1.3. İHÂM ايهام (Şüpheye Düşürme)

“Şüpheye düşürme. Bir dize veya birden çok anlamı olan bir kelimeyi en uzak anlamını da amaçlayarak kullanma sanatıdır.

İhâmda beytin genel anlamıyla kelimenin değişik anlamları arasında yakın bir ilgi bulunması gerekir.”⁹⁵

“Edebî sanatlar içerisinde karmaşık ve birden fazla edebi sanat ile karıştırılan bir tabirdir. Bazı kitaplarda tevriyenin bazılarında tezat veya tenâsübün karşılığı olarak verilmiştir.”⁹⁶

“Yapılış itibariyle aralarındaki benzerlikten dolayı ihâm sanatı, tevriye ve kinâyeye ile karıştırılmaya çok müsaittir. Tevriye ile karşılaştırsak her ikisinde de kelime birden çok anlam taşımaktadır. Ancak ihâmda kelimenin bütün anlamları beytin genel anlamına uygundur. Tevriyede ise kelimenin uzak anlamı konuya bitişiktir.”⁹⁷ “Kinâyeye gelince ihâmdan kolayca ayrılır. Zira kinâyede kelimenin gerçek manası yanında mecâzî mana da vardır ve kastedilen mana kelimenin mecazî manasıdır.”⁹⁸

İstihdam ise “Bir kelime veya deymi hem gerçek hem de mecazî anlamıyla değerlendirebilecek şekilde kullanmak sanatıdır. İhâm sanatıyla karıştırılmamalıdır. İhâm’da kelimenin gerçek anlamları söz konusudur. İstihdamda hem gerçek hem mecazî mana vardır. Ayrıca bu sanatta kelimenin gerçek ve mecazî manada kullanıldığını gösteren ipuçları mevcuttur.”⁹⁹

“İhâm sanatı tenâsüb ve tezâd sanatlarına bağlı olarak da yapılmaktadır. Tenâsüb sanatına bağlı olarak yapılanına ihâm-ı tenâsüb, tezâd sanatına bağlı olarak yapılanına ihâm-ı tezâd ismi verilmektedir.”¹⁰⁰

Dehenin derdime dermân dediler cânânîñ

Bildiler derdimi **yoktur** dediler dermânîñ

(161-1)

“Cânânın ağzını derdime derman dediler. Derdimi anlayınca dermanın yok

⁹⁵ Pala, 2005, 227.

⁹⁶ Ahmet Mermer, Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s. 44.

⁹⁷ Külekçi, 2005, 95.

⁹⁸ Kocakaplan, 2011, 54.

⁹⁹ Kocakaplan, 2011, 82.

¹⁰⁰ Kocakaplan, 2011, 54.

dediler.

İkinci mısradaki iki türlü anlam vardır:

1- Derdimi bildiler ve senin derdinin dermanı yoktur yani bulunmaz dediler.

2- Derdimi bildiler ve senin dermanın, sevgilinin dudağı dediler. Burada yine ağzın “yokluk”la idealize edilmesine işaret vardır.”¹⁰¹

Dôstlar kan yaş töküb kıldı meni rüsvâ-yi halk

Veh ki **düşmen çıldı** âhir dîde-i pür-hûn maña (13-4)

1. Kanlı yaşım bana düşman oldu. (Düşmanmış meğer bilmiyordum.)

2. Düşman olan kanlı yaşım sonunda çıktı gitti.

Dağıdur her lâhza berg-i ‘ayşumı âhum yili

Hansı nâ-hak zulmdür kim **rûzgâr** itmez maña (16-3)

Rûzgâr ve zaman.

Seni melek görelî yazmaz oldu ‘ışkî günâh

Velî yazıldı **bu yüzden** besî sevâb saña (18-2)

1. Melek, seni gördüğünden beri.

2. Seni melek gibi gördüğünden beri.

Ayrıca “bu yüzden” hem bu *sebeple* (yazıldı) hem de bu *yüz*’den/*çehre*’den dolayı anlamlarında kullanılmış. Melekler seni gördüğünden dolayı günah yazmaz oldu. Sahip olduğu *yüz* güzelliği sebebiyle sevgiliye sevap yazılıyor.

Dutalum kim eşk seyl-âbına yohdur i’tibâr

Ey Fuzûlî çeşm-i giryânuñ gerekmez mi saña (19-7)

1. Farz edelim.

2. Tutalım.

Virmeyen cânın saña bulmaz hayât-i câvidân

Zinde-i câvîd aña dirler ki **kurbandır** saña (21-2)

1. Kurban olmak, kendini bir uğurda feda etmek.

¹⁰¹ Tok, 2011, 81.

2. Yakınlık.

Gerçi ey dil yâr için yüz virdi yüz mihnet saña
Zerrece kat'-i muhabbet itmedün **rahmet saña** (22-1)

1. Allah sana merhamet etsin.
2. Helal olsun/Aşk olsun sana (ki tahammül ediyorsun.)

Sen yüzüñden 'âlemi rûşen kılub salduñ nikâb
Yazıya salsun **bu günden böyle** nûrın âf-tâb (27-1)

Gün, hem güneş hem de gecenin karşıtı olan gün.

1. Bu gün'den sonra güneşe artık gerek yoktur.
2. Bu doğan güneş'ten/sevgiliden sonra âfitâb ışığını sahralara salsın. Zayi etsin.

Ey Fuzûlî her 'amel kılsañ hatâdur gayr-i 'ışk
Bu durur men bildiğüm *Vallâhu a'lem bi's-savâb*¹⁰² (27-7)

1. Sadece bu kadarını bilirim.
2. Benim bildiğim budur. Doğrusu budur; buna inanır, bunu bilir, bunu söylerim.

Rûzgârım buldu devrân-i felekden inkilâb
Kan içer oldum **ayağın çekdi** bezmümden şarâb (28-1)

Ayak, hem kadeh hem de ayak anlamında kullanılmıştır.

1. Ayak çekmek, artık gelmemek.
2. Kadeh çekmek, şarap içmek.

Rûzgâr, rûzgâr/yel ve zaman anlamlarında kullanılmış.

Gün ki sâyeñ düşdüği yirden durar **bir vechi var**
Gelse âlî-kadrler fakr ehli durmakdur edeb (32-2)

1. Yüzü olmak (deyim).
2. Sebebi var.

¹⁰² Doğrusunu Allah bilir. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 151.)

Olmadın mey-hâne-i ‘ıŝkuñda mest-i câm-i zevk
Düzmedi bezm-i felekde Zühre **kânûn**-i tarab (32-3)

Kânun burada iki manadadır:

1. Usul, kaide
2. Musiki âleti.

Yüzüne durmasun âyîne urub lâf-i safâ
Ne revâ meh kıla hur-şîd-i dirahşân ile bahs (46-3)

1. Yüzüne durmak; karşısında durmak.
2. Münakaŝaya girişmek.

Düşer od şem’ diline bu sebebden ki kılır
Dil uzadub giceler ol meh-i tâbân ile bahs (46-6)

Dil uzatmak:

1. Alevî uzaması.
2. Deyim anlamı ise ileri geri konuşmak veya kötü söz söylemek.

Ey diyen kim şâm-i ikbâlûñ **ne yüzden** tîredür
Sâye salmış aya ol gîsû-yi ‘anber-sâya bah (58-6)

Geleceğinin akşamı

1. Hangi sebepten
2. Hangi (güzel) yüzlüden

Sahla ey eşk edeb gitme ser-i kûyına çoh
Ki **düşer gözden** ü yüzden sürülür her güstâh (59-5)

1. İtibar kaybetmek
2. Gözyaşı yüzde duramaz; kayıp gider, düşer.

Çâk görüb göğsümi kılma ‘ilâcum tabîb
Zâyi’ olur merhemüñ mende **biter yâre yoh** (60-6)

1. İyileŝecek yarası yok.
2. Çok yarası olmak.

‘Işık içre gönül dime ki men b-hodem ancak
Ey gfil **znden senün ancak habern var** (76-5)

1. znden haberi olan bir sen varsın.
2. Senin sadece kendinden haberin var, sadece kendini bilirsin.

Maa dirlerdi evvel bir melekdr sevdgn hl
Görenler men fakri gökden inmiş bir **bel** dirler (80-5)

1. Bela.
2. Melek.

Girüb mey-hneye muğ meşrebiyle kim ki **h eyler**
Olub mü’min behişte kfirem ger rz eyler (81-1)

1. H ekmek
2. Huy edinmek.

Meger divnedr **sevd**-yi ebrsiyle zhid kim
Bahub mihrba d’im z öziyle gft--g eyler (81-2)

1. Kaşının sevdasına olmak
2. Kaşının karasına divane olmak.

Didüm kimdür per­işn eyleyen ‘şıklar ahvlin
Sab gösterdi tr-i sünbül-i zülfün ki **b** eyler (81-5)

1. Bu, işaret zamiri.
2. Koku.

Koyalum başı hum-i bde **ayağına** geln
Dutmamak olmaz ann hürmetini bir uludur (93-3)

1. şarap küpünün ayağı.
2. şarap küpünün kadehi.

Fuzl il seni Mecnun’dan efzun der melmetde
Mua münkir değül **Mecnun** dahi ma’kule k’ildür (100-7)

1. Ünlü âşık Mecnun
2. Deli.

Sormañuz ol meh ile hâl-i dilüm Tañrı için

Bileli anı özüm bilmezem **Allâh bilür** (107-2)

1. Onu bildiğimden beri kendimi bilmediğimi sadece Allah bilir.
2. Allah biliyor ki (yemin) onu bildiğimden beri kendimi bilmiyorum.

‘Işkdan bir dem ten-i sûzânı dûr itmez felek

Veh nice fanûsdur şem’i **hevâdan** sahlamaz (110-4)

1. Aşk
2. Rüzgâr.

Mukîm-i kûy-i derd eyler meni âh-i ciğer-sûzum

Bu âheng-i melâl-efzâyâ mundan yeğ **makâm** olmaz (113-3)

1. Yer
2. Musiki ıstılâhı.

Bilmez idüm bilmek ağzuñ sırrını düşvâr imiş

Ağzuñı dirlerdi yoh **didüklerince var imiş** (132-1)

1. Dedikleri gibiymiş yani yokmuş.
2. Yok denilecek kadar küçükmüş.

Didiler gam giderür bâde çoğ içdüm sensüz

Gam-i hicrâna müfid olmadı ol **kan olmuş** (136-4)

1. Şarap diye içtiğim, bana kan yani madde oldu.
2. O kan olasıca (beddua) ayrılık gamında bana dost olmadı.

Şâhdur hüsn bisâtında bu gün ol gül-ruh

Ey Fuzûlî men-i âvâre **sürülmüş** beydak (150-7)

1. Satrançta hamle.
2. Gözden çıkarmak.

Gelür ol serv-i sehî ey gül ü lâle **açılıñ**

V'ey meh ü mihr çihuñ kudrete nezzâre kılıñ (159-1)

1. Çiçek açın.
2. Yolu açın.

Dehenin derdime dermân dediler cânânıñ

Bildiler derdimi yoktur dediler dermânıñ (161-1)

Cânânın ağzını derdime derman dediler. Derdimi öğrenince dermanın yok dediler. Burada ağız yine “yok”lukla idealize edilmiştir. Mazmun.

1. Derdimi bildiler ve senin derdinin dermanı yoktur, dediler.
2. Derdimi bildiler ve senin dermanın, sevgilinin dudağı dediler.

Cânum alduñ mey için sâki içürdüñ maña kan

Dâd elüñden ki meni **âl** ile mağbûn itdüñ (167-3)

1. Kırmızı (şarap).
2. Hile.

İtmek olmaz seni âgâh gönül hâlinden

Yazuğ ol kim vire gönlin saña senden gâfil (175-5)

1. Sana gönül verene “yazık” oldu.
2. Sana gönül verene yazıklar olsun.

‘Aks-i ruhuñ uğurladığüçün döne döne

Asıldı gözgü şehrde **elden sürüldi** câm (180-4)

Ayna sabit bir yere asılır ve öyle sunulur. Yüzünün aksini çaldığı için ayna asılarak cezalandırıldı.

1. Bir yere asmak veya asılmak
2. İdam.

1. Elden ele gezdirmek

2. Elden sürülmek, artık ele almamak.

Hem-sohbet oldu dâne-i engûr zâhide
Aslı budur kim ohudılar bâdeni harâm (180-7)

1. Şarabın aslı (ham maddesi) budur: üzüm.
2. Şarabın haram olmasının asıl (sebebi) budur.

Değülseñ çohdan ey gerdun cihan seyrende yoldaşum
N'ola ham olsa kaddüm senden artuhdur menüm **yaşum** (193-1)

1. Benim yaşım (zaman).
2. Benim gözyaşım.

Secdedür her handa bir büt görsem **âyînüm** menüm
Hâh kâfir hâh mü'min dut budur dînüm menüm (206-1)

1. Usûl.
2. Merasim.

Gökde âhum yili söndürdi çerâğın güneşün
Yirde eşküm **ayağa urdı** dür-i gâltanı (267-3)

1. Sahile vurmak.
2. Değerini kaybetmek.

Müşg-i **Çin** zülfün ile eylese da'vî ne aceb
Ne olur yüzi kara kulda **hâta**dan gayrı (271-4)

1. Çin: Ülke, kıvrım.
2. Hâta: Hıtay şehri, hata.

Eşk-i lâ'lüm reh-i 'ışkuñda **dutupdur** eteğüm
Korhulukdur nice salub gidelüm yoldaşı (275-3)

1. Tutmak, kavramak.
2. İstila etmek.

Müjeñ hancerlerin göñlüm basar bağrına vehm itmez
Aña cādû gözün **gûyâ** ki tâ'lim-i füsûn itdi (283-5)

1. Söyleyen

2. Gya (sözde).

Gz yaşıyle dne dne cem'-i esbb itme kim

Yile virür dehr anı p-ml idüb hırmen kimi (286-9)

1. Harmanı savurmak, havalandırmak.

2. Mahvetmek, ziyan etmek.

1.3.1. İhm-ı Tensb

“İbarede bulunan kelimelerden birisinin veya birden fazlasının tenasb ilişkisine kastedilmeyen anlamıyla katılması sonucu oluşur. Diğer bir ifadeyle iki anlamı bulunan bir kelimenin cümlede kastedilmeyen anlamı ile başka kelimelerin anlamları arasında tezat dışında bir ilişki bulunmasıdır. “Bülbül” ismi ile “gl!” emir kipinin bir ibarede bulunması gibi. Bülbül kelimesiyle “gl!” kelimesinin çağrıştırdığı gül çiçeği arasında böyle bir ilişki vardır.”¹⁰³

“Tensb sanatında birbiriyle ilgili unsurlar mecaz yoluyla yan yana gelirler ve cümlede mana ifade ederler. İhm-ı tensbde ise ihm sanatı ile ortaya çıkan manaların cümlede yeri yoktur. Kelimelerin ikinci manalarıyla yapılmış bir benzetmeden ibarettir. İkinci manaları düşünüldüğünde kelimeler arasında zorlamayla bir tensb kurulabilir. Buna zoraki uygunluk da diyebiliriz.”¹⁰⁴

Altı çizgili sözcük ihm-ı tensb rneği olup koyu olan sözcükler ise onunla ilişkili sözcüklerdir.

Sk meğer ol l'l sözin dir mey-i nba

Kim düşdi **ayağına elin** pdi mey-i nb (24-6)

“Ayağına düştü demek, kadehine döküldü demek; elini öptü demek, kadehi sk eline aldı demektir. Ayak kadeh manasınadır. şir burada ayak ile el arasında tenasüp sanatı yapıyor. Fakat ayağı kadeh manasına alınca ihm-ı tenasüp oluyor.”¹⁰⁵

¹⁰³ M. A. Yekta Saraç, Klsik Edebiyat Bilgisi Belgat, 9. Baskı, Gkkube Yayınları, İstanbul, 2011, s. 160.

¹⁰⁴ Kocakaplan, 2011, 56.

¹⁰⁵ Tarlan, 2009, 91.

Giceler encüm **sayaram** subha dek

Ey şeb-i hecrüñ mana yevmü'l-**hisâb** (26-5)

Hesap burada “hesap günü” tamlamasıyla mahşer günü anlamında kullanılmış. Ancak kastedilmeyen anlamı olan bir şeyin ölçüsünü belirlemek olan “hesap yapmak” ile “saymak” kelimesi arasında bir anlam ilgisi kurulmuş.

Saldı **ayah**dan gam-i ‘âlem meni

Vir maña gam def’ine **sâkî şarâb** (26-7)

Ayaktan salmak, güçsüz kalmak anlamındadır. Ancak “ayak”ın kadeh manası sâkî ve şarâb sözcükleriyle îham-ı tenasüp sanatını meydana getirmiştir.

Ger değül bir **mâh mihr**iyile menüm tek zâr **subh**

Başın açub nişe her **gün** yahasın yırtar subh (54-1)

Mihr, sevgi anlamında kullanılmış. Mihrin “güneş” anlamıyla mâh, subh ve gün arasında îham-ı tenasüp meydana gelmiştir.

Su verir her subh-dem göz yaşı tığ-i âhıma

Kim dökem kanın **sipihrin** salsa **mihr**iñ **mâh**ıma (242-1)

“Bu beyitte de mihr kelimesinde îhâm-ı tenâsüb vardır. Kelimenin beyitteki anlamı muhabbettir. Kastedilmeyen manası güneştir. Bu mana ile ilgili olarak beyitte sipihr ve mâh kelimeleri mevcuttur.”¹⁰⁶

Mihr salmazsan baña rahm eylemezsen bunca kim

Sâye tek sevdâ-yi zülfüñ pây-mâl eyler beni (294-2)

“Beyitinde de yine “mihr” kelimesinin muhabbet anlamı, beytin genel anlamıyla ilgilidir. Ancak “mihr”in “güneş” anlamı ile “sâye” (gölge) kelimesi arasındaki ilgi bu sanatı oluşturmuştur.”¹⁰⁷

Îhâm-ı Tenâsüb Örnekleri

Terâzû-yi ‘iyâr-i mihnetem bâzâr-i ‘ışk içre

¹⁰⁶ Külekçi, 2005, 97.

¹⁰⁷ Bayraktutan, 1998, 84.

Gözüm her dem dolub miñ daşa her sâ'at değer **başum** (193-2)

‘Ârızuñ görse **felek mihir** biraşmaz **aye**
Zerre zerre kılur anı birağur sahrâye (257-1)

Bir **meh-i bî-mihrem** mâ'il Fuzûlî yoh aceb
Kılsa her yan zerre-nisbet **çerh** ser-gerdan meni (293-7)

1.3.2. İhâm-ı Tezad

“İki anlamı bulunan bir kelimenin cümlede kastedilmeyen uzak anlamı ile bir başka kelime arasında zıtlık/karşıtlık olmasıdır. “Eyyâm-ı heremde (yaşlılık günlerinde) turalım genc (hazine) bulunmuş” mısrasındaki “herem” (yaşlılık) ile Farsça “genc” kelimesinin hazine anlamı değil de Türkçe gençlik anlamı arasında böyle bir ilgi vardır.”¹⁰⁸

“İhâm-ı tenâsübdeki ilişkinin tezad sanatına uygulanması sonucu ortaya çıkar. Yalnız bu sanatta bir benzerlik değil zıtlık aranır. Kelimenin cümlede yeri olmayan ikinci manası kendisine tezat teşkil eden diğer bir kelime ile irtibatlandırıldığı takdirde ihâm-ı tezad meydana gelir.”¹⁰⁹

Kısacası ihâma konu olan kelimenin işaret edilmeyen manası bir tezat içinde verilirse ihâm-ı tezât sanatı meydana gelmiştir.

Nerkisüñ fikri Fuzûlî göz ü gönümde gezer
Dutar âhu vatan ol yirde ki **otlu suludur** (93-7)

Ot'un bitki dışındaki ateş anlamıyla su arasında ihâm-ı tezâd oluşmuştur.

Ser-verlik ister isen üftâdelik şî'âr et
Kim düşmeden **ayağ**a çıkmadı **baş**a bâde (246-6)

Ayağ (kadeh) kelimesinin kastedilmeyen ayak (insan uzvu) manası ile baş arasında ihâm-ı tezâd oluşmuştur.

¹⁰⁸ Saraç, 2011, 164.

¹⁰⁹ Kocakaplan, 2011, 58.

Îhâm Örnekleri

Hoş ol zemân ki harîm-i visâle mahrem idüm
Ne mübtelâ-yi **belâ** ne mukayyed-i gam idüm (194-1)

Her saru bahsam surâhî tek sücûd itmek işüm
Handa olsam bâde tek **düşmek ayağa** ‘âdetüm (210-2)

Temâşâ-yi ruhuñ ‘azmine çıhdı âf-tâb ammâ
Gelürken sür’at ile düşdi **yüz yirde** şitâbından (213-2)

Görinmez sûret-i ümmîd-i vasluñ levh-i cânımda
Mükedderdür meger ol âyine cismüm gubârından (214-4)

Girüb mescidlere ger muktedâlar pey-revi olman
Budur vechi ki hergiz **görmedüm yüz** muktedâlardan (215-5)

Bezm **kânûnı** bozuldı ne için çeng ile def
Yığılıb itmeyeler hâkim eşîğinde gulû (239-3)

‘Âşık oldum yine bir tâze gül-i ra’nâya
Ki salur **âl** ile her dem meni yüz gavgâya (244-1)

Hayrân-i mâh-i rûyuñ hur-şîde **mihir** salmaz
Müştâk-i tâk-i ebruñ eksük bahar hilâle (247-3)

Devran maña kalem tek **sevdâ** kapusın açdı
Tâ kaddümi gamuñdan dönderdi za’f nâle (247-5)

Her **demüñden** miñ Mesîhâ zinde-i câvîd olur
Sen iden izhâr i’câzı Mesîhâ itmedi (280-3)

Âşyan tâ ravzâ-i kûyuñda dutdı murg-i dil
Geçdi tavg-i Ka’be’den **uçmağa** pervâ itmedi (280-4)

1.4. İKTİBÂS اِقتِبَاس (Alıntı/Ödünç alma)

“İktibâs kelimesinin lügat anlamı “ateş yakmak için bir yerden kor almaktır.” Edebiyatta: Manayı kuvvetlendirmek, söze güzellik kazandırmak maksadiyle bir şâir veya nâsirin, eserine âyet, hadîs ya da bunlardan parçalar almasıdır.”¹¹⁰

“Bugün başka yazarların yazılarından bölümler almaya da iktibas deniliyor. Bu, kelimenin yanlış kullanılmasıdır. Şiir ve nesirde sadece ayet ve hadisleri zikretmek iktibas sanatının sahası içine girer.”¹¹¹

“İktibâsın şartı, alınan âyet ya da hadîse dâir sözde herhangi bir işaret veya açıklamanın bulunmamasıdır.”¹¹²

“İktibâs olunan söz, vezin zorunluluğundan dolayı artırılıp eksiltilebileceği gibi, takdim tehir de edilebilir.”¹¹³

“Söz içerisinde zikredilen âyet-i kerîme veya hadîs-i şerîf tamam bir mana ifade edecek şekilde alınmışsa tam iktibâstır. Nâkıs iktibas, vezin veya başka sebeplerden dolayı, asıl mananın bozulmamak ve tamamen anlaşılmak şartıyla iktibâsta artırma, eksiltme yahut kelimelerin yerlerinde değiştirme yapmaktır.”¹¹⁴
Meselâ:

Bulmazdı kahruñ açmasa hân-i siyâsetin

Hel min mezîd¹¹⁵ lokmasına dûzah iştiâ (2-5)

Ey Fuzûlî her ‘amel kılsañ hatâdur gayr-i ‘ışk

Bu durur men bildiğüm **Vallâhu a'lem bi's-savâb**¹¹⁶ (27-7)

Subh-dem gül-zâr içinde çaldı bülbül erganun

Yâ eyyühe'l-uşşâk kumû inneküm lâ-tesma'ün¹¹⁷ (233-1)

Ergavan dutdı piyâle nesteren doldurdı câm

¹¹⁰ Külekçi, 2005, 177.

¹¹¹ Kocakaplan, 2011, 59.

¹¹² Külekçi, 2005, 177.

¹¹³ Bayraktutan, 1998, 88.

¹¹⁴ Külekçi, 2005, 177.

¹¹⁵ Daha yok mu? (Akyüz, 1958, dipnot 5, 126.)

¹¹⁶ Doğrusunu Allah bilir. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 151.)

¹¹⁷ Ey, âşıklar kalkın: Siz onu duymuyor musunuz? (Akyüz, 1958, dipnot 1, 357.)

Mutribâ çal nağme-i yâ eyyühe'l-müstağfirûn¹¹⁸ (233-2)

Her görenler hüsn-i hattun ohıdı sad-âferin
Lâ bişey'in ahsenü illâ kalîlen teşkurûn¹¹⁹ (233-3)

Gözlerün ser-hôş olanda bâde-i pür-hûn içer
Zir-i lebde çağrışur sâkî velâhüm yehzenûn¹²⁰ (233-4)

Sen Fuzûlî yar yolında can virürsen 'âkibet
Eşidenler diyeler innâ ileyhi râci'ûn¹²¹ (233-5)

¹¹⁸ Ey, (içkiye) tövbe edenler! (Akyüz, 1958, dipnot 2, 357.)

¹¹⁹ Çok az bir şey de verseniz biz yine size teşekkür ederiz. (Akyüz, 1958, dipnot 3, 357.)

¹²⁰ Ve onlar üzüntü duymazlar. Sûre: 2 (Bakara), âyet: 38, 62, 112 vb. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 357.)

¹²¹ Biz (yine) O'na döneceğiz. Sûre: 2 (Bakara), âyet: 156. (Akyüz, 1958, dipnot 5, 357.)

1.5. İLTİFÂT التفتات

Kelimeye lügatlarda, “dönüp bakma, dikkat, hatır sorma, sözü başka bir şahsa çevirme, hitab...” gibi manalar verilmektedir.”¹²²

“Terim anlamı: Şiirde ve nesirde anlatılmakta olan konunun muhatabını, heyecan tesiriyle değiştirme sanatıdır.”¹²³

“Edebî sanat olarak: “Bir konuyu anlatırken, o anda doğan yeni duygularla hitâbın yönünün değişmesidir.” İltifâta değişen yalnız hitâbın yönüdür. Konuda değişme olursa iltifât sayılmaz. Hitâb da yön değiştirirken konu ile ilgili olmalıdır. Konu dahilinde hâricî bir zarûret ve lüzûm dolayısıyla dış etkilerle hitâbın değişmesi iltifât olmaz.

İltifât sanatında (...), şâir hitap ettiği şeye şahsiyet verir. Yani gaipte iken muhâtab yapar.”¹²⁴

“Sanatkâr konuyu anlatırken heyecana o derece kendini kaptırır ki birden konu ile ilgili bir kişiyi veya nesneyi muhatap (ikinci şahıs) mevkiine getirir ve ona seslenerek konuşmaya başlar. Bu sebeple iltifat sanatı çok defa nida sanatıyla birlikte bulunur.”¹²⁵

Terdid’de daha önce söylenilenden vazgeçilir ve sonuç, önce söylenilen sözün anlamını zayıflatır. Rücû’da daha önce söylenilene daha kuvvetli şekilde tekrar dönülür. Ve son söylenilen, öncekinin anlamını kuvvetlendirir.

Peykanları ile doludur çeşm-i pür-âbum

Ey bahr sağınma senüñ ancak güherüñ var (76-3)

Sevgilinin peykanları benim gözyaşlarımla doludur diyen âşık bir anda denize yönelip onunla kendini mukayese ediyor. Muhattap kendisi iken denize sesleniyor, denize yöneliyor.

Pinhâni odum ‘âleme fâş oldı Fuzûlî

Yâ Rab ki menüm şem’ kimi yana zebânım (191-7)

¹²² Külekçi, 2005, 155.

¹²³ Tok, 2011, 87.

¹²⁴ Külekçi, 2005, 155.

¹²⁵ Kocakaplan, 2011, 60.

Şair gizli aşkının duyulduğunu söyleyip Fuzûlî ile dertleşirken hitabın yönünü değiştiriyor ve Allah'a yönelip "Benim dilim de mum gibi yansın." diyor.

İltifât Örnekleri

Mesdüddur Fuzûlî'ye meyhâneler yolu

Yâ Rab hidâyet eyle tarîk-i savâb aña (8-7)

Kimse ol bed-hûya izhâr idebilmez hâlümi

Ey sürûd-i nâle Tañrı'yçün sen olgıl çâre-sâz (114-3)

Ne pervâne döyer bir şu'leye ne şem' bir âha

Fuzûlî sanma kim beñzer saña 'âlemde her 'âşık (152-7)

Dün ki fırsat düşdi hâk-i der-gehüñden kâm alam

N'oldı **ey göz yaşı** göz açmağa fırsat virmedüñ (164-3)

Hicrân ile yanar giceler rişte-i cânım

Rûşen ola **ey şem'** saña sûz-i nihânum (191-1)

Sûzandur odumdan tenüme sancılan ohlar

Pervâneem **ey şem'** dutuşmuş per ü bâlüm (202-5)

Çıhmış ol şûh bu gün tökmeğe kanın görenüñ

Girme **ey göz kerem** it kanuma zinhâr menüm (207-6)

Sañadur iktidâsı tavf-i kûy-i Leyli itmekde

Has ü hârı kopar **ey nâka** Mecnun reh-güzârından (214-6)

Daşlara döğüb başumı rüsvâ gezer oldum

Ey 'akl kaçub kurtulagör derd-i serümden (217-5)

Yâr dün çekmişdi katlüm kasdine tîğ-i cefâ

Yetmesün maksûdına **yâ Rab** peşimân eyleyen (221-6)

İl ta'nesinden isterem ol kûya gitmeyem
Öz ihtiyârum ile meni koyma **ey cünûn** (231-2)

Dutub kuşlar başumda âşyan feryâde gelmişler
Çıh **ey âhum** odı bir dem başumdan sav bu gavgâyı (277-6)

Nâvekin gör kim yarub eşküm dutar göz perdesin
Ey diyen Mûsî 'asâsı kat'-i deryâ itmedi (280-2)

Tâ ki servüm basa başum üzre gâhî bir kadem
Ey musavvir reh-güzârı üzre çek timsâlümü (287-2)

1.6. İRSÂL-İ MESEL ارسال مثل (İrâd-ı Mesel/Darbimesel nakletme)

“Sözlük anlamı elçi gönderme, konuşurken atasözü söylemedir.”¹²⁶

“Yazılı ve sözlü anlatımlarda atasözü ve vecize kullanma sanatıdır. İktibasla farkı, ayet ve hadis yerine atasözü ve vecize kullanılmasıdır. Zekâ gösterme ve karşıdakini ikna etme maksadıyla yapılır. İrsâl-i mesel, sözün kuvvetini artırarak muhatabı ikna eder. Fikre bağlı bir sanattır. Kelimelerin manaları ön plânda olduğundan mana sanatıdır.”¹²⁷

Gönlün âhumdan terahhum sûretin gösterdi lîk

Mevcden su nakşına çoğ itmek olmaz i'timâd (62-3)

Dalganın su üstüne yaptığı resme güven olmaz. (Su üstüne yazı yazılmaz)

Dimiş her gonceye ‘âşıklıgum râzın sabâ dirler

İl ağzın dutmak olmaz korharam ey gül saña dirler (80-1)

El ağzını tutmak olmaz. (El ağzı torba değil ki büzesin.)

Her derdsüzden umma Fuzûlî devâ-yi derd

Sabr eyle ol ki **derd virübdür devâ virür** (109-7)

Derdi veren dermanını da verir.

Cismimi yandırma rahm et yaşıma ey bağı taş

İhtiyât et yanmasın nâ-geh **kuru yanında yaş** (129-1)

Ey bağı taş! Dikkat et, ansızın kuru yanında yaş da yanmasın.

Geçdüğüm dünyâ vü ‘ukbâdan senüñ’çün oldu fâş

Doğru dirler **küllü sırrın câvez el isneyni şâ'**¹²⁸ (142-4)

Dünya ve ukba ikidir. Dudak da ikidir. İkinin (iki kişinin) bildiği sır değildir.

Sûret-ârâ olma tahsîl-i kemâl-i ma'ni it

Kim behâyim nev'in itmez âdemi zer-beft cül (178-6)

¹²⁶ Tok, Vedat Ali, Edebî Sanatlar Ansiklopedisi, Literatürk Yayınları, Konya, 2011, s. 97.

¹²⁷ Kocakaplan, 2011, 65.

¹²⁸ İki kişiyi aşan bütün sırlar yayılır. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 266.)

Hayvan, sırmalı (altın işlemeli) çul (çuval) giyse de insan olmaz. Bu sözü yüz yıllar sonra Ziya Paşa şöyle ifade etmiştir:

İnsana neabet mi verir hiç üniforma

Zer-düz palan vursan eşek yine eşektir

Demeñ göz yaşı ile def' olur 'ışk âteşi tenden

Bu od her yire düşse fark kılmaz kurusun yaşın (225-3)

Ateş bir yere düşerse yaş ile kuruyu ayırmaz; hepsini yakar. (Kurunun yanında yaş da yanar.)

İrsâl-i mesel Örnekleri

Ey ki ehl-i aşka söylersen melâmet terkin et

Söyle kim **mümkün midir tagyâr-i takdîr-i Hudâ** (1-5)

Tûtîyâ-yi hâk-i pâyuñ feyzine yol bulmasam

Nûr-i çeşmüm 'ayb kılma **kör olur dirler garîb** (35-3)

Sabrum alub felek maña yüz miñ belâ virür

Az olsa bir meta' aña il çoh bahâ virür (109-1)

Eylerem bî-hod figan gördükçe kûyuñ itlerin

Âşnâ derd-i nihânın âşnâdan sahlamaz (110-6)

Eğer cân almak istersen tenümden tîğüñi kesme

Ki pejmürde nihâle virmeyince su semer vermez (117-4)

Cismümi yandırma rahm it yaşuma ey bağı daş

İhtiyât it **yanmasun nâ-geh kuru yanında yaş** (129-1)

1.7. İSTİ'ÂRE استعاره (Eğretileme/İğretileme/Ödünç alma)

“Kelimenin lügat manası “ödünç alma, birinden iğreti bir şey alma”dır. Edebi sanat olarak *bir şeyi gerçek anlamı dışında, çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anmaktır*”¹²⁹

Âşyân-i murg-i dil zülf-i perîşânuñdadur

Handa olsam ey **perî** göñlüm senüñ yanuñdadır (85-1)

“beytin ikinci mısraında sevgili periye benzetilerek açık isti'âre yapılmıştır. Bunu “Ey peri gibi çok güzel olan sevgili! Nerede olursam olayım gönlüm her zaman senin yanındadır.” şeklinde teşbîhe çevirmek mümkündür.”¹³⁰

“Bir varlığa ya da kavrama asıl adını değil de benzediği başka bir varlığın adını geçici olarak verme sanatıdır. Başka bir tarifile; bir sözün gerçek anlamını kaldırarak, benzerliği olan diğer bir anlamı iğreti olarak vermektir. Daha özlü bir deyişle, teşbîhdeki temel öğelerden biri söylenmeyerek yapılan benzetmelere isti'âre denir.

Bir sözün isti'âre olabilmesi için şu üç özelliği taşıması gerekir.

- Söz gerçek anlamı dışında kullanılmalıdır.
- Sözün gerçek anlamda kullanılması imkânsız olmalıdır. Bunu sağlamak için de sözün gerçek manasının anlaşılmasına engel (karîne-i mâni'a) bulunmalıdır.
- Benzetme amacı olmalıdır.”¹³¹

Karîne-i mâni'a, kelimenin gerçek anlamında kullanılmasını engelleyen ipucunun bulunması demektir.

“*Hasta, bir beyaz meleğin, merhametli kollarına bırakıldı*, cümlesindeki “beyaz melek” isti'âre yolu ile kullanılmıştır. “Hasta” ve “merhametli kollar” kelimeleri melek kelimesini dînî anlamda düşünmemizi engelleyici bir (karîne) ipucudur. O hâlde melek kelimesi, hemşirelere ödünç olarak verilmiş bir sıfattır.”¹³²

İsti'âre, genel olarak ikiye ayrılır: Açık isti'âre (musarrah isti'âre), kapalı isti'âre (meknî isti'âre). Burada benzeyen ve kendisine benzetilen unsurlarının

¹²⁹ Külekçi, 2005, 51.

¹³⁰ Külekçi, 2005, 53.

¹³¹ Külekçi, 2005, 51.

¹³² Tok, 2011, 102.

hangisinin söylenip söylenmediğine göre açıklık/kapalılık durumu belirlenir. Benzeyen söylenmişse kapalı, kendisine benzetilen söylenmişse açık isti'âre oluşur.

1.7.1. Musarrah İsti'âre (Açık İsti'âre)

“*Kendisine benzetilen söylenir benzetilen söylenmezse buna açık isti'âre denir. Kendisine benzetilen durumunda olan kelimenin manası benzetilene ödünç verilir. Güzel sesli birini kastederek “bülbül” demek açık isti'âredir. Kişi benzetilen, bülbül ise kendisine benzetilendir. Kendisine benzetilen durumunda olan bülbül söylenmiş ve manası (güzel sesi temsil bakımından) söylenmeyen kişiye verilmiştir.*”¹³³

Yalnızca kendisine benzetilenin bulunduğu teşbîhlere açık isti'âre denir. Bu benzetme, zayıf bir varlığı daha kuvvetli göstermek için yapılır. Açık isti'ârede benzetme yönü bakımından kuvvetli olan öge varken zayıf olan öge yoktur.

Oldı bâzâr-i cihan revnakı bir **dürr-i yetîm**

Ki değül iki cihan hâsılı ol dürre behâ (5-3)

Peygamber (benzeyen), inciye benzetilmiş.

Cânumuñ cevheri ol **lâ'l**-i güher-bâra fidâ

Ömrümüñ hâsılı ol şîve-i ref-târa fidâ (7-1)

Dudak (benzeyen), lal taşına benzetilmiş.

Pâre pâre dil-i mecrûh-i perîşânumdan

Ser-i kûyuñda gezen her **ite** bir pâre fidâ (7-5)

Rakip (benzeyen), köpeğe benzetilmiş.

Câm içre mey ki dâ'ire salmış habâb aña

Âyînedür ki 'aks salur âf-tâb aña (8-1)

Kalp (benzeyen), câma/kadehe benzetilmiş.

¹³³ Külekcî, 2005, 56.

Gamze tîğın çekdi ol **mâh** olma gâfil ey **göñül**

Kim mukarrerdür bu gün ölmek saña şîven maña (12-6)

Sevgili (benzeyen), mâha/aya benzetilmiş olup açık istiare meydana gelmiştir. Ayrıca gönül (benzeyen) insana benzetilerek kişileştirme yapılmıştır ki bu da kapalı istiare olur. Burada gâfil olmak kapalı istiare için ipucudur.

Dutagör göz yolın ey eşk kim temkînüm eksükdür

Bu **sûret-hânenüñ** gördükçe nakşın hayretüm artar (71-3)

Dünya (benzeyen) bir surethaneye benzetilmiş.

Açık İsti'âre Örnekleri

Ey Fuzûlî ol **sanem** efgânuña rahm eylemez

Daşa beñzer bağı te'sîr eylemez efgân aña (10-7)

Bâğ-bân ger meyl kılman servüñe ma'zûr dut

Servden yiğrek gelür ol kâmet-i mevzûn maña (13-3)

Zahmlerden miñ ağız açdum edâ-yi şükr için

Her **ohun** bir ni'met-i gayr-i mükerrerdür maña (14-5)

Ahter-i bahtum vebâlin gör kim ol **meh**den gelen

Mihrlerdür özgeye cevır ü cefâlardur maña (14-7)

Yâd-i **lâ'**lûñle Fuzûlî gözleyüb râh-i 'adem

Var bir tedbîri ammâ âşkâr itmez maña (16-7)

Ey dil ki hecre dözmeyüb istersen ol **mehi**

Şükr it bu hâle yohsa gelür bir belâ saña (17-5)

Seni **melek** görelî yazmaz oldu 'ışkî günâh

Velî yazıldı bu yüzden besî sevâb saña (18-2)

Yele virme dağıdub her yan ayahlardan götür

Ey **perî** zülf-i perîşânuñ gerekmez mi saña (19-3)

Gamdan öldüm demedüm hâl-i dil-i zâr saña
Ey **gül-i tâze** revâ görmedüm âzâr saña (20-1)

Tâ giriftârûñam âzâd olabilmen gamdan
Hiç kim olmasun ey **serv** giriftâr saña (20-8)

Lâ'l-i nâbuñ hevesi bağrumı kan eylediğün
Âh kim kanlu yaşum eyledi izhâr saña (20-9)

Aşka şevkinle cân vermekliğün müşkil değil
Çün **Mesîh-i vakitsin** cân vermek âsândır sana (21-4)

Pâd-şâhum zulm idüb ‘âşık seni zâlim dimiş
Hûb olanlardan yaman gelmez bu bühtandır saña (21-6)

Fursat durur bu gice gelün içelüm meyi
Şem' ile mutrib ü men (ü) sâkî-i müşg-nâb (25-2)

Nûş ideli bâde-i lâ'l-i lebûñ
Nerkîs-i mestüñ kimi hâlüm harâb (26-9)

Pây-bend oldum ser-i zülf-i perîşânuñ görüb
Nutktan düşdüm leb-i lâ'l-i **dür**-efşânuñ görüb (37-1)

Hilâf-i ‘âdete çoh olma ey **perî** mâ'il
Yeter füsûn ile teshîr-i âdemî-zâd it (41-5)

Göñlüm açılır zülf-i perîşânuñı görgeç
Nutkum dutulur **gonce**-i handânuñı görgeç (53-1)

Âşyân-i murg-i dil zülf-i perîşânuñdadur

Handa olsam ey **perî** göñlüm senüñ yanuñdadır (85-1)

Âh eylediğim **serv**-i hırâmânıñ içindir
Kan ağladığım **gonce**-i handânıñ içindir (105-1)

1.7.2. Meknî İsti'âre (Kapalı İsti'âre)

“Benzetilen söylenir, kendisine benzetilen söylenmezse buna kapalı isti'âre denir. Yalnız kendisine benzetilen ile ilgili bir özellik zikredilir. Bu özellik isti'ârenin anlaşılması için bir ipucudur.”¹³⁴ Kapalı istiare için *gizli istiare* de denir. Ayrıca *kişileştirmeler* de aynı zamanda kapalı istiaredir.

Gözlerümden tökülen katre-i eşkim güheri
Leblerüñden saçılan **lü'lü'-i şeh-vâra** fidâ (7-3)

Sevgilinin sözleri (benzeyen) çok değerli inciye (kendisine benzetilen) benzetilmiş. Ancak benzeyen (söz) söylenmemiş. Lebden saçılan şey “söz”dür. Bu inci “en büyük tek inci” olup “kün emrini” de hatırlatır.

Riştedür cismüm ki devr-i çerh virmiş tâb aña
Merdüm-i çeşmüm düzer her dem dür-i sîrâb aña (9-1)

Gözbebeği (benzeyen), inci dizme marifetiyle insana benzetilmiş. Kişileştirmeler aynı zamanda kapalı istiaredir.

Göñlüme salmış **hatuñ** zevkin felek kan yutdurub
Tıfl tek kim ohudurlar zecr ile Kur'ân aña (10-6)

Hat yani ayva tüyleri (benzeyen) yazıya (kendisine benzetilen) benzetilmiş. Okumak eylemi ipucudur.

Meni karârum ile koymaz olduñ ey **gerdûn**
Yiridür âhum ile virsem inkilâb saña (18-5)

Feleğin ah, değirmenin ise yel ile dönmesi arasında benzerlik ilişkisi kurulmuş. Değirmen (kendisine benzetilen) söylenmemiş.

¹³⁴ Külekçi, 2005, 57.

Âteşin âhumla eylersen maña teklîf-i bâğ

Bâğ-ban gül-berg-i handânuñ gerekmez mi saña (19-2)

Ateşli ah (benzeyen), yazın esip bitkileri kurutan samyeline (kendisine benzetilen) benzetilmiş.

Sâkî meğer ol lâ'l sözün dir mey-i nâba

Kim düşdi ayağına elin öpdi **mey-i nâb** (24-6)

Mey-i nâb yani saf şarap (benzeyen) el ayak öpme marifetiyle insana (kendisine benzetilen) benzetilmiştir. Yine kişileştirme söz konusudur.

Göz ki peykânuñ hayâliyle saçar her yan sirişk

Bir sadefdür katre-i bârânı eyler dürr-i nâb (28-6)

Göz (benzeyen), insana (kendisine benzetilen) benzetilerek (hayâl kurmak ipucu) kapalı; kirpik (benzeyen) peykâna/oka (kendisine benzetilen) benzetilerek ise açık istiare yapılmış. Burada unsurların hangisinin söylendiğine göre açıklık/kapalılık durumu belirlenir.

Sabâ ol **zülfi** depretdükçe teşvîşüm ziyâd eyler

Sahın depretme kim bağrumdadur başı bu kallâbuñ (158-4)

Zülûf (benzeyen) zincire (kendisine benzetilen söylenmemiş) benzetilmiş. Tepretmek, teşvîş kapalı istiare için ipucudur.

Ruhum üzre **hatt**-i sirişkümü defe'ât ile kalem-i müjem

Rakam itdüğüçün il ohıyub bilür oldı râz-ı nihânımı (262-2)

Yanak (benzeyen) kâğıda (kendisine benzetilen) benzetilmiş. Kirpiğin kalemi, gözyaşı yazısı kapalı istiare için ipucudur. Yine hatt (ayva tüyleri) benzeyen olup yazıya benzetilerek kapalı istiare oluşturmuştur. Yazıyla ilgili kavramlar ipucudur.

Kapalı İsti'âre Örnekleri

Gâlibâ maksad visâlündür ki dün gün durmayub

Çerh ser-gerdan gezer bilmez nedür renc ü ta'ab (32-5)

Şem' başından çıharmış dūd-i şevk-i kākülün
Beyle kûteh 'ömr ile başındaki sevdâya bah (58-2)

Dür tek dişün sözini her dem eşitmek ister
Bahruñ müdâm anuñ 'çün sâhildedür kulağı (261-4)

Göz beyâzına çeker lâ'l-i lebüñ sûretini
Dem-be-dem hâme-i müjgân ile bağrum kanı (267-4)

İsti'âre Örnekleri

Ey gül gamuñda eşk ruh-i zerdüm itdi âl
Bildürdi ola sûret-i hâlüm sabâ saña (17-6)

Fuzûlî başuna ol serv sâye saldı bu gün
'Ulüvv-i rif'at ile yetmez âf-tâb saña (18-7)

Lâ'lüñ ile bâde bahs itmiş zihî güm-râhlığ
Oldı vâcib eylemek ol bî-edebden ictinâb (28-3)

Olmadı ol mâha rûşen yandüğüm hicran günü
Yandüğün şeb tâ seher şem'üñ ne bilsün âf-tâb (28-5)

Oldı ebr-i dūd-i âhum perde-i ruhsâr-i mâh
Âh kim almaz cemâlinden henüz ol meh nikâb (28-7)

Ol büt ebrûsın koyub mihrâba döndürmen yüzüm
Koy meni zâhid maña çoh virme Tañrı'yçün 'azâb (29-6)

Nakd-i 'ömrüñ bir sanem 'ışkında sarf itdüñ temâm
Ey Fuzûlî âh eger senden sorulsa bu hisâb (29-7)

Dem-â-dem cevrlerdür çekdüğüm bî-rahm bütlerden

Bu kâfirler esîri bir müselmân olmasun yâ Rab (30-2)

Görüb endîşe-i katlümde ol **mâhı** budur derdüm
Ki bu endîşeden ol meh peşîmân olmasun yâ Rab (30-3)

Çıharmak itseler tenden çeküb **peykânıñ** ol **servüñ**
Çıhan olsun dil-i mecrûh peykân olmasun yâ Rab (30-4)

Dimeñ kim ‘adli yoh yâ zulmü çoh her hâl ile olsa
Göñül tahtına andan gayrı **sultân** olmasun yâ Rab (30-6)

Kaşlaruñ yayı bir **oh** lûtf eylemiş her ‘âşıkâ
Men hem andan eylerem bir **oh** temannâ yâ nasîb (35-2)

Berk-i âhumdan evüm her gûşe bulmuş rahneler
Gel gör ey **gül** kim giriftâr-i kafesdür ‘**andelîb** (35-5)

Dut göziñ ey dûd-i dil çerhüñ ki devrin terk idib
Kalmasun hayretde çeşm-i **gevher**-efşânum görüb (36-4)

Gör ne ‘âşıkdur ki bir **hur-şîd** vaslın bulmağa
Sarf ider her lâhza miñ miñ lü’lü’-i şeh-vâr **subh** (54-5)

Hansı **mâhuñ** bilmezem mihriyle olmuş zâr **subh**
Her gün eyler halka bir dâğ-i nihân izhâr **subh** (55-1)

Harâb-i câm-i ‘ışkam **nerkis**-i mestüñ bilür hâlüm
Harâbât ehlinüñ ahvâlini hammâr olandan sor (84-6)

Tende cânum bir **perînüñdür** emânet sahlaram
Ol zemandan kim emânet kıldılar insâne arz (139-3)

Fuzûlî şâh-bâz-i evc-i istiğnâ iken bilmen

Ne sehv itdüm ki bu **vîrâne deyri** âşyân itdüm (201-7)

Yetürdi âhumı gerdûna ol **büt** gör ne kâfirdür
Dimez kim gökde âhum incide nâ-geh Mesîhâ'yı (277-2)

Bu çemen gül-ruhlarına derd-i dil kılmaz eser
Yüz dilüñ var ise hâmûş ol **göñül** sûsen kimi (286-4)

Dâmenün doldursa **gerdun** dürr ile tök ebr tek
Dürr için telh itme kâmuñ bahr-i ter-dâmen kimi (286-6)

Düşdi vâsf-i dür-i dendânı ağızdan ağıza
Eşidüb saldı beyâbâne **deñiz** gevherini (295-4)

Aldı gül-zâr içre su 'aks-i 'izâr-i âlüñi
Çekdi **güller** sûretin manzûr idüb timsâlüñi (296-1)

1.8. İSTİFHÂM استفهام

“Cevabı bilinen ve cevap beklenmeksizin bir konuyu soru şekline sokarak sormaya istifhâm sanatı denir. İstifhâm, soru sormak demektir.”¹³⁵

Hansı gül-şen bülbülün derler Fuzûlî sen kimi

Hansı bülbülüñ nâlesi feryâd ü efgâniñca var (73-7)

“Hangi gül bahçesinin bülbülüne senin gibi Fuzûlî derler? Hangi bülbülün iniltisi senin feryat ve figânların gibi olabilir?”¹³⁶

İsteğüñ cân idi hâk-i rehûne tapşurdum

Yetdi ol hod yirine şimdi **nedür** fermânuñ (160-3)

İstedğin candı ve ben onu yolunun toprağına feda ettim. “Nedür fermanın?” yani daha ne istersin anlamıyla istifham sanatı yapılmıştır.

Fuzûlî’nin şu gazeli istifhâm sanatının güzel örneklerindendir:

‘Akl yâr olsaydı terk-i ‘ışk-ı yâr itmez m’idüm

İhtiyâr olsaydı râhat ihtiyâr **itmez m’idüm** (195-1)

Lâhza lâhza sûretin görseydüm ol şîrin-lebüñ

Sen kimi ey Bîsütun men hem karâr **itmez m’idüm** (195-2)

Nişe mahrem eyledüñ şem’i meni mahrûm idüb

Men senüñ bezmünde can nakdin nisâr **itmez m’idüm** (195-3)

Derdümi ‘âlemde pinhan dutduğum nâ-çârdur

Uğrasaydum bir tabîbe âşkâr **itmez m’idüm** (195-4)

Yâr ile ağyârı hem-dem görmeğe olsaydı sabr

Terk-i gurbet eyleyüb ‘azm-i diyâr **itmez m’idüm** (195-5)

¹³⁵ Bayraktutan, 1998, 117.

¹³⁶ Tok, 2011, 124.

Vâ'izüñ küfrin menüm rüsvâlîğumdan kıl kıyâs
Anda sıdk olsaydı men takvî şî'âr **itmez m'idüm** (195-6)

Ol gül-i handânı görmek mümkün olsaydı maña
Sen tek ey bülbül gül-istâna güzâr **itmez m'idüm** (195-7)

Ey Fuzûlî dâğ-i hicrân ile yanmış göñlümi
Lâle-zâr açsaydı seyr-i lâle-zâr **itmez m'idüm** (195-8)

Beni candan usandırdı cefâdan yâr **usanmaz mı**
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i **yanmaz mı** (264-1)

Kamu bîmârına cânân devâ-yi derd eder ihsân
Niçin kılmaz baña dermân beni bîmâr **sanmaz mı** (264-2)

Gamım pinhân tutardım ben dediler yâre kıl rûşen
Desem ol bi-vefâ bilmen inanır mı **inanmaz mı** (264-3)

Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyarır halkı efgânım kara bahtım **uyanmaz mı** (264-4)

Gül-i ruhsârına karşı gözümde kanlı akar su
Habibim fasl-i güldür bu akar sular **bulanmaz mı** (264-5)

Değildim ben saña mâ'il sen ettiñ aklımı zâ'il
Baña ta'n eyleyen gâfil seni görgeç **utanmaz mı** (264-6)

Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır
Soruñ kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan **usanmaz mı** (264-7)

İstifhâm Örnekleri

Ey ki ehl-i aşka söylersen melâmet terkin et

- Söyle kim mümkün **midir** tagyîr-i takdîr-i Hudâ (1-5)
- Dağdır her lâhza berg-i ‘ayşumî âhum yili
Hansı nâ-hak zulmdür kim rûzgâr itmez maña (16-3)
- Lebün su’âline virmez cevâb ‘uşşâkun
Su’âl olursa bu senden **nedür** cevâb saña (18-3)
- Gamzesin sevdüñ gönül cânuñ gerekmez **mi** saña
Tîge urduñ cism-i ‘uryânuñ gerekmez **mi** saña (19-1)
- Sende dün gördüm Fuzûlî meyl-i mihrâb-i nemâz
Terk-i ‘ışk itmek **mi** istersen **nedür** niyyet saña (22-7)
- Hur-şîd-i cemâlinden ol ay saldı nikâbın
Subh oldu dür ey baht **nedür** munca şeker hâb (24-4)
- Rahm kıl üftâdelerüñ hâline
Hiç gerekmez **mi** saña bir sevâb (26-8)
- Yâr su’âl itse ki hâlüñ nedür
Hasta Fuzûlî **ne** virürsen cevâb (26-10)
- Şu’le-i âh ile yandurdum dil-i ser-geşteni
Bir od oldum çizginen çevremde olmaz **mi** kebâb (28-2)
- Olmadı ol mâha rûşen yandüğüm hicran günü
Yandüğün şeb tâ seher şem’üñ **ne** bilsün âf-tâb (28-5)
- Kesmedi menden ser-i kûyında âzârın rakîb
Ey Fuzûlî **nişe** cennet içre yoh dirler ‘azâb (28-8)
- Ey soran hâlüm bu istiğnâ su’âlinden **ne** sûd

Hâlüm eylersen su'âl ammâ eşitmezsen cevâb (29-3)

Cevr olur 'âdet gazab vakti **ne** 'âdetdür bu kim
Cevrin az eyler maña ol mâh çun eyler gazâb (33-2)

Ey maña sabr it diyen hâl-i dilümden bî-haber
'İşk olan yirde **n'ider** ârâm ya **n'eyler** şikîb (35-6)

Cennet-i kûyuña zühd ehli münâsib diseler
Ne münâsib ki kılâm bir nice nâdân ile bahs (46-2)

Nâzûklık ile gonce-i handânı iden zıkr
İtmez **mi** hayâ lâ'l-i dür-efşânuñı görgeç (53-6)

Çâk-i sînemden gönül çıhdukça şâd olsam **n'ola**
Beyle âfetden yahasin kurtaran olmaz **mi** şâd (62-6)

Efendüm pâd-şâhumsan **kime** varub idem şekvâ
Maña çoh cevri ü zulm itdün saña senden şikâyet bar (66-4)

Ne şerbetdür gamuñ kim içdüğümce eksilür sabrum
Ne sihr eyler ruhuñ kim bahduğümca rağbetüm artar (71-6)

Hansı gül-şen gül-büni serv-i hırâmânuñca var
Hansı gül-bün üzre gonce lâ'l-i handânuñca var (73-1)

Zâhid-i bî-hod **ne bilsün** zevkini 'ışk ehlinüñ
Bir 'aceb meydür mahabbet kim içen hüş-yâr olur (96-4)

Ey Fuzûlî bulmadum reng-i riyâdan bir safâ
N'ola ger meylüm bu reng ile mey-i gül-fâmedür (98-7)

Beyâban-gerd Mecnun'dan gam ü derdüm su'âl itmeñ

Ne bilsün bahr hâlin ol ki menzil-gâhı sâhildür (100-2)

Menüm tek olabilmez şöhre-i şehri belâ Mecnûn
Kabûl eyler **mi** bu rüsvâlîği her kim ki 'âkildür (100-3)

Fuzûlî'ni melâmet eyleyen bî-derd bilmez **mi**
Ki bâzâr-i cünun rüsvâlarında neng ü nâm olmaz (113-7)

Sahlamazdum nâvekûñ gözde belâsın çekmesem
Su virüb ol nahli beslerdüm **mi** olsa bârsuz (118-3)

Mesken ey bülbül saña geh şâh-i güldür geh kafes
Nice 'âşıkısan ki âhuñdan dutuşmaz hâr ü has (125-1)

Çun maña bir zerre yoh tâb-i temâşâ-yi cemâl
Men **kimem** vasl itmek ol hur-şîd-i rahşandan tama' (143-3)

Rişte-i tûl-i emel dâm-i belâdur **n'eyleyem**
Üzmek olmaz ol ser-i zülf-i perişandan tama' (143-5)

Dil uzadur bahs ile ol 'ârız-i handâne şem'
Od çıhar ağzından etmez **mi** hazer kim yane şem' (144-1)

Ey Fuzûlî şevkden yahduñ tenüñ rûz-i visâl
N'itdün ey gâfil gerekmez **mi** şeb-i hicrâne şem' (144-7)

Murâd er saltanatdan kâm-i dildür nefse tâbi' sen
Ne hâsil saltanat adıyla kılmak bende-fermanlığ (146-2)

Maña zulm-i sarîh ol kâfir eyler kimse men' itmez
Fuzûlî küfr ola **mi** ger disem yohdur müselmanlığ (146-5)

Hâk-i kûyuñ Ka'be'ye nisbet kılan bilmez **mi** kim

Munda her dem anda bir nevbet olur vâcib tavâf (148-5)

Bağrumuz pârelerin gözlerüm asmış müjelerden
Merdüm-i gûşe-nişin **handan u handan** bu ‘alâyık (151-4)

Temâşâ-yi cemâlûnden nazar ehlini men’ itme
Ne sûd ol hûb yüzden kim aña kılmaz nazar ‘âşık (152-3)

Kırarsan ehl-i ‘ışkı dutalum kimse elüñ dutmaz
Ne işdür bu gerekmez **mi** saña ey sîm-ber ‘âşık (152-6)

Dâd-hâhım saña dâmen ne çekersin benden
Yok **mu** vehmiñ ki tutam haşr günü dâmânıñ (160-5)

Ne bilür ohımayan Mushaf-i hüsnüñ şerhin
Yire gökden ne içün indüğünü Kur’ân’uñ (161-5)

Fuzûlî’ni ayakdan saldı bâr-i mihnet-i ‘ıškuñ
Niçün dutmazsan ey kâfir elini bir müselmânuñ (162-7)

Ol ki yâruñ şeb-i hecrine kıyâmet günü dir
Halk arasında kıyâmet günü olmaz **mi** hacil (175-3)

Delü dirsem **n’ola** ‘uşşâkına gül-çihrelerüñ
Özini göz göre odlara salur **mi** ‘âkil (175-7)

Yüzüñi gözgüye gaybetde ohşadan gâfil
Dokunsa yüz yüze olmaz **mi** ara yirde hacil (176-1)

Hadîs-i vahy-veşüñ zâyi’ itme ağyâre
Revâ **midur** idesen kadriñ âyetün nâzil (176-3)

N’ola kılsam terk-i mey minnet kılub zâhidlere

N'eylerem mey neş'esin men kim senüñ hayrânuñam (181-3)

Men **ne** hâcet ki kılâm derd-i dilüm yâre 'ayân
Kamu derd-i dilümi yâr bilübdür bilübem (183-4)

Yâr hem-sohbetüm olmazsa Fuzûlî **ne** 'aceb
Özine sohbetümi 'âr bilübdür bilübem (183-5)

Şem'-i şâm-i firkatem subh-i visâli **n'eylerem**
Tapmışam yanmakda bir hâl özge hâli **n'eylerem** (186-1)

Kalmışam gurbetde hayran zâr ü giryan **n'eyleyem**
Haste vü rencûr ü bîmâr ü perîşan **n'eyleyem** (188-1)

İnsâf hoşdur ey 'ışk ancak meni zebûn it
Ha beyle mihnet ile geçsün **mi** rûzgârüm (192-2)

Rüsvâlarından ol meh saymaz meni Fuzûlî
Dîvâne olmayam **mi** dünyâda yoh **mi** 'ârüm (192-7)

Ciğerüm dâğına merhem bulımadum senden
Nice âh eylemeyem âh yanubdur ciğerüm (209-2)

Şehîd-i 'ışk olub feyz-i bakâ kesb eylemek hoşdur
Ne hâsıl bî-vefâ dehrüñ hayât-i müste'ârından (214-2)

N'ola ger cem'iyet-i hâtırdan olsam nâ-ümîd
Cem' olur **mi** hûblar zülfin perîşân eyleyen (221-5)

Derd-i hicran nâ-tüvân itmiş Fuzûlî hasteni
Yoh **mıdır** yâ Rab devâ-yi derd-i hicrân eyleyen (221-9)

N'ola zâhid bilse küfr-i zülfüñ îmân olduğın

Şimdi görmüşler **midür** kâfir müselmân olduğın (222-1)

Men eger ‘aşık olub din virmeseydüm gârete
Kim bilürdi ‘ışk mülki kâfir-istân olduğın (222-2)

Fuzûlî çekme yâruñ ohların her lâhza yâreñden
Saña **mı** kaldı çekmek her zeman bir yâr hicrânın (224-7)

Ramazân ayı gerek açıla cennet kapısı
Ne revâ kim ola mey-hâne kapısı bağlu (239-4)

Ne dütündür ki çıhar çerhe dil-i zâre meger
Heçr dâğını urar lâle-‘izârum bu gice (245-4)

Virseydi âh-i Mecnun feryâdumuñ sadâsın
Kuş **mı** karâr iderdi başındaki yuvade (246-2)

Fuzûlî câna tapşurduñ hayâlin şimdi rüsvâsan
Saña **kim** dir ki her nâ-mahreme ifşâ-yi râz eyle (250-7)

Uyub âhûya düşdü müşg Mecnun tek beyâbâne
N’ola çekseñ anı zencîr-i zülf-i ‘anber-efşâne (251-1)

Çeker kâfir gözüñ her dem ciğerden gamze peykânın
Ne güçdür bu **ne** virdi alabilmez bir müselmâne (251-2)

Dil-i sad-pâreni cem’ eylemek kûyuñda müşkildür
Olur **mı** cem’e kâbil her itüñ ağzında bir pâre (253-3)

Hat **ne** hâcet ehl-i dil kaydına ruhsârüñ yeter
‘Âlemi dutmakda gün muhtâc olur **mı** leşkere (255-4)

Yâr salmazsa Fuzûlî saña meylin **ne** ‘aceb

Nice meyl itmek olur sen kimi bir rüsvâye (257-7)

Uymuş cünûna gönülüm ebruña dir meh-i nev
Ne i'tibâr aña kim seçmez karadan ağı (261-2)

Fuzûlî'nün yeter 'ışkına inkâr eyle ey gerdûn
Güvâh-i hâl yetmez **mi** saña feryâd ü efgânı (266-7)

Bize çun kadr bulunmaz çihalum dünyâdan
Müşterî yoh **nice** bir bekleyelüm bâzârı (269-6)

Ey diyen gayre gönül virme **hanı** mende gönül
Ser-i zülfünde olan bahtı karadan gayrı (271-2)

Müşg-i Çin zülfün ile eylese da'vî **ne** aceb
Ne olur yüzi kara kulda hâtadan gayrı (271-4)

Ne görür ehl-i cefâ mende vefâdan gayrı
Ne bulur şem' yahan kimse ziyâdan gayrı (272-1)

'Azm-i kûyuñda gönül yârlıg ister bizden
Elümüzden **ne** gelür hayr du'âdan gayrı (272-6)

Bezm-i 'ışk içre Fuzûlî **nice** âh eylemeyem
Ne temettu' bulunur neyde sadâdan gayrı (273-7)

Kâmetün hidmetine servün eğilmez başı
Ne bilür ehl-i tarîkuñ revişin ol nâşî (275-1)

Eşk-i lâ'lüm reh-i 'ışkuñda dutupdur eteğüm
Korhulukdur **nice** salub gidelüm yoldaşı (275-3)

Muhtesib Tañrı için gel maña çoh virme 'azâb

Meyl-i mescid **mi** ider mey-kedeler evbâşı (275-5)

N'ola ger salsa Fuzûlî'ni gam-i hicrâne çerh
Vasl eyyâmında ol gâfil iyen mağrûr idi (281-9)

Kurtulam gamdan direm kûyuñda ammâ bilmezem
Kurtarur **mi** bahr-i gam mevcinden ol sâhil meni (291-8)

Odlu gönül evine girer gam günü ohuñ
Yoldur **mi** gece oda basa bir yatan eri (297-5)

Gözüde 'aks-i hâlûñi gördüm gelüb didüm
Koymaz **mi** dâğ göksine Rûm'uñ kalenderi (297-6)

N'oldı getürmedüñ ele sad-pâre gönlümi
Vehm eyledüñ **mi** el kese bu şîşe pâresi (299-3)

Senden hemîşe tîr-i belâdur gelen maña
Beyle olur **mi** 'âşık u ma'sûkuñ aresi (299-6)

1.9. İSTİHDÂM استخدام

“Sözlük anlamı: Birçok manası olan bir kelimenin her manasına münasip söz söyleme.”¹³⁷

“İki manası olan bir kelimenin, delâlet ettiği manaların ayrı ayrı kastedilerek kullanılmasıdır. Yani kelimenin her manası için ayrı işaretler vardır. Edebiyatımızda fazla kullanılmış bir sanat değildir. İstihdâm sanatı “sarfü’l-hızâne” adıyla da anılmaktadır.”¹³⁸

“*Bir kelime veya deyim* hem gerçek hem de mecazî anlamıyla değerlendirebilecek şekilde kullanmak sanattır. *Îhâm* sanatıyla karıştırılmamalıdır. *Îhâm*’da kelimenin gerçek anlamları söz konusudur. İstihdamda hem gerçek hem mecazî mana vardır. Ayrıca bu sanatta kelimenin gerçek ve mecazî manada kullanıldığını gösteren ipuçları mevcuttur. İstihdâmı kinâye ve müşâkele ile de karıştırmamak lâzımdır. Sanatkâr kinâyede sözün mecazî manasını kastederek kullanır. *Müşâkele*ye gelince genellikle fiillerle yapılır. Fiilin öncesinde kullanılan kelime aynı fiile değişik manalar kazandırır. Demek ki istihdam sanatında kelime aynı anda biri gerçek, diğeri mecazî iki anlamıyla birlikte kullanılmıştır ve her iki mana için cümlede işaret vardır. Bu özelliklerinden dolayı istihdam sanatı gerçek ve mecazî mana ile yapılan mana sanatları grubuna girmektedir.”¹³⁹

“Bu sanat, herhangi bir sözü, hem mecâz hem de gerçek anlamıyla belirli bir mana etrafında kullanma esâsına dayalı, zekâ isteyen bir sanattır. Fakat kelime iki kez kullanılacak diye bir şart yoktur. Birinde söz, ikincisinde zamir veya onu hatırlatıcı bir işaretle kullanılması yeterlidir.”¹⁴⁰

Dâr-ı dünyâyı fezâ-yi cennete dönderdi lîk

Gonce kimi bülbüle **dünyâyı kıldı dar** gül¹⁴¹

(Kaside 9)

“Gül, dünya evini cennet ufkuna döndürdü fakat gonca gibi bülbüle dünyayı dar etti.

¹³⁷ Tok, 2011, 129.

¹³⁸ Külekçi, 2005, 92.

¹³⁹ Kocakaplan, 2011, 82.

¹⁴⁰ Tok, 2011, 129.

¹⁴¹ Tok, 2011, 133.

Birinci mısradaki geçen dâr kelimesi Farsça’da ev manasındadır. İkinci mısradaki geçen dar ise “dünyayı başına dar etmek” deyiminde mecâzî bir anlam taşıyor.”¹⁴²

Aşıka şevkinle **cân vermekliğin** müşkil değil

Çün Mesîh-i vakitsin **cân vermek** âsândır sana (21-4)

Şevkinle can vermek (ölmek) âşığa zor değildir. Tıpkı Mesîh’in ölüye can vermesi (diriltmek) gibi bu sana kolay gelir. Burada sevgili İsa’ya benzetilmiştir.

Şem’ **başından** çiharmış dūd-i şevk-i kâkülün

Beyle kûteh ‘ömr ile **başındaki** sevdâya bah (58-2)

Birincide baş, gerçek anlamdadır. Başındaki (yaşadığın) sevdaya bak kullanımında ise mecaz anlamıyla kullanılmıştır.

Yakînümdür ki maksûdum olur hâsıl saña yetsem

Bi-hamdi’llâh maña senden yaña reh-ber **yakînümdür** (102-4)

Sana erişirsem maksadıma kavuşmuş olacağımı *biliyorum*. Sana giden yolun rehberi benim *yakınımdır, tanıdığımdır*.

Yârı ağyâr bilübdür ki maña **yâr** olmaz

Men dahi anı ki ağyâr bilübdür bilübem (183-2)

1. Sevgili (gerçek)
2. Yâr olmaz (nasip olmaz, mecaz)

‘Akl yâr olsaydı terk-i ‘ışk-ı yâr itmez m’idüm

İhtiyâr olsaydı râhat **ihtiyâr** itmez m’idüm (195-1)

1. İrade (gerçek)
2. Seçme, seçim (mecaz)

İstihdâm Örnekleri

Şerbet-i lâ’lün ki dirler Çeşme-i Hayvân aña

Ol **virür can** dem-be-dem ‘uşşâka vü men **cân** aña (10-1)

¹⁴² Tok, 2011, 134.

Yanan ‘ışk **âteşine âteş-i dūzahdan** iymindür
Ne kim bir kez yanar yandurmak anı gayr-i mümkindür (104-1)

Nâz idüb dönderme ey bî-derd **yüz** ‘uşâkdan
Munca hem gösterme fakr ehline istiğnâ **yüzin** (228-6)

Kılmasa ‘âlem murâduñca medâr olsun harâb
Olmasa **devran** senüñ re’yünce **devrân olmasun** (235-4)

Görinmez yâr halk eşküm **temâşâsına** cem’ olmuş
Eger nâ-geh görünse ol perî **gel gör temâşâyı** (277-5)

Fuzûlî hattı sevdâsın kalem tek başa salmışsan
Gider **başuñ** eger **başdan** gidermezsen bu sevdâyı¹⁴³ (277-7)

¹⁴³ kalem (a.i.c. aklâm): 1. kalem. 2. taş yontmaya yarayan demir âlet, keski. 3. tülbent ve kumaşlara boya çekmek üzere kullanılan bir çeşit ince fırça. 4. yazı çeşitlerinden her biri. 5. bir ağacı aşılama üzere diğerk ağaçtan kalem şeklinde kesilmiş olan aşı. 6. yazı, yazma. 7. dâire, dâirelerde yazı işlerinin görüldüğü yer, büro. 8. bir listede yazılı nesnelere her biri. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 24. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, 2007, s. 484.)

1.10. İŞFÂK اشفاق

“Umulan ancak çekinilen bir durumun olabilmesinden korkmayı ifade etmek suretiyle oluşturulan bir sanattır.”¹⁴⁴

Geh gamzeñ içmek ister kanumnı gâh çeşmüñ

Korhum budur ki nâ-geh kanlar ola arade (246-5)

“Şair, sevgilisinin göz ve gamzelerinin onu öldürebileceği korkusu içinde kan çıkacağından korktuğunu belirtmek suretiyle işfâk sanatı yapmaktadır.”¹⁴⁵

Dimiş her gonceye ‘âşıklıgum râzın sabâ dirlir

İl ağzın dutmak olmaz **korharam** ey gül saña dirlir (80-1)

Çekme dâmen nâz idüb üftâdelerden **vehm kıl**

Göklere açılmasun eller ki dâmânuñdadur (85-3)

Kıyâs it şem’den **vehm eyle** çerhüñ inkilâbından

Kim ol baş almağa kasd itmeyince tâc-i zer virmez (117-5)

Değül takvîden itsem bâde terkin **vehmüm andandur**

Ki izhâr eyleyem halk içre ‘ışkıñ nâ-gehan ser-hôş (134-3)

Vehmüm andandur ki mümkün olmaya gamdan necât

*Ferric ‘illâhümme hemmî neccinî mimmâ ehâf*¹⁴⁶ (148-6)

Ele alur gezicek ol gül-i ra’nâ eteğın

Vehm ider kim duta bir ‘âşık-i şeydâ eteğın (226-1)

Terahhum kıl bükülmüş kaddüme **vehm eyle** âhumdan

Sahın çıhmaya nâ-geh yaydan ol oh ey kemân-ebrû (238-4)

¹⁴⁴ Bayraktutan, 1998, 123.

¹⁴⁵ Bayraktutan, 1998, 123.

¹⁴⁶ Ey Tanrım! Üzüntümü gider; korktuğum şeylerden beni kurtar! (Akyüz, 1958, dipnot 6, 272.)

Ramazân oldu **budur vehmi** Fuzûlî'nün kim
Nice gün içmeye mey zühd ile nâ-geh duta hû (239-8)

N'oldı getürmedün ele sad-pâre gönülümü
Vehm eyledün mi el kese bu şîşe pâresi (299-3)

Semendün katlüme seğritdün ammâ **korhum andandur**
Ki sebkât ide nâ-geh tevsen-i 'ömrüm semendünden (218-2)

Ele alur gezicek ol gül-i ra'nâ eteğin
Vehm ider kim duta bir 'âşık-i şeydâ eteğin (226-1)

Ey Fuzûlî zevk-i derd-i 'ışka noksan hayfdur
İhtiyât it penbe-i dâğuında merhem olmasun (234-7)

Terahhum kıl bükülmüş kaddüme **vehm eyle** âhumdan
Sahın çıhmaya nâ-geh yaydan ol oh ey kemân-ebrû (238-4)

Ramazân oldu **budur vehmi** Fuzûlî'nün kim
Nice gün içmeye mey zühd ile nâ-geh duta hû (239-8)

Bahma ey dîde zenahdânına mahbûblaruñ
Gezme gâfil **hazer it** düşmeyesen çâhlara (243-6)

Alagör ohlarını didelerümden ey dil
Hayfdur **olmaya nâ-geh** yite müjgân içre (254-4)

Çoh yetürme göklere efgânım ey kâfir **sahm**
İncinür nâ-geh Mesîhâ eşidüb efgânımı (263-3)

Fuzûlî hattı sevdâsın kalem tek başa salmışsan

Gider başuñ eger başdan gidermezsen bu sevdâyı¹⁴⁷ (277-7)

‘Âr katlûmden saña men teşne âb-i tîğûñe
Öldürür hasret ger öldürmezseñ ey kâtil meni (291-3)

N’oldı getürmedüñ ele sad-pâre göñlümi
Vehm eyledüñ mi el kese bu şîşe pâresi (299-3)

¹⁴⁷ kalem (a.i.c. aklâm) 1. kalem. 2. taş yontmaya yarayan demir âlet, keski. 3. tûlbent ve kumaşlara boya çekmek üzere kullanılan bir çeşit ince fırça. 4. yazı çeşitlerinden her biri. Bir ağacı aşılama üzere diğér ağaçtan kalem şeklinde kesilmiş olan aşı. 6. yazı, yazma. 7. dâire, dâirelerde yazı işlerinin görüldüğü yer, büro. 8. bir listede yazılı nesnelere her biri.

1.11. KİNÂYE كناية

“Kelimenin lügatlardaki anlamı bir fikri kapalı, dolaylı anlatan söz, üstü örtülü, dokunaklı söz şeklindedir. Edebiyatta: Bir maksattan dolayı, sözü hem hakikî hem de mecazi anlamlara uygun olarak kullanmaktır.”¹⁴⁸ Ancak kastedilen, sözün mecazî manasıdır. Kinâye sanatı, atasözü ve deyimlerde de görülür.

“Kinâyede sözün gerçek manasını düşünmeye engel olacak bir karine de bulunmamalıdır.”¹⁴⁹

“Kinâye, sözün hakikî anlamı yanında mecazî anlam da içermesi hatta asıl geçerli olanın mecazî mana olması cihetiyle mecâzla irtibatlıdır. Ancak mecâzda sözün hakikî manada anlaşılmasına engel bir şey bulunmasına rağmen kinâyede böyle bir engel yoktur.”¹⁵⁰

Kinâye sanatı ile mecaz-ı mürsel, istihdam sanatlarını karıştırmamak gerekir. Mecaz-ı mürsel ile kinâye arasındaki fark şöyledir:

- “Kinâyeli söz (tamlama veya kelime grubu) gerçek anlamıyla da değerlendirilebilir. Ama asıl kastedilen o sözün mecazî manasıdır.
- Mecaz-ı mürsel’de ise söz gerçek manasıyla asla değerlendirilemez.”¹⁵¹

İstihdam ve kinâye arasındaki fark ise şöyledir:

“Her iki sanatta da kelimenin hem gerçek hem de mecazî manası söz konusudur. İstihdamda mecazî ve gerçek mana aynı ölçüde değerlidir. Yani cümlede aynı ağırlığa sahiptirler. Cümle veya mısra manalandırılırken her iki manaya da yer verilmek zorundadır zira iki mana için de ipucu vardır.

Kinâyede ise ağırlık mecazî manadadır. Kinâye sanatını yapan, mecazî manayı kastedmiştir. Gerçek mana ise¹⁵² aralık bırakılmış bir kapı gibidir. Şayet muhatap kinâyeye cevap vermeye kalkarsa o aralık bırakılmış kapıdan kaçılır. Yani gerçek mana o zaman işe yarar.”¹⁵³

Kinayenin ‘dokundurmaca’ anlamına bir nükte ile örnek verip ardından edebiyattaki tanımına uygun olarak gazellerde geçen beyitlerimizi sıralayalım:

¹⁴⁸ Külekçi, 2005, 64.

¹⁴⁹ Külekçi, 2005, 64.

¹⁵⁰ Külekçi, 2005, 65.

¹⁵¹ Kocakaplan, 2011, 90.

¹⁵² Kocakaplan, 2011, 90.

¹⁵³ Kocakaplan, 2011, 91.

“Üstad şair Yahya Kemâl lokantaya gitti. Bir kuzu kapaması ismarladı. Garson tabağı getirdi. Üstad çatalı bir yana çekti. Aradı, taradı, nihayet en altta ufacık bir lokma et bulabildi. Hemen garsonu çağırdı:

- Oğlum, bana bak... dedi. Buraya bir lokma et karışmış... Yanlışlık olmasın?..”¹⁵⁴

Ol büt ebrûsın koyub mihrâba **döndürmen yüzüm**

Koy meni zâhid maña çoh virme Tañrı’yçün ‘azâb (29-6)

Yüz döndürmek. Yönünü çevirmek gerçek anlamına sahip olsa da asıl kastedilen mecaz anlam olan alakayı kesmek, ilgiye son vermektir.

Kâmetüñ hidmetine servüñ **eğilmez başı**

Ne bilür ehl-i tarîkuñ revişin ol nâşî (275-1)

Tarikat adabını bilmeyen o davetsiz misafir gibi olan servi başını eğmedi (gerçek anlam), hürmet göstermedi (mecaz anlam). Kastedilen ise bu ikinci anlamdır.

Gönlüme salmış hatuñ zevkin felek **kan yutdurub**

Tıfl tek kim ohudurlar zecr ile Kur’ân aña (10-6)

Zahmlerden miñ **ağız açdum** edâ-yi şükr içün

Her ohun bir ni’met-i gayr-i mükerrerdür maña (14-5)

Dutaram yarın kıyâmetde habîbüm **dâmenün**

Mestsen gaflet şarâbından bu gün mühlet saña (22-4)

Dutar olsam ne ‘aceb mey **eteğın** dürd-sıfat

Eyleyübdür nice toprağı bu iksîr tılâ (23-5)

Sâkî meğer ol lâ’l sözün dir mey-i nâba

Kim **düşdi ayağına** elin öpdî mey-i nâb (24-6)

¹⁵⁴ Bayraktutan, 1998, 138.

- Şeyhler mey-hâneden **yüz dönderürler** mescide
Bî-tarîkatleriñi gör kim doğru yoldan azeler (79-3)
- Maña **yüz gösterür** her lâhza yüz miñ şâhid-i devlet
Çu mir'ât-i ruhuñ manzûr-i çeşm-i pâk-bînümdür (102-7)
- Büküldi kaddüm** âhum yetdi hur-şide sahin ey meh
Ki mihnet ohımı peykanladum gam yayımı kurdum (190-2)
- Pinhâni odum 'âleme fâş oldu Fuzûlî
Yâ Rab ki menüm şem' kimi **yana zebânum** (191-7)
- Nice miñ 'âşka ancak bir oh atduñ dimedüñ
Ki **düşer birbirine** bir nice üftâdelerüm (209-6)
- Gerçi kâfirsen saña ey büt yeter ol ecr kim
Rağbetüñ büt-hâneden **dönderdi** miñ tersâ **yüzün** (228-2)
- Ey Fuzûlî yâre **dönderdüm yüzüm** ağyârdan
Hasmı çoh gördüm sığındum sıdk ile Allâh'uma (242-7)
- Ney-i bezm-i gamem ey âh ne bulsañ **yile vir**
Oda yanmış kuru cismümde hevâdan gayrı (273-2)
- Va'de virdi ciğerüm kanın içe müjgânuñ
İntizâr ile bu hasret ciğerüm **kan itdi** (282-3)
- Sal nazardan lâ'l hem görseñ sirişk-i âl tek
Lâ'l için her **daşa urma başuñi** ma'den kimi (286-7)
- Hûblar senüñ **kapuña gelürler** bölük bölük
Gitmezler özge kapuya sensin ağalari (297-2)

1.12. LEFF Ü NEŞİR لَف و نَشْر

“Lügatlarda leff *toplama*, neşir *yayma*, leff ü neşir’e ise *toplama ve yayma*” anlamı veriliyor. Edebî sanat olarak: Bir beytin ilk mısra’ında bahsedilen şeylerle ilgili olan sözleri ikinci mısra’da kullanmaktır.”¹⁵⁵

“Leff ü neşir, birinci mısra’da söylenenlerle ilgili olarak ikinci mısra’da söylenen kelimelerin, belli bir tertip içerisinde olup olmamasına göre iki kısma ayrılmaktadır.”¹⁵⁶

1. Leff ü neşir-i müretteb (düzenli leff ü neşir)
2. Leff ü neşir-i müşevveş (leff ü neşir-i gayr-i müretteb/düzensiz leff ü neşir).

1.12.1. Leff ü neşir-i müretteb (Düzenli leff ü neşir)

“Birinci mısra’da söylenenlere karşılık, ikinci mısra’da söylenenler de aynı sırayı takip ediyorsa müretteb leff ü neşir olur.”¹⁵⁷

‘**İzâr** ü lebûñ vasfın eyler Fuzûlî

Aña hem **müfessir** direm hem muḥaddis (47-7)

Yanak, Kur’an’ı temsiliyetiyle tefsir yapan müfessirle, dudak hadis ezeberleyici denilen muḥaddis ile ilişkilendirilmiştir.

Olabilmez **çîn-i zülfüñden** cüdâ göz merdümü

Cârî olmuşdur bu ‘âdet **turrasuz** olmaz midâd (62-2)

Zülfün kıvrımı ile turra; göz bebeği ile mürekkep arasında bir ilgi vardır. Turra ya da likâ, mürekkep hokkalarına konulan ham ipektir.

Leff ü neşir-i müretteb Örnekleri

Hâl ü hatdur bilmen ol âyîne-i ruhsâr üzre

Ya gözümünden ‘aks salmış **merdüm** ü müjgân aña (10-3)

Zülf ü ruhsârı hayâliyle nedür hâlûñ dimeñ

Eyleyem kim **gice** vü gündüz ber-â-berdür maña (15-2)

¹⁵⁵ Külekçi, 2005, 206.

¹⁵⁶ Külekçi, 2005, 206.

¹⁵⁷ Külekçi, 2005, 206.

Mey-i gül-gûnda değül nerkis-i mestûñ ‘aksi
Kadeh olmuş göz açub ‘âşık-i dîdâr saña (20-3)

Bâğa seyr it bu ruh ü lâ’l ile kim **gonce** vü gül
Göstere **hûn-i dil** ü dîde-i hun-bâr saña (20-5)

Aşıka şevkinle **cân vermekliğin** müşkil değil
Çün **Mesîh-i** vakitsin cân vermek âsândır sana (21-4)

Ey Fuzûlî **hûb**-rûlardan tegâfüldür yaman
Ger cefâ hem gelse anlardan bir **ihşândur** saña (21-7)

Göz ki peykânûñ hayâliyle saçar her yan sirişk
Bir **sadefdür** katre-i bârânı eyler dürr-i nâb (28-6)

Berk u bâran sanma kim gördükçe âh ü eşkümü
Bilmezem nemdür menüm **ağlar** maña yanar sehâb (29-2)

Gün ki sâyeñ düşdüği yirden durar bir vechi var
Gelse **âli-kadrler** fakr ehli durmakdur edeb (32-2)

Bir perî **zülf**in dutub hâlinden alsañ **kâm-i dil**
Dut ki **Çin** mülkini dutduñ Hind’den alduñ **harâc** (49-4)

Hücûm-i gamda maña anı itdi zevrak-i mey
Kim itmedi anı **tûfân** olanda keşti-i Nûh (57-3)

Eşk ü âhum nefreti kat’ itdi ilden ülfetüm
Çizginen çevremde yâ **gird-âbdur** yâ gird-bâd (62-4)

Germdür **şâm** ü seher mihrûñle çerh-i lâciverd
Geh sirişk-i **âl** ider izhâr geh ruhsâr-i zerd (64-1)

Mukavves kaşlaruñ kim vesme¹⁵⁸ birle **reng dutmuşlar**
Kılıçlardur ki kanlar tökmek ile **jeng dutmuşlar** (69-1)

Ruhuñ görgeç olur **sûz-i** derûn ü dûd-i dil hâsıl
Bahâr eyyâmı sıçrar **berk-i** rahşende sehâb oynar (70-3)

‘İşk **derdi**yle hoşem el çek ‘ilâcumdan tabîb
Kılma **derman** kim helâküm zehri dermânuñdadur (85-2)

Târ-i zülfüñdür mi ruhsârûnda **canlar** meskeni
Yâ bırahmış bir **reh-i pür pîç** ü ham gül-zâre **mûr** (94-6)

Tâ **hatuñ** üzre ham-i ebrûlaruñ ser-germiyem
Her sözüñ derd-i **dil imlâsına** bir ser-nâmedür (98-2)

N’ola **göñlüm** ‘ârızuñ isterse **cân**um *kâmetüñ*
Resmdür ‘âlemde **bülbül gül** sever pervâne şem’ (144-5)

Yürütmeñüz ‘**arakı** meclis içre bâde ile
Harâm-zâdeni koymañ helâl-zâde ile (248-1)

1.12.2. Leff ü neşr-i müşevveş (Düzensiz leff ü neşr)

“Önce söylenenlere tekâbül eden kelimelerde tertîbe riâyet olunmamışsa leff ü neşr-i müşevveş veya leff ü neşr-i gayr-i müretteb adını alır.”¹⁵⁹ Yani “Birinci mısradaki söylenenlerin karşılıkları, ikinci mısradaki ya ters yönden sırayız izler yahut karışık olursa buna da leff ü neşr-i müşevveş (düzensiz) denir.”¹⁶⁰

‘Aks-i rûyuñ **suya** salmış sâye zülfüñ toprağa
Anber itmiş toprağüñ adın suyuñ ismin **gül-âb** (27-3)

¹⁵⁸ Rastık, yeşile yakın bir kaş boyası. Kan bulaşan kılıç temizlenmezse pas tutar.

¹⁵⁹ Külekçi, 2005, 208.

¹⁶⁰ Tok, 2011, 166.

Bu beyitte “su” ve “toprak” kelimeleri söylendikten sonra, “su” ile ilgili “gül-âb” “toprak”la ilgili olarak “anber” kelimesi karışık bir şekilde sıralanarak düzensiz leff ü neşr sanatı yapılmıştır.¹⁶¹

Leff ü neşr-i müşevveş Örnekleri

Cevri **gönlümdür** çeken gözdür gören ruhsârûñı
Allah Allah kâm alan kimdür çeken kimdür **ta’ab** (33-5)

Yüzüñe durmasun âyîne urub lâf-i safâ
Ne revâ meh kıla **hur-şîd-i dırahşân** ile bahs (46-3)

Sînemi çâk eyle gör **dil** iztırâbın ‘ışkdan
Revzen aç her dem hevâdan mevc uran **deryâya** bah (58-5)

Gamze **peykânın** ider ‘âşıkâ çeşmüñ sadaka
Eyle kim merdüm-i mün’im vire muhtâca **zekât** (38-5)

Dil çekse n’ola cân ü teni **hâk-i kûyuña**
Hâr ü has iltür anda ki **kuş** âş-yan dutar (72-2)

Zikr-i lebüñde zülfüñe cân oldı **destres**
Anuñ kimi kim **ohıyub** efsun ılan dutar (72-3)

Dem-a-dem **merdüm-i çeşmüm** içer kan zülf ü hâlinden
Belî ekser ma’âşı **ehl-i deryânuñ** karadandur (88-2)

Fuzûlî virmedi **ta’n ohları** göz yaşına **teskîn**
Öñin **bend** itmek olmaz **hâr ü hâşâk** ile Ceyhun’dur (90-7)

¹⁶¹ Bayraktutan, Lütfi, Edebi Sanatlar Açıklamalar ve Örneklerle, Akademi Yayınları, Balıkesir, 1998, s. 146.

‘Işkdan bir dem ten-i sūzânı dūr itmez **felek**
Veh nice **fanûs**dur şem’i **hevâdan** sahlamaz (110-4)

‘Işkdan vehm itmesün ‘**âşık** yıhar **gönlüm** diyu
Hiç **sultânem** diyen **mülk**ini vîrân istemez (115-6)

Uzanur **rişte-i tûl-i emel** dîdâr zevkiyle
Hâm açıldukça ol gül-çihre **zülf-i tâb-dârından** (214-5)

Virür sitem sebakın **tfl-i hattûna** zülfüñ
Koma ol içi karanı bu **levh-i sâde** ile (248-2)

Gâh **ma’ mûr** kılır bâde meni gâh **harâb**
Görünüz gâh **yapub** gâh **yıhan** mi’ mârı (269-2)

Leff ü neşr Örnekleri

Bend ü zindân-i gam ü mihnetden olmuşdum **halâs**
Âh kim **düş**düm yine **zülf** ü zenahdânun görüb (37-6)

Sabâdan **gül yüziñde** sünbül-i pür-pîç ü tâb oynar
Sanasan per açub **gül-şende** bir müşgin gurâb¹⁶² oynar (70-1)

Hayâl-i ‘ârızun cevlân ider bu **ceşm-i pür-nemde**
Nicük kim mevcülenmiş **suda** ‘**aks-i âf-tâb** oynar (70-2)

Kemend-i çin-i zülfün vehmi gitmez zâr gönlümden
Maña ol **rişteyi ejder** kılan bilmen ne efsundur (90-6)

Hâk-i derüñdür ol ki dün ü **gün** sevâb için
Hem aya sürme hem **güneş** tûtüyâ virür (109-4)

¹⁶² Karga.

Sahin **gönlüm** yiharsan pendden dem urma ey nâsîh
Hevâ-yi nefis ile bir **mülki** vîrân eylemek olmaz (112-4)

Dil-i sad-pâreden bî-dâdı kesmez gamze-i mestûñ
Ne gâfil pâd-şehdûr **mülki** vîrân olduğın bilmez (116-5)

Ey Fuzûlî eyledi her **derde** dermân ol tabîb
Bir menüm **zahm**umdur ancak bulmayan merhem henûz (121-7)

Kılmagıl muhkem **göñül** dünyâya ‘akd-i irtibât
Sen bir **âvâre** müsâfirsen bu bir vîran rîbât (140-1)

Ûn virür can riştesi **ham** kametümden çeksem *âh*
Yil değüb **çeng** üzre bir **âvâza** gelmiş târ tek (157-2)

Bâğ şâhidlerine **zülf** ile çeşmüñ göster
Sünbülü der-hem idüb nerkisi bîmâr eyle (249-2)

Nice **kadd** ü hâl ü ruhuñ **gam ü renc** ü *derd ü belâ* ile
Büke **kaddü**mi töke yaşumı yıha **göñlü**mi yaha *cânımı* (262-6)

Halef-i mu’teber-i **Âdem** ü Havvâ sensin
Ce’alallâhu fidâ’en leke **ümmî** ve ebî¹⁶³ (279-6)

¹⁶³ Arapça mısra: Allah, annem ile babamı sana feda etsin! (Akyüz, 1958, dipnot 6, 403.)

1.13. MECÂZ-I MÜRSEL مرسل مجاز (Düz Değişmece)

“Bir sözü -teşbîh ve istiâredeki gibi- benzeyişler olmaksızın kendi anlamından başka bir anlamda kullanmak sanatına mecâz-ı mürsel denir. Mecâz-ı mürsel, başka bir edebî sanatla ilişiği olmayan mecâzdır.”¹⁶⁴

Bir sözün mecâz-ı mürsel sayılabilmesi için şu nitelikleri taşıması gerekir:

- “Söz hakikî anlamı dışında kullanılmalıdır.
- Sözün hakikî anlamını düşünmemize engel bir şey bulunmalıdır.”¹⁶⁵
- “Benzetme amacı olmaması.”¹⁶⁶

“Mecazî manada kullanılan kelimenin mecâz-ı mürsel sayılabilmesi için kelimenin benzetme maksadiyle kullanılmaması gerekir. Kelime benzetme maksadıyla kullanılmışsa isti’âre ya da teşbîh olur. Meselâ:

Varlıklar arasında benzetme dışındaki ilgilerin yirmi beş, otuza kadar çıkabileceği Ta’lim-i Edebiyat’ta yazılıdır. Parça-bütün, azlık-çokluk, durum-yer, geçmiş-gelecek, özellik ve genellik gibi lisanımızda en çok kullanılan ilgiler üzerinde örneklerle duralım.”¹⁶⁷

Bâki-i mu’ciz ne hâcet **dîn-i hak** isbâtına

‘Âlem içre mu’ciz-i bâki yeter Kur’an saña

(6-4)

dîn-i hak: İslam

Dostum **âlem** seniñ’çin ger olur düşmen baña

Gam değil zirâ yetersin dost ancak sen baña

(12-1)

âlem: Halk

Ol ham-i ebrûya kılsam **secde** her sâ’at n’ola

Kible ile ol ham-i ebrû ber-â-berdür maña

(14-2)

secde: Namaz

kible: Kâbe

¹⁶⁴ Bayraktutan, 1998, 160.

¹⁶⁵ Külekçi, 2005, 22.

¹⁶⁶ Bayraktutan, 1998, 161.

¹⁶⁷ Külekçi, 2005, 22.

Gam diyârında **ecel peyki** güzâr itmez maña
Yok sanur varum meger kim i'tibâr itmez maña (16-1)
ecel peyki (ecel habercisi): Cebrail

Cezâ güninde sorulmaz hatâlar eyledüğüñ
Yeter figân ile men virdiğüm 'azâb saña (18-4)
cezâ günü: Mahşer

Meni karârum ile koymaz olduñ ey **gerdûn**
Yiridür âhum ile virsem inkilâb saña (18-5)
gerdûn: Felek (dünya)

Ey Fuzûlî **feleğüñ** var senüñle nazarı
Kim gam ü mihnetini virdi ne kim var saña (20-10)
felek: Dünya

Giceler encüm sayaram subha dek
Ey şeb-i hecrüñ mana **yevmü'l-hisâb** (26-5)
nevmü'l-hisâb (hesap günü): Mahşer

Kilk-i kudret levh-i sînemde seni kılmış rakam
Eyleyüb mahbûblar mecmû'asından intihâb (27-6)
kilk-i kudret: Kader

Olmadın mey-hâne-i 'ışkuñda mest-i **câm-i zevk**
Düzmedi bezm-i felekde Zühre kânûn-i tarab (32-3)
câm: şarap (dış-iç)

Gayre eyler bî-sebeb miñ iltifât ol **nûş-leb**
İltifât itmez maña mutlak nedür bilmen sebeb (33-1)
nûş-leb (tatlı dudak): Sevgili (parça-bütün)

Âferin cevher-i makbûlüne kim **'âlemde**
Mümkün olmaz bu sıfât ile ki sensen bir zât (38-6)
'âlem: Halk

Göñül gam dünlerin tenhâ geçürme iste bir **hem-dem**
Ecel hâbından efgânlar çeküb Mecnûn'ı bîdâr it (42-3)
hem-dem: dost, sevgili

Nihan 'ışkumı ma'lûm itse **'âlem** dûd-i âhumdan
'Aceb yoh kim gümân-i genc ider halk ejdehâ görgeç (52-2)
'âlem: Halk

Devr ser-mest-i şarâb-i gaflet itmiş **'âlemi**
Munca ser-mestüñ temâşâsına bir huş-yâr yoh (61-4)
'âlem: Halk

Câm dut dir sâki-i gül-çihre zâhid terk-i **câm**
Ey göñül fikr eyle gör kim hansıdur dutmalu pend (63-6)
câm: Şarap (dış-iç)

Şerh-i ahvâlüm saña meste nasîhat kimi telh
Telh güftâruñ maña mahmûra **sâgar** tek lezîz (65-3)
Sâgar: Şarap (dış-iç)

Bu gamlar kim menüm vardur ba'îrûñ başına koysan
Çıhar kâfir cehennemden güler **ehl-i 'azâb** oynar (70-6)
ehl-i 'azâb: Cehennem ehli

Ey Fuzûlî zehr-i kahr ile doludur tâs-i çerh
Çekmez anuñ kahrını her kim çeker bir dolu **tâs** (124-7)
tâs: Şarap (dış-iç)

- Dîdâr-i dâstdur **iki ‘âlem** netîcesi
Yoh andan özge ‘âşîka ‘âlemde mültemes (127-3)
iki ‘âlem: Dünya ve ahiret
- Büt-i nev-resüm nemâza şeb ü rûz râgıb olmuş
Bu ne dindür Allah Allah bûte **secde** vâcib olmuş (135-1)
secde: Namaz
- Mahrem olmaz rindler bezminde mey nûş itmeyen
Ey Fuzûlî çek ayağ ol bezmden ya çek **ayağ** (145-7)
ayak: şarap (dış-iç)
- Ey **kemân-ebrû** şehîd-i nâvek-i müjgânuñam
Bulmuşam feyz-i nazar senden senüñ kurbânuñam (181-1)
kemân-ebrû: sevgili (parça-bütün)
- Gamuñdan başa dün hasret eliyle ol kadar urdum
Ki subh olunca mürde cismümi **toprağa tapşurdum** (190-1)
toprağa tapşurdum: Ölen birini toprağa vermek (gömmek)
- Düşmesün hiç kimse yâ Rab men kimi candan cüdâ
Tâ ezelden beyle yazılmış **ser-encâmum** menüm (205-3)
ser-encâm (bir işin sonu, başa gelen, vak’a): Kader
- Şem’-i ruhsâruñ nihan dut çeşme-i hur-şiddeden
Nûr-i çeşmüm ihtirâz eyle yaman gözden yaman (216-6)
nûr-i çeşm (göz nuru): sevgili
- Göñül gam **hem-demidür** kanın ey göz merdümi içme
Bilürsen **kana kandur** gam saña koymaz anuñ kanın (224-4)
hem-dem: dost, sevgili
kana kan: kısasa kısas

Çizginürken döstlar kâmınca fermânuñda çerh
Hâkim-i takdîrden tağyîr-i fermân olmasun (235-5)
hâkim-i takdir: Allah

Hadengi sâyesinde hoş geçür **evkâtuñı** ey dil
Ki gül-zâr-i hayâtuñ zîneti serv-i revândur bu (236-3)
evkât: Ömür

Cihâna kaddüñ ile kâkülünden fitneler düşmüş
Kıyâmet ibtidâsı **fitne-i âhir zemandur** bu (236-5)
fitne-i âhir zaman: Fitne-i devr-i Muhammed veya Muhammed devri.
(İslamiyet öncesi, kesret vardı. Tevhid ile beraber âlemde fitne-tevhid tezdâ
oluştı. İslamiyet'in ortaya çıktığı bu dönem için Ali Nihat Tarlan da bu
açıklamayı yapar.)

Ger müşg dirse 'âşık ol bûy-i zülfe sâkî
Tünd olma bir **kadeh** vir ter eylesün dimâğı (261-6)
kadeh: Şarap

Gül-i ruhsârûña karşı gözümde kanlu ahar su
Habîbüm **fasl-i güldür** bu ahar sular bulanmaz mı (264-5)
fasl-i gül: Bahar mevsimi

Dil-i pür-hun mıdur sînemde yâ ol **kaşları yanuñ**
Çekilmiş nâveki cismümde kalmış kanlu peykânı (266-3)
kaşları yanuñ: Sevgili

Mazharı her hikmetüñ sensen ki **kilk-i kudretüñ**
Safha-i eflâke nakş itmiş hutût-i ahteri (268-2)
kilk-i kudret: Kader

Mahşeri eşküm virür seyl-âba ger **Rûz-i Cezâ**
Olmasa makbûl-i der-gâhuñ sirişküm gevheri (268-6)

rûz-i cezâ: Mahşer günü

Gün çihınca saçaram gevher-i eşk encüm tek
Giceler yâduma geldükçe **meh-i ruhsârı** (269-3)
meh-i ruhsârı: Sevgili

Yeñi aydan felek sathında miñ kâleb düzüb bozmuş
Virince kaşlaruñ tákına sûret **sun' mi'mârı** (270-5)
sun' mi'mârı: Allah

Ey Fuzûlî ne belâ ohları kim gelse maña
Sebeb ol **kaşları yanuñ** gözidür yâ kaşı (275-7)
kaşları yanuñ: Sevgili

Ey **ecel** can tama'ın kılma Fuzûlî'den kim
Bir kemân-ebriya çohdan anı kurbân itdi (282-7)
ecel: Cebrail

Bakâ-yi sûret-i Şîrîn için **tevfik mi'mârı**
Binâ-yi 'ışk-i Ferhâd'uñ esâsın Bî-sütûn itdi (283-6)
tevfik mi'mârı: Allah

Ey gönül 'ömrümi virdüñ yile 'âşıklığ ile
Bahma her **gonce-leb** ü **gül-ruha** âh itme dahi (284-3)
gonce-leb, gül-ruh: Sevgili

'Aks salmaz peykerüm gözğüye baksam za'fdan
'**Âlem-i sûret**de bir şeydâ bulunmaz men kimi (286-2)
'âlem-i suret: Dünya

Kâr-gâh-i sun'da bir sûret it nakş-i zamîr
Miñ hayâlüñ dutmagıl ser-riştesin sûzen kimi (286-8)
kâr-gâh-i sun': Dünya

Bahrlar seyr eyleseñ mutlak ter olmaz dâmenüñ
Ger hevâ-yi ‘ışk ile memlû iseñ **yelken** kimi (286-10)
yelken: Gemi (parça-bütün)

Va’de-i vasl ile ey **gül-ruhlar** itmeñ muztarib
Mihnet-i hicrân ile ârâm bulmuş göñlümi (288-3)
gül-ruhlar: Sevgililer

Döne döne lâ’l-i mey-gûnuñ öper ey **gonce-leb**
Kılmasun mı reşk-i câm-i bâde hûnin-dil meni (291-6)
gonce-leb: Sevgili

Reşha-i câm bizi dutdı n’ola ger sâkî
Gele kurtara bizi ala ayağı derini (295-6)
reşha-i câm (cam sızıntısı): Şarap

Terk-i mey itdüñ ey göñül **eyyâm-i gül** gelür
Elbette bu işüñ çekilür bir nedâmeti (301-2)
eyyâm-i gül: Bahar mevsimi

1.14. MÜBÂLAĞA مبالغاً (Abartma)

“Sözlük anlamı: İşi, bir şeyi çok büyütme, pek ileri vardırma.”¹⁶⁸

“Sanatkârı heyecanlandıran hâdisenin, heyecanın mahiyet ve şiddetine göre büyümesi veya küçülmesidir.”¹⁶⁹

“Mübâlağa sanatı üç kısma ayrılmaktadır:

Tebliğ: Akla ve göreneğe uygun mübâlağadır. Yani ileri sürülen özellik mevzu için mümkündür ve alelâde şartlarda da görülebilir. Bu çeşit mübâlağa makbûl sayılmıştır.¹⁷⁰ *İğrâk*: Akla uygun fakat göreneğe uygun olmayan mübâlağalardır. Mübâlağanın bu türü de makbûl sayılmıştır.¹⁷¹ *Gulüv*: “Akla da göreneğe de uygun olmayan mübâlağadır. Mübâlağanın makbûl sayılmayan şeklidir. Ancak yapılan mübâlağa bir şarta bağlanmış veya teşbîh maksadı güdülmüşse ve edeb dışı olmamak kaydıyla alay, şaka, eğlence gibi maksad taşıyorsa makbûl sayılmıştır. Dinî duyguları inciten, küfür derecesine varan gulüvler de söylenmiştir.”¹⁷² Gulüvlere “Acem mübâlâğası da denmiştir.”¹⁷³

Kâr-ger düşmez hadeng-i ta'ne-i düşmen maña

Kesret-i peykânun itmişdür **demürden ten** maña (11-1)

Âşığın vücuduna o kadar çok ok isabet etmiş ki okun temrenleri âşığı demirden bir vücuda dönüştürmüştür. Âşık, âdeta ok geçirmez bir zırh gibi olmuştur.

‘Âlemi pervâne-i **şem**’-i **cemâlün** kıldı ‘ışk

Cân-i ‘âlemsen fidâ her lâhza miñ cândur saña (21-3)

Güzel yüzünün ışığına âlem (halk) pervane olmuştur.

Muztaribdür çâre-i derdümde veh kim bilmeyüb

Bir **devâsuz derde** uğratmış özin miskin tabîb (35-4)

¹⁶⁸ Tok, 2011, 190.

¹⁶⁹ Külekçi, 2005, 131.

¹⁷⁰ Külekçi, 2005, 132.

¹⁷¹ Külekçi, 2005, 134.

¹⁷² Külekçi, 2005, 135.

¹⁷³ Tok, 2011, 190.

Derdime öyle çaresiz bir dert ki derdime derman arayan tabibi dahi devasız bir derde düşürmüştür.

Meni candan usandurdu cefâdan yâr usanmaz mı

Felekler yandı âhumdan murâdum şem’i yanmaz mı (264-1)

Âhın alevi, felekeleri yakacak kadar çoktur.

Yetdi **bî-kesliğüm** ol gâyete kim çevremde

Kimse yoh çizgine gird-âb-i belâdan gayrı (273-4)

O kadar yalnızım ki çevremde havadan gayrı hiçbir şey yok.

Mübâlağa, bir konu veya kavramı herhangi bir bakımdan olduğundan daha fazla göstermek suretiyle yapılmışsa *ifrat*; olduğundan daha az, daha önemsiz göstermek için yapılmışsa buna da *tefrit* denir. Burada belirleyici olan abartmanın yönüdür.

1.14.1. İfrât افراط

“Bir varlığın niteliklerini aşırı derecede, şiddetli olarak anlatmaktır.”¹⁷⁴

Burada şiddetin yönü yukarı doğrudur.

Andanam rüsvâ ki **seyl-âb-i sirişküm** çâk ider

Zahm-i tîğûñ **kanı geydürdükçe pîrâhen** maña (11-3)

Gözyaşının sel olması ve çok kan akıtmaktan kandan gömlek giymiş dönmesi.

Fuzûlî başuna ol serv sâye saldı bu gün

‘Ulüvv-i rifat ile yetmez âf-tâb saña (18-7)

Servi gibi olan sevgili gölgesini Fuzûlî’nin başına salmış. Yükselmede, yücelmede güneş dahi Fuzûlî’ye yetişemez artık. Tabi burada Hz. İsa mazmunu da vardır.

¹⁷⁴ Külekçi, 2005, 137.

Yazabilmez leblerüñ vasfın **temâm-i ‘ömrde**

Âb-i Hayvan virse kilik-i Hızır’a **zulmetden devât** (40-2)

Karanlıktan mürekkep yapılsa (ki zulumat üç ay süren karanlık bir yoldur) ve karanlık bir ömür boyu sürse sevgilinin dudağının vasıflarını yapmak yine de mümkün değildir.

Gözde gezer çizginüb katre-i eşküm müdâm

Katre-i eşküm kimi çerhde seyyâre yoh (60-5)

Gözyaşı damlalarım, gökteki yıldızlardan daha çoktur.

Sûret-i bî-cân ile cennet dolar büt-hâne tek

Kılsalar cennetde tasvîrûñ çeküb gılmâne ‘arz (139-5)

Sevgili çok güzeldir ve ondan daha güzeli de yoktur. Klasik şiirimizde bu hep böyledir. Eğer sevgilinin resmini yapıp gılmanlara gösterecek cennet puthaneye döner. Bu güzellik karşısında gılmanlar donup kalırlar.

Olsaydı bendeki gam Ferhâd-i mübtelâde

Bir âh ile verirdi biñ bi-sütûn'ı bâde (246-1)

Şair, “Bendeki bu gam Ferhat’ta olsaydı, bir âh çekişiyle bin tâne Bî-sütûn dağını yıkardı.” diyerek kendinde bulunan ahın dağları eritecek, yok edecek güçte olduğunu söylüyor ve mübâlağa yapıyor.

1.14.2. Tefrît تفریط

“İfrâtın zıddıdır. Bir varlığın niteliklerini aşırı derecede daraltmak, hakkını vermemektir.”¹⁷⁵ Burada abartının yönü aşağı doğrudur.

Riştüdür cismüm ki devr-i çerh virmiş tâb aña

Merdüm-i çeşmüm düzer her dem dür-i sîrâb aña (9-1)

İğne ipliğe dönmek deyiimiyle aynı anlamda bir abartmadır. Şair, inci dizilebilecek bir ip kadar zayıfladığını söyleyerek tefrit yapıyor.

¹⁷⁵ Külekçi, 2005, 138.

Gam diyârında ecel peyki güzâr itmez maña
Yok sanur varum meger kim i'tibâr itmez maña (16-1)

Ecel peykinin (ecel habercisi Cebrail'in) dahi göremeyeceği kadar can'ın görünmez hale gelmesi. Aşırı zayıflık teması burada da görülüyor. O kadar çok zayıfım ki beni göremiyor veya canımı almaya bile itibar etmiyor. Var olduğu halde yok sayılma veya yok olduğu için ecel peykinin onun farkına varamaması.

Dehânuñ dürcini hâl-i lebüñ gözden nihân itmiş
Emânet gör ki Hindû mahzen-i lü'lü'ye hâzindür (104-3)
Dudak o kadar küçüktür ki ben (hâl) onu gizleyebilmektedir.

Mübâlağa Örnekleri

Dutalum kim **eşk seyl-âbına** yohdur i'tibâr
Ey Fuzûlî çeşm-i giryânuñ gerekmez mi saña (19-7)

Dün subh **yetürdüm feleğe mevc-i sirişküm**
Gark itdi felek üzre olan encümi gird-âb (24-5)

Mest çihub salma nazar her yaña
Görme revâ kim ola '**âlem harâb** (26-3)

Şu'le-i âh ile yandurdum dil-i ser-geşteni
Bir **od oldum** çizginen çevremde olmaz mı kebâb (28-2)

Gussasından **başumuñ kıl kimi incelmiş tenüm**
Kim tenümle tîği ortasında başumdur hicâb (31-5)

Mutrib ağlatma sürûduñla Fuzûlî hasteni
Seyl-i eşkinden sahin kopmaya bünyâd-i tarab (33-7)

Berk-i âhumdan evüm her gûşe bulmuş rahneler
Gel gör ey gül kim giriftâr-i kafesdür 'andelîb (35-5)

Pertev-i hur-şîd sanmañ yirde kim devr-i felek
Yire urmuş âf-tâbın mâh-i tâbânım görüb (36-5)

Oda yahdum şem' veş cânım bahub ruhsârûña
Çerhe çekdüm dūd-i dil serv-i hırâmânûñ görüb (37-2)

Bahdukça saña **kan saçılır dîdelerümden**
Bağrum delinür nâvek-i müjgânûñı görgeç (53-2)

Fuzûlî oldı bilûñ fikri ile **mûy-misâl**
Henûz bulmadı ol sırra ihtimâl-i vuzûh (57-7)

Girüb **büt-hâneye** kılsan tekellüm **can bulur** şeksüz
Musavvirler ne sûret kim der ü dîvâre yazmışlar (68-5)

Bu **gamlar** kim menüm vardur ba'îrûñ başına koysan
Çıhar kâfir cehennemden güler ehl-i 'azâb oynar (70-6)

Hur-şîd hırmenine urar şu'le şu'le od
Âhum ki lâhza lâhza reh-i âs-man dutar (72-5)

Katre-i eşküm katârı sîne çâkinden girüb
Ten evine daşradan bâr-i gam ü mihnet çeker (78-7)

Dem-â-dem katre katre **kan yaşumdur** kim çıhar gözden
Veyâ peykanlarûñ kim **âteş-i dil anı su eyler** (81-3)

Fuzûlî zülfüñe bağlandı ammâ eyle **inceldi**
Ki gûyâ za'f anı hem zülfüñe bir **târ mû eyler** (81-6)

Felekde **berk-i âhumdan** ser-â-ser yandı kevbekler
Kalan odlara yanmış kevbek-i baht-i zebûnumdur (87-3)

- Lebi şîrinlerüñ şevkiyle Ferhâd'ı menem 'asruñ
Yanumda cem' olan **seng-i melâmet Bîsütûn'umdur** (87-6)
- Hamîde kâmetüm kim dâğ-i dilden **kana gark olmuş**
İçinde noktası gûyâ ki Kaf altındaki nûndur (90-3)
- Fuzûlî virmedi ta'n ohları **göz yaşına** teskîn
Öñin bend itmek olmaz hâr ü hâşâk ile **Ceyhun'dur** (90-7)
- Berk-i âhum gök yüzün dutmuş sirişküm yer yüzün**
Sohbetümden hem vuhûş itmiş teneffür hem tuyûr (94-2)
- Birahdum zevrak-i dil **eşk bahrine** sahin ey mâh
Temevvüc virmesün teşvîş aña kim andan sâkindür (104-2)
- Öldüğüm menzilde defnüm kılmağa sanmañ lâhid
Yir görüb gurbetde ahvâlüm **girîbân itdi çâk** (154-2)
- Ciğerüm kanını **göz yaşına** tökdüñ ey dil
Vara vara anı Kulzüm munı **Ceyhûn** itdüñ (166-2)
- Dimeñ Mecnûn'a 'âşık kim başında kuş yuva dutmuş
Menem 'âşık ki **seyl-i eşkümi** başumdan aşurdum (190-3)
- Sensüz giceler **âh ü figânüm meh işitdi**
Ey meh saña hem yetdi ola âh ü figânüm (191-4)
- Kaçan kim kâmetüñden ayru seyr-i bû-sitân itdüm
Koparub **eşk seyl-âbiyle** miñ servi revân itdüm (201-1)
- Daş deler âhum** ohı şehd-i lebüñ şevkinden
N'ola zenbûr evine beñzese beytü'l-hazenüm (204-3)

- ‘Işk ser-geştesiyem **seyl-i sirişk** içre yirüm
Bir habâbem ki hevâdan doludur pîrehenüm (204-5)
- Eşk mevci gezdürür her yan **tenüm hâşâkini**
Mümkün olmaz eşk tahrîkiyle teskînüm menüm (206-4)
- Bir **iğne itdi meni za’f riştem** ol kandur
Ki muttasıl tökülür çeşm-i hun-feşânımdan (211-4)
- Kûh-ken miñ tîşeni künd eylemiş bir dağ ilen
Men koparub **salmışam miñ dağı bir dırnağ ilen** (220-1)
- Görüb mühlük menüm çevremde **bahr-i ‘ışk tuğyânın**
Kaçub bir dağa çıhmış Kûh-ken kurtarmağa cânın (224-1)
- Bu ne işdür ki bizi **iğne kimi inceldüb**
Salur **iplik kimi** her dem bir uzun sevdâya (244-4)
- Olsaydı mendeki gam Ferhâd-i mübtelâde
Bir âh ile virürdi miñ Bîsütûn’ı bâde (246-1)
- Gökde **âhum yili söndürdi çerâğın güneşün**
Yirde eşküm ayağa urdı dür-i gâltanı (267-3)
- Tereşsuh kabrümün daşından itmiş çeşmümün yaşı**
Hayâl eyler gören kim **lâ’ldendür kabrümün daşı** (276-1)
- Yetürdi âhumı gerdûna** ol büt gör ne kâfirdür
Dimez kim gökde âhum incide nâ-geh Mesîhâ’yı (277-2)

1.15. MUGÂLATA-İ MA'NEVİYYE مغالطهء معنويه (Yanıltma)

Sözler bazen birden fazla anlam ifade edebilir. “Bu tarz ifadeler, içinde bulunduğu yapıda lafzen aynısının veya benzerinin bulunmaması bakımından cinastan ayrılır ve genellikle kinaye, tevriye, iham ve özellikle mugâlata-i maneviye sanatlarına örnek teşkil eder.”¹⁷⁶

Söz içerisinde “bu sanatlardan biri tek başına bulunabileceği gibi aynı anda birden fazlası da bulunabilir. Meselâ sözün tamamı kinâyeye oluştururken bir parçası, iham veya tevriyeli olabilir. Her ne hâlde olursa olsun bu tarz sözlerde asıl olan “yanıltıcılık” yani mugâlata-i maneviyedir. Bu sözler anlam bakımından o kadar değişkendir ki iki anlamlılığı da aşarak yer yer üç hatta daha fazla farklı şekilde algılanıp yorumlanabilir.”¹⁷⁷

“Mugâleta-i maneviye ise ifadeye parlaklık kazandırmak için birden fazla anlamı olan sözcük veya sözcük gruplarının bir mısra yahut beyit içerisinde genel anlamın birkaç türlü ifade kazanmasına sebebiyet vermesidir.”¹⁷⁸

“Bu sanat tevriye sanatına benzer ancak tevriyeden ayrılan yönü, sözün sadece uzak anlamına değil uzak yakın ikinci anlamına göre değerlendiriliyor olmasıdır.”¹⁷⁹

“Kinâyede kelimenin hem hakikî hem de mecâzi manalarına işaret olunur. Kelimenin her iki manası da beyte uygundur. Mugâletada ise kelime ya da kelime grubunun iki ayrı manasının beyte uygun düşmesi söz konusudur. Ta’riz ise kelimenin söyleniş tarzından anlaşılır. Yoksa hakikat ve mecâz bakımından delâlet yoktur.”¹⁸⁰

Sûzum der idüm şem’ saña eyleye rûşen

Nezzâre-i ruhsâruna yoh şem’de hem **tâb**

(24-3)

Işık, büklüm, zahmet.

Ey soran hâlüm bu istiğnâ su’âlinden ne **sûd**

¹⁷⁶ Eren, Abdullah, Söz Güzeli: Klasik Türk Şiirinde Sevgilinin Sözleri Üzerine, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı: III, Aralık 2016, s. 75.

¹⁷⁷ Eren, 2016, 75.

¹⁷⁸ Külekçi, 2005, 83.

¹⁷⁹ Tok, 2011, 184.

¹⁸⁰ Külekçi, 2005, 85.

Hâlüm eylersen su'âl ammâ eşitmezsen cevâb (29-3)
Sevda, kâr, fayda.

Kaşlaruñ yayına meyl eyleyeli cân ü gönül
Dün ü gün men bilürem kim **ne çekerler** anlar (67-3)
Dert veya yay çekmek.

Bes ki **za'f**-i rûzeden her gün tapar tağyîr-i hâl
Olacakdur 'îd için mâh-i tamâmum bir hilâl (171-1)
Zayıflık, meyl. Oruç tutmak ipucu.

Bir hayâl itmiş mi **za'f**-i rûze yârı bilmezem
Yohsa yârı görmeyüb men gördüğümdür bir hayâl (171-3)
Zayıflık, meyl.

Ol hûr va'desine behişt-i visâl için
Kur'an'ca i'tibâr idübem **hâsıl-i kelâm** (180-3)
Sözün özü, Kuran'ın bütün manası.

Dest üzre gird-bâd mı yâ geldüğüm görüb
Mecnun taprağıdur ki **durub eyler** ihtirâm (180-5)
Durmak veya ayağa kalkıp hürmet etmek.

Kerem kıl kesme sâkî iltifâtuñ bî-nevâlardan
Elüñden geldüğü hayrı dirîğ itme gedâlardan (215-1)
Gücü yettiği kadar veya yazgının müsaade ettiği kadar.

Gelme kabrüm üzre ey 'ışk içre men **tek** ölmeyen
Ta'ne daşıdur saña seng-i mezârumdan sahin (223-6)
Benim "gibi" veya yalnız, tek başına.

Derd ü gam-i pinhânum fehm itdi il âhumdan
Yüz âh ki fâş itdi derd ü gam-i pinhânı (265-6)

Yüzlerce âh olsun veya yazıklar olsun.

Yûsuf-i güm-geşte kimdür kim saña mânend ola

Yüz aña mânend hüsn-i bî-misâlün sadkası (274-6)

Yüzü ona benzeyen veya yüz tane ona benzeyen.

Yer tutam derdi gönül nâle ile kûyuñda

Yetmedi bir yere her nice ki efgân etti (282-2)

Bir yere varamamak, ulaşamamak veya netice elde edememek.

Müjeñ hancerlerin göñlüm **basar bağrına** vehm itmez

Aña câdû gözün gûyâ ki tâ'lîm-i füsûn itdi (283-5)

Bağrına saptamak veya ilgiyle onu bağrında saklamak, aşırı sevmek, bağlanmak.

Mugâlata-i maneviye Örnekleri

Yâ Rab hemîşe lûtfunı kıl reh-nümâ maña

Gösterme ol tarîki ki **yetmez** saña maña (3-1)

Ey Fuzûlî odlara yansun bisât-i saltanat

Yiğdür andan **Hak bilür** bir gûşe-i gül-han maña (11-7)

Yele virme dağidub her yan ayahlardan götür

Ey perî zülf-i perîşânuñ gerekmez mi saña (19-3)

Ey melek-simâ ki senden özge hayrândır saña

Hak bilir insan demez her kim ki insandır saña (21-1)

Çıkma yârim geceler ağyâr ta'nından sakın

Sen meh-i evc-i melâhatsiñ bu noksandır saña (21-5)

Dem-â-dem cevrlerdir çekdiğim bi-rahm bütlerden

Bu kâfirler esîri bir **müselmân olmasın** yâ Rab (30-2)

- Harâb olan gönül ey büt senüñ makâmuñdur
Tegâfûl eyleme bir kaç **daş** ile âbâd it (41-3)
- Kılursan bir ciğer kan her yaña bahdukça ey zâlim
Ne bahmakdur bu her dem **handan alsun** bir ciğer ‘âşık (152-5)
- Gelür ol serv-i sehî ey gül ü lâle **açluñ**
V’ey meh ü mihr **çihuñ** kudrete nezzâre kılıñ (159-1)
- Söyledüñ kim **dutaram** şâd gönüllerde **makâm**
Şâd iken bu söz ile gönlümi mahzûn itdüñ (166-4)
- Dutabilseydüm su içmezdüm kıldum def’ini
Rûzenün kim göz göre hur-şîdüme ister **zevâl** (171-4)
- Olmayub makbûl-i hâk-i der-gehüñ mâh-i temâm
Zâ’f-i tâli virdi gün günden aña tağyîr-i hal (172-6)
- Mey-hânedür cihanda Fuzûlî makâm-i emn
Cehd it bir ev habâb kimi anda **dut makâm** (180-8)
- Merdüm-i çeşmüm ayağına revan su tökdi
Ki gerek su töküle servüñ ayağına **müdâm** (182-9)
- Canlar virüb senüñ kimi cânâne yetmişem
Rahm eyle kim yetince saña **câne yetmişem** (187-1)
- Lâhza lâhza sûretin görseydüm ol şîrin-lebüñ
Sen kimi ey Bîsütun men hem **karâr itmez** m’idüm (195-2)
- Sanmañuz kanlu döğün sîne delüb **baş çekmiş**
Şu’le-i âteş-i âh-i dil-i sûzandur bu (237-2)

- Kesme ümmîd gönül **başına çizginmekden**
Ola nâ-geh düşe fursat ele devrandur bu (237-3)
- Gonceye lâf-i letâfetde **ağz açdurma**
Lâhza lâhza anı şerm-ende-i güftâr eyle (249-3)
- İstedüm ol mâha ‘arz-i hâl idem **hayret maña**
Eyle gâlib oldu kim bir söz mecâli kalmadı (259-3)
- Ger müşğ dirse ‘âşık ol bûy-i zülfe sâkî
Tünd olma bir kadeh vir **ter eylesün** dimâğı (261-6)
- Ciğerüm odını nihân iken ile zâhir itdi mürûr ile
Göreyüm **yire geçe** âb-i çeşm-i ter-i şerâre-feşânımı (262-4)
- Gözüm yaşına hem-reng olduğuyçün keşf-i râzumda
Basarken bağruma **düşdi gözüm**den bağrumuñ kanı (266-2)
- Yüzüñ görmek temennâsındayam ammâ budur müşkil
Ki dem düştükçe **açdurmaz** maña **göz** eşk tuğyânı (266-4)
- Didüñ ey Hızr beñzer yâr lâ’li Âb-i Hayvân’a
Bu ta’zîm ile **toprağdan götürdüñ** Âb-i Hayvân’ı (266-5)
- Nisâr-i hâk-i pâyuñ lâyıkı bir gevher isterdüm
Kamu **gözden geçürdüm** katre katre eşk-i galtanı (266-6)
- Geçer nâlem felekden ham kadümüni çenge beñzetmeñ
Ki **çihmaz perdeden** çengüñ sadâ-yi nâle vü zârı (270-4)
- Gönül yetdi ecel zevk-i ruh-i dil-dâr **yetmez mi**
Ağardı mûy-i ser sevdâ-yi zülf-i yâr **yetmez mi** (289-1)

1.16. NİDÂ نداء (Sesleniş)

Çoğu zaman ey, yâ, eyâ, vâh, eyvâh, âh, hey, vay, zihî¹⁸¹ gibi ünlem edatlarıyla yapılan bir sanattır.

Yâ Rab hemîşe lûtfunı kıl reh-nümâ maña

Gösterme ol tarîki ki yetmez saña maña (3-1)

“Herhangi bir ünlem edatı kullanılmadan da nidâ sanatı yapılabilir: “**Dostlar**, ben şaşmışım hâl-i dil-i divânededen” mısraında olduğu gibi.

Divan şairlerinin mahlasları sonuna gelen “â” lar da birer nidâ (Nedîmâ, Nâbîyâ gibi) olur.”¹⁸²

Denilebilir ki nidâ sanatı ünlem edatı, eklerle ve muhattap zikredilerek yapılmak üzere üç şekilde karşımıza çıkıyor.

“Ekseriya şiddetli heyecanları ifade eden nidâ bazen, yerine göre söylenmeyen ancak hissedilebilen duyguları da ifade eder.”¹⁸³

“Nida bazen de içi okuyucu tarafından doldurulacak boş bir mahfaza vazifesini görür. Sanatkâr söylenemeyen ancak hissedilebilen duyguları da nida yoluyla ifade eder. Her okuyucu bunu kendisinde uyanan etkiye göre algılar ve nida kelimesini kendine göre yorumlar ve doldurur.”¹⁸⁴

Her beyitte nida sanatının yer aldığı gazellerden biri şudur:

Toprağdan götür meni **ey eşk-i lâle-gûn**

Başumdan itme sâyeñi kem **ey habâb-i hûn** (231-1)

İl ta’nesinden isterem ol kûya gitmeyem

Öz ihtiyârum ile meni koyma **ey cünûn** (231-2)

Ey hûn-i dîde kesme ciğerden ta’allûkuñ

Mihrûñ savutma sînedem **ey âteş-i derûn** (231-4)

¹⁸¹ Zihî (a.e.) 1. ne güzel, ne hoş. 2. âferin, bravo! (Devellioğlu, 2007, 1186.)

¹⁸² Bayraktutan, 1998, 187.

¹⁸³ Külekçi, 2005, 142.

¹⁸⁴ Kocakaplan, 2011, 113.

Bir gün bize sa'âdet-i vasl itmedüñ nasîb
Bizden götür nuhûsetün **ey tâli'-i zebûn** (231-5)

Ol gamze hancerine bir uğratmaduñ bizi
Kes bizden âşnâlığıñ **ey baht-i vâj-gûn** (231-6)

Ey çerh kıl Fuzûlî'nün ahından ihtirâz
Kim bir gün itmeye yedi tâkuñı ser-nigûn (231-7)

Nidâ Örnekleri

Ey ki ehl-i aşka söylersen melâmet terkin et
Söyle kim mümkün midir tagyîr-i takdîr-i Hudâ (1-5)

Ey Fuzûlî intihâsuz zevk bulduñ ışkdan
Beyledür her iş ki Hak adıyla kılsañ ibtidâ (1-7)

Yâ men ahâtâ ilmüke'l-esyâ'e küllehâ¹⁸⁵
Ne ibtidâ saña mutasavver ne intihâ (2-1)

Yâ Rab belâ-yi kayda Fuzûlî esîrdür
Ol bî-dili bu dâm-i küdüretten it rehâ (2-7)

Habs-i hevâda koyma Fuzûlî-sıfat esîr
Yâ Rab hidâyet eyle tarîk-i fenâ maña (3-8)

Zihî zâtuñ nihân ü ol nihândan mâ-sivâ peydâ
Bihâr-i sun'uña emvâc peydâ ka'r nâ-peydâ (4-1)

Derd dürdidür safâ-bahş-i harîf-i bezm-i ışk
Sâkiyâ çok itme tekîf-i şarâb-i nâb aña (9-5)

¹⁸⁵ Ey, bilgisi her şeyi kapsayan Tanrı! (Akyüz, 1958, dipnot 1, 126.)

- Ey Fuzûlî** kalmamış gavgâ-yi Mecnûn'dan eser
Gâlibâ efsâne-i Leylî getürmüş hâb aña (9-9)
- Dutma **ey kan** dem-be-dem tuğyân idüb ten çâkini
Koy bu manzardan demî nezzâre kılsun cân aña (10-4)
- Dem-be-dem şem'-i cemâlünden münevver olmasa
Ey gözüm nûru gerekmez dîde-i rûşen maña (11-4)
- Dûd ü ahkerdir maña serv ile gül **ey bâğ-bân**
N'eylerem men gül-şeni gül-şen saña gül-han maña (12-5)
- Gamze tîğîn çekdi ol mâh olma gâfil **ey göñül**
Kim mukarrerdür bu gün ölmek saña şiven maña (12-6)
- Hûr ü Tûbî vasfın **ey vâ'iz** bu gün az eyle kim
Hem-dem ol Tûbî-hırâm ü hûr-peykerdür maña (15-3)
- Aradan **ey şem'** çih bir gûşe dut kim bu gice
Bezm bir hur-şîd-tal'atdan münevverdür maña (15-4)
- Zâhidâ** sen kıl teveccüh gûşe-i mihrâba kim
Kible-i tâ'at ham-i ebrû-yi dil-berdür maña (15-6)
- Ey bî-vefâ** ki âdet olupdur cefâ saña
Bi'llâh cefâdur olma dimek bî-vefâ saña (17-1)
- Ey dil** ki hecre dözmeyüb istersen ol mehi
Şükr it bu hâle yohsa gelür bir belâ saña (17-5)
- Ey gül** gamuñda eşk ruh-i zerdüm itdi âl
Bildürdi ola sûret-i hâlüm sabâ saña (17-6)

Kemâl-i hüsn virübdür şarâb-i nâb saña
Saña helâldür **ey muğ-beçe** şarâb saña (18-1)

Meni karârum ile koymaz olduñ **ey gerdûn**
Yiridür âhum ile virsem inkilâb saña (18-5)

Safâ-yi cevher-i tîğinden umma kâm **ey dil**
Sağınma su vere **ey teşne** ol serâb saña (18-6)

Yele virme dağdub her yan ayahlardan götür
Ey perî zülf-i perişânuñ gerekmez mi saña (19-3)

Ey kemân-ebrû rakîbe virme gamzeñden nasîb
Oh atarsañ daşa peykânuñ gerekmez mi saña (19-4)

Küfr-i zülfinden meni men' eylemek lâyık degül
Sôfi insâf eyle îmânuñ gerekmez mi saña (19-6)

Dutalum kim eşk seyl-âbına yohdur i'tibâr
Ey Fuzûlî çeşm-i giryânuñ gerekmez mi saña (19-7)

Gamdan öldüm demedüm hâl-i dil-i zâr saña
Ey gül-i tâze revâ görmedüm âzâr saña (20-1)

Tâ giriftârũnam âzâd olabilmen gamdan
Hîç kim olmasun **ey serv** giriftâr saña (20-8)

Ey melek-simâ ki senden özge hayrândır saña
Hak bilir insan demez her kim ki insandır saña (21-1)

Gerçi **ey dil** yâr için yüz virdi yüz mihnet saña
Zerrece kat'-i muhabbet itmedün rahmet saña (22-1)

Sahlama nakd-i gam-i 'ışkını **ey can** zâhir it
Kim virem habs-i bedenden çihmağa ruhsat saña (22-2)

Ey nâvek-i şevkuñ siperi sîne-i ahbâb
Subh oldı dūr **ey baht** nedür munca şeker hâb (24-4)

Gel **ey harîf** şimdi nasîhat kabûl kıl
Cevr eyleme Fuzûlî'ye hâcet değül 'itâb (25-7)

Giceler encüm sayaram subha dek
Ey şeb-i hecrüñ mana yevmü'l-hisâb (26-5)

Sen ne nûr-i pâksen **ey mazhar-i sun'-i İlâh**
Kim alur şem'-i ruhuñdan âf-tâb ü mâh tâb (27-2)

Oldı ebr-i dūd-i âhum perde-i ruhsâr-i mâh
Âh kim almaz cemâlınden henüz ol meh nikâb (28-7)

Ey soran hâlüm bu istiğnâ su'âlinden ne sûd
Hâlüm eylersen su'âl ammâ eşitmezsen cevâb (29-3)

Deşt-i gamda hâk-i kabrüm üzre serv-i gird-bâd
Çekse baş ol servden su kesme **ey seyl-i serâb** (29-4)

Şem' kurbiyle tefâhur kılma **ey pervâne** kim
Hirmen-i 'ömrüñ köyer berk-i fenâdan 'an-karîb (34-6)

Berk-i âhumdan evüm her gûşe bulmuş rahneler
Gel gör **ey gül** kim giriftâr-i kafesdür 'andelîb (35-5)

Ey maña sabr it diyen hâl-i dilümden bî-haber
'İşk olan yirde n'ider ârâm ya n'eyler şikîb (35-6)

Dut göziñ **ey dūd-i dil** çerhūñ ki devrin terk idib
Kalmasun hayretde çeşm-i gevher-efşânum görüb (36-4)

Yürü yeter maña **ey sîm-i eşk** bî-dâd it
Ger akçeñ ile alınmış kul isem âzâd it (41-1)

Harâb olan gönül **ey büt** senūñ makâmuñdur
Tegâfûl eyleme bir kaç daş ile âbâd it (41-3)

Hilâf-i ‘âdete çoh olma **ey perî mâ’il**
Yeter füsûn ile teshîr-i âdemî-zâd it (41-5)

Çu yoh ‘ışk âteş-i bir şu’le çekse tâkatūñ **ey ney**
Baş ağrıma dem-i ‘ışk urma ancak nâle vü zâr it (42-4)

Ey esîr-i dâm-i gam bir gûşe-i mey-hâne dut
Dutma zühhâduñ muhâlif pendini peymâne dut (43-1)

Dişledümse lâ’lūñ **ey kanum töken** kahr eyleme
Dut ki kan itdüm ‘adâlet eyle kanı kana dut (43-2)

Kılmazam zencîr-i zülfi terkin **ey nâsîh** meni
Hâh bir ‘âkil hayâl it hâh bir dîvâne dut (43-5)

Ey olub sultan diyen dünyâda menden gayrı yoh
Sen seni bir cuğd bil dünyânı bir vîrâne dut (43-6)

Çekme ‘âlem kaydını **ey ser-bülend-i fakr olan**
Saltanat tahtına erdüñ bend ü zindânı unut (45-5)

Kılsa can lâ’li ile feyz yetürmek bahsin
Cânib-i lâ’lini dut **ey gönül** it cân ile bahs (46-5)

Ey gubâr-i kademûn ‘arş-i berin başına tâc
Şeref-i zâtuña ednâ-yi merâtib Mi’râc (48-1)

Münharifdür **sâkiyâ** endûh-i dünyâdan mizâc
Bâde dut kim ‘illet-i endûha gafletdür ‘ilâc (49-1)

Kılma **ey efgan** gözin bîdâr mest-i hâb iken
Olmaya bir fitne peydâ ola bîdâr eylegeç (51-2)

Fuzûlî’ni yaşur **ey za’f** meh-veşler cefâsından
Ki meh-veşler kılurlar miñ cefâ bir mübtelâ görgeç (52-7)

‘İşkın Fuzûlî-i zâr terk itmek oldu düşvâr
Yâ ‘ârifen bimâ sâr lâ teksirü ’n-nesâih¹⁸⁶ (56-5)

Ey selâmet ehli ol ruhsâra bahma zînhâr
İhtirâz eyle melâmetden men-i rüsvâyâ bah (58-3)

Ey diyen kim şâm-i ikbâlûn ne yüzden tîredür
Sâye salmış aya ol gîsû-yi ‘anber-sâyâ bah (58-6)

Hâk-i sâgar Cem ü Cemşîd’dür **ey pîr-i mugân**
Haber it sâkiye kim dutmaya sâgar güstâh (59-2)

Kıl meded **ey baht** yohsa kâm-i dil mümkün değül
Beyle kim ol dil-rübâ bî-derddür men derd-mend (63-2)

Câm dut dir sâki-i gül-çihre zâhid terk-i câm
Ey gönül fikr eyle gör kim hansıdur dutmalu pend (63-6)

Ey mezâk-i câna cevruñ şehd ü şekker tek lezîz

¹⁸⁶ Arapça mısra: Ey, olup bitenleri bilen! Fazla öğüdü bırak. (Akyüz, 1958, dipnot 5, 180.)

Dem-be-dem zehr-i gamuñ kand-i mükerrer tek lezîz (65-1)

Meni gel öldürüb kurtar belâdan çünki **ey hûnî**
Ne sende merhamet şefkat ne mende sabr ü tâkat bar (66-2)

Töküldi gözlerüm yaşı nazar kılmadun **ey meh-rû**
Düşübdür ılduzum düşkün sitâremde nuhûset bar (66-3)

Dutagör göz yolın **ey eşk** kim temkînüm eksükdür
Bu sûret-hânenüñ gördükçe nakşın hayretüm artar (71-3)

Güldi gül açıldı nerkis lâle doldı jâleden
Ey hoş ol kim ‘işret ü ‘ayş itmeğe esbâbı var (74-6)

Gezme **ey göñlüm kuşu** gâfil fezâ-yi ‘ışkda
Kim bu sahranuñ güzer-geherde çoh sayyâdı var (75-6)

Acıtdı meni acı sözüñ tünd nigâhuñ
Ey nahl-i melâhet ne ‘aceb telh berüñ var (76-2)

Peykanları ile doludur çeşm-i pür-âbum
Ey bahr sağınma senüñ ancak güherüñ var (76-3)

‘İşk içre göñül dime ki men bî-hodem ancak
Ey gâfil özüñden senüñ ancak haberüñ var (76-5)

Meyden egerçi tevbe virür el Fuzûlî’ye
Ey serv sen kadeh sunar olsañ revân içer (77-6)

Ey çeken gayr ile pinhan bezm idüb mey gâh gâh
Yâd kıl anı ki bezmüñ yâd idüb hasret çeker (78-3)

Dimiş her gonceye ‘âşıklıgum râzın sabâ dirler
İl ağzın dutmak olmaz korharam **ey gül** saña dirler (80-1)

Cefâ ohın maña yağdurmañ ancak **ey eflâk**
Dimeñ ki yeddi keman-dâra bir nişâne yeter (82-2)

Saña derler büt-i Çin zülfüne zünnâr söylerler
Zihî îmânı yohlar küfr söylerler hatâ dirler (80-4)

Âşyân-i murg-i dil zülf-i perîşânuñdadur
Handa olsam **ey perî** gönlüm senüñ yanuñdadır (85-1)

Perîşân itme kâkül başuñ için **ey perî-peyker**
Ki her bir kâkülün târında yüz miñ mübtelâlardur (91-2)

Gel **ey zâhid** eger ehl-i yakîni görmek istersen
Özinden bî-güman bigâne olmuş âşnâlardur (91-3)

Sirişküm gör meni **ey ebr** özüñden kem hayâl itme
Hevâ-yi ‘ışk ile miñ sence eşk-efşanlıgum vardır (92-4)

Sâkiyâ câm dut ol ‘âşika kim kayguludur
Kaygu çekmek ne için câm ile ‘âlem doludur (93-1)

Telh güftârsuz olmaz leb-i yâr **ey ‘âşık**
Çoh heves eyleme ol şerbete kim ağuludur (93-2)

Cilve-i ‘aks-i ruhuñ âyîne de **ey reşk-i hür**
Rûşen itmiş anı kim hur-şiddendür aya nûr (94-1)

Ey sabâ rahm it kim ol bî-derd kılmış terk-i cevri
Çâre-i derd-i dilüm mevkûf bir i’lâmedür (98-6)

Tabîbâ kılmişam teşhîs derd-i ‘ışkdur derdüm
‘Alâmet âh-i serd ü rûy-i zerd ü eşk-i âlumdür (101-5)

Göz yoludur ki gönül mülkine hublar girer andan
Dutma **ey eşk** anı bi’llâh ki ‘aceb râh-güzerdür (106-2)

‘İşk ‘aybını bilübsen hüner **ey zâhid-i gâfil**
Hünerüñ ‘aybdır ammâ didüğüñ ‘ayb hünerdür (106-4)

Ey diyen sabr kıl âh eyleme yâri göricek
Maña düşvârdur ol ger saña âsan görünür (108-4)

Sahın gönülüm yiharsan pendden dem urma **ey nâsih**
Hevâ-yi nefis ile bir mülki vîrân eylemek olmaz (112-4)

Râz-i ‘ışkuñ sahlaram ilden nihan **ey serv-i nâz**
Gitse başum şem’ tek mümkün değül ifşâ-yi râz (114-1)

Kimse ol bed-hûya izhâr idebilmez hâlümi
Ey sürûd-i nâle Tañrı’yçün sen olgıl çâre-sâz (114-3)

Cevrden âh itme **ey ‘âşık** ki ‘ayn-i lûtfdür
Dôst esbâb-i kemâl-i hüsne noksân istemez (115-4)

Fuzûlî hasteye düşmen söziyle dôst cevri eyler
Zihî sâde mu’âriz kavli bühtân olduğın bilmez (116-7)

Câna âzâr-i hadengüñ hoş gelür **ey kaşı yay**
Bir sifâriş kıl ki bizden ütmesün âzârsuz (118-6)

Zâhidâ gör sîne çâki şu’lesin bizden sahn
Bir ocağuz biz ki sûzandur der ü dîvârumuz (120-2)

Ey sabâ jûlîde-mû başında Mecnûn'ũñ sahn
Bî-tekellûf gitme kim Leylî evidür ol pelâs (124-4)

Mesken **ey bülbül** saña geh şâh-i güldür geh kafes
Nice 'aşıksan ki âhuñdan dutuşmaz hâr ü has (125-1)

Nâka Leylî mahmilin çekmiş beyâban seyrine
Eyle Mecnûn'ı bu hâletden haber-dâr **ey ceres** (125-4)

Cismümi yandırma rahm it yaşuma **ey bağır daş**
İhtiyât it yanmasun nâ-geh kuru yanında yaş (129-1)

Ey habâb-i eşk nâ-yâb it ten-i 'uryânumı
Kim bu rüsvâ perdemî çâk itdi sırrum kıldı fâş (129-5)

Ey hoş ol mest ki bilmez gam-i 'âlem ne imiş
Ne çeker 'âlem için gam ne bilür gam ne imiş (131-1)

Vâ'iz evsâf-i cehennem ohur **ey ehl-i vera'**
Var anuñ meclisine gör ki cehennem ne imiş (131-3)

Bu gün tîğın çeküb çılmışdur ol nâ-mihr-ban ser-hôş
Sahn **ey rahm iden** cânına kim bilmez aman ser-hôş (134-1)

Zâhidâ terk itme şâhidler visâli râhatın
Ger 'ibâdetden hemin gilmân u havrâdur garaz (138-2)

Zihî cevâhir-i ihsân-i 'âma ma'den-i hâs
Dür-i şefâ'at için bahr-i rahmete gavnâs (137-1)

'Ârif ol sevdâ-yi 'ışk inkârın itme **ey hakîm**
Kim vücûd-i halkdan ancak bu sevdâdur garaz (138-6)

- Ol büt-i ser-keş gelür salmış cemâlinden nikâb
Ey selâmet el-firâk ey ‘akl ü îmân el-vedâ’ (142-5)
- Gonceler açıldı seyr-i bâğ idüñ **ey ehl-i dil**
Kim görüb güller gönüller açılan çağdur bu çağ (145-2)
- Gel **ey râhat** sanan esbâb-i cem’in kılma nâ-danlığ
Tarîk-i fakr dut kim fakr imiş ‘âlemde sultanlığ (146-1)
- Perîşanlıktan **ey ehl-i cihan** siz cem’ idüñ hâtır
Ki men cem’ eyledüm her handa vardur bir perîşanlığ (146-3)
- Sâkiyâ** mey sun ki dâm-i gamdurur hüş-yârlığ
Mestlikdür kim kılur gam ehline gam-hârlığ (147-1)
- Ey hadeng-i gamına** sîne-i ahbâb hedef
Muntazır hancer-i müjgânuña canlar saf saf (149-1)
- Giceler şem’ yanar eşk töker subh gelince
Can virür subh gelen demde **zihî** ‘âşık-i sâdık (151-5)
- Ey Fuzûlî** özüñi gûşe-nişîn it hum-i mey tek
Ola tâ kim olasan kâşif-i esrâr-i hakâyık (151-7)
- Kılursan bir ciğer kan her yaña bahdukça **ey zâlim**
Ne bahmakdur bu her dem handan alsun bir ciğer ‘âşık (152-5)
- Can virür râyiha-i türbet-i pâküñ **ey tâk**
*Nevverallâhu leke’l ardu sekallahu serâk*¹⁸⁷ (155-1)

¹⁸⁷ Allah sana yeryüzünü aydınlatsın ve toprağımı sulasın! (Akyüz, 1958, dipnot 1, 279)

- Reh-i ‘ışkında götür gayrdan **ey dil** rağbet
Feizâ şi’te refıkan elem’l- ‘ışkı keřâk¹⁸⁸ (155-5)
- Gelür ol serv-i seh **ey gül  lâle** açılıñ
V’ey meh  mihr çıhuñ kudrete nezzâre kılıñ (159-1)
- ‘Âzm-i bâğ eylemiş ol serv-i revân **ey güller**
Zer nisâr idegelñ cümle yıĖılıñ derilñ (159-2)
- Gtrñ ohların **ey ddelerm** toprahdan
Bu yarar nesnelereñ kadrini yahşıca bilñ (159-3)
- Eylemeñ **ey dil  can** hancer-i mjġânına meyl
Bilrem n’olduğın âhir gelñ andan kesilñ (159-4)
- Gz yaşı tığz in tökülür **ey hblar**
Sizi tâ itmeye rsvâ görünen demde silñ (159-5)
- Câna yetdüm elem-i hecrüñ ile **ey zâlim**
Rahm kıl cânuñ içün var ise bir dermânuñ (160-4)
- Mselsel zülf-i mřġnnden arturmiş ruhuñ revnak
Zih sünbül ki olmuş zveri gl-berg-i handânuñ (162-4)
- Fuzl’ni ayakdan saldı bâr-i mihnet-i ‘ıřkuñ
Niçün dutmazsan **ey kâfir** elini bir müselmânuñ (162-7)
- Ey meh** menümle dştlarum düşmen eyledüñ
Düşmen hem eylemez bu işi kim sen eyledüñ (163-1)

¹⁸⁸ EĞer arkadaş istiyorsan, aşkın acısı sana yeter. (Akyüz, 1958, dipnot 5, 279)

- Olsun ziyâde rif'atüñ **ey âh-i âteşîn**
Mihnet-serâmuזı bu gıce rûşen eyledüñ (163-4)
- Can çıhsa menzil itmeğe ev dut habâbdan
Ey göz yaşı ki kasd-i binâ-yi ten eyledüñ (163-6)
- Ey musavvir** yâr timsâline sûret virmedüñ
Zülf ü ruh çekdüñ velî tâb ü tarâvet virmedüñ (164-1)
- 'İşk sevdâsından **ey nâsih** meni men' eyledüñ
Yoh imiş 'akluñ maña yahşı nasîhat virmedüñ (164-2)
- Dün ki fırsat düşdi hâk-i der-gehüñden kâm alam
N'oldı **ey göz yaşı** göz açmağa fırsat virmedüñ (164-3)
- Virme hüsn ehline **yâ Rab** kudret-i resm-i cefâ
Çun cefâ çekmekde 'ışk ehline tâkat virmedüñ (164-6)
- Ey Fuzûlî** öldüñ efgân itmedün rahmet saña
Rahm kılduñ halka efgânuñla zahmet virmedüñ (164-7)
- Ey firâk-i leb-i cânan** ciğerüm hûn itdüñ
Çihre-i zerdümi hân-âb ile gül-gûn itdüñ (166-1)
- Tanımaz oldı meni ta'ne iden ehl-i riyâ
Şükr kim hâlümi **ey 'ışk** diğere-gûn itdüñ (167-6)
- Kıldı zülfüñ tek perişân hâlümi hâlüñ senüñ
Bir gün **ey bî-derd** sormazsañ nedür hâlüñ senüñ (168-1)
- Dâm-gâh-i 'ışkdan tut bir kenâr **ey murg-i dil**
Sınmadan seng-i melâmetden per ü bâlüñ senüñ (168-6)

- Kâkülûñ tek başuña çizginmek ister hâtırum
Ey men ü yüz men kimi ser-geşte kurbânuñ senüñ (169-2)
- Kıldı şevkuñ eşk gavvâsı gözüm merdümlerin
Ey dür-i ter menzilüñ gûyâ bu deryâdur senüñ (170-6)
- Yimek içmek fikrin ehl-i rûzeden kes **ey güneş**
Bir sevâb it subhlar tâ şâm kıl ‘arz-i cemâl (171-7)
- Rûze teklîfin Fuzûlî’den götür **ey muhtesib**
Nâ-tüvandur anda bu teklîfe yohdur ihtimâl (171-8)
- Âhını **ey mâh ‘uşşâkuñ** yetürme göklere
Derd ehlinüñ nişân-i tîr-i âhı olmagıl (174-3)
- ‘Âşık u rüsvâ görüb men’ itme **ey nâsih** meni
Münkir-i âsâr-i takdîr-i İlâhî olmagıl (174-6)
- Ey ruhuñ** kible-i can hâk-i derüñ Ka’be-i dil
Reh-i ‘ışkuñda fenâ ser-hadi evvel menzil (175-1)
- Seni cânan sanuram çih bedenümden **ey cân**
Men ü cânânum arasında çoh olma hâ’il (175-8)
- Ey kılan** izhâr-i zillet müjde-i ‘izzet saña
Kim bu der-gehde mukarrerdür ‘azîz olmak zelîl (177-5)
- Câna basdum gonce veş peykânuñı **ey tâze gül**
Dözmek için hecrüñe düzdüm demürden bir gönül (178-1)
- Ey gönül** levh-i emel nakş-i bakâdan sâdedür
Fâni itme ‘ömrüñ ol sevdâda kim bâkî değül (178-5)

- Hûblar mihrâb-i ebrûsına kılmazsan sücûd
Dinüñi döndergil **ey zâhid** ki yahşi din değül (179-4)
- Durgurma yolların yügürüb dutma **ey sirîşk**
Ol serv idende nâz ile bizden yaña hırâm (180-6)
- Ey kemân-ebrû** şehîd-i nâvek-i müjgânuñam
Bulmuşam feyz-i nazar senden senüñ kurbânuñam (181-1)
- Kan idüb bağrum işüm âh itme her dem **ey felek**
Hürmetüm dut bir iki gün kim senüñ mihmânuñam (181-8)
- Zâhidâ** menden ne hâsıl kim ohursan mescide
Mende tâ'at yoh heman âlâyış-i seccâdeem (184-5)
- Rûz-i hicrandur sevin **ey murg-i rûhum** kim bu gün
Bu kafesden men seni elbette âzâd eylerem (185-2)
- Gayra 'arz it her ne esbâbuñ ki var **ey dehr-i dûn**
Men ki ehl-i zevkam esbâb-i melâli n'eylerem (186-2)
- Ehl-i hâlem dime büt vasfın maña **ey büt-perest**
Hâl bilmez dil-ber-i sâhib-cemâli n'eylerem (186-4)
- Büküldi kaddüm âhum yetdi hur-şîde sahn **ey meh**
Ki mihnet ohını peykanladum gam yayını kurdum (190-2)
- Hicrân ile yanar giceler rişte-i cânım
Rûşen ola **ey şem'** saña sûz-i nihânım (191-1)
- Ey halvetüme şem'-i ruhından birağan nûr**
Dîdâruña müştâk idi çeşm-i nigerânım (191-3)

- Değülseñ çoħdan **ey gerdun** cihan seyrinde yoldaşum
N'ola ham olsa kaddüm senden artuħdur menüm yaşum (193-1)
- Lâhza lâhza sûretin görseydüm ol şîrin-lebüñ
Sen kimi **ey Bîsütun** men hem karâr itmez m'idüm (195-2)
- Meni **ey bâğ-ban** ma'zûr dut gül-zâr seyrinden
Ki men gül-zâr seyrin külbe-i ahzâna değşürdüm (197-3)
- Saña tapşurduğum ohlarını yahduñ **ey dil**
Zâyi' itdüñ ne kadar kim saña ihsân itdüm (200-6)
- Ol mâh visâliyle hoş it bir gice hâlüm
Ey ahter-i tâli' koma boynuñda vebâlüm (202-1)
- Sûzandur odumdan tenüme sancılan ohlar
Pervâneem **ey şem'** dutuşmuş per ü bâlüm (202-5)
- Sâkî** gam-i devrân ile gâyetde melûlem
Bir câm-i ferah-bahş ile def' eyle melâlüm (202-6)
- Câmı cânan dilemiş virmemek olmaz **ey dil**
Ne nizâ' eyleyelüm ol ne senüñdür ne menüm (204-2)
- Gel berü lûtf eyle **ey serv-i gül-endâmum** menüm
Şol leb-i can-perverüñden vir gülin kâmum menüm (205-1)
- Senden ayrı Hak bilür **ey nâzeninler** ser-veri
Mihnet ü gamla geçer her subh ile şâmum menüm (205-2)
- Düşmesün hiç kimse **yâ Rab** men kimi candan cüdâ
Tâ ezelden beyle yazılmış ser-encâmum menüm (205-3)

- Hâk-i der-gâhın nazardan sürme **ey seyl-âb-i eşk**
Kılma zâyî' sürme-i çeşm-i cihan-bînüm menüm (206-3)
- Fâş kılduñ gamum **ey dîde-i hun-bâr** menüm
Eyledüñ merdüme nem olduğın izhâr menüm (207-1)
- Kimi hüş-yâr görseñ sen aña sun câmı **ey sâkî**
Bi-hamdi'llâh Fuzûlî mestdür vahdet şarâbından (213-7)
- Sañadur iktidâsı tavf-i kûy-i Leyli itmekde
Has ü hârı kopar **ey nâka** Mecnun reh-güzârından (214-6)
- Dime **zâhid** ki terk it sîm-ber bütler temâşâsın
Meni kim kurtarur Tañrı sataşdurmuş belâlardan (215-4)
- Tabîbâ** hâk-i kûy-i yârdandur eşk teskîni
Bize arturma zahmet göz yaşarur tûtiyâlardan (215-6)
- Yire düşmez her ne oh kim atsa ol ebrû-kemân
Gün şu'a'ıyle anuñ çoh farkı var **ey âs-mân** (216-1)
- Daşlara döğüb başumı rüsvâ gezer oldum
Ey 'akl kaçub kurtulagör derd-i serümden (217-5)
- Kes mihrüni **ey çerh** güneşden saña her subh
Bir şu'le yeter âteş-i âh-i seherümden (217-6)
- Şifâ lûtf it dil-i bîmâra lâ'l-i nûş-handüñden
İyen hem olma **ey bî-derd** gâfil derd-mendüñden (218-1)
- Bilürdüm sende hem var ol hevâ kim mendedür **ey ney**
Dem urdukça eger çıhsaydı âteş bend bendüñden (218-4)

Harîs eyler meni pendûñ mezâk-i ‘ışka **ey nâsih**
Dirîğ itme ki mahzûzam senûñ peyveste pendûñden (218-5)

Ucalduñ kabrüm **ey bî-derdler** seng-i melâmetden
Ki ma’lûm ola derd ehline kabrüm ol ‘alâmetden (219-1)

Ey geyüb gül-gun dem-â-dem ‘azm-i cevlân eyleyen
Her taraf cevlân idüb döndükçe yüz kan eyleyen (221-1)

Ey meni mahrûm idüb bezm-i visâlinden müdâm
Gayrı hân-i iltifâtı üzre mihmân eyleyen (221-2)

Ey dem-â-dem reşk tîğiyle menüm kanum töküb
Mey içüb ağyar ile seyr-i gül-istân eyleyen (221-3)

Nice kim efgânımı **ey mâh** eşitdûñ giceler
Dimedûñ bir gice kimdür munca efgân eyleyen (221-4)

Derd-i hicran nâ-tüvân itmiş Fuzûlî hasteni
Yoh mıdur **yâ Rab** devâ-yi derd-i hicrân eyleyen (221-9)

Kıl sevâb **ey göz** töküb kan vâkıf it gâfilleri
Meyl idenler ‘ışka bilsünler ciğer kan olduğın (222-3)

Ten evinden rahtuñı cehd eyle **ey can** daşra çek
Âfet-i seyl-i sirişk-i bî-karârumdan sahın (223-4)

Gelme kabrüm üzre **ey ‘ışk** içre men tek ölmeyen
Ta’ne daşıdur saña seng-i mezârumdan sahın (223-6)

Ey Fuzûlî hansı mahbûbu ki sevseñ rahmi var
Kıl hazer ancak menüm bî-rahm yârumdan sahın (223-8)

- Olma **ey sahrâ-nişin** gâfil degül her su serâb
Mevc-i eşk-i germ-i Mecnun'dur dutan sahrâ yüzün (228-4)
- Nâz idüb dönderme **ey bî-derd** yüz 'uşâkdan
Munca hem gösterme fakr ehline istiğnâ yüzün (228-6)
- Ey gören** miñ dâğ ile sabr ü sebâtum eyleme
Nisbetüm Ferhâd'a kim bir dağ ile olmuş zebûn (230-4)
- Subh-dem gül-zâr içinde çaldı bülbül erganûn
*Yâ eyyühe'l-uşşâk kumû inneküim lâ-tesma 'ûn*¹⁸⁹ (233-1)
- Ergavan dutdı piyâle nesteren doldurdı câm
Mutribâ çal nağme-i *yâ eyyühe'l-müstağfirûn*¹⁹⁰ (233-2)
- İltimâs itdüm sabâdan tûtiyâ çekdürmeğe
Ağlama **ey göz** gubâr-i der-gehi nem olmasun (234-4)
- Dem-be-dem cânımı **ey derd ü belâ** incitmeñ
Lûtf idüñ bir iki dem kim size mihmandur bu (237-4)
- Ne yaharsan ohuñ **ey âteş-i dil** vasl günü
Bize hicran gicesi şem'-i şeb-istandur bu (237-5)
- Terahhum kıl bükülmüş kaddüme vehm eyle âhumdan
Sahın çıhmaya nâ-geh yaydan ol oh **ey kemân-ebrû** (238-4)
- Bir fakîrem durmasun kimse maña ta'zîm için
Handa gitsem **ey gözüm** su sep gubâr-i râhuma (242-5)

¹⁸⁹ Ey, âşıklar kalkın: Siz onu duymuyor musunuz? (Akyüz, 1958, dipnot 1, 357.)

¹⁹⁰ Ey, (içkiye) tövbe edenler! (Akyüz, 1958, dipnot 2, 357.)

Rahm it **ey şeh** dil-i dervîş çeken âhlara
Ki gedâ âhı eser eyler ulu şâhlara (243-1)

Ey ciğer zahmı ağız açma hadengin göricek
Yetene râz-i nihânum yeter izhâr eyle (249-6)

Sanemler seng-dillerdür eşitmezler söz **ey râhib**
Yeter bî-hûde men tek anlara ‘arz-i niyâz eyle (250-4)

Hoşdur **ey gün** tâli’ün kim düşdüñ ol hâk-i dere
Ehl-i devlet dâmenin dutduñ yetersen bir yire (255-1)

Ey Fuzûlî mende râhat koymadı şeydâ gönül
İsterem kim kurtulam andan virem bir dil-bere (255-7)

Ey dil-i ser-geşte vü şikeste vü vâlih
*Salli ve sellim ale'n-Nebiyi ve âlih*¹⁹¹ (258-1)

Ey hoş ol ser-mest kim gönünde zevk u şevkden
Âhîret endîşesi dünyâ hayâli kalmadı (259-6)

Âferîn **ey câm** kim sildüñ gönül âyînesin
Hâtır-i pâkümde dünyânüñ melâli kalmadı (259-7)

Bir gün olmaz tal’atüñ görmek müyesser **âh** kim
Zerrece ol gül yanında i’tibârüm kalmadı (260-2)

Yeter **ey felek** bu cefâ yetür men-i zâre serv-i revânımı
Meh-i tal’atiyle münevver it dil ü dîde-i nigerânımı (262-1)

¹⁹¹ Peygambere ve onun soyundan olanlara selâm ve salâvat götür. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 382.)

Çoh yetürme göklere efgânum **ey kâfir** sahin
İncinür nâ-geh Mesîhâ eşidüb efgânımı (263-3)

Kılma her sâ'at meni rüsvâ-yi halk **ey berk-i âh**
Eyleme rüşen şeb-i gam külbe-i ahzânımı (263-4)

Çılma **ey dîvâne** bâzâr-i melâmetden diyu
Muttasıl çâk-i girîbânım dutar dâmânımı (263-5)

Didüñ **ey Hızr** beñzer yâr lâ'li Âb-i Hayvân'a
Bu ta'zîm ile toprağdan götürdüñ Âb-i Hayvân'ı (266-5)

Fuzûlî'nüñ yeter 'ışkına inkâr eyle **ey gerdûn**
Güvâh-i hâl yetmez mi saña feryâd ü efgânı (266-7)

Çıhdı can kimseye izhâr idebilmen derdüm
N'ideyüm **âh** bu derdüñ ne ola dermânı (267-5)

Ey sitem daşımı bî-derdlere zâyi' iden
Yapagör bir nice daş ile dil-i vîrânı (267-6)

Ey vücûd-i kâmilüñ esrâr-i hikmet masdarı
Masdarı zâtuñ olan eşyâ sıfâtuñ mazharı (268-1)

Ey diyen gayre gönül virme hanı mende gönül
Ser-i zülfünde olan bahtı karadan gayrı (271-2)

Ey olan sâkin-i mescid ne bulubsan bilmen
Bûriyâsında anuñ bû-yi riyâdan gayrı (272-2)

Perde çek çihreme hicran günü **ey kanlu sirişk**
Ki gözüm görmeye ol mâh-likâdan gayrı (273-3)

Bozma **ey mevc** gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hiç ‘imâret bu binâdan gayrı (273-6)

Çekersen **ey musavvir** sûretin ol meh-veşûñ ammâ
Ne mümkindür murâduñca çekilmek kaşları yayı (277-3)

Dutub kuşlar başumda âşyan feryâde gelmişler
Çıh **ey âhum** odı bir dem başumdan sav bu gavgâyı (277-6)

Ey vücûduñ eseri hilkat-i eşyâ sebebi
Nebi ol vakt ki bi’l-fi’l gerekmezdi nebî (279-1)

Nâvekin gör kim yarub eşküm dutar göz perdesin
Ey diyen Mûsî ‘asâsı kat’-i deryâ itmedi (280-2)

Ey hoş ol günler ki ruhsârûñ maña manzûr idi
Çeşm-i ümmîdüm çerâğ-i vasldan pür nûr idi (281-1)

Ey ecel can tama’ın kılma Fuzûlî’den kim
Bir kemân-ebrya çohdan anı kurbân itdi (282-7)

Hecr var **ey dîde** vasl eyyâmı tökme hûn-i dil
Sahla kim elbette hem anuñ gelür bir gün demi (285-4)

Tâ ki servüm basa başum üzre gâhî bir kadem
Ey musavvir reh-güzârı üzre çek timsâlümü (287-2)

Ey felek yohdur pelâs-i fakrdan ‘ârum menüm
Atlasuñdan bilmişem üstün muhakkar şâlümü (287-3)

Ey perî-veşler cefâ resmin unutmañ lûtf idüñ
Eylemeñ bed-hû cefâ mu’tâdı olmuş gönlümi (288-2)

- Va'de-i vasl ile **ey gül-ruhlar** itmeñ muztarib
Mihnet-i hicrân ile ârâm bulmuş gönlümi (288-3)
- Ey tegâfûl** birle her sâ'at kılan şeydâ meni
Vâkif ol kim öldürür bir gün bu istiğnâ meni (290-1)
- Vâlih-i zevk-i leb-i mey-gûn ü çeşm-i mestüñem
Sâkiyâ sanma harâb itmiş mey-i sahbâ meni (290-4)
- Ey Fuzûlî** bir sanem zülfine gönlüm bağladum
Çekdi zencir-i cünûna 'âkibet sevdâ meni (290-7)
- 'Âr katlûmden saña men teşne âb-i tîğüñe
Öldürür hasret ger öldürmezseñ **ey kâtil** meni (291-3)
- Ey hoş** ol ser-mestlik vakti ki ref' olub hicâb
Zevk-i mey bî-ihdiyâr eyler saña mâ'il meni (291-5)
- Döne döne lâ'l-i mey-gûnuñ öper **ey gonce-leb**
Kılmasun mı reşk-i câm-i bâde hûnin-dil meni (291-6)
- Zevk noksânı bir âfetdür maña **ey pîr-i deyr**
Koyma nâkıs bir nice câm ile kıl kâmil meni (291-7)
- Her taraf yüz gam helâküm kasdın itmiş Tañrı'çün
Bir dem **ey gözden ahan hûn-âbe** kıl pinhan meni (293-2)
- Hayret **ey büt** sûretüñ gördükde lâl eyler meni
Sûret-i hâlüm gören sûret hayâl eyler meni (294-1)
- Gam günü üstümde senden özge yoh **ey dûd-i âh**
Lûtf idüb menden götürme sâye-i ikbâlüñi (296-7)

- Ey saf-i nevk-i müjeñ** zülf-i melâmet şânesi
Her girih zülfünde bir dâm-i tahayyür dânesi (298-1)
- Ey her maraz ‘ilâcına hükm eyleyen tabîb**
Bimâr-i derd-i ‘ışk olanuñ yoh mı çâresi (299-2)
- Ey söyleyen Fuzûlî’ye ‘ışk içre sabr kıl**
Söyle bu merhem ile kimüñ bitdi yâresi (299-7)
- Ey saçuñ fikri kamu sevdâlaruñ ser-mâyesi**
Olmasun başumdan eksük serv-kaddüñ sâyesi (300-1)
- Sen selâmet kisvetin zîver kıl **ey ehl-i salâh**
Kim maña bes müy-i jûlîdem cünun pîrâyesi (300-4)
- Ey her tekellümüm hat-i sebzüñ hikâyeti**
Virdüm hemîşe mushaf-i ruhsâruñ âyeti (302-1)

1.17. RÜCÛ' رجوع (Geri Dönüş)

“Kelimenin sözlük manası “geriye dönmek” demektir. Edebiyatta ise, sanatkârın önce söylediği sözü reddeder görünerek, sözün geri kalan kısmında önce söylediğini kuvvetlendirici sözler söylemesidir.”¹⁹² Rücû’ kısaca “Bir fikri daha kuvvetli anlatmak için, önce söylenen sözden caymış gibi görünmektir.”¹⁹³

Rücû “önceki sözü geri çevirmek, ondan tamamen caymak değildir. Bilakis o sözün, fikrin, şiddet ve letâfetini, yeni söz ve fikirlerle artırmaktır. Bunun için de söz söyleyen, ilk söylediği sözden döndüğünü belirtirken *yok, yok yok, değil, yok öyle değil, galat ettim* gibi kelimeler kullanır. Bu sanatın divan şiirimizde de pek çok örneği vardır.”¹⁹⁴

Mende Mecnun’dan füzun ‘âşıklık isti’ dâdı var
‘Âşık-i sâdık menem Mecnûn’uñ ancak adı var (75-1)

Bende Mecnun’dan daha fazla âşıklık kâbiliyeti var. Sâdık âşık benim, Mecnûn’un sadece adı çıkmış.

Burada şair birinci dizede önce Mecnun’dan daha fazla âşıklık kabiliyetine sahip olduğunu söyleyerek en azından kendini bu yönden ondan üstün görmüş ve bunu yaparken Mecnun’da da âşıklık kâbiliyeti olduğunu söylemiş. İkinci mısradan ise “sâdık âşık benim” diyerek Mecnun’un sadece adı çıkmış biri olduğunu, âşıklık yeteneğine hiç sahip olmadığını belirterek birinci dizede az da olsa âşıklıktan pay verdiği Mecnun’u tamamen saf dışı (rekabetin dışında) bırakmıştır.

Dehrde hemtâ saña var perî yoh dimen
Var güzel çoh velî sen kimi hun-hâre **yoh** (60-4)

Leblerüñ tek lâ’l ü lâfzuñ tek dür-i şeh-vâr yoh
Lâ’l ü gevher çoh lebüñ tek lâ’l-i gevher-bâr **yoh** (61-1)

Senden itmen dâd cevruñ var lûtfuñ yoh diyüb
Mest-i zevk-i şevkuñam birdür yanumda var **yoh** (61-2)

¹⁹² Kocakaplan, 2011, 118.

¹⁹³ Külekçi, 2005, 151.

¹⁹⁴ Külekçi, 2005, 151.

Sûreti zîbâ sanemler yok dimen büt-hânedede
Var çok ammâ bir saña beñzer büt-i hun-hâr **yoh** (61-6)

Senüñ mihr ü vefâ gösterdüğüñ ağyâra çoh gördüm
Galatdur kim seni bî-mihr ohurlar bî-vefâ dirler (80-3)

Hayâlümde budur kim bulmuşam ‘âlemde bir hilkat
Ne ‘âlem hansı hilkat sanduğum bâtl hayâlümdür (101-2)

Sanur zâhid özin hâlî hayâlinden **galatdur** bu
Bu hayrân olduğındandır ki hayrân olduğın bilmez (116-6)

Dehenin derdüme derman didiler cânânuñ
Bildiler derdümi **yohdur** didiler dermânuñ (161-1)

1.18. Sehl-i Mümteni

“Sehl: kolay, sâde. Mümteni: imtinâ eden, çekinen. Gayr-i mümkün.”¹⁹⁵

“İlk bakışta kolay gibi görünen ama taklit edilmeye kalkıldığında benzeri meydana getirilemeyen eserler için kullanılır. Aslında sehl-i mümteni bir üslûp özelliğidir. Sanatkârların dile son derece hâkimiyeti sonucu başarılabilir. Tekellüften, tasannudan (ağda ve süsten) uzak bir üslûptur. En derin fikirleri bile sade kelimelerle ifade edebilme sanatıdır.”¹⁹⁶

“Bu sanat, şairin bilerek, isteyerek yaptığı bir şey değildir. Sadece heyecana, bilgiye, zekâyâ da bağlı değildir. Fakat sayılan bu unsurların hepsine bağlıdır. Bu sanatın diğer hususiyeti ise tenkide açık oluşudur. Falan şiir sehl-i mümteni özelliği taşır, filan şiirde bu hususiyet yoktur, gibi bir hüküm verilemez. Ancak zaman içinde çoğunluğun takdirine mazhar olan bir eser böyle bir unvâna kavuşabilir. Yani kesin ve objektif bir hüküm konulamaz.”¹⁹⁷

Nitekim “edebiyatımızda Süleyman Çelebi’nin “Mevlid”i de sehl-i mümteni örneği olarak bilinir.”¹⁹⁸

“Ziyâ Paşa, Süleyman Çelebi’nin anılan eserini şu şekilde metheder:

Yok Rûm’da mesnevi demiş çok
İran’a kıyâs olursa hiç yok

Bu yolda İmâm-ı ehl-i irfân
Mevlid eserin yazan Süleyman

Oldur şuarâ-yı Rûm’a üstâd
Oldur eden ehl-i nazmı irşâd

Manzûm o menâkıb-ı mukaddes
İsbât-ı kemâl için ana bes

Bilmem ne sühandır ol Sühanlar

¹⁹⁵ Tok, 2011, 217.

¹⁹⁶ Kocakaplan, 2011, 123.

¹⁹⁷ Tok, 2011, 217.

¹⁹⁸ Kocakaplan, 2011, 124.

Âşüfte olur hep işidenler

Yâ Rab o ne sûziş, ol ne sözdür

Sûretde eğerçi sâde, düzdür

Aşk ü sühan anda müctemidir

Baştan başa sehl-i mümtenidir”¹⁹⁹

Yine Fuzûlî'nin bir kıt'ası da birçok kaynakta olduğu gibi güzel bir sehl-i mümteni örneği olarak verilmektedir:

‘İlm kesbiyle pâye-i rif‘at

Ârzû-yi muhâl imiş ancak

Işk imiş her ne var âlemde

İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak

Fuzûlî'nin aşk derdi çekmekten mutlu olduğu ve buna çare bulunmasının kendisinin helakı olacağını anlattığı şu beyite de bakalım:

‘Işk derdiyle hoşem el çek ‘ilâcumdan tabîb

Kılma derman kim helâküm zehri dermânuñdadur (85-2)

Hem anlam hem de söyleyiş bakımından halk tarafından itibar görmüş, bestelenmiş olduğunu da düşünürsek, Fuzûlî'nin şu iki gazelinin de bu sanata uygun olduğu söylenebilir:

Meni candan usandurdı cefâdan yâr usanmaz mı

Felekler yandı âhumdan murâdum şem'i yanmaz mı (264-1)

Kamu bîmârına cânan devâ-yi derd ider ihsân

Niçün kılmaz maña derman meni bîmâr sanmaz mı (264-2)

¹⁹⁹ Bayraktutan, 1998, 206-207.

Gamum pinhan dutardum men didiler yâre kıl rûşen
Disem ol bî-vefâ bilmen inanur mı inanmaz mı (264-3)

Şeb-i hicran yanar cânum töker kan çeşm-i giryânum
Uyadur halkı efgânum kara bahtum uyanmaz mı (264-4)

Gül-i ruhsâruña karşı gözümde kanlu ahar su
Habîbüm fasl-i güldür bu ahar sular bulanmaz mı (264-5)

Değüldüm men saña mâ'il sen itdün 'aklumı zâ'il
Maña ta'n eyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı (264-6)

Fuzûlî rind-i şeydâdur hemîşe halka rüsvâdur
Soruñ kim bu ne sevdâdur bu sevdâdan usanmaz mı (264-7)

Hâsilum yoh ser-i küyuñda belâdan gayrı
Garazum yoh reh-i 'ışkuñda fenâdan gayrı (273-1)

Ney-i bezm-i gamem ey âh ne bulsañ yile vir
Oda yanmış kuru cismümde hevâdan gayrı (273-2)

Perde çek çihreme hicran günü ey kanlu sirişk
Ki gözüm görmeye ol mâh-likâdan gayrı (273-3)

Yetdi bî-kesliğüm ol gâyete kim çevremde
Kimse yoh çizgine gird-âb-i belâdan gayrı (273-4)

Ne yanar kimse maña âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-i sabâdan gayrı (273-5)

Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hiç 'imâret bu binâdan gayrı (273-6)

Bezm-i 'ışk içre Fuzûlî nice âh eylemeyem
Ne temettu' bulunur neyde sadâdan gayrı (273-7)

Sehl-i Mümteni Örnekleri

Cân ü ten oldukça menden derd ü dâğ eksik değül
Çıhsa can hâk olsa ten ne can gerek ne ten maña (12-3)

Yoluñda can veren kimi derûnumda alâmet var
Şehid-i tîğ-i aşk olmağa gönülümde şehâdet var (66-1)

Mende Mecnun'dan füzun 'âşıklık isti'dâdı var
'Âşık-i sâdık menem Mecnûn'uñ ancak adı var (75-1)

Cânı kim cânânı içün sevse cânânın sever
Cânı içün kim ki cânânın sever cânın sever (83-1)

Göñül her sûret-i Şîrîn'e verme i mey-i ma'ni
Hazer kıl tasa çalma tîşeni Ferhâd-i şeydâ tek (156-3)

Fuzûlî gamze-i merdüm-küşüñden iltifât ister
Sanur kim iltifâtı rahm olur kurbâna kassâbuñ (158-7)

Ey Fuzûlî kadımız kıldı felek ham ya'ni
Vaktidir çıkmağa dünyâ kapısından eğiliñ (159-7)

Dimeñ Mecnûn'a 'âşık kim başında kuş yuva dutmuş
Menem 'âşık ki seyl-i eşkümi başumdan aşurdum (190-3)

Terazû-yi iyâri mihnetim bâzâr-i aşk içre
Gözüm her dem dolup biñ taşa her sa'at değer başım (193-2)

Cânı cânan dilemiş virmemek olmaz ey dil
Ne nizâ' eyleyelüm ol ne senüñdür ne menüm (204-2)

Fuzûlî geç selâmet kûçesinden sabr kûyından
Ferâgat olmayan yirde sefer yeğdür ikâmetden (219-7)

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devran bî-sükun
Derd çok hem-derd yok düşmen kavî tali zebûn (232-1)

Dün dimişsen ki Fuzûlî maña kurbân olsun
Saña kurbân olayum yine ne ihsandur bu (237-7)

Bu çemen gül-ruhlarına derd-i dil kılmaz eser
Yüz dilûñ var ise hâmûş ol gönül sûsen kimi (286-4)

Hancer-i bî-dâd ile her dem urar zahm üzre zahm
Hiç bir dem görmedüm oñmuş oñulmuş gönülümü (288-4)

1.19. SİHR-İ HELÂL سحر حلال (Helal Büyü)

“Bir anlam bütünlüğü oluşturabilecek şekilde, bir beyitte, bir kelime veya kelime grubunun, birinci mısraın sonuna ve ikinci mısraın başına bağlanabilecek nitelikte olması sanattır.”²⁰⁰

“Bazen de beytin ikinci mısra’ının başındaki kelime veya kelime grubu, birinci mısra’ın sonuna bağlandığı gibi ikinci mısra’ın başına da bağlanabilir. Bu duruma misâl olarak yine Fuzûlî’ye ait şu beyte bakalım:

Seniñ mihr ü vefa gösterdiğin ağyâra çok gördüm

Galattır kim seni bî-mihr okurlar bî-vefâ derler (80-3)

İkinci mısra’ın başındaki **galattır** kelimesi birinci mısra’ın sonuna bağlanırsa *yanlışlık* sevgiliye, ikinci mısra’ın başına bağlanırsa ise ona vefâsız diyenlere ait olur.

Sıhr-i helâl sanatının doğru ve makbûl olması için beytin²⁰¹ kazandığı her iki mananın da uygun olması gerekir. Ancak manaların birbirine tercihi ayrı bir husûstur.”²⁰²

Sâkin-i hâk-i der-i mey-hâneyiz **şâm ü seher**

İrtifa' kadr için bâb-i sa'adet bekleriz (123-2)

Bu beyitte **şâm ü seher** ifadesi hem birinci mısraın sonu hem de ikinci mısraın başlangıcı olabilmektedir. Birinci okuma “Gece gündüz meyhane kapısı toprağının sakiniyiz. Yüksek kıymet için saadet kapısını bekliyoruz.” şeklinde; ikincisi ise “Meyhane kapısının toprağında oturuyoruz ve yüksek kıymet görmek için gece gündüz saadet kapısını bekliyoruz” şeklinde yapılabilir.

Güller açıldı Fuzûlî **yakalar çâk edüben**

Gel turalım mey ü mahbub ile sahra eteğini (226-7)

Birinci okuma: Ey Fuzûlî, güller yakalarını parçalayıp açıldı. Gel, şarap ve sevgili ile sahrâ eteğini turalım (sahraya çıkalım).

İkinci okuma: Ey Fuzûlî, güller açıldı. Gel, yakalarımızı parçalayarak mey ve muhabbet ile sahrâ eteğini turalım (sahraya çıkalım).

²⁰⁰ Bayraktutan, 1998, 211.

²⁰¹ Külekçi, 2005, 213.

²⁰² Külekçi, 2005, 214.

Sihir-i helâl Örnekleri

- ‘İşkdur ol neş’e-i kâmil kim andandur **müdâm**
Meyde teşvîr-i harâret neyde te’sîr-i sadâ (1-2)
- Men bilmezem maña gereğın **sen hakîmsen**
Men’ eyle virme her ne gerekmez sana maña (3-6)
- Ahter-i bahtum vebâlin gör kim ol **mehden gelen**
Mihrlerdür özgeye cevır ü cefâlardur maña (14-7)
- Aradan ey şem’ çih bir gûşe dut **kim bu gice**
Bezm bir hur-şîd-tal’atdan münevverdür maña (15-4)
- Nakd-i ‘ömrüñ bir sanem ‘ışkında **sarf itdüñ temâm**
Ey Fuzûlî âh eger senden sorulsa bu hisâb (29-7)
- Çoh ‘ışka heves ideni gördüm ki **hevâsın**
Terk itdi senüñ ‘âşık-i nâlânuñı görgeç (53-4)
- Tiğ-i hur-şîd ile ref’ olsa yiridür kim **müdâm**
Yandurub pervâneni şem’e virür âzâr subh (54-3)
- Hâk-i sâgar Cem ü Cemşîd’dür **ey pîr-i mugân**
Haber it sâkiye kim dutmaya sâgar güstâh (59-2)
- İki satr eyleyüb **ol iki mey-gun lâ’ller vasfın**
Görenler her birin bir çeşm-i gevher-bâre yazmışlar (68-4)
- Büküldi kâmetüm hasret yükünden **veh ki ‘âlemde**
Ümîdüm eksilüb her lâhza yüz miñ hasretüm artar (71-5)

- Girye-i zâr ile hoş-hâlem ki **bahr-i 'ışkda**
Eşksüz göz bir sadehdür lü'lü'-i şeh-vârsuz (118-5)
- Cismümi yandırma rahm it yaşuma **ey bağı daş**
İhtiyât it yanmasun nâ-geh kuru yanında yaş (129-1)
- Büküb mihnet yükünden kaddümi çıhmış tenümden **cân**
Tavâf-i kûyuñ itmek kasdine tayy-i mekân itmiş (133-3)
- Cevr odı yahdı meni yanumda durma **ey gönül**
Bir dutuşmuş âteşem kurb ü civârumdan sahın (223-3)
- Bırahmış itlerine pâre pâre gönülümü **ol meh**
Üleşdürmüş kesüb erbâb-i istihkâka kurbânın (224-2)
- Merhem koyub oñarma sînemde kanlu dâğı
Söndürme **öz elüñle** yandurduğun çerâğı (261-1)
- Ey Fuzûlî câne yetmişdüm **gönülden şükr kim**
Bağladum bir dil-bere kurtardum andan cânımı (263-7)
- Yeter oldı kulağa bang-i rihlet **dehr bâğından**
Ne durmuşsan temâşâ-yi gül-i ruhsâr yetmez mi (289-4)
- Zevk noxsânı bir âfetdür maña **ey pîr-i deyr**
Koyma nâkıs bir nice câm ile kıl kâmil meni (291-7)

1.20. TECÂHÜ'L-İ ÂRİF تجاهل عارف (Bilmezlikten Gelme)

“Arif bilen, bilgili, irfân sahibi, tecâhül câhil gibi görünme, bilmezlikten gelme anlamlarındadır.”²⁰³

“Edebiyat terimi olarak ise insanın, bir gerçeği bildiği halde bilmiyormuş gibi göstermesidir.”²⁰⁴ Yani ârifin câhil gibi görünmesidir.

“Tecâhül-i ârif sanatında maksad: düşünce ve fikrin bilginin nükteye dayalı olarak ifade edilmek sûretiyle söze etkinlik²⁰⁵ kazandırılmasıdır. Bu durumda söz söyleyen kişinin bilgili, ârif olması gerekmektedir. Şeyh Galib:

Gel ârif ol ki mârifet olsun tecâhülün

mısra'ıyla tecâhül-i ârif sanatını ârifâne bir şekilde tarif etmiştir.”²⁰⁶ Gâlib'e göre tecâhü'l-i ârif sanatı, marifet sahibi (ârif) olmanın bir gerekliliğidir.

“Tecâhül-i ârif sanatı ile istifhâm arasında yapılaş itibâriyle bir benzerlik mevcuttur. Ancak çoğu zaman tecâhül-i ârif sanatıyla birlikte düşünülen istifhâm, doğrudan doğruya heyecana bağlı bir sanattır. Bu sanatta hayret, şefkat, elem, nefret, kin gibi heyecan ve duygular soru şeklinde ortaya çıkar. Fakat bu sorulara cevap beklenmez. Çünkü sorular cevap almak için değil duygu ve heyecanların ortaya konulması bakımından doğmuştur. Tecâhül-i ârif sanatının istifhâmdan ayrılan yönü nükteye dayalı olmasıdır. İstifhâmda nükte yapmak kasdı yoktur.”²⁰⁷

Meğer divânedir sevdâ-yi ebrûsiyle zâhid kim

Bakıp mihrâba dâ'im öz özüyle güft-ü-gû eyler (81-2)

“Gâliba zâhit onun kaşına vurulup deliye dönmüştür. Zira mihrâba bakıp kendi kendisiyle konuşuyor.

Kaş, şekil itibarıyla mihraba benzer. Zâhidin kendi kendisiyle konuşması da mihraba karşı namaza durup hafif sesle namaz sûrelerini okumasıdır.

Şair bu durumu bildiği hâlde bilmezlikten gelerek tacâhül-i ârif sanatı yapıyor.”²⁰⁸

²⁰³ Külekçi, 2005, 101.

²⁰⁴ Külekçi, 2005, 101.

²⁰⁵ Külekçi, 2005, 101.

²⁰⁶ Külekçi, 2005, 102.

²⁰⁷ Külekçi, 2005, 102.

²⁰⁸ Tok, 2011, 240.

Tecâhül-i ârif Örnekleri

- Kim virse can yoluñda bulur hâk-i makdemüñ
Gûyâ ki hâk-i râhuñadır nakd-i cân behâ (2-2)
- Mâh-i nevdür **yohsa** sen kıldukda seyr-i âs-mân
Kaldurub barmah getürmüş âs-mân îmân saña (6-8)
- Hâl ü hatdur bilmen ol âyîne-i ruhsâr üzre
Ya gözümden ‘aks salmış merdüm ü müjgân aña (10-3)
- Gözde hûn-âlûde peykânüñ hayâliyle hoşem
Her biri **gûyâ** ki bir berg-i gül-i terdür maña (14-4)
- Her zeban bir tîgdür **gûyâ** Züleyhâ katline
Yûsufı almakda ehl-i ‘ışk bâzâr eylegeç (51-6)
- Fenâ-yi ‘ömrden **gûyâ** değüller gonce tek vâkîf
Olar kim özlerin dünyâ için dil-teng dutmuşlar (69-4)
- Pençe-i berg-i çenâr itmiş müheyyâ şâneler
Añlamış **gûyâ** ki sünbül kâkülünñ tâbı var (74-2)
- Hamîde kâmetüm kim dâğ-i dilden kana gark olmuş
İçinde noktası **gûyâ** ki Kaf altındaki nûndur (90-3)
- Kemend-i çîn-i zülfüñ vehmi gitmez zâr göñlümden
Maña ol rişteyi ejder kılan **bilmen** ne efsundur (90-6)
- Gâh yüz lûtf kılur gâh tegâfûl **gûyâ**
Gâh bilmez bu giriftârlıgum gâh bilür (107-3)
- Lebünñden katre katre kan içer göñlüm kerâhetsüz
Şekerden olıcak mey katresi **gûyâ** harâm olmaz (113-6)

Ey Fuzûlî muttasıl devrân muhâlifdür saña
Gâlibâ erbâb-i isti'dâdı devrân istemez (115-7)

Habîbüm gönîlümü cem' eylemez ruhsârı devrinde
Meger zülfî kimi hâlüm perîşân olduğın bilmez (116-2)

Râz-i derûnı daşraya salmak revâ değül
Budur günâhı kim asılır muttasıl ceres (127-2)

Meger terkîb-i 'Îsî gerd-i hâk-i der-gehüñdendür
Ki durmuş hâkden kadr ile 'azm-i âs-mân itmiş (133-5)

Gezen peykânlaruñdur tende **yâ** can bâğına 'ışkuñ
Belâ ser-çeşmesinden her taraf sular revân itmiş (133-6)

Fuzûlî'den mizâcın münharif gördüm bu gün yâruñ
Meger fırsat bulub bir şemme hâl-i dil beyân itmiş (133-7)

Dil ki ser-menzili ol zülf-i perîşân olmuş
N'ola cürmi ki asılmasına fermân olmuş (136-1)

Derhem olmuş sünbülüñ **gûyâ** ki kılmışdur aña
Mû-be-mû hâl-i dilüm diller uzadub şâne 'arz (139-2)

Yetmek olmaz lâfz-i can-bahşuñla ağzuñ sırrına
Vahydur **gûyâ** bu kim mutlak ağız yoh var lâfz (141-3)

Nişe lâ'lüñ geç gelür güftâra **gûyâ** kim görür
Men kimi ol lâ'lden ayrılmağı düşvâr lâfz (141-4)

Geh ayağı bağılu geh boynı nedendür **bilmezem**
Bir perî 'ışkında olmuşdur **meger** dîvâne şem' (144-4)

- Hâk-i der-gâhuña her subh sürer gün yüzini
Gâlibâ andan aña hâsıl olubdur bu şeref (149-2)
- Devr-i felek müyesser idübdür murâdumı
Gûyâ ki tâlib-i güherem kâne yetmişem (187-6)
- Maña mânend bir dîvâne sûret bağlamaz **gûyâ**
Kalem sındurdu tasvîrüm çekenden soñra nakkâşum (193-4)
- Görinmez sûret-i ümmîd-i vasluñ levh-i cânumda
Mükedderdür **meger** ol âyine cismüm gubârından (214-4)
- Fuzûlî'den melâmet ihtirâzın isteyen **gûyâ**
Değül vâkıf dil-i sûzân ü çeşm-i eşk-bârından (214-7)
- Ey Fuzûlî hûblar vaslına eylersen heves
Gûyyâ bilmezsen ol vasl içre hicrân olduğın (222-7)
- Her taraf pür hûn eliflerdür çekilmiş göksüme
Ya hevâdan mevc urur bağrumdaki deryâ-yi hûn (229-2)
- Ohuñ geldükçe sînemden sadâlardur çihan **bilmen**
Dil eyler nâle **yâ** peykan değer sînemde peykâne (251-4)
- Sadâ-yi nâvekûñ çihdukça can hurrem olur **gûyâ**
Bu zindân-i belâdan çihmağa ruhsat virür cânê (251-5)
- Boyanub kana olmuş pâre pâre güller a'zâsı
Meger hancer çeküb sen serv tek çihduñ gül-istâne (251-6)
- Her taraf 'akslerümdür görünen **yâ** yığılub
Geldi su halkı sirişküm suyu nezzâresine (252-5)

Olub hayran götürmen hatt u hâlũnden nazar **gũyâ**
Gözüm merdümleridür noktalar ol hatt u hâl üzre (256-2)

Virür envâta ihyâ bâde **gũyâ** kim çihub her dün
Salar feyz-i Mesîhâ bâdeye hum-hâne huffâşı (276-6)

Müjeñ hancerlerin gönlüm basar bağrına vehm itmez
Aña câdũ gözũñ **gũyâ** ki tâ'lîm-i füsûn itdi (283-5)

1.21. TECRÎD تجريد (Soyutlama)

“Kelimenin lügat manası, *soyma, soyulma-ayırma, bir tarafta durmadır*. Edebî sanat olarak: *Bir şâirin kendini mücerred bir şahıs farz ederek yani ayrı bir kimse gibi düşünerek hitâbda bulunmasıdır*. Söz, dış görünümü ile başkasına sesleniliyormuş kanaatını verir. Ancak asıl hitap şahsın kendi nefesine yöneliktir.²⁰⁹

“Divân şairlerinin çok sık başvurduğu sanatlardandır. Şair, kendini ifadeden soyutlayarak başka biriymiş gibi davranır.”²¹⁰

Benden Fuzûlî isteme eş'âr-i medh ü zem

Ben âşıkım hemîşe sözüm âşıkânedir (99-8)

“Ey Fuzûlî benden medih ve zem (övme ve yerme) şiirleri isteme. Ben âşıkım, sözüm dâima âşıkânedir.

Şairin hitap ettiği kimse kendisidir. Ama o, Fuzûlî’yi ikinci bir şahısmış gibi göstermek suretiyle tecrîd sanatı yapıyor ki bu durum Dîvân şairlerinin makta (son) beyitlerinde, mahlâsa (takma isim) yönelen bir hitap şeklinde sık sık karşımıza çıkar.”²¹¹

Aşağıdaki misâllerde de görüleceği gibi Fuzûlî, aynı gazelinin farklı iki beyitinde gönlüne ve kendine hitap ediyor:

Ey dil ki hecre düzmeyip istersin ol mehi
Şükr et bu hâle yoksa gelir bir belâ saña (17-5)

Düşmez çü şâh kurbu **Fuzûlî** gedâlara
Ol şehden iltifât ne nisbet baña saña (17-7)

Tecrîd Örnekleri

Yâ Rab belâ-yi kayda **Fuzûlî** esîrdür
Ol bî-dili bu dâm-i küdüretten it rehâ (2-7)

²⁰⁹ Külekçi, 2005, 160.

²¹⁰ Tok, 2011, 244.

²¹¹ Tok, 2011, 245.

- Habs-i hevâda koyma **Fuzûlî-sıfat** esîr
Yâ Rab hidâyet eyle tarîk-i fenâ maña (3-8)
- Ey Fuzûlî** n'ola ger sahlar isem cân-i 'azîz
Vakt ola kim ola bir şûh-i sitem-gâra fidâ (7-7)
- Ey Fuzûlî** kalmamış gavgâ-yi Mecnûn'dan eser
Gâlibâ efsâne-i Leylî getürmüş hâb aña (9-9)
- Ey Fuzûlî** nâvek-i âhumla aldum intikâm
Döne döne gerçi bî dâd itdi çerh-i dûn maña (13-6)
- Yâd-i lâ'lûñle **Fuzûlî** gözleyüb râh-i 'adem
Var bir tedbîri ammâ âşkâr itmez maña (16-7)
- Ey dil** ki hecre dözmeyüb istersen ol mehi
Şükr it bu hâle yohsa gelür bir belâ saña (17-5)
- Düşmez çu şâh kurbı **Fuzûlî** gedâlara
Ol şehden iltifât ne nisbet maña saña (17-7)
- Fuzûlî** başuna ol serv sâye saldı bu gün
'Ulüvv-i rif'at ile yetmez âf-tâb saña (18-7)
- Dutalum kim eşk seyl-âbına yohdur i'tibâr
Ey Fuzûlî çeşm-i giryânuñ gerekmez mi saña (19-7)
- Ey Fuzûlî** feleğüñ var senüñle nazarı
Kim gam ü mihnetini virdi ne kim var saña (20-10)
- Gerçi **ey dil** yâr için yüz virdi yüz mihnet saña
Zerrece kat'-i muhabbet itmedün rahmet saña (22-1)

- Sahlama nakd-i gam-i ‘ışkını **ey can** zâhir it
Kim virem habs-i bedenden çihmağa ruhsat saña (22-2)
- Sende dün gördüm **Fuzûlî** meyl-i mihrâb-i nemâz
Terk-i ‘ışk itmek mi istersen nedür niyyet saña (22-7)
- Câm devrinde **Fuzûlî** ohuram mey vasfin
Âteş-i hirmen-i gam Âb-i Hayât-i hukemâ (23-7)
- Yâr su’âl itse ki hâlûñ nedür
Hasta **Fuzûlî** ne virürsen cevâb (26-10)
- Ey Fuzûlî** her ‘amel kılsañ hatâdur gayr-i ‘ışk
Bu durur men bildiğüm *Vallâhu a'lem bi's-savâb*²¹² (27-7)
- Kesmedi menden ser-i kûyında âzârın rakîb
Ey Fuzûlî nişe cennet içre yoh dirler ‘azâb (28-8)
- Nakd-i ‘ömrüñ bir sanem ‘ışkında sarf itdüñ temâm
Ey Fuzûlî âh eger senden sorulsa bu hisâb (29-7)
- Kılma feyz-i ni’met-i vasluñ **Fuzûlî**’den dirîğ
Yohdur özge maksadı senden seni eyler taleb (32-7)
- N’ola ağlarsa **Fuzûlî** ravza-i kûyuñ añub
Lâ-cerem giryân olur kılgaç vatan yâdın garîb (34-7)
- Ey Fuzûlî** incime senden tegâfûl kılsa yâr
Resmdür kim göstere ahabâba istiğnâ habîb (35-7)
- Eşitmedüñ mi **göñül** ‘ışk müşkil olduğunu

²¹² Doğrusunu Allah bilir. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 151.)

Saña bu müşkil işi kim didi ki bünyâd it (41-4)

Ey Fuzûlî dehr Zâl'inüñ firîbinden sahn
Olma gâfil er kimi depren işüñ merdâne dut (43-7)

Bahr-i 'ışka düşdüñ **ey dil** lezzet-i cânı unut
Bâliğ olduñ gel rahimden içdüğüñ kanı unut (45-1)

Kılsa can lâ'li ile feyz yetürmek bahsin
Cânib-i lâ'lini dut **ey gönül** it cân ile bahs (46-5)

Ey gönül yârı iste candan geç
Ser-i kûyın gözet cihandan geç (50-1)

Fuzûlî oldı bilüñ fikri ile mûy-misâl
Henûz bulmadı ol sırta ihtimâl-i vuzûh (57-7)

Ey Fuzûlî her nice men' eylese nâsîh seni
Bahma anuñ kavline bir çihre-i zîbâya bah (58-7)

Yahşî sanma **ey gönül** ehl-i hired etvârını
Olma gâfil 'ışk derdinden yaman olmaz bu derd (64-3)

Gezme **ey gönlüm** kuşî gâfil fezâ-yi 'ışkda
Kim bu sahranuñ güzer-gehlerde çoh sayyâdı var (75-6)

Ey Fuzûlî 'ışk men'in kılma nâsîhden kabûl
'Akl tedbîridür ol sanma ki bir bünyâdı var (75-7)

Fuzûlî tökme çoh yaş ihtiyât it gitmesün nâ-geh
Gözüñden sürme kim gerd-i reh-i ehl-i safâdandur (88-8)

Menden **Fuzûlî** isteme eş'âr-i medh ü zem

Men ‘âşıkam hemşe sözüm ‘âşıkânedür (99-8)

Yol azarsan zulmet-i hayretde **ey dil** vâkîf ol
Zînhâr ol kûya varma âh-i âteş-bârsuz (118-4)

Yatdılar Ferhâd ü Mecnun mest-i câm-i ‘ışk olub
Ey Fuzûlî biz olar yatdukça sohbet beklerüz (123-8)

Ey Fuzûlî menüm ahvâlüme bir vâkîf yoh
Beyle kim ‘âlem anuñ hüsnine hayrân olmuş (136-7)

Ey Fuzûlî isterem dil-dâr hâlüm sormaya
Reşkden kim bulmaya vasl-i leb-i dil-dâr lâfz (141-6)

Dün **Fuzûlî** sehv idüb geçmiş mey ü mahbûbdan
Tevbe idüb bu yaman işden peşimân olsa yeğ (153-6)

Levh-i ‘âlemden yudum eşk ile Mecnûn adını
Ey Fuzûlî men dahi ‘âlemden bir ad eylerem (185-7)

Rüsvâlarından ol meh saymaz meni **Fuzûlî**
Dîvâne olmayam mı dünyâda yoh mı ‘ârum (192-7)

Lûtf eyle **Fuzûlî** menüm ahvâlümü ‘arz it
Ol serve ki söyleşmeğe koymadı mecâlüm (202-7)

Ey Fuzûlî her yeten ta’n eyler oldı hâlüme
Bu yeter ehl-i melâmet içre tahsînüm menüm (206-7)

Değirmen dâne için çizginür bî-hûde devr itmez
Mücerredsens **göñül** vehm itme çerhüñ inkılâbından (213-6)

Ey Fuzûlî hansı mahbûbu ki sevseñ rahmi var

Kıl hazer ancak menüm bî-rahm yârumdan sahin (223-8)

Güller açıldı **Fuzûlî** yahalar çâk idüben
Gel dutalum mey ü mahbûb ile sahrâ eteğin (226-7)

Fuzûlî ayru düşdük yârdan sabr itmeğe yir yoh
Düşüb sahrâya efgân idelüm sen ayru men ayru (238-7)

Ey Fuzûlî kime sûz-i dilümi şerh ideyüm
Yoh menüm kimi yanan âteş-i hicrân içre (254-7)

Ey Fuzûlî câne yetmişdüm gönülden şükr kim
Bağladum bir dil-bere kurtardum andan cânımı (263-7)

Fuzûlî rind-i şeydâdur hemîşe halka rüsvâdur
Soruñ kim bu ne sevdâdur bu sevdâdan usanmaz mı (264-7)

Ey Fuzûlî bize takdîr gam itmiş rûzî
Kılalum sabr nedür çâre rızâdan gayrı (271-7)

Ey Fuzûlî ne belâ ohları kim gelse maña
Sebeb ol kaşları yanuñ gözidür yâ kaşı (275-7)

Her zeman bir âteşin-ruhsâr sevdâsın çeker
Ey Fuzûlî gör bu odlara urulmuş gönlümi (288-7)

Ey Fuzûlî kılmazam terk-i tarîk-i 'ışk kim
Bu fazîlet dâhil-i ehl-i kemâl eyler meni (294-7)

Ey Fuzûlî bes ki gam-nâk oldı ahvâlüñ soran
Gamdan ölseñ hiç kim sormaz dahi ahvâlüñi (296-8)

Bilmen nedür günâhı **Fuzûlî** çeker saña

Her lâhza ol cefâ kılıcı cevır hanceri (297-7)

Şükr it **Fuzûlî** itme figan yâr kılsa cevır
Kim ehl-i 'ışka cevrdür anuñ 'inâyeti (302-7)

1.22. TEDRÎC تدریج

“Sözlük anlamı: derecelendirme.

Terim anlamı: Bir düşünceyi, duyguyu, hayâli, durumu, heyecanı... derece derece yükselterek veya derece derece indirerek bir düzen içinde ifade etme sanatıdır.”²¹³

Dôst bî-pervâ felek bî-rahm devran bî-sükûn

Derd çoh hem-derd yoh düşmen kavî tâli’ zebûn (232-1)

“Dost ilgisiz, felek merhametsiz, dünya durmadan dönüyor. Dert çok, dert ortağı yok, düşman kuvvetli, talih ise yenilmiş, zayıf zavallı.

Şairin beklentileri hep boş ve sonuçsuz çıkmış. Dostundan umduğunu bulamamış. Feleğin merhameti yok. Dünyanın dönüşü onun için anlamsız bir hâl almış. Derdi çok ama hiçbir dert ortağı bulamamış. Buna karşılık düşmanı kuvvetli ama talihi yok.”²¹⁴

“Şair durumu ile ilgili vasıfları derece derece zikrederek tederîc sanatı yapıyor.”²¹⁵

Yine Fuzûlî’nin bir murabbasında, her dörtlüğün sonunda aynen tekrar eden şu mısra da tederîc sanatına güzel bir örnektir:

Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultanım

Tedric sanatının dört farklı şekli mevcuttur: Cem’, müzâvece, tensîk, tensîk-ı sıfat.

1.22.1. Cem’ جمع (Aynı türden isimleri bir arada kullanma)

“Birden fazla kelimeye ait manaları bir hükümde toplama sanatıdır.”²¹⁶

Sitem daşı melâmet hançeri bî-dâd şem-şîri

Fuzûlî her cefâ kim gelse hoşdur câna cânandan (212-7)

Taş, hançer ve kılıç sözcükleri “cefâ” hükmünde toplanmıştır.

²¹³ Tok, 2011, 249.

²¹⁴ Tok, 2011, 251.

²¹⁵ Tok, 2011, 251.

²¹⁶ Külekçi, 2005, 202.

1.22.2. Müzâvece مزاوچه

“Kelime manası eş olma, evlenmedir. Edebî sanat olarak: Şart ve cezâda her birine düşen mananın diğeri üzerine düşürülmek şartıyla manaların birleştirilmesidir.

Şartlı bileşik cümlede yan cümlecige şart, temel cümlecige cezâ adlarının verildiğini.”²¹⁷ hatırlattıktan sonra şu misâllere bakalım:

Cân ü ten oldukça menden derd ü dâğ eksik değül
Çıhsa can hâk olsa ten ne can gerek ne ten maña (12-3)

Olmazam her handa kim olsam giriftâr olmadın
Bir belâdur göz bir âfetdür dil-i mahzûn maña (13-5)

Her zeman manzûr bir şûh-i sitem-gerdür maña
Handa olsam bir belâ Hak'dan mukarrerdir maña (14-1)

Dimeñ kim ‘adli yoh yâ zulmü çoh **her hâl ile olsa**
Göñül tahtına andan gayrı sultân olmasun yâ Rab (30-6)

Geh gözde geh göñülde hadengüñ mekân dutar
Her handa olsa kanlunu elbette kan dutar (72-1)

Olsa mahbûblaruñ ‘ışkı cehennem sebebi
Hûr ü gılmânı kalur kendüsine Rıdvân’uñ (161-2)

‘Akl yâr olsaydı terk-i ‘ışk-ı yâr itmez m’idüm
İhtiyâr olsaydı râhat ihtiyâr itmez m’idüm (195-1)

Yir işi gök cünbişi re’yüñle bir dem olmasa
Yeddi iklîm ü dokuz gerdûn-i gerdân olmasun (235-2)

²¹⁷ Külekçi, 2005, 205.

Kılmasa ‘âlem murâduñca medâr olsun harâb
Olmasa devran senüñ re’yüñce devrân olmasun (235-4)

Lâhza lâhza gül-şen-i medhüñde gûyâ olmasa
Bülbül-i nutkı Fuzûlî’nüñ hoş-elhân olmasun (235-7)

Görmesem ruhsâr ü kadd ü çeşm ü lâ’lün dem-be-dem
‘Ömr bir an bir zaman bir lâhza bir dem olmasun (234-2)

1.22.3. Tensîk تنسيق

“Tensîk kelimesinin lügat manası sıraya koymak, düzenlemek demektir. Mensur ya da manzum bir parçada, isim, sıfat ve diğer gramer birliklerinin çeşitli biçimlerde düzenlemeleri olan Tensîk, Tensîk-i sıfat, Tefrîh, Taksîm, Cem’, Cem ma’at-tefrîk, Cem ma’at-taksîm, Cem ma’at-tefrîk ve’t-taksîm, Müzâvece, Leff ü Neşir bu çerçeveye girer.”²¹⁸

“Tensîk sanatını tadrîc diye adlandıranlar yanında ikisini ayrı sanatlar olarak takdim eden müellifler de vardır.”²¹⁹

Ey Fuzûlî kalmışam hayretde bilmen n’eyleyem
Devr zâlim baht nâ-fercam taleb çoh ‘ömr az (114-7)

İ’tibâr ey dil Fuzûlî’den götür kim ol fakîr
Bî-dil ü bî-çâre vü bî-hân-u-mâni pîş imes (126-7)

Âh bilmen n’eyleyem cânumda râhat kalmadı
Gözlerüm nem-nâk ü sînem çâk ü gönlüm derd-nâk (154-6)

Cânâ ne revâdur ki çeküb tîğ-i dem-â-dem
Gamzeñ söke cismüm dele bağrum içe kanum (191-5)

²¹⁸ Külekçi, 2005, 193.

²¹⁹ Külekçi, 2005, 193.

Dôst bî-pervâ felek bî-rahm devran bî-sükûn
Derd çoh hem-derd yoh düşmen kavî tâli' zebûn (232-1)

Âdem idüm kurb-i der-gâhuñda bulmuşdum kabûl
Menzilüm cennet meyüm kevser enîsüm hûr idi (281-5)

Nice kadd ü hâl ü ruhuñ gam ü renc ü derd ü belâ ile
Büke kaddümi töke yaşımı yıha göñlümi yaha cânımı (262-6)

1.22.4. Tensîk-ı Sıfat تنسيق صفت (Sıfat adedini çoğaltma)

“Manzum veya mensur bir parçada bir kimse ya da bir şeyi tasvir için art arda sıfatlar sıralamaktır.

Sıfatlar sıralanırken tedrice uygun olarak ya derece derece yükselmeli yahut her biri kendisinden evvel gelen sıfatın bir yönden tamamlayıcısı olmalıdır.”²²⁰

Berî oldum Fuzûlî gayrdan ol dil-rübâ ancak
Enîsüm mûnisüm yârum nigârum nâzenînümdür (102-9)

Veh ne kâmet ne kıyâmet bu ne şâh-i gül-i terdür
Ne belâdur nazar ehline ne hoş medd-i nazardur (106-1)

Kalmışam gurbetde hayran zâr ü giryan n'eyleyem
Haste vü rencûr ü bîmâr ü perîşan n'eyleyem (188-1)

Tedric Örnekleri

Zâ'ir-i mey-hâneem muğ secdesidür tâ'atüm
'İşk pîrüm nakd-i can nezrüm tevekkül niyyetüm (210-1)

Sâye-i ümmîd zâ'il âf-tâb-i şevk germ
Rûtbe-i idbâr 'âlî pâye-i tedbîr dîn (232-2)

²²⁰ Külekçi, 2005, 196.

Men garîb ü **râh-i mülk-i vasl** pür teşvîş ü mekr
Men harîf-i sâde-levh ü **dehr** pür nakş-i füsûn (232-4)

Ey **dil-i ser-geşte** vü şikeste vü vâlih
*Salli ve sellim ale'n-Nebiyi ve âlih*²²¹ (258-1)

Sitemüñ daşı ile **başı sınık bedeni şikeste** Fuzûlî'yem
Bu 'alâmet ile bulur meni soran olsa nâm ü nişânumı (262-7)

'İzzetüm şem'i münevver tâli'üm 'azmi kavî
Devletüm hükmi revan 'aşsum evi ma'mûr idi (281-3)

²²¹ Peygambere ve onun soyundan olanlara selâm ve salâvat götür. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 382.)

1.23. TEFRÎK تفریق

“Sözlük anlamı: Ayırma, seçme, ayırt etme.”²²²

“Bir manada birleştirilen iki şeyden birinin üstünlüğünü belirtmek için aralarındaki farkı göstermek sanattır.”²²³

Mende Mecnun’dan füzun ‘âşıklık isti’*dâdı* var

‘Âşık-i sâdık menem Mecnûn’uñ ancak adı var (75-1)

“Bende Mecnun’den daha fazla âşıklık kâbiliyeti var. Asıl vefalı, sâdık âşık benim. Mecnun’un sadece adı çıkmıştır.”²²⁴

“Bu beyitte de şâir kendisiyle Mecnûn’u aşk kavramında birleştirip kendisinin sâdık âşık olarak Mecnûn’dan daha üstün olduğunu belirtiyor.”²²⁵ “Şair âşıklıkta kendisinin daha üstün olduğunu belirtirken, Mecnûn’la aralarındaki farkı da söylüyor.”²²⁶

Ey Fuzûlî odlara yansun bisât-i saltanat

Yığdür andan Hak bilür bir **güşe-i gül-han** maña (11-7)

“Ey Fuzûlî, saltanat yatağı, koltuğu ateşlere yansın. Allah bilir, bana bir külhan köşesi ondan daha iyidir.”²²⁷

Külhan köşesi, eskiden hamamların, kimsesizlere gariplere ayrıldığı bir köşesiydi. Burada özellikle kış mevsiminde evsiz barksızlar barınırdı. Şair böyle bir yeri saltanat koltuğuna tercih ediyor.”²²⁸

Rütbe-i hikmet-i mi’râc-i kemâline göre

Hukemâ fırka-i dûn felsefe cem’-i süfehâ (5-4)

Peygamberin kemâlinin yükseklik hikmetinin rütbesi karşısında, hukemâ alçak bir fırka, felsefe ise boş işler yapan bir topluluktur.

²²² Tok, 2011, 253.

²²³ Külekçi, 2005, 199.

²²⁴ Tok, 2011, 257.

²²⁵ Külekçi, 2005, 199.

²²⁶ Kocakaplan, 2011, 145.

²²⁷ Tok, 2011, 257.

²²⁸ Tok, 2011, 258.

Sâye-i zülfüñ şeb-istânındadır **şem'-i ruhuñ**

Nice yetsün kadr ile hur-şîd-i 'âlem-tâb aña (9-2)

'Âlemi aydınlatan güneş, yanağının parlak ışığına yetişemez, onun kadar parlak olamaz.

Hücûm-i gamda maña anı itdi zevrak-i mey

Kim itmedi anı tûfân olanda keşti-i Nûh (57-3)

Fuzûlî, gamla tufan arasında ilgi kurduğu bu beyitinde, *gamdan kurtarması yönüyle*, şarap kayığının kendisine yaptığını, tûfân gününde Nuh'un gemisi, *dalgalardan kurtarma yönüyle*, Nuh'a yapamamıştır. Şarap kayığı, Nuh'un gemisinden çok daha güçlüdür.

Fuzûlî'nin aşağıdaki gazelinin her bir beytinde soru yoluyla birçok kavram belli yönlerden somut şeylerle mukayese edilip üstün tutulmuştur. İlk altı beyitte sevgiliye ait özellikler üstün gösterilirken mahlas beyitinde Fuzûlî, efgân ve figânda hiçbir bülbülün kendisine ulaşamayacağını söyleyerek tefrik sanatı meydana getirmiştir:

Hansı gül-şen gül-büni **serv-i hırâmânuñca** var

Hansı gül-bün üzre gonce lâ'l-i handânuñca var (73-1)

Hansı gül-zâr içre bir gül açılır **hüsnüñ** kimi

Hansı gül bergi **leb-i lâ'l-i dür-efşânuñca** var (73-2)

Hansı bâğuñ var bir nahli **kadüñ** tek bâr-ver

Hansı nahlüñ hâsılı **sîb-i zenâhdânuñca** var (73-3)

Hansı hûnî sen kimi cellâda olmuşdur esîr

Hansı cellâduñ kılıcı **nevk-i müjgânuñca** var (73-4)

Hansı bezm olmuş münevver bir **kadüñ** tek şem'den

Hansı şem'üñ şu'lesi **ruhsâr-i tâbânuñca** var (73-5)

Hansı yirde tapılır nisbet saña bir genc-i hüsn
Hansı gencüñ ejderi zülf-i perîşânuñca var (73-6)

Hansı gül-şen bülbülün dirler Fuzûlî sen kimi
Hansı bülbül nâlesi feryâd ü efgânuñca var (73-7)

Tefrîk Örnekleri

‘İşk etvârîñ müselleme eyledi gerdûn maña
Munca kim yildi yügürdi yetmedi Mecnûn maña (13-1)

Yüzüne durmasun âyîne urub lâf-i safâ
Ne revâ meh kıla hur-şîd-i dirahşân ile bahs (46-3)

Yahşî sanma ey gönül ehl-i hired etvârını
Olma gâfil ‘**ışk derdinden yaman** olmaz bu derd (64-3)

Ey Fuzûlî ‘âlemüñ gördüm kamu ni’metlerin
Hiç *ni’met* görmedüm **dîdâr-i dil-ber** tek lezîz (65-7)

Yazanda Vâmık u Ferhâd ü Mecnun vasfin ehl-i derd
Fuzûlî adını gördüm ser-i tûmâre yazmışlar (68-7)

Meni kim seng-sâr-i mihnetem bâzâr-i ‘ışk içre
Belâ dâğın çeken Ferhâd ile hem-seng dutmuşlar (69-5)

Riyâyî zâhid-i huşkûñ semâ’ından n’olur hâsıl
Hoş ol kim **rind-i** mey-hâre içüb câm-i şarâb oynar (70-5)

Ehl-i temkînem **meni** beñzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabrı anuñ her lâhza miñ feryâdı var (75-4)

Peykanları ile doludur **çeşm-i pür-âbum**
Ey bahr sağınma senüñ ancak *güherüñ* var (76-3)

- Esîr-i derd-i 'ışk u mest-i câm-i hüsn çoh ammâ
Bizüz meşhûr olan **Leylî saña Mecnûn maña** dirler (80-2)
- Sirişküm gör meni ey ebr özüñden kem hayâl itme*
Hevâ-yi 'ışk ile miñ sence *eşk-efşanlığum* vardur (92-4)
- Meni** zikr itmez il efsâne-i Mecnûn'a mâ'ildür
Ne beñzer ol maña *derdi* anuñ takrîre kâbildür (100-1)
- Beyâban-gerd Mecnun'dan *gam ü derdüm* su'âl itmeñ
Ne bilsün bahr hâlin ol ki menzil-gâhı sâhildür (100-2)
- Menüm** tek olabilmez şöhre-i şehri belâ Mecnûn
Kabûl eyler mi bu *rüsvâlığt* her kim ki 'âkildür (100-3)
- Fuzûlî** il seni Mecnun'dan efun der *melâmetde*
Muña münkir degül Mecnun dahi ma'kule kâ'ildür (100-7)
- Sitemüñ gerçi yamandur anı terk eyleme bi'llâh
Ki **tegâfûl** sitemüñden dahi elbette *beterdür* (106-5)
- Ne müşkil derd olursa bulınur 'âlemde dermânı
Ne müşkil derd imiş 'ıškuñ ki *dermân* eylemek olmaz (112-2)
- Eylemez meyl-i behişt üftâde-i **hâk-i derüñ**
Sâkin-i **künc-i gamuñ** seyr-i gül-istân istemez (115-3)
- Tîğ-i gamzeñ** öyle *bürRANDUR* ki cellâd-i ecel
Tökse kan *ta'cîl* içün tîğüñden eyler iltimâs (124-6)
- 'Âciz olmuş yihmağa *âhiyle* kûhı Kûh-ken
N'eylesün miskin anuñ 'ışkı hem ol *mikdâr* imiş (132-2)

Senüñle itdügiyçün da'vi-i takdîm hüsn içre
Felek ta'zîr idüb Leylî'ni rüsvâ-yi cihân itmiş (133-4)

Gonce lâ'lünlen *letâfet*den dem urmuş bilmezem
N'eyler izhâr eylegeç ol lâ'l-i gevher-bâr lâfz (141-5)

Deşt dutmak 'âdetin koymuşdı Mecnun 'ışkda
Şöhre-i *şehr* olmağün resmin **men** itdüm ihtirâ' (142-2)

Çun maña bir zerre yoh *tâb-i temâşâ-yi cemâl*
Men *kimem vasl* itmek ol hur-şîd-i rahşandan tama' (143-3)

Dil uzadur bahs ile ol '**âriz-i handâne şem**'
Od çıhar ağzından etmez mi hazer kim yane şem' (144-1)

N'ola gayret âteşi cânım eritse mûm tek
Bu ne sözdür kim dimişler '**âriz-i cânâne şem**' (144-2)

'**Âriz-i cânân** ile bahs-i *kemâl*-i hüsn ider
Dil ucındandır ki her sâ'at düşer *noksâne şem*' (144-3)

Hâk-i küyuñ Ka'be'ye nisbet kılan bilmez mi kim
Munda her dem anda bir nevbet olur vâcib *tavâf* (148-5)

Ne pervâne döyer bir şu'leye ne şem' bir âha
Fuzûlî sanma kim beñzer saña 'âlemde her 'âşık (152-7)

Nice hüsn ile **seni** Leylî'ye nisbet kılayum
Bilmeyüb kadrümi terk-i men-i Mecnûn itdün (166-3)

Dağ-i hicrânuñ odın beñzetmek olmaz dûzaha
Olmasuñ kâfir esîr-i dâğ-i hicrânuñ senüñ (169-6)

Var göl berginde hem el-hak nezâket birle reng
Lîk can-perver **leb-i lâ'**lûñ kimi *şîrin* deĝül (179-2)

Dimeñ Mecnûn'a 'âşık kim başında kuş yuva dutmuş
Menem 'âşık ki seyl-i eşkümi başumdan aşurdum (190-3)

Deĝülseñ çohdan ey gerdun cihan seyrinde yoldaşum
N'ola ham olsa kaddüm senden artuhdur **menüm** *yaşum* (193-1)

Görüb dîvârlarda Kûh-ken nakşın dimeñ 'âşık
Menem 'âşık ki dutdum dest terk-i hân-ü-mân itdüm (201-5)

Mende sâkin oldı derd-i 'ışk Mecnun'dan geçüb
Andan artukdur meger 'ışk içre temkînüm menüm (206-6)

Ey Fuzûlî dura **menden** ala ta'lîm-i vefâ
Nâ-geh er merkad-i Mecnûn'a düşerse güzerüm (209-7)

Budur farkı göñül mahşer güninüñ **rûz-i hicrandan**
Ki ol *can dönderür* cisme bu cismi *ayırur candan* (212-1)

Şehîd-i 'ışk olub **feyz-i bakâ** kesb eylemek hoşdur
Ne hâsıl bî-vefâ dehrüñ hayât-i müste'ârından (214-2)

Yire düşmez her ne **oh** kim atsa ol ebrû-kemân
Gün şu'a'ıyle anuñ çoh farkı var ey âs-mân (216-1)

Şem'-i ruhsâruñ nihan dut çeşme-i hur-şîdden
Nûr-i çeşmüm ihtirâz eyle yaman gözden yaman (216-6)

Fuzûlî geç selâmet kûçesinden sabr kûyından
Ferâgat olmayan yirde **sefer** yeĝdür ikâmetden (219-7)

Kûh-ken miñ tîşeni künd eylemiş bir dağ ilen
Men koparub salmışam miñ dağı bir dırnağ ilen (220-1)

Görüb mühlük **menüm** çevremde bahr-i ‘ışk tuğyânın
Kaçub bir dağa çıhmış Kûh-ken kurtarmağa cânın (224-1)

Ey gören miñ dâğ ile sabr ü sebâtum eyleme
Nisbetüm Ferhâd’a kim bir dağ ile olmuş zebûn (230-4)

Didiler bî-haberler bâğ-i cennet **kûyuña** beñzer
Haber virdi maña andan gelen âdem yalandur bu (236-6)

Olsaydı **mendeki** gam Ferhâd-i mübtelâde
Bir âh ile virürdi miñ Bîsütûn’ı bâde (246-1)

Virseydi âh-i Mecnun feryâdumuñ sadâsın
Kuş mı karâr iderdi başındaki yuvade (246-2)

Ferhâd’a zevk-i sûret Mecnûn’a seyr-i sahrâ
Bir *râhat* içre her kim ancak **menem** *belâde* (246-3)

Hayrân-i **mâh-i rûyuñ** hur-şîde mihr salmaz
Müştâk-i **tâk-i ebruñ** eksük bahar hilâle (247-3)

Yürütmeñüz ‘arakı meclis içre **bâde** ile
Harâm-zâdeni koymañ *helâl-zâde* ile (248-1)

Maña zemân ile Mecnun mukaddem olsa n’ola
Oyunda *şâh* ber-â-ber değül *piyâde* ile (248-3)

Menem müderris-i ‘ilm-i cünun hanı Mecnûn
Ki ber-murâd ola devrümde istifâde ile (248-6)

Meni sağınma Fuzûlî gam içre Mecnun tek
Ki men ziyâdeem andan *gam-i ziyâde* ile (248-8)

Bâğa gir bülbüle ‘arz-i **gül-i ruhsâr** eyle
Yıh gülüñ ‘ırzımı bülbül gözine hâr eyle (249-1)

Bâğ şâhidlerine **zülâ** ile **çeşmüñ** göster
Sünbülü der-hem idüb nerkisi bîmâr eyle (249-2)

Karardur âf-tâbı sâye çekseñ perde **ruhsâre**
Dirildür gonce halkın dürc-i **lâ’**lüñ gelse güftâre (253-1)

Ey Fuzûlî kime *sûz-i dilümi* şerh ideyüm
Yoh **menüm** kimi yanan *âteş-i hicrân* içre (254-7)

‘**Ârızuñ** görse felek mihr biraħmaz aye
Zerre zerre kılur anı birağur sahrâye (257-1)

Leblerüñ ‘aksin alub bâğa girer her dem su
Reşkten kan içürür berg-i gül-i ra’nâye (257-2)

Dür tek **dişüñ** sözini her dem eşitmek ister
Bahruñ müdâm anuñ’çün sâhildedür kulağı (261-4)

Ger müşg dirse ‘âşık ol **bûy-i zülfe** sâkî
Tünd olma bir kadeh vir ter eylesün dimâğı (261-6)

Kıldı Mecnun kimi çohlar heves-i ‘ışk velî
Döymedi derde **men-i** bî-ser ü pâdan gayrı (271-3)

Müşg-i Çin **zülfüñ** ile eylese da’vî ne aceb
Ne olur yüzi kara kulda hâtadan gayrı (271-4)

- Yûsuf-i güm-geşte kimdür kim **saña** mânend ola
Yüz aña mânend *hüsn*-i bî-misâlün sadkası (274-6)
- ‘Azm-i çerh itdi Mesîhâ ki bula *mi’râcuñ*
Yetmedi menzil-i maksûda tarîk-i talebi (279-4)
- ‘Aks salmaz peykerüm gözgüye baksam za’fdan
‘Âlem-i sûretde bir *şeydâ* bulunmaz **men** kimi (286-2)
- Ey felek yohdur pelâs-i fakrdan ‘ârum menüm
Atlasuñdan bilmişem üstün **muhakkar şâlümi** (287-3)
- Vâmık ü Ferhâd tek rüsvâyâ kılmañ nisbetüm
Bir fakîrem sanmañuz ol hod-nümâlardan **meni** (292-3)
- Dirler ki var Vâmık ü Mecnun aceb değül
Dağılmış ola âteş-i ‘ışkum şerâresi (299-5)

1.24. **Tekrîr** تکریر (Tekrarlama)

“Manayı kuvvetlendirmek maksadiyle, manzum ya da mensur bir parçada aynı kelimeyi veya kelime gruplarını birkaç defa tekrarlamaktır. İlk bakışta lafızla ilgili bir sanat gibi görünürse de heyecan mahsülü olması sebebiyle manaya bağlıdır.”²²⁹

“Kelimelerin özellikle mısra başlarında tekrarı okuyucuda heyecanı yükseltici bir unsurdur.”²³⁰

“Hangi” soru sözcüğünün mısra başında tekrar edildiği şu gazel, tekrir sanatının güzel bir örneğidir:

Hansı gül-şen gül-bünü serv-i hırâmânînce var
Hansı gül-bün üzre gonca lâ'l-i handânînce var (73-1)

Hansı gül-zâr içre bir gül açılır hüsnuñ kimi
Hansı gül bergi leb-i lâ'l-i dür-efşânînce var (73-2)

Hansı bâğıñ var bir nahli kadiñ tek bâr-ver
Hansı nahliñ hâsılı sîb-i zenâhdânînce var (73-3)

Hansı hûnî sen kimi cellâda olmuştur esîr
Hansı cellâdîñ kılıcı nevk-i müjgânînce var (73-4)

Hansı bezm olmuş münevver bir kadın tek şem'den
Hansı şem'iñ şu'lesi ruhsâr-i tâbânînce var (73-5)

Hansı yerde tapılır nisbet saña bir genc-i hüsn
Hansı genciñ ejderi zülf-i perişânînce var (73-6)

Hansı gül-şen bülbülün derler Fuzûlî sen kimi
Hansı bülbülün nâlesi feryâd ü efgânînce var (73-7)

²²⁹ Külekçi, 2005, 163.

²³⁰ Tok, 2011, 260.

Mısra başında tekrarlarla yer verilen birkaç beyit örneği:

Lâhza lâhza lebûn anub idicek efgânlar
Katre katre saçılır dîdelerümden kanlar (67-1)

Katre katre dime kandur ki çihar çeşmümden
Dem-be-dem gönüm odiyle eriyen peykânlar (67-2)

Ne şerbetdür gamuñ **kim** içdüğümce eksilür sabrum
Ne sihr eyler ruhuñ **kim** bahduğümca rağbetüm artar (71-6)

Habersüz olma fattan gözlerüñ cevrin çekenlerden
Habersüz mestler bî-dâdını hüş-yâr olandan sor (84-4)

Lâhza lâhza gönüm odından şererlerdür çıhan
Katre katre göz töken sanmañ sirişküm kanıdur (86-3)

Hüsnüñ *oldukça* füzun ‘ışk ehli artuk zâr **olur**
Hüsn ne mikdâr *olursa* ‘ışk ol mikdâr **olur** (96-1)

Ne yanar **kimse** maña âteş-i dilden özge
Ne açar **kimse** kapum bâd-i sabâdan gayrı (273-5)

Ayrıca matla beyitlerinde rediflerin aynı sözcüklerin tekrarından oluşması klasik şiirimizde çokça tercih edilen bir durumdur:

Zihî zâtuñ **nihân** ü ol **nihândan** mâ-sivâ **peydâ**
Bihâr-i sun’uña emvâc peydâ ka’r nâ-**peydâ** (4-1)

Cânumuñ cevheri **ol** lâ’l-i güher-bâra **fidâ**
Ömrümüñ hâsılı **ol** şîve-i refîâra **fidâ** (7-1)

‘İşk etvârıñ müselleme eyledi gerdûn **maña**
Munca kim yildi yügürdi yetmedi Mecnûn **maña** (13-1)

Her zeman manzûr bir şûh-i sitem-gerdür **maña**
Handa olsam bir belâ Hak'dan mukarrerdir **maña** (14-1)

Kemâl-i hüsn virübdür **şarâb**-i nâb **saña**
Saña helâldür ey muğ-beçe **şarâb saña** (18-1)

Menüm tek hîç kim zâr ü perîşân **olmasun yâ Rab**
Esîr-i derd-i ‘ışk u dâğ-i hicrân **olmasun yâ Rab** (30-1)

Ey mezâk-i câna cevruñ şehd ü şekker **tek lezîz**
Dem-be-dem zehr-i gamuñ kand-i mükerrer **tek lezîz** (65-1)

Geh gözde **geh** gönülde hadengüñ mekân **dutar**
Her handa olsa kan lunı elbette kan **dutar** (72-1)

Aynı beyitte birden çok tekrar örneği olabilir. Misal Fuzûlî’nin şu beytinde *leb*,
tek, *lâ’l*, *yoh*, *gevher* olmak üzere beş sözcükte tekrar sanatını görebiliyoruz:

Leblerüñ tek lâ’l ü lâfzuñ tek dür-i şeh-vâr **yoh**
Lâ’l ü gevher çoh lebüñ tek lâ’l-i gevher-bâr **yoh** (61-1)

Mende Mecnun’dan füzun ‘âşıklık isti’ dâdı **var**
‘Âşık-i sâdık *menem Mecnûn*’uñ ancak adı **var** (75-1)

Ey çeken gayr ile pinhan bezm *idüb* mey **gâh gâh**
Yâd kıl anı ki bezmüñ yâd *idüb* hasret çeker (78-3)

Senden ey bülbül füzundur **mende** mihnet fasl-i gül
Sensen ü miñ tâze gül hâlâ **men** ü miñ tâze dâğ (145-3)

‘Akl *yâr* olsaydı terk-i ‘ışk-ı *yâr* **itmez m’idüm**
İhtiyâr olsaydı râhat ihtiyâr **itmez m’idüm** (195-1)

Seyl-i **hun hâlüñ hayâli**yle bozub göz **merdümin**

Merdüm itmiş çeşm-i **hun**-bâre **hayâl-i hâlûñi** (296-4)

Bir sözcüğün birden çok tekrar edildiği örnekler de vardır. Misal şu beyitte “cân” sözcüğü altı, sev- eylemi dört, kim iki defa geçiyor:

Cânı *kim cânânı* için sevse **cânânın** sever
Cânı için *kim* ki **cânânın** sever **cânın** sever (83-1)

Şu beyitlerde de aynı sözcük birden çok tekrar ediliyor:
Veh **ne** kâmet **ne** kıyâmet bu **ne** şâh-i gül-i terdür
Ne belâdur nazar ehline **ne** hoş medd-i nazardur (106-1)

‘Işk ‘**ayb**ını bilübsen hüner ey zâhid-i gâfil
Hünerüñ ‘**ayb**dır ammâ didüğüñ ‘**ayb** hünerdür (106-4)

Gâh ma’ mûr kılur bâde meni **gâh** harâb
Görüñüz **gâh** yapub **gâh** yıhan mi’ mârı (269-2)

Tekrîr Örnekleri

Eylemez halvet-sarây-i sırr-i vahdet mahremi
‘**Âşıkı** **ma’şûk**dan **ma’şûku** ‘**âşık**dan cüdâ (1-4)

Kim virse **can** yoluñda bulur **hâk**-i makdemüñ
Gûyâ ki **hâk**-i râhuñadır nakd-i **cân** behâ (2-2)

Yâ Rab hemîşe lütfunı kıl reh-nümâ **maña**
Gösterme ol tarîki ki yetmez saña **maña** (3-1)

Kat’ eyle **âşnâ**luğum andan ki gayrdır
Ancak öz **âşnâ**laruñ et **âşnâ** maña (3-2)

Oldur **maña** **murâd** ki oldur saña **murâd**
Hâşâ ki senden özge ola müdde’â **maña** (3-7)

Dem-â-dem ‘aks alur mir’ât-i âlem kahr u lûtfuñdan
Anuñ’çün **geh** küdüret zâhir eyler **geh** safâ peydâ (4-4)

Gehi toprağa eyler hikmetüñ **miñ meh-likâ** pinhân
Gehî sun’uñ kılır toprağdan **miñ meh-likâ** peydâ (4-5)

Oldı bâzâr-i **cihan** revnakı bir **dürr**-i yetîm
Ki değül iki **cihan** hâsılı ol **dürre** behâ (5-3)

Kilk-i **hükmüñ** çekdi harf-i **sâ’ir-i edyâna** hat
Hükm isbât itdi nefy-i **sâ’ir-i edyân** saña (6-3)

Mâh-i nevdür yohsa sen kıldukda seyr-i **âs-mân**
Kaldurub barmah getürmüş **âs-mân** îmân saña (6-8)

Pâre pâre dil-i mecrûh-i perîşânundan
Ser-i kûyuñda gezen her ite bir **pâre** fidâ (7-5)

Cân u **dil** kaydını çekmekden özüm kurtardum
Cânı cânâneye itdüm **dili dil**-dâra fidâ (7-6)

Kan yaş töküp yanında döner **âteşüñ kebâb**
Ma’şûka beñzer **âteş** ü ‘âşık **kebâb** aña (8-3)

‘Işka saldum **men meni** pend almayub bir dôstdan
Hiç düşmen eylemez anı ki itdüm **men** maña (12-2)

Cân ü ten oldukça menden derd ü dâğ eksik değül
Çıhsa **can** hâk olsa ten ne **can** gerek ne ten maña (12-3)

Dûd ü ahkerdir **maña** serv ile **gül** ey bâğ-bân
N’eylerem men **gül-şeni gül-şen** saña **gül**-han **maña** (12-5)

Ey Fuzûlî nâvek-i âhumla aldum intikâm
Döne döne gerçi bî dâd itdi çerh-i dûn maña (13-6)

Yâr cevr itmez maña ağyâr ta'lîm itmedin
Bi'llâh **ağyâr** eyleyen ihsânı **yâr** itmez maña (16-2)

Ey bî-vefâ ki âdet olupdur **cefâ saña**
Bi'llâh **cefâ**dur olma dimek bî-vefâ **saña** (17-1)

Geh nâz ü **geh** kirişme vü **geh** 'işvedür işüñ
Cânın sevenler olmasa yiğ âşnâ saña (17-2)

Lebün **su'âline** virmez **cevâb** 'uşşâkun
Su'âl olursa bu senden nedür **cevâb** saña (18-3)

Gamzesin sevdüñ gönül cânuñ **gerekmez mi saña**
Tîğe urduñ cism-i 'uryânuñ **gerekmez mi saña** (19-1)

Ey melek-simâ ki senden özge hayrândır **saña**
Hak bilir **insan** demez her kim ki **insandır saña** (21-1)

Aşıka şevkinle **cân vermekliğin** müşkil değil
Çün Mesîh-i vakitsin **cân vermek** âsândır sana (21-4)

Gizleyüb çeşme-i hur-şîd suyn kûze-i çerh
Katre katre kıla encüm reşehâtın peydâ (23-2)

Sâkî meğer ol lâ'l sözün dir **mey-i nâba**
Kim düşdi ayağına elin öpdi **mey-i nâb** (24-6)

'Aks-i rûyuñ **suya** salmış sâye zülfüñ **toprağa**
'Anber itmiş **toprağ**uñ adın **suyuñ** ismin gül-âb (27-3)

Çiharmak itseler tenden çeküb **peykânı**ñ ol servüñ
Çihan olsun dil-i mecrûh **peykân** olmasun yâ Rab (30-4)

Cefâ vü **cevr** ile mu'tâdem anlarsuz n' olur hâlüm
Cefâsına had ü **cevr**ine pâyân olmasun yâ Rab (30-5)

Gussasından **başumu**ñ kıl kimi incelmiş **tenüm**
Kim **tenüm**le tîği ortasında **başum**dur hicâb (31-5)

Kılsa vasluñ şâmumı subha **ber-â-ber** yoh 'aceb
Resmdür fasl-i bahâr olmak **ber-â-ber** rûz ü şeb (32-1)

Cevri gönlümdür **çeken** gözdür gören ruhsârûñı
Allah Allah kâm alan **kimdür çeken kimdür** ta'ab (33-5)

Bilse zevkum **vas**ldan firkatde efzûn olduğın
Vasldan men'üm revâ görmezdi reşkinden rakîb (34-3)

Suda 'aks-i **serv** sanmañ kim koparub bâğ-bân
Suya salmış **servini serv-i** hırâmânım görüb (36-6)

Mürde cismüm iltifâtuñdan bulur **her dem** hayât
Ölürüm ger kılmasañ **her dem** maña bir iltifât (40-1)

İtürme itleri âvâzınuñ gönül zevkin
Yeter kara giceler **herze herze** feryâd it (41-2)

Giriftâr-i gam-i 'ısk olalı âzâde-i dehrem
Gam-i 'ıska meni mundan beter yâ Rab giriftâr it (42-6)

Ey esîr-i dâm-i gam bir gûşe-i mey-hâne **dut**
Dutma zühhâduñ muhâlif pendini peymâne **dut** (43-1)

Dişledümse lâ'lüñ ey **kanum** töken kahr eyleme
Dut ki **kan** itdüm 'adâlet eyle **kanı kana dut** (43-2)

Ey olub sultan diyen **dünyâda** menden gayrı yoh
Sen seni bir cuğd bil **dünyâni** bir vîrâne dut (43-6)

Tılısm-i genc için miñ ism-i a'zam yâd **dutduñ dut**
Tılısmı sındurub **genci** bulub ismi unutduñ **dut** (44-1)

Tılısm-i genc için miñ ism-i a'zam yâd **dutduñ dut**
Tılısmı sındurub **genci** bulub ismi unutduñ **dut** (44-1)

Cennet-i kûyuña zühd ehli **münâsib** diseler
Ne **münâsib** ki kılam bir nice nâdân ile bahs (46-2)

Kılsa **can** lâ'li ile feyz yetürmek **bahsin**
Cânib-i lâ'lini dut ey gönül it **cân** ile **bahs** (46-5)

Münharifdür sâkiyâ **endûh-i** dünyâdan mizâc
Bâde dut kim 'illet-i **endûha** gafletdür 'ilâc (49-1)

İ'tibâr itme mülk-i dünyâya
İ'tibâr-i 'ulüvv-i şandan geç (50-5)

Can çıhar **tenden** gönül zıkr-i leb-i yâr **eylegeç**
Ten bulur **can** yeñleden ol lâfzı tekrâr **eylegeç** (51-1)

'**Arz-i ruhsâr** it bu **gün** ey meh kim ölsün gökde gün
Eyle kim encüm ölür **gün** '**arz-i ruhsâr** eylegeç (51-5)

Nâle vü zâruñ Fuzûlî hoş gelür ol **gül**-ruha
Açılır **gül** gönli bülbül **nâle vü zâr** eylegeç (51-7)

Men-i dervîşe il hem **cevr** ider sen **cevr** kıldukça
Kim eyler zulm **men**'in pâd-şâhum sen revâ görgeç (52-6)

Fuzûlî'ni yaşur ey za'f **meh-veşler** cefâsından
Ki **meh-veşler** kılurlar miñ cefâ bir mübtelâ görgeç (52-7)

Gün degül her gün bir ay mihriyle göğsüñ çâk idüb
Tâze tâze dağlardır kim kılar izhâr subh (54-2)

Subhî şâm ü **şâmı subh** olmuş menem 'âlemde kim
Şâm şem'-i bezm olub ayrıldı menden yâr **subh** (54-4)

Dil oldı tığ-i firâkuñla **şerha şerha** velî
Ne sûd çün saña olmadı hâl-i dil meşrûh (57-5)

Senden itmen dâd cevrüñ var lûtfuñ **yoh** diyüb
Mest-i zevk-i şevkuñam birdür yanumda var **yoh** (61-2)

Devr **ser-mest**-i şarâb-i gaflet itmiş 'âlemi
Munca **ser-mestüñ** temâşâsına bir huş-yâr yoh (61-4)

Ey Fuzûlî sehldür her gam ki **gam-hârı** ola
Gam budur kim mende miñ gam var bir **gam-hâr** yoh (61-7)

Göz **hatuñdan** merdümin mahv itmedin bulmaz murâd
Zâyi' eyler hüsnüñi **hattuñ** sevâd üzre sevâd (62-1)

Nâlendendür ney kimi âvâze-i 'ışkum bülend
Nâle terkin kılmazam ney tek kesilsem **bend bend** (63-1)

Meni gel öldürüb kurtar belâdan çünki ey hûnî
Ne sende merhamet şefkat **ne** mende sabr ü tâkat bar (66-2)

Gedâ-yi ‘âlemi sultân ü sultânı **gedâ** eyler
Şarâb-i ‘ışk-i dil-berde Fuzûlî özge hâlet bar (66-5)

Gül-istân-i ser-i kûyuñ sıfâtın **bâb bâb** ey gül
Hat-i reyhân ile cedvel çeküb gül-zâre yazmışlar (68-3)

Hur-şîd hirmenine urar **şu’le şu’le** od
Âhum ki **lâhza lâhza** reh-i âs-man dutar (72-5)

Zevk şevkiyle cihan kaydın **çeken** zahmet **çeker**
Ehl-i zevk oldur kim andan dâmen-i himmet **çeker** (78-1)

Serv-**kâmet**ler **semen**-ruhsârlar toprağıdur
Her **semen** *kim* açılır her serv *kim* **kâmet** çeker (78-6)

Dem-â-**dem** **katre** **katre** kan yaşumdur kim çıhar gözden
Veyâ peykanlaruñ kim âteş-i dil anı su eyler (81-3)

Lebüñ hayâli ile **pâre pâre** oldı ciğer
Güvâh-i hâl maña eşk-i **dâne** **dâne** yeter (82-5)

Bes ki **hicrânuñdadur** hâsiyyet-i kat’-i hayât
Ol hayât ehline hayrânem ki **hicrânuñdadur** (85-6)

Ol perî veş kim melâhet mülkinüñ sultânıdur
Hükm anuñ **hükmi** maña fermân anuñ fermânıdur (86-1)

Diyâri derd ser-gerdânıyam her kim meni ister
Delîl-i râh **katre** **katre** eşk-i lâle gûnumdur (87-2)

Perîşân itme **kâkül** başuñ için ey perî-peyker
Ki her bir **kâkül**ün târında yüz miñ mübtelâlardur (91-2)

- Geçüb dil-dâre yâr olmak dilersen **müdde'â**lardan
Seni yârndan ağyâr eyleyen bu **müdde'â**lardur (91-4)
- Sâkiyâ **câm** dut ol 'âşık kim kayguludur
Kaygu çekmek ne için **câm** ile 'âlem doludur (93-1)
- 'İşk resmi ger budur müşkil yeter dermâna **derd**
Derd ehli bî-zebân bî-**derd**ler mest-i gurûr (94-3)
- Ol ser-i kûy itleri içre Fuzûlî yoh yirüm
Bes maña mâtem-serâ men **handan** u **handan** sürûr (94-7)
- Cennet** için men' iden 'âşıklar dîdârdan
Bilmemiş kim **cenneti** 'âşıklar dîdâr olur (96-2)
- 'İşk **derdinden** olur 'âşık mizâcı müstakim
'Âşık **derdine** dermân itseler bîmâr olur (96-3)
- Kaldurdu eşk-i dun *meni ol âsitâ*neden
Kim maksadum *menüm dahi ol âsitâ*nedür (99-3)
- Hayâlüm**de budur kim bulmuşam 'âlemde bir *hilkat*
Ne 'âlem hansi *hilkat* sanduğum bâtil **hayâlüm**dür (101-2)
- Gözüm kim bağrumuñ kanın töker **perkâle perkâle**
Dem-â-dem ârzû-yi lâ'l-i cânân itdüğündür (103-3)
- Can** vir gönül ol gamzeye kim munca zamanlar
Cân ile seni besledüğüm anuñ içündür (105-6)
- Ne keman-dârsan ey meh ki atub gamze ohın
Yıhduğuş saydda **ne** zahm ü **ne** peykan görünür (108-6)

Her derdsüzden umma Fuzûlî **devâ**-yi derd
Sabr eyle ol ki derd virübdür **devâ** virür (109-7)

Cefâ vü **cevr** ile kan oldu bağrum yâ Rab ol bed-hû
Niçün terk eylemez **cevr** ü **cefâsın** bir kerem kılmaz (111-4)

Göñülde miñ gamum vardur ki pinhân **eylemek olmaz**
Bu hem bir gam ki il ta'nından efgân **eylemek olmaz** (112-1)

Ne müşkil derd olursa bulunur 'âlemde dermânı
Ne müşkil derd imiş 'ışkuñ ki dermân eylemek *olmaz* (112-2)

Ey Fuzûlî *cevr-i yâr ü ta'ne-i ağyârdan*
Var yüz miñ **gam** bu hem bir **gam** ki yoh **gam-hârumuz** (120-7)

'**Âlem** oldı şâd senden *men esîr-i gam* **henûz**
'**Âlem** itdi terk-i gam *mende gam-i* '**âlem henûz** (121-1)

Lâhza lâhza ham kadüm peykânûñ ister yâ kılır
Zerre zerre mâh-i nev hûr-şîdden nûr iktibâs (124-5)

Dehr bir menzil halâyık kâr-bânı **pîş imes**
Söz kamu *efsâne* il *efsâne-hânı* **pîş imes** (126-1)

Ey hoş ol mest ki bilmez gam-i '*âlem ne imiş*
Ne çeker '*âlem için gam* ne bilür gam **ne imiş** (131-1)

Büt-i nev-resüm nemâza şeb ü rûz râgıb olmuş
Bu ne dindür **Allah Allah** büte secde vâcib olmuş (135-1)

Ehl-i 'irfândur cihan keyfiyyetin tahkîk iden
Kim neşâtından bulur **yüz gam gamından yüz** neşât (140-3)

- Dür**cdür lâ'l-i revan-bahşuñ dür-i şeh-vâr **lâfz**
Dürcden dürler tökersen eyleseñ izhâr **lâfz** (141-1)
- Ârzû-yı vasl-ı **cânan** câna âfetdür göñül
Yâ ta'allûk candan üz yâ vasl-ı **cânandan** tama' (143-2)
- Var** fikrin yoh gâmin çekmek nedür bir câm ilen
Bî-haber kıl maña bir ola yohluğ **varlığ** (147-2)
- Ta'ne-i **ağyâr** çekmekdür işüm bir *yâr* için
Kim olub **ağyâra** *yâr* eyler maña **ağyârlığ** (147-5)
- Maña maksûd terk-i 'ışk idi veh kim meni hüsnüñ
Olub **gün gündən** efzun kıldı **gün gündən** beter 'âşık (152-2)
- Çun **cefâ** mu'tâdiyam bilmen nedür mihr ü vefâ
Bilmese mihr ü vefâ resmin **cefâ**-kârum ne bâk (154-4)
- Ey meh menümle döstlarum **düşmen** eyledüñ
Düşmen hem eylemez bu işi kim sen eyledüñ (163-1)
- Göz yumub** 'âlemden isterdüm açam ruhsârûña
Cânım alduñ **göz yumub** açınca mühlet virmedüñ (164-4)
- Sabâ lûtf itdüñ ehl-i derde dermandan **haber virdüñ**
Ten-i mecrûha **candan câna** cânandan **haber virdüñ** (165-1)
- Didiler **yâre** 'uşşâkun gelür cem' itmeğe göñlin
Meger kim **yâre** 'uşşâk-i perîşandan haber virdüñ (165-5)
- Cür'a cür'a** mey içüb zîb-i cemâl arturduñ
Zerre zerre gözümüñ nûrını efzûn itdüñ (166-6)

Mey-i gül-gûnı didüñ ‘akla ziyandur zâhid
Bu mıdur ‘akl ki terk-i **mey-i gül-gûn** itdüñ (167-2)

Kıldı zülfüñ tek perişân **hâlümi hâlüñ senüñ**
Bir gün ey bî-derd sormazsañ nedür **hâlüñ senüñ** (168-1)

Dağ-i hicrânuñ odın beñzetmek *olmaz* düzaha
Olmasuñ kâfir esîr-i **dâğ-i hicrânuñ** senüñ (169-6)

Kıldı mâh-i rûze ol hur-şîdi **gün günden** za’îf
Zerre zerre aya san gün nûrı eyler intikâl (171-2)

‘Âdet itmek hoş değül bî-dâde rahm it Tañrı’çün
Gâhi *olsañ* mâ’il-i bî-dâd **gâhi** *olmagıl* (174-5)

Katı **müşkildür** işüm zülf-i girih-gîrûnden
Sabr bu **müşkili** dirler açar ammâ **müşkil** (175-4)

Veh ne sâhirsên ki **oddan su** çıhardun **sudan od**
Derledüb ruhsâruñı gül gül kılанда tâb-i mül (178-2)

Yâr hâl-i *dilümi* zâr **bilübdür bilübem**
Dil-i zârumda ne kim var **bilübdür bilübem** (183-1)

Yârı ağyâr *bilübdür* ki maña **yâr** olmaz
Men dahi anı ki ağyâr *bilübdür* bilübem (183-2)

Şem’-i şâm-i firkatem subh-i visâli **n’eylerem**
Tapmışam yanmakda bir hâl özge hâli **n’eylerem** (186-1)

‘İşkdan cânımda bir pinhan maraz var ey **hakîm**
Halka pinhan derdüm izhâr itme zinhâr ey **hakîm** (189-1)

Var bir **derdüm** ki çoh **dermandan** artuhdur maña
Koy meni **derdümlle** **dermân** eyleme var ey hakîm (189-2)

Sensüz giceler **âh ü figânum** *meh* işitdi
Ey *meh* saña hem yetdi ola **âh ü figânum** (191-4)

Vasluñdan ayru n'ola kanum tökülse **gül gül**
Men **gül**-bün-i firâkam bu fasldur bahârum (192-4)

Zeman zeman eser-i pertev-i cemâlûñden
Mu'âlic-i dil-i *pür*-derd ü çeşm-i *pür*-nem idüm (194-5)

Ziyâde *gam-zedeem* hecr ile hoş ol günler
Ki men bu *gam-zedelikden* **ziyâde** hurrem idüm (194-6)

Lâhza lâhza sûretin görseydüm ol şîrin-lebûñ
Sen kimi ey Bîsütun men hem karâr itmez m'idüm (195-2)

Dahi **zevk-i visâl**-i döst şevkin istemen menden
Ki men **zevk-i visâli** mihnet-i hicrâna deĝşürdüm (197-2)

Meni ey bâĝ-ban ma'zûr dut **gül-zâr** seyrinden
Ki men **gül-zâr** seyrin külbe-i ahzâna deĝşürdüm (197-3)

Tenümde zahm-i tîĝûñ çeşm-i hûn-efşâna **beñzeldüm**
Ohuñ kim **saf saf** etrâfındadır müjgâna **beñzeldüm** (198-1)

'**İşk terki dil ü candan** görünürdi müşkil
Terk-i '**ışk** eyle didüñ **terk-i dil ü cân** itdüm (200-3)

Dutuşdı gam odına şâd **gördüĝüñ göñlüm**
Mukayyed oldı ol âzâd **gördüĝüñ göñlüm** (203-1)

Cânı cânan dilemiş virmemek olmaz ey dil
Ne nizâ' eyleyelüm ol **ne** senüñdür **ne** menüm (204-2)

Ey Fuzûlî **der ü dîvâra** gamum yazmakdan
Şâhid-i hâl-i dilümdür **der ü dîvâr** menüm (207-7)

Çeşm târ-i cismüme düzmüşdi eşküm **gevherin**
Âh kim çerh üzmüş ol târı dağılmış **gevherüm** (208-5)

N'ola her sâ'at od üstinde durursam **'ûd** tek
'ûd-i bezm-i 'ışkam âteşdür bisât ü bisterüm (208-6)

Ey Fuzûlî çoh melâmetden **meni men'** itme kim
Men nihâl-i gül-şen-i derdem melâmetdür berüm (208-7)

Ciğerüm dâğına merhem bulımadum senden
Nice âh eylemeyem âh yanubdur **ciğerüm** (209-2)

Dedi ol yâr **seher** vakti gelem lîk ne sûd
Vakt ma'lûm değil şâm ile birdir **seherim** (209-3)

Edâ-yi şükr-i hadengüñdir ol sadâ ki çıhar
Zeman zeman tökülen **katre katre** kanumdan (211-5)

Ohuñ geldükçe çeşmüm tökse **bağrum kanın** andandur
Ki **bağrum kanına** yir kalmadı sînemde peykandan (212-6)

Vücûdum ney kimi **sûrâh sûrâh** olsa âh itmen
Mahabbetden dem urdum incimek olmaz cefâlardan (215-8)

'İşk nâmûsu *men* ü Mecnûn'a düşmüş lâ-cerem
Gam yükün çekmekdeyüz *men* bir **zemân** ol bir **zemân** (216-2)

- Semendüñ** katlüme seğritdüñ ammâ korhum andandur
Ki sebkat ide nâ-geh tevsen-i ‘ömrüm **semendüñ**den (218-2)
- Tarîk-i **sabr** ü tedbîr-i **selâmet** lezzetin bilmen
Maña ‘ışk ü melâmet yeğ gelür **sabr** ü **selâmet**den (219-5)
- Ey geyüb gül-gun **dem-â-dem** ‘azm-i **cevlân** eyleyen
Her taraf **cevlân** idüb döndükçe yüz kan **eyleyen** (221-1)
- Nice kim **efgân**ımı ey mâh eşitdüñ giceler
Dimedüñ bir gice kimdür munca **efgân** eyleyen (221-4)
- Bırahmış itlerine **pâre pâre** gönlümi ol meh
Üleşdürmüş kesüb erbâb-i istihkâka kurbânın (224-2)
- Menüm **çâk-i girîbân**um görüb ‘ayb eylemez ol kim
Görür ser-mest çihdukça anuñ **çâk-i girîbân**ın (224-3)
- Gönül gam hem-demidür **kan**ın ey göz merdümi içme
Bilürsen **kana kandur** gam saña koymaz anuñ **kan**ın (224-4)
- ‘Akl dun-himmet sadâ-yi ta’ne **yir yir**den bülend
Baht kem-şefkat belâ-yi ‘ışk **gün gün**den füzûn (232-3)
- Men** garîb ü râh-i mülk-i vasl **pür** teşvîş ü mekr
Men harîf-i sâde-levh ü dehr **pür** nakş-i füsûn (232-4)
- Tâbi’ *olsun* **cümle-i ‘âlem** senüñ fermânuña
Cümle-i ‘âlemde senden gayrı sultân *olmasun* (235-6)
- Lâhza lâhza** gül-şen-i medhüñde gûyâ olmasa
Bülbül-i nutkı Fuzûlî’nüñ hoş-elhân olmasun (235-7)

Gör sirişküm şeb-i **hicran** dime kim kandur bu
Zerre zerre şerer-i âteş-i **hicrandur** bu (237-1)

Dün dimişsen ki Fuzûlî maña **kurbân** olsun
Saña **kurbân** olayum yine ne ihsandur bu (237-7)

Fuzûlî **ayru** düşdük yârdan sabr itmeğe yir yoh
Düşüb sahrâya efgân idelüm sen **ayru** men **ayru** (238-7)

İntizâr-i mey-i gül-reng ile bayrâm ayına
Baha baha inecedür gözümüze kara su (239-7)

Ârzû eyler *ki* men tek muttasıl bîmâr ola
Kim *ki* vasl-i nerkis-i bîmâruñ **eyler ârzû** (240-4)

Mihri yoh mâhlara âh eser itmez yâ Rab
Vir bir insâf bu **mihri yoğ** olan **mâhlara** (243-2)

Lâht lâht olmuş iken gamze direfşini çeküb
Çâre-sâz olmadı bir gün ten-i gam-fersâya (244-6)

Subha saldı bu **gice** şem' *kimi* katlümi hecr
Ola *kim* **subh** gelince ge yârum bu **gice** (245-5)

Pâre pâre ciğerüm itlerine nezr olsun
Ol ser-i kûya eger düşse güzârüm bu gice (245-6)

Eşk-i revânuma il *cem* ' oldı var ümîdüm
Kim ola **vara vara** *cem* 'iyyetüm ziyâde (246-4)

Geh gamzeñ içmek ister *kanumnu* **gâh** çeşmüñ
Korhum budur ki nâ-**geh** *kanlar* ola arade (246-5)

- Gonceye lâf-i letâfetde ağız açdurma
Lâhza lâhza anı şerm-ende-i güftâr eyle (249-3)
- Ohuñ geldükçe **sînem**den sadâlardur çıhan bilmen
Dil eyler nâle yâ **peykan** değer **sînemde peykâne** (251-4)
- Boyanub kana olmuş **pâre pâre** güller a'zâsı
Meger hancer çeküb sen serv tek çihduñ gül-istâne (251-6)
- İstedüm merhem **oh**ından ciğerüm yâresine
Atdı miñ **oh** ki değer her **ohı** bir pâresine (252-1)
- Dil-i sad-**pâreni cem'** eylemek kûyuñda müşkildür
Olur mı **cem'**e kâbil her itüñ ağzında bir **pâre** (253-3)
- Fuzûlî za'f-i ten 'özriyle kesme **nâle vü zâruñ**
Bizi çun çeng tek mu'tâd kılduñ **nâle vü zâre** (253-7)
- Batalı **kana** ohuñ dîde-i giryân **içre**
Bir elifdür sanasan kim yazılır **kan içre** (254-1)
- Nihâl**-i servdür kaddüñ kaşuñ nûn ol **nihâl** üzre
Misâl-i nokta-i nun hâlüñ ol müşgin hilâl üzre (256-1)
- Olub hayran götürmen **hatt u hâlü**nden nazar gûyâ
Gözüm merdümleridür noktalar ol **hatt u hâl** üzre (256-2)
- 'Ârızuñ görse felek mihr biraşmaz aye
Zerre zerre kılur anı birağur sahrâye (257-1)
- Lâhza lâhza** hûblar gördüm ki dil kasındadır
Pâre pâre eyledüm men hem dil-i sûzânımı (263-2)

Hansı bütdür bilmezem **îmânımı** gâret kılan
Sende **îman** yoh ki *sen* alduñ diyem **îmânımı** (263-6)

Âyîne sever **candan** ruhsâre-i **cânânı**
Bir gâyete yetmiş kim ayrılса çihar **cânı** (265-1)

Nisâr-i hâk-i pâyuñ lâyıkı bir gevher isterdüm
Kamu gözden geçürdüm **katre katre** eşk-i galtanı (266-6)

Virse **can** yetmese **cânâne** Fuzûlî ne ‘aceb
Her kişi kim sever öz **cânı** için **cânânı** (267-7)

Göz karesi **eşk-i gül-gûnum**da hâlûñ **sadkası**
Eşk-i gül-gûnum gül-i ruhsâr-i âlûñ **sadkası** (274-1)

Ne zîbâsan ki **sûret** bağlamaz tasvîr-i ruhsârûñ
Tahayyür **sûret** eyler **sûretûñ** çekdükde nakkâşı (276-2)

Götür ey nefis hevâ vü hevesûñ ‘âlemden
Herze herze taleb-i rif’at-i câh itme dahi (284-6)

Hancer-i bî-dâd ile her *dem* urar **zahm** üzre **zahm**
Hiç bir *dem* görmedüm **oñmuş oñulmuş** gönlümi (288-4)

Döne döne lâ’l-i mey-gûnuñ öper ey gonçe-leb
Kılmasun mı reşk-i câm-i bâde hûnin-dil meni (291-6)

Hûblar **senûñ kapuña** gelürler **bölük bölük**
Gitmezler özge **kapuya sensin** ağalari (297-2)

1.25. TELMÎH تلمية (Gönderme Yapma/İşâret Etme)

“İfâde içinde zikr etmeksizin herhangi bir kıssaya, geçmişteki bir olaya, meşhûr hikâyelere, efsânelere, malûm bir şahsa, çeşitli inanışlara, âyetlere veya bir hadîse ya da yaygın bir atasözüne işâret etmek sanatıdır.”²³¹ “Bu sanat edebiyat kitaplarında *söz arasında meşhur bir olaya işâret etmek* şeklinde tanımlanır.”²³²

“Tarihte, adını uç noktalarda duyurmuş olan birçok şahsiyet insanları derinden etkileyen birçok olay ve yine insan beynine çengel gibi takılan bir kısım hikâyeler, kıssalar, destanlar, menkıbeler, masallar, inanışlar vardır. Bunlar da edebî sanatların kaynaklarındandır. Şairin şiirini güçlendirmek maksadıyla bu hâdiseleri zikretmesi, başta telmih olmak üzere birçok edebî sanata malzeme yapmış olur.”²³³

“Divan edebiyatı, mücerret mefhumlarla ve mazmunlarla doludur. Böyle olmakla beraber, bu mücerret dediğimiz mefhumlar ve mazmunlar, o devre ait akidelere, bilgilere ve kanaatlere telmih ve işâret ediyor.”²³⁴

“Âyet ve hadisler ya telmihan veya mealen yahut da aynen alınır. Bu takdirde ise bazan âyet ve hadisin bir iki kelimesi bazan da tam bir mana ifade eden bir fıkrası alınır. Vezin zaruretiyle küçük değiştirmeler yapmak da caizdir.”²³⁵ Dolayısıyla ayet ve hadise yer verilmişse iktibas, ayet ve hadise göndermede bulunulmuşsa da telmih olur.

Ey ki ehl-i aşka söylersen melâmet terkin et

Söyle kim mümkün midir **tagyîr-i takdîr-i Hudâ** (1-5)

İsrâ sûresi 77, Ahzâb 38, Fâtır 43 ve Fetih 23 numaralı âyetlerde geçen “Allah’ın takdîri değiştirilemez.”e telmih yapılmıştır.

Ey Fuzûlî intihâsuz zevk bulduñ ışkdan

Beyledür **her iş ki Hak adıyla kılsañ ibtidâ** (1-7)

²³¹ Külekçi, 2005, 170.

²³² Kocakaplan, 2011, 149.

²³³ Tok, 2011, 16.

²³⁴ Levend, 1984, 7.

²³⁵ Levend, 1984, 7.

Her işe Allah'ın adıyla (besmele) başlamak konulu hadis: “Allah adıyla başlamayan her iş neticesiz/eksik kalır.” Burada son bulma, nihayete erme anlamındaki **intihâ** da bu telmîhi kuvvetlendiren başka bir ipucudur.

Yâ men ahâtâ ilmüke'l-esyâ'e küllehâ²³⁶

Ne ibtidâ saña mutasavver ne intihâ (2-1)

Bu manayı taşıyan birçok ayet vardır. Örneğin Tâhâ sûresi 98. ayet şu şekildedir: “O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır.”

Cihân ehline tâ esrâr-i 'ilmüñ kalmaya mahfî

Kılubdur hikmetüñ **küffâr içinde enbiyâ peydâ** (4-6)

Enbiyalar, küffar içinde doğar, sözüne telmih vardır.

Dôstum 'âlem senüñ' çün ger olur düşmen maña

Gam değül zîrâ yetersen **dôst ancak sen maña** (12-1)

Nisâ sûresi 45. ayette şöyle geçer: (Size) dost olarak Allah yeter.

Zahmlerden miñ ağız açdum edâ-yi şükr için

Her ohun bir ni'met-i gayr-i mükerrerdür maña (14-5)

Aynı yaraya ikinci kez ok atılmaz.

Virmeyen cânın saña bulmaz **hayât-i câvidân**

Zinde-i câvid aña dirler ki kurbandur saña (21-2)

Tasavvuf kaidesi gereğince fenafillaha erişemeyen ebedi hayata varamaz.

Kılsa vasluñ **şâmumu subha ber-â-ber** yoh 'aceb

Resmdür **fasl-i bahâr** olmak **ber-â-ber rûz ü şeb** (32-1)

Bahar ayında yani 21 Mart'ta gece ve gündüz eşit olur.

Yâr bî-dâd eylemez 'uşşâk feryâd itmeden

²³⁶ Ey, bilgisi her şeyi kapsayan Tanrı! (Akyüz, 1958, dipnot 1, 126.)

Her nice rûzî mukadder olsa **vâcibdür taleb** (33-6)

İsteyin vereyim mesajı içeren Mü'min sûresi 60. âyet: “Bana dua edin, duânıza cevap vereyim.”

Men *fakîrem* sen ganî virgil zekât-i hüsn kim
Şer' içinde hem mañadur hem saña **vâcib zekât** (40-3)

Zengin zekât vermesi fakirin de alması vaciptir. Bu durum iki taraf için de sevaptır.

Muvahhidlere kılma inkâr zâhid
Mey-i vahdeti sanma **ümmü'l-habâ'is** (47-3)

Şarap veya genel olarak içkiye “ümmül-habâis” yani kötülüklerin anası denir.

Töküb eşk kûyuñda vasluñ diler dil
Saçar nef' için dâne toprağa hâris (47-6)

Gönül, sevgilinin köyünde gözyaşı döküp kavuşmayı diliyor. Tıpkı mahsül beklentisiyle toprağa tohum saçan çiftçi gibi.

Müntehâ şer'üñe **edyân-i temâmî-i rüsül**
Bahrsen sâ'ir-i erbâb-i risâlet emvâc (48-2)

Hiz. Peygamber, peygamberlerin sonuncusudur. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberler esasta Hiz. Peygamber'in getirdiği din üzerine gönderilmiştir. İslâm, Hiz. Peygamber ile kemal seviyeye ulaşmıştır. Hiz. Peygamber bir deniz ve diğer peygamberler bu denizdeki birer dalgadır.

Şükr li'llâh ki Fuzûlî'ni idüb **dâhil-i feyz**
Rağbetüñ *dâ'ire-i havfdan* itmiş ihrâc (48-7)

Allah'ın veli kullarına korku yok, mesajlı Yûnus sûresi 62. âyete telmih vardır.

Bu gamlar kim menüm vardur **ba'îrûñ** başına koysan
Çihar kâfir cehennemden güler ehl-i 'azâb oynar (70-6)

Deve iğne deliğinden geçerse kâfir ancak cehennemden çıkabilir. Bu

imkânsızdır, konulu A'râf sûresi 40. Âyete telmih vardır.

‘İşk sevdâsına *sarf eyler* Fuzûlî *‘ömrini*

Bilmezem bu **hâb-i gafletden kaçan bîdâr olur** (96-5)

İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar.

Bırahdum zevrak-i dil eşk bahrine sahin **ey mâh**

Temevvüc virmesün teşvîş aña kim andan sâkindür (104-2)

Medcezir, ayın etkisiyle denizde oluşan dalgaların hareketi, gelgit hadisesi.

Beyit bu doğa hadisesi üzerine kurgulanmış.

Du’âlar eylerem menden yaña bir dem güzâr itmez

Ne çâre **sihr ile servi hırâmân** eylemek olmaz (112-6)

Hz. Peygamber’in ağacı yürüttüğü hadiseye gönderme yapılmış.

Şâne veş yüz *nâvek-i gam sancılıbdur cânuma*

Tâ esîr-i halka-i gîsû-yi müşg-efşânuñam (181-4)

Eskilerde tarak işkencesi şeklinde bir cezalandırma şekli vardı. Bu beyit de bu olay üzerine kurgulanmış.

Her saru bahsam *surâhî tek sücûd itmek işüm*

Handa olsam bâde tek düşmek ayağa ‘âdetüm (210-2)

“Nereye dönerseniz Allah oradadır.” (Bakara sûresi 115. âyet)

‘İşk nâmûsu men ü **Mecnûn**’a düşmüş lâ-cerem

Gam yükin çekmekdeyüz men bir zemân ol bir zemân (216-2)

“Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onu onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi.” (Ahzâb sûresi 72. âyet)

Yahma cânum nâle-i bî-ihyârumdan sahin

Tökme kanum âb-i çeşm-i eşk-bârumdan sahin (223-1)

Halk arasında ateş ve su önüne geçilemeyecek iki büyük felaket olarak bilinir. Bu olaylara telmih yapılmış. Canımı yakarsan alevimden, kanımı dökersen gözyaşı selimden kendini koruman gerek, diyen âşık ateş ve suyun yaratacağı âfetin şiddetine dikkat çekiyor.

Fuzûlî, şu gazelinin her beyitinde elest bezmine göndermede bulunmuştur:

Ey hoş ol günler ki ruhsâruñ maña manzûr idi
Çeşm-i ümmîdüm çerâğ-i vasldan pür nûr idi (281-1)

Kurb şevki ‘âfiyet-bahş-i ten-i bîmâr olub
Vasl zevki râhat-efzâ-yi dil-i mehcûr idi (281-2)

‘İzzetüm şem’i münevver tâli’üm ‘azmi kavî
Devletüm hükmi revan ‘ayşum evi ma’mûr idi (281-3)

Dâmen-i ikbâlûme gerd-i ta’arruz yetmeyüb
Çeşm-i hâsid çihre-i cem’iyyetümden dûr idi (281-4)

Âdem idüm kurb-i der-gâhuñda bulmuşdum kabûl
Menzilüm cennet meyüm kevser enîsüm hûr idi (281-5)

Baht matlûbum müyesser kılmağa mahkûm olub
Dehr esbâbum müheyyâ kılmağa me’mûr idi (281-6)

Her du’â kılsam tevakkufsuz olurdu müstecâb
Her temennâ eylesem ihmâlsüz makdûr idi (281-7)

Hecr vehminden yetürmezdüm küdüret göñlüme
Gerçi devrânuñ muhâlif gezmeği meşhûr idi (281-8)

N’ola ger salsa Fuzûlî’ni gam-i hicrâne çerh
Vasl eyyâmında ol gâfil iyen mağrûr idi (281-9)

Telmîh Örnekleri

Sensen kılan mezâhir-i ümmîd-i bîm idüb
Mûsâ'nın 'ilm genci *'asâsını ejdehâ* (2-3)

Ya'kûb'da nişâne-i şevkuñ *gam ü elem*
Yûsuf'da neş'e-i nazaruñ *behcet ü behâ* (2-4)

Senden bulupdur **Ahmed-i Mürsel** makâm-i kurb
Tahsîn-i **Yâ** vü **Sîn** ile teşrîf-i **Tâ** vü **Hâ** (2-6)

Yoh bende bir 'amel saña şâyeste âh eger
A'mâlûme göre vire adlûñ **cezâ** maña (3-4)

Rûtbe-i hikmet-i **mi'râc**-i kemâline göre
Hukemâ fırka-i dîn felsefe cem'-i süfehâ (5-4)

Nice takrîr ideyüm vasfını ol şâhuñ kim
Aña vassâf ola **Yâsîn** ü mu'arrif **Tâhâ** (5-6)

Ey olub **Mi'râc** bürhân-i 'ulüvv-i şan saña
Yire inmiş gökden istikbâl için **Fürkan** saña (6-1)

Bâki-i mu'ciz ne hâcet dîn-i hak isbâtına
'Âlem içre mu'ciz-i bâki yeter **Kur'an** saña (6-4)

Vasf-ı **Cibrîl**-i emîn itmiş kabûl-i hizmetüñ
Sırr-i Hak keşfine anuñla yetüb fermân saña (6-5)

Sensen ol hâtim ki ref' itmiş cemî'-i hâkimi
Hâtem-i hükm-i risâlet tapşurub *devrân* saña (6-6)

Mâh-i nevdür yohsa sen kıldukda seyr-i âs-mân
Kaldurub barmah getürmüş **âs-mân** îmân saña (6-8)

- Yâ **Nebî lûtfuñ** Fuzûlî'den kem itme *ol zemân*
Kim olur teslîm miftâh-i der-i gufrân saña (6-9)
- Ey Fuzûlî kalmamış gavgâ-yi **Mecnûn**'dan eser
Gâlibâ efsâne-i **Leylî** getürmüş hâb aña (9-9)
- Şerbet-i lâ'lüñ ki dirler **Çeşme-i Hayvân** aña
Ol *virür can* dem-be-dem 'uşşâka vü men cân aña (10-1)
- Gönlüme salmış hatuñ zevkin felek kan yutdurub
Tıfl tek kim ohudurlar zecr ile Kur'ân aña (10-6)
- 'İşk etvârîñ müselleme eyledi gerdûn maña
Munca kim yildi yüğürdi yetmedi **Mecnûn** maña (13-1)
- Kıldı menden **ref' teklîf-i namâzı mestlik**
Saldı Hak bir neş'e-i câm-i mey-i gül-gûn maña (13-2)
- Seni **melek** görelî **yazmaz** oldu 'ışkî **günâh**
Velî **yazıldı** bu yüzden besî **sevâb** saña (18-2)
- Aşıka şevkinle cân vermekliğin müşkil değil
Çün **Mesîh**-i vakitsin cân vermek âsândır sana (21-4)
- Dutaram yarın kıyâmetde habîbüm dâmenün**
Mestsen gaflet şarâbından bu gün mühlet saña (22-4)
- Câm devrinde Fuzûlî ohuram mey vasfın
Âteş-i hirmen-i gam **Âb-i Hayât**-i hukemâ (23-7)
- Mihrâbda şekl-i ham-i ebrû-yi lâtîfüñ
Vâcib bu cihetden kamuya **secde-i mihrâb** (24-2)

- Dûzaha** girmez sitemüñden yanan
Kâbil-i cennet değül ehl-i ‘azâb (26-6)
- Yetmeyüb vaslına sen **Leylî** veşüñ bir ‘ömrdür
Men kimi **Mecnûn** olub sahrâya düşmüş âf-tâb (29-5)
- Kûh-ken Şîrîn**’e öz nakşın çeküb virmiş firîb
Gör ne câhildür yonar daştan özü’yçün bir rakîb (35-1)
- Gamze peykânın ider ‘âşıkâ çeşmüñ sadaka
Eyle kim **merdüm-i mün’im vire muhtâca zekât** (38-5)
- Vasluñ maña *hayat* virür firkatüñ *memât*
Sübhâne hâlıkî haleka’l-mevti ve’l-hayât²³⁷ (39-1)
- Hak âferînişe sebep itdi vücûduñı
Evcebite bi’z-zuhûri zuhûri’l-mukevvenât²³⁸ (39-5)
- Kılduñ edâ-yi na’t Fuzûlî temâm kıl
Kellemtte bi’s-selâmi ve temmemte bi’s-salât²³⁹ (39-7)
- Yazabilmez leblerüñ vasfin temâm-i ‘ömrde
Âb-i Hayvan virse kil-k-i **Hızır**’a zulmetden devât (40-2)
- Mazhar-i âsâr-i kudretdür vücûd-i kâmilüñ
Feyz-i fitratdan garaz sensen tufeylin kâ’inât (40-5)

²³⁷ Ey beni, hayatı ve ölümü yaratan! Seni tenzih ederim. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 163.)

²³⁸ Sen, onun (Muhammed’in) zuhurunu kâinatın da zuhuru için zarurî bir sebep saydın. (Akyüz, 1958, dipnot 5, 163.)

²³⁹ Onu selâmla bitir, selâvatla tamamla. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 163.)

Yürü yeter maña ey sîm-i eşk bî-dâd it
Ger **akçeñ ile alınmış kul** isem âzâd it (41-1)

Göñül gam dünlerin tenhâ geçürme iste bir hem-dem
Ecel hâbından efgânlar çeküb **Mecnûn**'ı bîdâr it (42-3)

Dişledümse lâ'lüñ ey kanum töken kahr eyleme
Dut ki **kan itdüm** 'adâlet eyle **kanı kana dut** (43-2)

Ey Fuzûlî dehr **Zâl**'inüñ firîbinden sahn
Olma gâfil er kimi depren işüñ merdâne dut (43-7)

Tılısm-i genc için miñ **ism-i a'zam** yâd dutduñ dut
Tılısmı sındurub genci bulub ismi unuttuñ dut (44-1)

Çu ni **Cemşîd** bulmuşur bakâ keyfiyyetin ni **Cem**
Bu bezm içre **Cem** ü **Cemşîd** elinden câm dutduñ tut (44-4)

Hat-i ruhsâruñ ider lûtfda **reyhân** ile bahs
Hüsn-i sûretde cemâlüñ gül-i handân ile bahs (46-1)

Sıfat-i hüsnüñ ider haste Fuzûlî ne 'aceb
Hüsn-i güftârda ger eylese **Hassân** ile bahs (46-7)

İki dâdesüz 'âleme **Yûsuf** ü sen
Size yoh cihân içre imkân-i sâlis (47-4)

Maña cem' olur handa kim var bir gam
Menim mülk-i 'ışk içre **Mecnûn**'a vâris (47-5)

Ey gubâr-i kademüñ 'arş-i berin başına tâc
Şeref-i zâtuña ednâ-yi merâtib **Mi'râc** (48-1)

- Hâzin-i genc-i şefâ'at** seni kılmış îzid
Hiç kim yoh ki saña olmaya *âhir* muhtâc (48-3)
- Lâ-mekân seyrinüñ 'azîmetin it
Bu harâb olacak mekândan geç (50-4)
- Varumı fikr-i dehânuñla yoğ itdüm kim kazâ
Beyle emr itmiş maña **yohdan meni var** eylegeç (51-4)
- 'Arz-i ruhsâr it bu gün ey meh kim ölsün gökde gün
Eyle kim **encüm ölür gün 'arz-i ruhsâr** eylegeç (51-5)
- Her zeban bir tîğdür gûyâ **Züleyhâ** katline
Yûsuf'ı almakda ehl-i 'ışk bâzâr eylegeç (51-6)
- Olur kaddüm dü-tâ 'ışkuñ yolında bir belâ görgeç
Tarîk ehline 'âdetdür tevâzu' âşnâ görgeç (52-1)
- Nihan 'ışkumı ma'lûmitse 'âlem dûd-i âhumdan
'Aceb yoh kim **gümân-i genc** ider halk **ejdehâ görgeç** (52-2)
- Füzûn oldukça 'ışkuñ germ olur eşküm yügürmekde
Egerçi **su bürûdet kesbini eyler hevâ görgeç** (52-3)
- Ey Fuzûlî **şâm-i gam** encâmına yohdur ümîd
Bir tesellîdür saña ol söz ki dirler **var subh** (55-7)
- Hücûm-i gamda maña anı itdi zevrak-i mey
Kim itmedi anı **tûfân** olanda **keşti-i Nûh** (57-3)
- Hâk-i sâgar **Cem ü Cemşîd**'dür ey pîr-i mugân
Haber it sâkiye kim dutmaya sâgar güstâh (59-2)

Nâlendendür ney kimi âvâze-i ‘ışkum bülend
Nâle terkin kılmazam **ney** tek kesilsem bend bend (63-1)

Yazanda **Vâmık u Ferhâd ü Mecnun** vasfın ehl-i derd
Fuzûlî adını gördüm ser-i tûmâre yazmışlar (68-7)

Meni kim seng-sâr-i mihnetem bâzâr-i ‘ışk içre
Belâ dâğın çeken **Ferhâd** ile hem-seng dutmuşlar (69-5)

Geh gözde geh gönülde hadengüñ mekân dutar
Her handa olsa **kanlunu elbette kan dutar** (72-1)

Hansı yirde tapılır nisbet saña bir genc-i hüsn
Hansı **gencüñ ejderi** zülf-i perîşânuñca var (73-6)

Mende **Mecnun**’dan füzun ‘âşıklık isti’ dâdı var
‘Âşık-i sâdık menem **Mecnûn**’uñ ancak adı var (75-1)

N’ola *kan tökmekde* mâhir olsa çeşmüm merdümi
Nutfe-i **Kâbil**’dür ü gamzeñ kimi üstâdı var (75-2)

Kıl tefâhur kim senüñ hem var men tek ‘âşıkuñ
Leyli’nüñ **Mecnûn**’ı **Şîrîn**’üñ eger **Ferhâd**’ı var (75-3)

Esîr-i derd-i ‘ışk u mest-i câm-i hüsn çoh ammâ
Bizüz meşhûr olan **Leyli** saña **Mecnûn** maña dirler (80-2)

Fuzûlî istemez mesned-i **Cem ü Cemşîd**
Maña nişîmen-i devlet şarâb-hâne yeter (82-7)

Her kimüñ ‘âlemde mikdârıncadır tab’ında meyl
Men leb-i cânânımı **Hızr Âb-i Hayvân**’ın sever (83-2)

- Sürdi **Mecnûn** nevbetin şimdi menem rüsvâ-yi 'ışk
Doğru dirler her zaman bir 'âşikuñ devrânıdur (86-2)
- Lebi şîrinlerüñ şevkiyle **Ferhâd**'ı menem 'asruñ
Yanumda cem' olan seng-i melâmet **Bîsütûn**'umdur (87-6)
- Dem-a-dem merdüm-i çeşmüm içer kan zülf ü hâlinden
Belî ekser **ma'âşî ehl-i deryânuñ karadandur** (88-2)
- Dime **Ferhâd** kanın tökmüş ancak 'ışk şem-şîri
Menüm gör kanlu yaşum kim bu hem ol mâ-cerâdandur (88-3)
- Dehânuñ dürci kim kaydın çekerler hûr-peykerler
Perîler tâ'atıyçün **hâtem-i hükm-i Süleymân**'dur (89-4)
- Müjem ser-çeşmeler menzil dutan âşüfte **Mecnun**'dur
Anuñçün beste-i zencîr-i seyl-i eşk-i gül-gundur (90-1)
- İşit derd-i dilim efsâne-i **Mecnûn**'a meyl etme
Kim ol efsâneden hem añlanan mutlak bu mazmundur (90-4)
- Ferah-bahş-i dil-i ma'sûk olur şerh-i gam-i âşık
Sürûd-i bezm-i **Şîrin** nâle-i **Ferhâd**-i mahzundur (90-5)
- Kemend-i çîn-i zülfüñ vehmi gitmez zâr gönlümden
Maña ol **rişteyi ejder kılan** bilmen ne efsundur (90-6)
- Cilve-i 'aks-i ruhuñ âyîne ey reşk-i hûr
Rûşen itmiş anı kim **hur-şiddendür aya nûr** (94-1)
- Vesvese **şeytânı** koyub aña 'ibâdet eyleyen
İncidür halk-i **Hudâ**'yı 'âkibet **Mervân** olur (95-2)

- Adını hâcî koyub **Haccâc** andan yahşîdur
Bahs ile hacce giden çöllerde ser-gerdân olur (95-3)
- Nûh**'uñ sanduğına geşt-i tekâpuymuş penâh
İ'tikâd ile mebâdâ bir zaman **tûfân** olur (95-5)
- Gösterür her dem 'alâmetler **kıyâmetden kadûn**
Kâ'im itmiş **haşr bürhânın** 'aceb 'allâmedür (98-3)
- Meni zikr itmez il efsâne-i **Mecnûn**'a mâ'ildür
Ne beñzer ol maña derdi anuñ takrîre kâbildür (100-1)
- Beyâban-gerd* **Mecnun**'dan gam ü derdüm su'âl itmeñ
Ne bilsün bahr hâlin ol ki menzil-gâhı sâhildür (100-2)
- Menüm tek olabilmez şöhre-i şehri belâ **Mecnûn**
Kabûl eyler mi bu rüsvâlîğî her kim ki 'âkildür (100-3)
- Fuzûlî il seni **Mecnun**'dan efüzün der melâmetde
Muña münkir değül **Mecnun** dahi ma'kule kâ'ildür (100-7)
- Fuzûlî hâli olmaz sûret-i dil döst fikrinden
Bu ma'niden ki **Beytu'llâh dirler kalb-i mü'mindür** (104-7)
- Vâ'iz bize dün dûzahı vasf itdi Fuzûlî
Ol vasf senüñ **külbe-i ahzânuñ** içündür (105-7)
- Hûblar mihrâb-i ebrûsına meyl itmez fakîh
Ölse kâfirdür müselmanlar aña kılmañ nemaz (114-2)
- Teşne-i câm-i visâlûñ **Âb-i Hayvân** istemez
Mâ'il-i mûr-i hatuñ **mülk-i Süleymân** istemez (115-1)

- N'ola ger oldıysa fânî **Kûh-ken** men bâkiyem
‘İşka bizdendür bekâ yohdur yoğ olmak varumuz (120-3)
- Ehl-i terkûñ kulıyuz oldur bize candan ‘azîz
Yûsuf ise hod-fürûş anuñla yoh bâzârumuz (120-5)
- Can bağışlardı lebüñ izhâr-i güftâr eyleyüb
Urmadın ‘**İsî** lebi *cân-bahşlıkdan* dem henûz (121-2)
- Secde-gâh itmişdi ‘ışk ehli kaşuñ mihrâbını
Kılmadın hayl-i melâ’ik secde-i ‘**Âdem** henûz (121-3)
- Câna derdüñ cisme peykânüñ revân itmişdi hükm
Cism ile cân irtibâtı olmadın muhkem henûz (121-4)
- Perde-i çeşmüm makâm itmişdi bir tersâ-beçe
Olmadın mehd-i **Mesîhâ** dâmen-i **Meryem** henûz (121-6)
- Kûh-kenden** görünür kûhda âsâr henûz
Ol ne beñzer maña anuñ eseri var henûz (122-1)
- Çekdi **Mecnun** ayağın bâdiyeden lîk virür
Kanlı güller ayağından çekilen hâr henûz (122-2)
- Cîfe-i dünyâ değül kerkes kimi matlûbumuz
Bir bölük ‘**ankalaruz Kâf-i kanâ’at** beklerüz (123-3)
- Kâr-bân-i râh-i tecridüz hatar havfin çeküb
Gâh **Mecnun** gâh men devr ile nevbet beklerüz (123-6)
- Yatdılar **Ferhâd** ü **Mecnun** mest-i câm-i ‘ışk olub
Ey Fuzûlî biz olar yatdukça sohbet beklerüz (123-8)

Kan yeter kim dem-be-dem gözden inüb örter tenüm
Dest-i gam **Mecnûn**'ıyam men handan u handan libâs (124-2)

Ey sabâ jûlîde-mû başında **Mecnûn**'uñ sahin
Bî-tekellûf gitme kim **Leylî** evidür ol pelâs (124-4)

Kûh feryâdı sadâsın virdi **Ferhâd**'uñ dimeñ
Nakş-i **Şîrin**'dür virüb âvâz olur feryâd-res (125-3)

Nâka **Leylî** mahmilin çekmiş beyâban seyrine
Eyle **Mecnûn**'ı bu hâletden haber-dâr ey ceres (125-4)

Bir perî silsile-i 'ışkına düşdüm nâ-geh
Şimdi bildüm sebab-i hilkat-i **Âdem** ne imiş (131-2)

'Âciz olmuş yihmağa âhiyle kûhı **Kûh-ken**
N'eylesün miskin anuñ 'ışkı hem ol mikdâr imiş (132-2)

Daşa çekmiş halk için **Ferhâd Şîrin** sûretin
'Arz kılmış halka mahbûbın 'aceb bî-'âr imiş (132-3)

Kâ'be ihrâmına zâhid didiler bel bağladı
Eyledüm tahkîk anuñ bağlanduğı zünnâr imiş (132-4)

Senüñle itdüğiyçün da'vi-i takdîm hüsn içre
Felek ta'zîr idüb **Leylî**'ni rüsvâ-yi cihân itmiş (133-4)

Meger terkîb-i **İsî** gerd-i hâk-i der-gehüñdendür
Ki durmuş hâkden kadr ile 'azm-i âs-mân itmiş (133-5)

Şâhsan mülk-i melâhetde saña kullar çoh
Biri oldur ki varub **Mısır'da sultân olmuş** (136-2)

- Âdem** evvel ser-i kûyuñ virüb almış **cennet**
Eşidüb ta'n-i melek soñra peşimân olmuş (136-6)
- Yetüb huzûruña **Mi'râc** vakti kılmışlar
Kamer husûl-i me'âsir **Süheyl** kesb-i havâs (137-2)
- Tende cânım bir perînüñdür emânet sahlaram
Ol zemandan kim **emânet kıldılar insâne arz** (139-3)
- 'İşk devrânı maña tapşurdu **Mecnun** nevbetin
Hâli olmaz nakş-i erbâb-i vefâdan bu bisât (140-4)
- Deşt dutmak 'âdetin koymuşdı **Mecnun** 'ışkda
Şöhre-i şehr olmağüñ resmin men itdüm ihtirâ' (142-2)
- Mihnet-i 'ışk ey dil âsandur diyu çoh urma lâf
'*İşk bir yükdür ki ham bulmuş* anuñ altında **Kâf** (148-1)
- Hâk-i kûyuñ **Ka'be**'ye nisbet kılan bilmez mi kim
Munda her dem anda bir nevbet olur vâcib tavâf (148-5)
- Bezm-i **Cemşîd** fenâ bulmağile bildüm kim
Devr cevrenden imiş nâle-i ney nevhâ-i def (149-6)
- 'Aks-i kaddüñle gören dâ'ire-i âyineyi
Dir **meh-i bedrdür engüşt-i nübüvvetden şak** (150-2)
- Bakâ mülkin dilersen **varuñı yoh eyle** dünyâ tek
Etek çek gördüğüñden **âf-tâb-i 'âlem-ârâ** tek (156-1)
- Ta'allûk zulmetin tecrîd hur-şîdine kıl matla'
Eğer 'âlemde bir gün görmek isterseñ **Mesîhâ** tek (156-2)

Göñül her sûret-i **Şîrîn**'e virme iç mey-i ma'nî
Hazer kıl daşa çalma tîşeñi **Ferhâd**-i şeydâ tek (156-3)

Refîkuñ olsa dilsüz cân-ver hem sahla râz andan
Sahın sırruñ düşürme dillere **Mecnûn**-i rüsvâ tek (156-4)

Yeter tâvûs tek 'ucb ile kıl ârâyîş-i sûret
Vücûduñdan geçüb 'âlemde bir ad eyle **'ankâ** tek (156-5)

Sabâ ol **zülfî depretdükçe teşvîşüm ziyâd eyler**
Sahın depretme kim bağrumdadur başı bu kallâbuñ (158-4)

Olsa mahbûblaruñ 'ışkî cehennem sebebi
Hûr ü gılmânı kalur kendüsine **Rıdvân**'uñ (161-2)

Ne bilür ohımayan **Mushaf**-i hüsnüñ şerhin
Yire gökden ne içün indüğünü **Kur'ân**'uñ (161-5)

Ruhuñ devrinde bir **dîvânedür** sevdâlu zülfüñ kim
Perîşanlıktan olmuş men kimi **meşhûrî devrânuñ** (162-2)

Süleyman mesnedinden dîv-i güm-reh rağbetin kesdüñ
Deñizde **hâtem-i hükm-i Süleyman**'dan haber virdüñ (165-4)

Nice hüsn ile seni **Leylî**'ye nisbet kılayum
Bilmeyüb kadrümi terk-i men-i **Mecnûn** itdüñ (166-3)

Can virür lâ'lüñ temennâsında miñ **Âb-i Hayât**
Feyzüñe leb-teşne yüz **Hızr** ü **Mesîhâ**'dur senüñ (170-3)

Barça âfâk ehlidin **çekmiş** ta'allûk **dâmenin**
Tâ Fuzûlî hasteye vasluñ temannâdur senüñ (170-7)

Bes ki **za'f-i rûzed**en her gün tapar tağyîr-i hâl
Olacakdur 'îd için **mâh-i tamâmum** bir **hilâl** (171-1)

Ay dutulsun rûze eyyâmında gün düşsün yire
Kim bu ay günden bulubdur mihr-ban mâhum melâl (171-5)

Kanımı içmek diler ol lâ'l-i mey-gun bu gice
Rûze dutmuş gâlibâ **iftâr** için ister helâl (171-6)

Yimek içmek fikrin **ehl-i rûzed**en kes ey güneş
Bir sevâb it subhlar tâ şâm kıl 'arz-i cemâl (171-7)

Ey Fuzûlî men dem urmuşdum safâ-yi 'ışkdan
Matla'-i hur-şîd îcâd olmadın **subh-i ezel** (173-7)

Ey ruhuñ **kible-i** can hâk-i deruñ **Ka'be-i** dil
Reh-i 'ışkuñda fenâ ser-hadi evvel menzil (175-1)

Lâle-reng itdi gözüm kan ile hâk-i deruñi
Kimyâ-gerdür ider gördüğü **toprağı kızıl** (175-2)

Bırak nikâb ki bilsün kemâl-i sun' görüb
Firişte hilkat-i **Âdem**'de şübhesin bâtil (176-2)

Reh-rev-i 'irfâna besdür sâgar ü sâkî delîl
Kim **meh ü hur-şîdden** tapmış temennâsın **Halîl** (177-1)

Olsa isti'dâd-i 'ârif kâbil-i idrâk-i vahy
Emr-i Hak irsâline her zerredür bir **Cebre'îl** (177-2)

N'ola dirsem kadr ile efsun **Mesîhâ**'dan seni
Yir ve gök mîzân olub fark olmuş ağırdan yüñül (178-7)

- Ol hûr va' desine behişt-i visâl için
Kur'an'ca i'tibâr idübem hâsıl-i kelâm (180-3)
- Deşt üzre gird-bâd mı yâ geldüğüm görüb
Mecnun taprağıdur ki durub eyler ihtirâm (180-5)
- Levh-i 'âlemden yudum eşk ile **Mecnûn** adını
Ey Fuzûlî men dahi 'âlemde bir ad eylerem (185-7)
- Mûr-i muhakkaram ki serâsîme çoh gezüb
Nâ-gâh bâr-gâh-i **Süleymân**'e yetmişem (187-4)
- Miskin Fuzûlî'yim ki saña dutmuşam yüzüm
Yâ bir kemîne **katre** ki '**ummâne yetmişem** (187-7)
- Gör **ten-i 'uryân** ile ahvâlümü hicran günü
Var imiş **rûz-i kıyâmet** kılma inkâr ey hakîm (189-5)
- Dimeñ **Mecnûn**'a 'âşık kim başında kuş yuva dutmuş
Menem 'âşık ki seyl-i eşkümi başumdan aşurdum (190-3)
- Hoş ol zemân* ki harîm-i **visâle** mahrem idüm
Ne mübtelâ-yi **belâ** ne mukayyed-i gam idüm (194-1)
- Gezerdüm itlerüñ içre fezâ-yi kûyuñda
Yirüm **behişt-i berîn** idi men **âdem** idüm (194-2)
- Lâhza lâhza sûretin görseydüm ol **şîrin**-lebüñ
Sen kimi ey **Bisütun** men hem karâr itmez m'idüm (195-2)
- Bir *kul* oğlını gönül mülkine *sultân* itdüm
Mısr-i dil pâd-şehin **Yûsuf-i Ken'ân** itdüm (200-1)

- Dil ki bir dil-bere ser-menzil idi âhum ile
Yile virdüm adını **taht-i Süleymân** itdüm (200-2)
- Nişân-i sûret-i hûbuñ virüb **bütler sücûdında**
Fesâd-i i'tikâdın **kâfirûñ** hâtır-nişân itdüm (201-3)
- Görüb dîvârlarda **Kûh-ken** nakşın dimeñ 'âşık
Menem 'âşık ki dutdum dest terk-i hân-ü-mân itdüm (201-5)
- Sûzandur odumdan tenüme sancılan ohlar
Pervâneem ey şem' dutuşmuş per ü bâlüm (202-5)
- Fuzûlî eyledi âheng-i 'ayş-hâne-i **Rûm**
Esîr-i mihnet-i **Bağdâd** gördüğüñ göñlüm (203-7)
- Düşmesün hiç kimse yâ Rab men kimi candan cüdâ
Tâ **ezelden** beyle **yazılmış** ser-encâmum menüm (205-3)
- Mende sâkin oldı derd-i 'ışk **Mecnun**'dan geçüb
Andan artukdur meger 'ışk içre temkînüm menüm (206-6)
- Ehl-i kadrem yanalı 'ışk odına **pervâne** veş
Sürme-i çeşm eylemişler **şem**'ler hâkisterüm (208-2)
- Eşiğüñ daşını kan ile yudı çeşm-i terüm
Bes ki pâkem **daşı lâ'l eyledi** *feyz-i nazarum* (209-1)
- Ey Fuzûlî dura menden ala ta'lîm-i vefâ
Nâ-geh er merkad-i **Mecnûn**'a düşerse güzerüm (209-7)
- Budur farkı göñül **maşer güninüñ** rûz-i hicrandan
Ki ol **can dönderür cisme** bu cismi ayırur candan (212-1)

Egerçi **iğne** tek **geçdüm cihânuñ** her ne varından
Henûz ardumcadur kayd-i ta'allûk zülf-i târından (214-1)

Sañadur iktidâsı tavg-i kûy-i **Leyli** itmekde
Has ü hârı kopar ey nâka **Mecnun** reh-güzârından (214-6)

Hîç kim sırr-i dehânın bilmez ol '**İsî-lebün**
'Âlemi gavgâya salmışdur mücerred bir gümân (216-5)

Her bâde ki sensüz içerem bezm-i **belâda**
Hûn-âb olur elbette çihar dîdelerümden (217-3)

Kûh-ken miñ tîşeni künd eylemiş bir dağ ilen
Men koparub salmışam miñ dağı bir dırnağ ilen (220-1)

Gam yolunda men kalub gitdiyse **Mecnun** yoh 'aceb
Sayruya düşvârdur hemrehlik itmek sağ ilen (220-2)

Görüb mühlük menüm çevremde bahr-i 'ışk tuğyânın
Kaçub bir dağa çılmış **Kûh-ken** kurtarmağa cânın (224-1)

Bırahmış itlerine pâre pâre gönlümi ol meh
Üleşdürmüş kesüb erbâb-i istihkâka kurbânın (224-2)

Gözüm merdümleri çohdan kılurlar da'vi-i 'ışkuñ
Ne hâcet yaşların sormak añarlar **Nûh tûfânın** (224-6)

Kurutmuş gâlibâ şevk odı **Ferhâd**'uñ gözi yaşın
Ki ger ahsaydı lâ'l eylerdi bî-şek bî-sütun daşın (225-1)

Belâ yolında gavgâya kaçan men tek dözer **Mecnûn**
Kaçan olmaz duran tek yeğ bilür her kimse yoldaşın (225-2)

Dâdlar kılmağa ol kâfir elinden giceler
Çıhar âhum göğe tâ duta **Mesîhâ** eteğin (226-3)

Eyle ‘**uryân** gerek **âvâre-i sahrâ-yi cünûn**
Ki ta’allûk tikenî dutmaya kat’â **eteğin** (226-5)

Dözmek olmaz tîğ-i bî-dâdına **şîrin**-leblerüñ
Ger felek **Ferhâd** veş daş itse ‘uşşâkuñ tenin (227-4)

Olma ey sahrâ-nişin gâfil değül her su serâb
Mevc-i eşk-i germ-i **Mecnun**’dur dutan sahrâ yüzün (228-4)

Kat’-i ülfet gâlibâ düşvârdur kim eylemiş
Nakş-i **Şîrîn** ile **Ferhâd**’ı mukayyed **Bî-sütûn** (229-5)

Ey Fuzûlî men melâmet gevherinüñ **genciyem**
Ejdehâdur kim yatur çevremde **zencîr-i cünûn** (229-7)

Tâ sirişk-i dîde-i **Ferhâd**’ı gördi lâle-gûn
Çeşmeler suyını gözden saldı **Kûh-i Bî-sütûn** (230-1)

Daş bağırlu olmasaydı **Bî-sütûn Ferhâd** için
Su yirine gözlerinden ahıdurdı seyl-i hûn (230-3)

Ey gören miñ dâğ ile sabr ü sebâtum eyleme
Nisbetüm **Ferhâd**’a kim bir dağ ile olmuş zebûn (230-4)

Kuş yuvası sanma kim ser-geşte **Mecnun** başına
Hâr ü has cem’ eylemiş gird-âb-i deryâ-yi cünûn (230-5)

Ey Fuzûlî hâk-i kûy-i yâre yetdüm hanı **Hızır**
Kim virem kâmin olam **Âb-i Hayat**’a reh-nümûn (230-7)

Gerd-i râhuñ ‘azm-i gerdûn itdi kim bu kadr ile
Şöhre-i ‘âlem hemin ‘**İsî-i Meryem** olmasun (234-3)

Sen tek **âfet** geldiğin bilmişdi kim Hak’dan **melek**
İltimâs eylerdi kim ‘**âlemde âdem olmasun** (234-5)

Nihâl-i derddür **Mecnun** yir itmiş sâyesin âhû
Başında kuş yuvası börk ayağında selâsil su (238-1)

Maña **Zâl**-i felek çekdürdi ol mûy-miyan cevrin
Görün bir târ-i mûyi nice ejder itmiş ol câdû (238-2)

Nedür didüm ruh-i sâfuñda ‘aks-i merdüm-i çeşmüm
Didi gelmiş gemiyle **Rûm**’a deryâ kat’ idüb **Hindû** (238-5)

Fuzûlî ayru düşdük yârdan sabr itmeğe yir yoh
Düşüb sahrâya efgân idelüm sen ayru men ayru (238-7)

Ramazân oldı çeküb şâhid-i mey perdeye rû
Mey için çeng dutub ta’ziye açdı gîsû (239-1)

Ramazân ayı gerek **açıla cennet kapısı**
Ne revâ kim ola mey-hâne kapısı bağılu (239-4)

Feth-i mey-hâne için ohıyalum **Fâtiha**’lar
Ola kim yüzümüze açıla bir **bağılu kapu** (239-5)

Âf-tâb-i kadeh itmez **ramazân ayı** tulû’
Ne belâdur bize yâ Rab ne kara gündür bu (239-6)

İntizâr-i mey-i gül-reng ile **bayrâm ayına**
Baha baha inecekdür gözümüze kara su (239-7)

Ramazân oldu budur vehmi Fuzûlî'nün kim
Nice gün içmeye mey zühd ile nâ-geh duta hû (239-8)

Virseydi âh-i **Mecnun** feryâdumuñ sadâsın
Kuş mı karâr iderdi başındaki yuvade (246-2)

Ferhâd'a zevk-i sûret **Mecnûn**'a seyr-i sahrâ
Bir râhat içre her kim ancak menem belâde (246-3)

Maña zemân ile **Mecnun** mukaddem olsa n'ola
Oyunda şâh ber-â-ber degül piyâde ile (248-3)

Menem müderris-i 'ilm-i cünun hanı **Mecnûn**
Ki ber-murâd ola devrümde istifâde ile (248-6)

Meni sağınma Fuzûlî gam içre **Mecnun** tek
Ki men ziyâdeem andan gam-i ziyâde ile (248-8)

Uyub âhûya düşdü müşg **Mecnun** tek beyâbâne
N'ola çekseñ anı zencîr-i zülf-i 'anber-efşâne (251-1)

Çoh yetürme göklere efgânım ey kâfir sahn
İncinür nâ-geh **Mesîhâ** eşidüb efgânımı (263-3)

Didüñ ey **Hızr** beñzer yâr lâ'li **Âb-i Hayvân**'a
Bu ta'zîm ile toprağdan götürdüñ **Âb-i Hayvân**'ı (266-5)

Defteri a'mâlümüñ hatt-i hatâdandur siyâh
Kan töker çeşmüm hayâl itdükçe hevl-i **mahşeri** (268-5)

Revâcın nakd-i peykânuñla bulmuş hüsn bâzârı
Geçer nakdüñ eger miñ **Yûsuf**'uñ olsañ harîdârı (270-1)

Kıldı **Mecnûn** kimi çohlar heves-i ‘ışk velî
Döymedi derde men-i bî-ser ü pâdan gayrı (271-3)

Müşg-i Çîn zülfün ile eylese da’vî ne aceb
Ne olur yüzi kara kulda hâtadan gayrı (271-4)

Lebine **Çeşme-i Hayvan** dimezem kim lebinün
Var min câna değer feyzi bakâdan gayrı (271-5)

Âşyân-i tende murg-i rûhı itmen terbiyet
Olmasa **pervâne** tek **şem’**-i cemâlün sadkası (274-4)

Hecrüne başum fidâ olsun ki cânım almadı
İtdüm âhir **müjde**-i zevk-i visâlün **sadkası** (274-5)

Yûsuf-i güm-geşte kimdür kim saña mânend ola
Yüz aña mânend hüsn-i bî-misâlün sadkası (274-6)

Öğünür dîde ki **hayrânem ezelden** yüzüne
Oldı ma’lûm bu lâfında ki **çohdur yaşı** (275-2)

Virür emvâta ihyâ bâde gûyâ kim çihub her dün
Salar feyz-i **Mesîhâ** bâdeye hum-hâne huffâşı (276-6)

Yetürdi âhumı gerdûna ol büt gör ne kâfirdür
Dimez kim gökde âhum incide nâ-geh **Mesîhâ**’yı (277-2)

Belâdur şehirlerde men kimi rüsvâ-yi halk olmak
Ne hoş **Ferhâd** ü **Mecnun** menzil itmiş kûh u sahrâyı (277-4)

Dutub **kuşlar başumda âşyan** feryâde gelmişler
Çıh ey âhum odı bir dem başumdan sav bu gavgâyı (277-6)

Birahdı hâke hüsnüñ âf-tâb-i ‘âlem-ârâyı
Götürdi yir yüzinden mu’ciz-i lâ’lüñ **Mesîhâ**’yı (278-1)

İki gözden revân itmiş sirişküm kâmetüñ şevki
‘**Asâ-yı mu’cizi** gör kim iki bölmüş bu deryâyı (278-2)

Yedi gündür ol ayı görmezem âhum şerâriyle
N’ola kılsam **Benâtü’n-na**’ş ile yek-san **Süreyyâ**’yı (278-6)

Ey vücûduñ eseri **hilkat-i eşyâ sebebi**
Nebi ol vakt ki bi’l-fi’l gerekmezdi nebî (279-1)

Seyyid-i Ebtahi vü ümmi vü Mekkî vü zekî
Hâşimî vü Medenî vü Kureşî vü ‘Arabî (279-2)

‘Azm-i çerh itdi **Mesîhâ** ki bula mi’râcuñ
Yetmedi menzil-i maksûda tarîk-i talebi (279-4)

Enbiyâda kime sen tek bu müyesserdür kim
Âdem’e vech-i mübâhât ola ‘izz-i nesebi (279-5)

Halef-i mu’teber-i **Âdem** ü **Havvâ** sensin
*Ce’alallâhu fidâ’en leke ümmî ve ebi*²⁴⁰ (279-6)

Yâ **Nebî** kılma Fuzûlî’ni kapıñdan mahrûm
Afv kıl var ise der-gâhda terk-i edebi (279-7)

Nâvekin gör kim yarub eşküm dutar göz perdesin
Ey diyen **Mûsî** ‘asâsı kat’-i deryâ itmedi (280-2)

²⁴⁰ Allah, annem ile babamı sana feda etsin! (Akyüz, 1958, dipnot 6, 403.)

- Her demüñden miñ **Mesîhâ** zinde-i câvîd olur
Sen iden izhâr i'câzı **Mesîhâ** itmedi (280-3)
- Bakâ-yi sûret-i **Şîrîn** için tevfik mi'mârı
Binâ-yi 'ışk-i **Ferhâd**'uñ esâsın **Bî-sütûn** itdi (283-6)
- Ey hoş ol kim 'ışk harfin bir dahi tekrâr idem
Haşr dîvânında görgec **nâme-i a'mâlûmi** (287-4)
- Fuzûlî dime yetmek menzil-i maksûda müşkildür
Dutan dâmân-i şer'-i **Ahmed-i Muhtâr** yetmez mi (289-7)
- Ey Fuzûlî bir sanem zülfine gönülüm bağladum
Çekdi **zencir-i cünûna** 'âkibet sevdâ meni (290-7)
- Zehr-i kahruñ içmedin var ise kasduñ katlüm it
Âb-i Hayvân içsem öldürmek olur müşkil meni (291-2)
- Vâmık** ü **Ferhâd** tek rüsvâyâ kılmañ nisbetüm
Bir fakîrem sanmañuz ol hod-nümâlardan meni (292-3)
- Şerhe bir gün kıldığuñ bî-dâdı çekmez **haşre** dek
Ol **melek** kim yazmak ister **nâme-i a'mâlûni** (296-3)
- Gözüde 'aks-i hâlûni gördüm gelüb didüm
Koymaz mı dâğ göksine **Rûm**'uñ kalenderi (297-6)
- Dirler ki var **Vâmık** ü **Mecnun** aceb değül
Dağılmış ola âteş-i 'ışkum şerâresi (299-5)
- Görmemiş mehd-i zemin bir tıfl sen tek tâ felek
Dehr **Zal**'in kılmış etfâl-i reyâhin dâyesi (300-3)

Mecnun ki pād-şâh-i sipâh-i vuhûş idi
Men tek musahhar itmedi mülk-i melâmeti (301-3)

Sahrâ-neverd iken maña tasvîr-i **Kûh-ken**
Öğretdi şehr-i ‘ışkda resm-i ikâmeti (301-4)

İrmiş sahîh nakl ile ervâh-i **kud**sdan
İsî’ye mu’ciz-i leb-i lâ’lûñ rivâyeti (302-2)

1.26. TENÂSÜB تناسب (Uygunluk/Mürâat-ı nazîr/Cemiyet)

“Kelimeye lügatlarda *uygun, yakışır nisbette olmak* anlamı verilmektedir. Edebî sanat olarak şöyle tarif edebiliriz: Manaca, aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelimeyi, tezâd meydana getirmemek şartıyla bir arada kullanmaktır.”²⁴¹

“Bu sanat “Mûra’ât-ı nazîr, cemiyet, tevfiik, telfik, i’tilâf, muvâhât” adlarıyla de anılır. Cemiyet adıyla anıldığında, bulunduğu metne de cemiyetli denilir. Ancak bu edebî sanat en çok tenâsüb ve mürâ’ât-ı nazîr adlarıyla bilinir.”²⁴²

Eğilüb taraf-i benâgûşuña derd-i dilümi

Yâ **utağan** diye yâ turra-i **destâr** saña (20-7)

Takye ve sarık giyim kuşam kümesinden olup bir arada kullanılmıştır.

Gizleyüb **çeşme-i hur-şîd** suyun **kûze-i çerh**

Katre katre kıla **encüm reşehâtın** peydâ (23-2)

Çeşme, su, desti, katre, sızıntı ile güneş ve yıldız sözcükleri birbiriyle ilişkili olup iki ayrı kümenin öğeleri olarak bu beyitte bir arada kullanılmıştır.

Ey Fuzûlî men melâmet **mülkinüñ sultânıyam**

Berk-i âhum **tâc-i zer sîm-i sirişküm taht-i ‘âc** (49-7)

Mülk, sultan, tâc, taht ile saltanat; altın, gümüş ve fildişi ise değerli maddeler kümesinde yer alır.

Saña derler **büt-i Çin zülfüne zünnâr** söylerler

Zihî **imânı** yoklar küfr söylerler **hatâ** derler (80-4)

“Sana Çin putu, güzeli, zülfüne de zünnâr derler. Ne îmânsız adamlar bunlar, küfr söylüyorlar, hatâ diyorlar.

“Burada bütün kelimeler birbirleriyle ilgilidir. Sevgili güzellerin memleketi olan Çin güzeline benziyor.

²⁴¹ Külekçi, 2005, 190.

²⁴² Külekçi, 2005, 190.

Sevgilinin zülfü, âşıkları küfre götürdüğü için, küfür alâmeti olan papazların bellerine bağladıkları kuşağa (zunnâr) benziyor. Put ve zunnâr küfrün alâmetidir. Zülf siyah ve misk kokulu olduğu için hatâ kelimesi kullanılıyor. Hatâ, hem misk memleketi olan Çin'in kuzeyine rastlayan ve Orta Asya'da bulunan Hatay ülkesi, hem de yanlış manasındadır. İmânı olmayan küfr içindedir. Zülf karadır. Küfr de karanlığın temsilcisidir.”²⁴³

Aşk **derdi**yle hoşum el çek **ilâc**ımdan **tabîb**

Kılma **dermân** kim **helâk**im zehri **dermân**ındadır (85-2)

“**Derd, ilaç, tabîb**” kelimeleri ile “**dermân, helâk**” ve “**zehr**” kelimeleri tenâsüb sanatını oluşturmuştur.

Ey Fuzûlî eyledi her **derde dermân** ol **tabîb**

Bir menüm **zahmum**dur ancak bulmayan **merhem** henûz (121-7)

Dert, derman, tabîb, yara ve merhem tıbbî alana dair kavramlar olup bir arada kullanılmıştır.

Göz yaşumdan sûz-i pinhânım kılır ‘ârif kıyâs

Bî-haber **te’sîr-i encüm**den değül **ahter-şinâs** (124-1)

Yıldız, tesir ve astrolog astrolojiyle ilgili kavramlardır.

Nâka Leylî **mahmilin** çekmiş **beyâban** seyrine

Eyle Mecnûn’ı bu hâletden haber-dâr ey **ceres** (125-4)

Deve, mahmil (deve üzerine konulan oturma aracı, sepet), çöl ve çan aynı kümede yer alan birbiriyle ilişkili sözcüklerdir.

Dûr istemen zemânî mey neş’esin başumdan

Toprağ olanda yâ Rab **dürd-i mey** it **gubâr**um (192-6)

Toprak, tortu ve toz bir arada kullanılarak tenâsüb sanatı meydana getirilmiştir.

²⁴³ Tok, 2011, 276.

Cismümi **yahduñsa** pâ-mâl itme göñlümden sahin

Gül-hanem eksük değül **hâkisterümde ahkerüm** (208-3)

Yakmak, külhan, ateş külü ve ateş kuru aynı anlam kümesinde yer alan sözcüklerdir.

Zâ'ir-i mey-hâneem muğ **secdesidür tâ'atüm**

'Işk **pîrüm nakd-i can nezrüm tevekkül niyyetüm** (210-1)

Secde, tâ'at; pîr, tevekkül; nakd, adak, niyet üç farklı anlam grubu olup geniş çerçevede ise İslam'a ait kavramlardır. (muğ: mecûsî, zerdüş)

Bildi **mutrib** ki nedür hâl götürdi **kopuzın**

Bezmden çekdi ayağını surâhî vü sebû (239-2)

Mutrib, kopuz, bezm; kadeh, sürahi ve testi sözcük gruplarıyla tenâsüb sanatı yapılmış.

Bu ne işdür ki bizi **iğne** kimi **inceldüb**

Salur **iplik** kimi her dem bir **uzun** sevdâya (244-4)

Kâr-gâh-i sun'da bir sûret it **nakş-i zamîr**

Miñ hayâlün dutmagıl ser-**riştesin sûzen** kimi (286-8)

Yukarıda yer alan iki beyitte ise terziliğe ait kavramlarla tenâsüb sanatı yapılmıştır. Birinci beyittekiler incelik yönünden benzer kelimelerdir. İkinci beyitte ise tenâsüb *sun'*, *suret*, *nakş* sözcükleriyle meydana gelmiştir. (sûzen: iğne).

Revâcın nakd-i peykânuñla bulmuş hüsn **bâzârı**

Geçer nakdün eger miñ Yûsuf'un olsañ **harîdârı** (270-1)

Geçerlilik (değer), nakit, pazar ve müşteri alışverişiyle ilgili kavramlardır. Tenâsüb sanatının yanı sıra burada Hz Yûsuf'un pazarda köle olarak satılmasına da telmih yapılmıştır.

Yeñi aydan felek **sathında** miñ **kâleb** düzüb bozmuş

Virince kaşlaruñ **tâkına sûret sun' mi'mârı** (270-5)

Burada mimariyle ilgili terimler bir arada kullanılarak tenâsüb sanatı yapılmıştır.

Ney-i bezm-i gamım ey âh ne bulsañ **yele** ver

Oda yanmış **kuru** cismimde **hevâdan** gayrı (273-2)

“Şair, ıstırabı sebebiyle devamlı âh edip inlemektedir. İçi yanmaktadır. Bu hâl onda ney çağrışımını yapar. Sanatkâr kendisini ney’e benzetir. Artık ney mecazî olarak şairin benliği yerine geçmiştir. Yani bu beyitteki merkez kelimemiz “ney”dir. Ney kelimesi etrafında yel, hevâ (hava, istek-arzu), od (ateş), yanmak (ney’in içi ateş ile dağlanır), kuru cisim kelimeleri toplanarak tenâsüb sanatı yapılıyor.”²⁴⁴

Her gözüm pür **mevc** bir **deryâdur** ol deryâ üze

Her kaşumdur mevcden bir **ser-nigûn** olmuş **gemi** (285-2)

Denizcilikle ilgili dalga, deniz, alabora ve gemi sözcükleri bir arada kullanılmıştır. Yine şu üç beyitte de aynı anlam kümesine dâhil edilebilecek sözcüklerle tenâsüb sanatı yapılmıştır:

Bahrlar seyr eyleseñ mutlak ter olmaz dâmenüñ

Ger **hevâ**-yi ‘ışk ile memlû iseñ **yelken** kimi (286-10)

Kurtulam gamdan direm kûyuñda ammâ bilmezem

Kurtarur mı **bahr**-i gam **mevcinden** ol **sâhil** meni (291-8)

Çıhmak diler **sefine**-i ten **cünbişiyle** cân

Deryâ-yi ‘ışkdan ki ‘ademdür **kenâresi** (299-4)

Hoşdur irmek ol beden vaslına **pîrâhen** kimi

Geh el öpmek **âstin** tek geh ayağ **dâmen** kimi (286-1)

Giyim kuşamla ilgili gömlek, yen ve etek; vücutla ilgili el, ayak ve beden sözcükleri tenâsüb sanatını meydana getirmiştir. Şu beyitte de benzer kavramlarla tenâsüb yapılmıştır:

²⁴⁴ Kocakaplan, 2011, 153.

Ey felek yohdur **pelâs**-i fakrdan ‘ârum menüm
Atlasuñdan bilmişem üstün muhakkar **şâlümi** (287-3)

Yine şu gazelin her beytinde tenâsüb sanatı yapılmıştır:
Hansı **gül-şen gül-büni serv**-i hırâmânuñca var
Hansı **gül-bün** üzre **gonce** lâ’l-i handânuñca var (73-1)

Hansı **gül-zâr** içre bir **gül** açılır hüsnüñ kimi
Hansı **gül bergi** leb-i lâ’l-i dür-efşânuñca var (73-2)

Hansı **bâğuñ** var bir **nahli** kadüñ tek **bâr-ver**
Hansı nahlüñ hâsılı **sîb**-i zenâhdânuñca var (73-3)

Hansı **hûnî** sen kimi **cellâda** olmuşdur **esîr**
Hansı cellâduñ **kılıcı** nevk-i müjgânuñca var (73-4)

Hansı bezm olmuş **münevver** bir kadüñ tek **şem**’den
Hansı şem’üñ **şu**’lesi ruhsâr-i **tâbânuñca** var (73-5)

Hansı yirde tapılır nisbet saña bir **genc**-i hüsn
Hansı gencüñ **ejderi** zülf-i perîşânuñca var (73-6)

Hansı **gül-şen bülbülün** dirler Fuzûlî sen kimi
Hansı bülbül nâlesi feryâd ü efgânuñca var (73-7)

Tenâsüb Örnekleri

‘İşkdur ol **neş**’e-i kâmil kim andandur *müdâm*
Meyde teşvîr-i harâret neyde te’sîr-i sadâ (1-2)

Eylemez **halvet**-sarây-i sırr-i vahdet mahremi
‘Âşıkı ma’şûkdan ma’şûku ‘âşıkdan **cüdâ** (1-4)

İşk kilki çekdi **hat levh**-i vücûd-i ‘âşıkka

Kim ola sâbit Hak isbâtında nefy-mâ'adâ (1-6)

Yâ Rab hemîşe lûtfunı kıl **reh-nümâ** maña
Gösterme ol **tarîki** ki yetmez saña maña (3-1)

Bir yirde sâbit it **kadem-i** i'tibârumı
Kim **reh-ber-i** şerî'at ola **muktedâ** maña (3-3)

Yoh bende bir '**amel** saña şâyeste âh eger
A'mâlüme göre vire adlün cezâ maña (3-4)

Bülend ü **pest-i** âlem şâhid-i feyz-i vücûduñdur
Değül bî-hûde olmak yoğ iken **arz** ü **semâ** peydâ (4-2)

Cihân ehline tâ esrâr-i '**ilmün** kalmaya mahfî
Kılubdur **hikmetün** küffâr içinde enbiyâ peydâ (4-6)

Rütbe-i **hikmet-i** mi'râc-i kemâline göre
Hukemâ firka-i dîn **felsefe** cem'-i süfehâ (5-4)

Nice takrîr ideyüm vasfını ol şâhuñ kim
Aña vassâf ola **Yâsîn** ü mu'arrif **Tâhâ** (5-6)

Ey Fuzûlî **reh-i** şer'ini tut ol **râh-berün**
Bu **tarîk** ile dalâletden özüñ eyle rehâ (5-7)

Kilk-i hükmün çekdi **harf-i** sâ'ir-i edyâna **hat**
Hükm isbât itdi nefy-i sâ'ir-i edyân saña (6-3)

Mâh-i nevdür yohsa sen kıldukda seyr-i âs-mân
Kaldurub barmah getürmüş **âs-mân** îmân saña (6-8)

- Yâ Nebî lûtfuñ Fuzûlî'den kem itme ol zemân
Kim olur teslîm **miftâh-i der-i gufrân** saña (6-9)
- Cânumuñ **cevheri** ol lâ'l-i **güher**-bâra fidâ
Ömrümüñ hâsılı ol şîve-i refâtâra fidâ (7-1)
- Gözlerümden tökülen katre-i eşkim **güheri**
Leblerüñden saçılan **lü'lü'-i seh-vâra** fidâ (7-3)
- Câm** içre **mey** ki *dâ'ire* salmış *habâb* aña
Âyînedür ki 'aks salur âf-tâb aña (8-1)
- Kan yaş töküp yanında döner âteşüñ kebâb
Ma'şûka beñzer âteş ü **'âşık** kebâb aña (8-3)
- Eyler gönülde **eşk** hatuñ şevkini füzûn
Oddan çıhar **buhâr** saçıldukça **âb** aña (8-4)
- Çeşmün **marîzi** oldı gönül lâ'lden **em** it
Renc-i humâra düşdi **devâdur** şarâb aña (8-5)
- Sâye-i zülfüñ seb**-istânındadır **sem'**-i ruhuñ
Nice yetsün kadr ile **hur-şîd-i 'âlem**-tâb aña (9-2)
- Çeşmüñi** ehl-i **nazar** kasdına ta'yîn eyleyen
Tîr-i **gamzeñden** müheyyâ eylemiş esbâb aña (9-6)
- Silk-i ehl-i hâle çekmiş zâhidi eşk-i riyâ
Mis kimi kim **sîm** kadrin bildürür **sîm-âb** aña (9-8)
- Ohlaruñdan** kim **tiken** tek sancılıbdur her taraf
Gül-bün-i gamdır kadüm her gonce bir **peykân** aña (10-2)

Bahre lü'lü' dişlerüñ vasfin meger söyler sabâ
Kim kulah dutmuş **sadef** içre **dür**-i galtân aña (10-5)

Ey Fuzûlî ol **sanem** efgânuña rahm eylemez
Daşa beñzer bağrı te'sîr eylemez efgân aña (10-7)

Kâr-ger düşmez **hadeng**-i ta'ne-i düşmen maña
Kesret-i **peykânuñ** itmişdür **demürden** ten maña (11-1)

Eyminem **seng**-i melâmetden kim alub çevremi
Oldı **zencîr**-i cünûn bir kal'a-i **âhen** maña (11-2)

Dem-be-dem **şem'**-i cemâlünden **münevver** olmasa
Ey gözüm **nûru** gerekmez dîde-i **rûşen** maña (11-4)

Hîç **meskende** karârum yohdurur ol zevkden
Kim kaçan hâk-i ser-i **kûyuñ** ola mesken maña (11-5)

Başda bir **serv**-i **semen-ber** vaslınuñ sevdâsı var
Sûd kılmaz **bâğ-ban** nezzâre-i **gül-şen** maña (11-6)

'İşka saldum men meni **pend** almayub bir **dôstdan**
Hîç düşmen eylemez anı ki itdüm men maña (12-2)

Cân ü **ten** oldukça menden derd ü dâğ eksik değül
Çıhsa can hâk olsa ten ne can gerek ne ten maña (12-3)

Vasl kadrin bilmedüm **firkat** belâsın çekmedin
Zulmet-i **hecr** itdi çoh *târîk* işi *rûşen* maña (12-4)

Dûd ü ahkerdir maña **serv** ile **gül** ey **bâğ-bân**
N'eylemem men **gül-şeni** **gül-şen** saña gül-han maña (12-5)

Gamze tîğın çekdi ol mâh olma gâfil ey göñül
Kim mukarrerdür bu gün **ölmek** saña **şiven** maña²⁴⁵ (12-6)

Kıldı menden ref' teklîf-i namâzı **mestlik**
Saldı Hak bir **neş'e-i câm-i mey-i gül-gûn** maña (13-2)

Bâğ-bân ger meyl kılman **servüñe** ma'zûr dut
Servden yiğrek gelür ol kâmet-i mevzûn maña (13-3)

Ol ham-i ebrûya kılsam **secde** her sâ'at n'ola
Kible ile ol ham-i ebrû ber-â-berdür maña (14-2)

Ahter-i bahtum vebâlin gör kim ol **mehden** gelen
Mihrlerdür özgeye cevr ü cefâlardur maña (14-7)

Ey Fuzûlî **menzil-i** maksûda yetsem ne 'aceb
Hidmet-i pîr-i mугan irşâdı reh-berdür maña (14-8)

Fakr **mülki taht** ü 'âlem terki **efserdür** maña
Şükr-li'llâh **devlet-i bâkî müyesserdür** maña (15-1)

Aradan ey **şem'** çih bir gûşe dut kim bu gice
Bezm bir **hur-şid-tal'**atdan **münevverdür** maña (15-4)

Zâhidâ sen kıl teveccüh gûşe-i **mihrâba** kim
Kible-i tâ'at ham-i ebrû-yi dil-berdür maña (15-6)

Ey Fuzûlî cem' olur peyveste el nezzâreme
'**Arsa-i deşt-i cünûn sahrâ-yi** mahşerdür maña (15-7)

²⁴⁵ şiven (f.i.): matem, yas; inleme, sızlanma. şive (f.i.): 1. naz, eda. (Devellioğlu, 2007, 1001-1002.)

Dağıdır her lâhza berg-i ‘ayşımı **âhum yili**
Hansı nâ-hak zulmdür kim **rûzgâr** itmez maña (16-3)

‘Işk zevkiyle *hoşem* terk-i nasîhat kıl refik
Men ki **tiryâkî**-mizâcem **zehr** kâr itmez maña (16-4)

Nakd-i cân târâc-i gamdan saklamak düşvârdur
‘Işk tâ **seng**-i melâmetden **hisâr** itmez maña (16-6)

Geh **nâz** ü geh **kirişme** vü geh ‘işvedür işüñ
Cânın sevenler olmasa yiğ âşnâ saña (17-2)

Kemâl-i hüsn virübdür **şarâb**-i nâb saña
Saña helâldür ey **muğ-beçe** şarâb saña (18-1)

Lebün **su’âline** virmez **cevâb** ‘uşşâkun
Su’âl olursa bu senden nedür **cevâb** saña (18-3)

Cezâ güninde sorulmaz **hatâlar** eyledüğüñ
Yeter figân ile men virdiğüm ‘**azâb** saña (18-4)

Fuzûlî başuna ol serv **sâye** saldı bu gün
‘Ulüvv-i rif’at ile yetmez **âf-tâb** saña (18-7)

Âteşin âhumla eylersen maña teklîf-i **bâğ**
Bâğ-ban gül-berg-i handânuñ gerekmez mi saña (19-2)

Yandırub cânım cihan-sûz itme **berk**-i âhumı
Âs-mân hür-şîd-i rahşânuñ gerekmez mi saña (19-5)

Küfr-i zülfinden meni men’ eylemek lâyık değül
Söfi insâf eyle **îmân**uñ gerekmez mi saña (19-6)

İç mey-i nâb ki **bağrından** ider cümle **kebâb**
Âteş-i ışk ile uşşâk-i ciğer-hâr saña (20-2)

Mey-i gül-gûnda değül nerkis-i mestûn ‘aksi
Kadeh olmuş göz açub ‘âşık-i dîdâr saña (20-3)

Virmeyen **cânın** saña bulmaz **hayât-i câvidân**
Zinde-i câvid aña dirler ki kurbandur saña (21-2)

Pâd-şâhum zulm idüb ‘âşık seni **zâlim** dimiş
Hûb olanlardan **yaman** gelmez bu bühtandur saña (21-6)

Çâre-i bih-bûdumı sordum **mu’âlicden** didi
Derd derd-i ışk ise mümkün değül **sıhhat** saña (22-3)

Şeb ki **miftâh-i meh-i nev** ola **gencîne-güşâ**
Kıla peymâne-i gerdûnı **cevâhir-peymâ** (23-1)

Lâle-reng ola **şafakdan** felek-i **mînâ-fâm**
Daşra salmış kimi ‘aks-i mey-i **gül-gûn** minâ (23-3)

Sûzum der idüm **şem’** saña eyleye **rûşen**
Nezzâre-i ruhsâruna yoh şem’de hem **tâb** (24-3)

Sâkî meğer ol lâ’l sözün dir **mey-i nâba**
Kim düşdi ayağına elin öpdi mey-i nâb (24-6)

Ma’mûr dut neşât ile cam (can) **meskeniñ** müdâm
Nice nice bu **dehr** ider **hâneler** harâb (25-3)

Sen yüzüñden ‘âlemi **rûşen** kılub salduñ nikâb
Yaziya salsun bu günden böyle **nûrın âf-tâb** (27-1)

Sen ne **nûr**-i pâksen ey mazhar-i sun'-i İlâh
Kim alur **şem**'-i ruhuñdan **âf-tâb** ü **mâh** tâb (27-2)

Kilk-i kudret **levh**-i sînemde seni kılmış rakam
Eyleyüb mahbûblar **mecmû**'asından intihâb (27-6)

Şu'le-i âh ile **yandurdum** dil-i ser-geşteni
Bir **od** oldum çizginen çevremde olmaz mı kebâb (28-2)

Deşt-i gamda hâk-i kabrüm üzre serv-i **gird-bâd**
Çekse baş ol servden su kesme ey seyl-i **serâb** (29-4)

Nakd-i 'ömrüñ bir sanem 'ışkında **sarf** itdüñ temâm
Ey Fuzûlî âh eger senden sorulsa bu **hisâb** (29-7)

Dimeñ kim '**adli** yoh yâ **zulmü** çoh her hâl ile olsa
Göñül **tahtına** andan gayrı **sultân** olmasun yâ Rab (30-6)

Kılsa vasluñ **şâmumu** **subha** ber-â-ber yoh 'aceb
Resmdür fasl-i bahâr olmak ber-â-ber **rûz** ü **şeb** (32-1)

Mutrib ağlatma **sürûduñla** Fuzûlî hasteni
Seyl-i eşkinden sahin kopmaya bünyâd-i **tarab** (33-7)

Bir zebândur şerh-i gam takrîrine her **berg-i gül**
Eylemez bî-hûde **gül** gördükde efgân '**andefib** (34-2)

Muztaribdür **çâre**-i **derdümde** veh kim bilmeyüb
Bir **devâsuz** derde uğratmış özin miskin **tabîb** (35-4)

Hat bu mazmûn iledür taraf-i zenahdânuñda
Ki bu **zindânuñ** **esîrine** yoğ ümmîd-i **necât** (38-3)

Gamze peykânın ider ‘âşika çeşmüñ sadaka
Eyle kim merdüm-i mün’im vire muhtâca zekât (38-5)

Hicrânuña tahammül iden vasluñı bulur
*Tûbâ li men müsâ’adeti’s-sabru ve’s-sebât*²⁴⁶ (39-2)

Yürü yeter maña ey sîm-i eşk bî-dâd it
Ger **akçeñ** ile alınmış **kul** isem **âzâd** it (41-1)

Hilâf-i ‘âdete çoh olma ey **perî** mâ’il
Yeter **füsûn** ile **teshîr**-i âdemî-zâd it (41-5)

Meni reşk **odına** pervâne tek ey **şem’** yandırma
Yeter **hur-şîd**-i ruhsârûñ **çerâğ**-i bezm-i ağyâr it (42-5)

Gör **ganîmet fakr** mülkinde **gedâlık** şîvesin
İ’tibâr-i **mansıb** ü **der-gâh**-i **sultânı** unut (45-4)

Çekme ‘âlem **kaydını** ey ser-bülend-i **fakr** olan
Saltanat tahtına erdüñ **bend** ü **zindânı** unut (45-5)

Ma’siyet dersin yeter **tekrâr** kıl dönder **varak**
Özge **harfin meşkin** it evvelki ünvanı unut (45-6)

Çekme **taht** ü **tâc kaydın** bî-ser ü **pâlık** gözet
Kim **ayağa benddür** taht ü belâdur **başta tâc** (49-3)

Terk ü tecrîd ihtiyâr it kim diyâr-i ‘ışkda
Fakr **bâzârına** esbâb-i fenâdandur **revâc** (49-5)

²⁴⁶ Ne mutlu sabr ile sebatın yardım ettiği kimseye. (Akyüz, dipnot, 163.)

- Mülk-i tecrîddür ferâgat evi**
Terk-i **mâl** eyle **hân-ü-mândan** geç (50-3)
- ‘Arz-i ruhsâr it bu **gün** ey **meh** kim ölsün **gök**de gün
Eyle kim **encüm** ölür gün ‘arz-i ruhsâr eylegeç (51-5)
- Füzûn oldukça ‘ışkuñ **germ** olur eşküm yügürmekde
Egerçi **su bürûdet** kesbini eyler **hevâ** görgeç (52-3)
- Tenümde sancılı nâveklerüñle şâdem kim
Der-i belâ bu **kilfd** iledür maña **mefût**h (57-6)
- Çâk görüb göğsümi kılma ‘**ilâcum tabîb**
Zâyi’ olur **merhemüñ** mende biter **yâre** yoh (60-6)
- Şîve-i **şimşâd**-i kaddüñ görse eyler **bâğ-bân**
İ’tidâl-i **serv**den elbette selb-i i’tikâd (62-7)
- Ey mezâk-i câna cevruñ **şehd** ü **şekker** tek lezîz
Dem-be-dem **zehr-i** gamuñ **kand-i** mükerrer tek lezîz (65-1)
- Ezel **kâtibleri** ‘uşşâk bahtın kare **yazmışlar**
Bu mazmûn ile **hat** ol **safha-i** ruhsâre yazmışlar (68-1)
- Gül-istân-i** ser-i kûyuñ sıfâtın bâb bâb ey **gül**
Hat-i **reyhân** ile cedvel çeküb **gül-zâre** yazmışlar (68-3)
- Girüb **büt-hâne**ye kılsan tekellüm can bulur şeksüz
Musavvirler ne **sûret** kim der ü dîvâre yazmışlar (68-5)
- Kılub tağyîr-i sûret vesmeden **yağma** kılurlar dil
Harâmî kaşlaruñ resm ü reh-i **nîreng** dutmuşlar (69-2)

Sanâdan **gül** yüziñde **sünbül-i** pür-pîç ü tâb oynar
Sanasan per açub **gül-şende** bir müşgin gurâb oynar (70-1)

Bu gamlar kim menüm vardur ba'îrûñ başına koysan
Çihar **kâfir cehennemden** güler **ehl-i 'azâb** oynar (70-6)

Güldi **gül** açıldı **nerkis lâle** doldı jâleden
Ey hoş ol kim 'işret ü 'ayş itmeğe esbâbı var (74-6)

N'ola kan tökmekde **mâhir** olsa çeşmüm merdümi
Nutfesi **Kâbil**'dür ü gamzeñ kimi **üstâdı** var (75-2)

Her **kitâba** kim leb-i lâ'lüñ **hadîsin yazeler**
Rişte-i cân birle 'ışk ehli anı **şirâzeler** (79-1)

Marîz-i 'ışk 'akd-i zülfüñ eyler ârzü zîrâ
Mu'alicler bu mühlik **derde** müşkildür **devâ** dirler (80-6)

Cefâ **ohın** maña yağdurmañ ancak ey eflâk
Dimeñ ki yeddi **keman-dâra** bir **nişâne** yeter (82-2)

Şifâ-yi vasl kadrin hecr ile **bîmâr** olandan sor
Zülâl-i şevk zevkin teşne-i dîdâr olandan sor (84-1)

'İşk **derdiyle** hoşem el çek **'ilâcumdan tabîb**
Kılma **derman** kim helâküm **zehri** dermânuñdadur (85-2)

Ol perî veş kim melâhet **mülkinüñ sultânı**dur
Hüküm anuñ **hükmi** maña **fermân** anuñ fermânıdur (86-1)

Yaşum **taht-i revândır tâc-i zerrîn** şu'le-i âhım
Görüñ kim **devlet-i** 'ışk ile ne **sultanlığum** vardur (92-2)

- Cilve-i 'aks-i ruhuñ âyînede ey reşk-i hûr
Rûşen itmiş anı kim **hur-şiddendür aya nûr** (94-1)
- Beyâban**-gerd Mecnun'dan gam ü derdüm su'âl itmeñ
Ne bilsün **bahr** hâlin ol ki menzil-gâhı **sâhildür** (100-2)
- Fakîh-i medrese** ma'zûrdur inkâr-i 'ışk itse
Yoh özge **'ilmine** inkârumuz bu 'ilme câhildür (100-6)
- Tabîbâ** kılmışam **teşhîs** derd-i 'ıškdur **derdüm**
'Alâmet âh-i serd ü rûy-i zerd ü eşk-i âlümdür (101-5)
- Hevâdan mevce** gelmiş **bahr-i** derdem şâhid-i hâlüm
Dil-i pür-ıztırâb ü nâle-i bî- i'tidâlümdür (101-6)
- Hevâ-yi ravza-i kûyuñ bahâr-i **gül-şen-i** cânım
Nihâl-i kâmetüñ **servüm** 'izârüñ **yâsemînümdür** (102-3)
- Birahdum **zevrak-i** dil eşk **bahrine** sahın ey mâh
Temevvüc virmesün teşvîş aña kim andan sâkindür (104-2)
- Hâk-i derüñdür ol ki **dün** ü **gün** sevâb için
Hem **aya sürme** hem **güneşe tûtiyâ** virür (109-4)
- Kılmaz kabûl **sûret-i** ikbâli munca kim
Âyîne-i vücûduma cevruñ **cilâ** virür (109-5)
- Ham-i ebrû-yi müşgînüñ görürse zâhid-i kec-bîn
Dahi **kâmet sücûd-i** gûşe-i **mihrâba** ham kılmaz (111-2)
- Murâdum **giryeden** kesb-i gubâr-i reh-güzâruñdur
Gözüm yaşı dem-â-dem çihremi bî-hûde **nem** kılmaz (111-5)

- Fuzûlî haste-dil tâ **ravza**-i kûyuñda sâkindür
Temennâ-yi **behişt** ü meyl-i gül-zâr-i **İrem** kılmaz (111-7)
- Men hod öldüm ey türâbumdan olan **sâgar** müdâm
Rindler bezmin gezüb bir bir yetür menden niyâz (114-5)
- Zulmet-i zülfüñ giriftârı dem urmaz **nûrdan**
Tâlib-i **şem'**-i ruhuñ **hur-şîd-i rahşân** istemez (115-2)
- Maña bâd-i sâba ol **serv-i gül**-ruhdan haber virmez
Açılmaz **gonce**-i bahtum ümîdüm **nahli ber** virmez (117-1)
- Buldı **kûyuñda devâ derd**-i dil-i **bîmârumuz**
Sen **ağasan** biz **kuluz** kûyuñdadur **tîmârumuz** (120-1)
- Perde-i çeşmüm makâm itmişdi bir **tersâ-beçe**
Olmadın **mehd**²⁴⁷-i **Mesîhâ** dâmen-i **Meryem** henûz (121-6)
- Merhem**-i **yaşlı** ile buldı kamu **derde devâ**
Bu Fuzûlî **elem**-i **hecr** ile **bîmâr** henûz (122-7)
- Nice illardur ser-i **kûy**-i melâmet beklerüz
Leşker-i **sultân**-i 'irfânuz **velâyet** beklerüz (123-1)
- Hıstler** tek bir biri üzre **ciğer** perkâlesin
Göz **yığub** salmış habâb-i **hun binâsıyçün esâs** (124-3)
- Tîğ**-i gamzeñ öyle **bürRANDUR** ki **cellâd-i ecel**
Tökse **kan ta'cîl** içün tîğüñden eyler iltimâs (124-6)

²⁴⁷ mehd: beşik mehdi: hidayete eren, doğru yolu tutan. (Devellioğlu, 2007, 602)

Mesken ey bülbül saña geh şâh-i güldür geh kafes
Nice ‘âşıkısan ki âhuñdan dutuşmaz hâr ü has (125-1)

Yâr kûyında **müselmanlar** ger olsaydı yirüm
Kâfirem ger Ravza-i Rıdvân’a eylerdüm heves (125-2)

Kûh **feryâdı sadâsın** virdi Ferhâd’uñ dimeñ
Nakş-i Şîrin’dür virüb **âvâz** olur feryâd-res (125-3)

Ehl-i haşmet kisvetin zer-beft ider bilmez kim ol
Bâğ-i cem’iyyet **bahârına hazânı** pîş imes (126-3)

Çekme gurbet ‘azmine ey **sâr-ban mahmil** sahin
Kim bu yolda bîm-i gurbetdendür efgân-i **ceres** (128-2)

Kâtib-i takdîr **hatt-i sebz** tahrîr itmeğe
Levh-i gül-zârı hazan bergi zer-efşân eylemiş (130-2)

Kat’ idüb fasl-i hazan âb-i revân **şirâzesin**
Nusha-i gül-zâruñ evrâkın perîşân eylemiş (130-3)

Kâ’be ihrâmına zâhid didiler **bel bağladı**
Eyledüm tahkîk anuñ bağlanduğı zünnâr imiş (132-4)

Aña **hüş-yâr** iken derd-i dil isterdüm diyem **sâkî**
Pey-â-pey **sunma câm** ü kılma ol servi revan **ser-hôş** (134-2)

Değül takvîden itsem **bâde** terkin vehmüm andandur
Ki izhâr eyleyem halk içre ‘ışkîñ nâ-gehan **ser-hôş** (134-3)

Meger kan içmek ile esrimişdür nerkis-i **mestüñ**
Besî **mey nûş idenler** gördüm olmaz beyle kan **ser-hôş** (134-4)

- Mey-i 'ışkuñla **ser-mest** olduğum ilden nihan kalmaz
Muhâl-i 'akldur kim sahlaya râzın nihan **ser-hôş** (134-5)
- Büt-i nev-resüm **nemâza şeb** ü rûz râgıb olmuş
Bu ne **dındür Allah** Allah büte **secde vâcib** olmuş (135-1)
- Ferahum görüb cefâsın **hasenâta** dâhil eyler
Ne **melek** kim ol perînüñ '**ameline kâtib** olmuş (135-3)
- Dil ki ser-menzili ol zülf-i perîşân olmuş
N'ola **cürmi** ki **asilmasına fermân** olmuş (136-1)
- Şâhsan mülk-i** melâhetde saña **kullar** çoh
Biri oldur ki varub Mısr'da **sultân** olmuş (136-2)
- Bâğ-bân-i çemen-i** dehre hayâl-i dehenüñ
Sebeb-i terbiyet-i **gonce-i** handân olmuş (136-5)
- Felek hem ol gice bulmuş **safâ** ki sôfi tek
Karâr dutmayub olmuş bu **bezmde rakkâs** (137-3)
- Zâhidâ terk itme şâhidler visâli râhatin
Ger 'ibâdetden hemin **gilmân** u **havrâdur** garaz (138-2)
- Kılmagıl muhkem gönül dünyâyâ 'akd-i irtibât
Sen bir âvâre **müsâfirs**en bu bir vîran **ribât** (140-1)
- Bu **çemende gonceler güller** gören 'ârif bilür
Kim sebât üstinde kalmaz hiç kabz ü inbisât (140-2)
- Zerk deryâsında bir hâşâkdür kim **çizginür**
Sôfi-i şeyyâd kim **devran** dutub eyler **semâ'** (142-3)

N'ola gönlüm 'ârızuñ isterse cânım kâmetüñ
Resmdür 'âlemde **bülbül gül** sever pervâne şem' (144-5)

'Ayş için bir **turfa** menzildür **bahâr** eyyâmı **bâğ**
Anda dutsun **gonce**-veş her kim ki 'ayş ister otağ (145-1)

Bâğa servüm geldüğün bilmiş seherden şâh-i **gül**
Rûşen itmiş reh-güzârı üzre her yan miñ çerâğ (145-4)

Mahrem olmaz **rindler bezminde mey nûş** itmeyen
Ey Fuzûlî çek ayağ ol bezmden ya çek **ayağ** (145-7)

Murâd er **saltanat**dan kâm-i dildür nefse **tâbi**' sen
Ne hâsıl saltanat adıyla kılmak **bende-fermanlığ** (146-2)

Sâkiyâ **mey** sun ki dâm-i gamdurur **hüş-yârlığ**
Mestlikdür kim kılur gam ehline gam-hârlığ (147-1)

Can **metâ**'muñ **bahâsı**dur ne kim devran virür
Turfa bu kim sanuram şefkatdür ol gaddârlığ (147-3)

Çekme **zahmet** çek elüñ tedbîr-i **derdümden tabîb**
Kim değül sen bildüğün men **çekdüğüm bîmârlığ** (147-6)

Ey Fuzûlî zâhid er **da'vâ**-yi 'akl eyler ne sûd
Nefy-i zevk-i 'ışkdur cehline 'ayn-i **i'tirâf** (148-7)

Bezm-i Cemşîd fenâ bulmağile bildüm kim
Devr cevrenden imiş nâle-i **ney** nevhâ-i **def** (149-6)

Tâb-i hur-şîd meh-i rûyuña virmiş revnak
Tâ ne zîbâ **hatt** için ola bu **tezhîb-i varak** (150-1)

- Şâhdur hüsn bisâtında bu gün ol gül-ruh
Ey Fuzûlî men-i âvâre sürülmüş **beydak** (150-7)
- Ey Fuzûlî özüñi gûşe-nişîn it hum-i **mey** tek
Ola tâ kim olasan kâşif-i **esrâr**-i hakâyık (151-7)
- Çemende pâ-y-bûsundan oluptur **sebzeler** hurrem
Heman bir sebzece olmağa âlemde yeter âşık (152-4)
- Öldüğüm menzilde **defnüm** kılmağa sanmañ **lâhid**
Yir görüb gurbetde ahvâlüm girîbân itdi çâk (154-2)
- Mest can virdüm mezârum üzre ta'zîm eyleyüb
Kubbe yapub **dâne**-i **engûr** eyvan dutdı **tâk** (154-3)
- Sînemi **nây** ohlaruñ deldi dem urdukça gönül
Ûn verür her bir delükden nâle **mûsîkâr** tek (157-3)
- Gelür ol **serv**-i sehî ey **gül** ü **lâle** açılıñ
V'ey meh ü mihr çihuñ kudrete nezzâre kılıñ (159-1)
- 'Âzm-i **bâğ** eylemiş ol **serv**-i revân ey **güller**
Zer nisâr idegelüñ cümle yığıluñ derilüñ (159-2)
- Olsa mahbûblaruñ 'ışkı **cehennem** sebebi
Hûr ü **gilmânı** kalur kendüsine **Rıdvân**'uñ (161-2)
- Hazân**-i *gamda* gördüñ *iztirâbın* bülbül-i zâruñ
Bahâr eyyâmı tek gül-berg-i handandan haber virdüñ (165-2)
- Dâm-gâh**-i 'ışkdan tut bir kenâr ey **murg**-i dil
Sınmadan **seng**-i melâmetden **per ü bâlüñ** senüñ (168-6)

Dağ-i hicrânun odın beñzetmek olmaz **dûzaha**
Olmasun **kâfir** esîr-i dâğ-i hicrânun senün (169-6)

Ey Fuzûlî eyle kim **bîmâr-i derd-i** ‘ışksan
Yohdurur **ölmekden** özge hiç **dermânun** senün (169-7)

Şem’-i rûyun **âf-tâb-i** ‘âlem-ârâdur senün
Nûr-i Hak **hur-şîd-i** ruhsârunda peydâdur senün (170-1)

Serv ü **gül** nezzâresin n’eyler saña hayrân olan
Kim kadün serv ü ruhun gül-berg-i ra’nâdur senün (170-4)

Bes ki za’f-i **rûzed**en her gün tapar tağyîr-i hâl
Olacakdur ‘îd için **mâh-i tamâmum** bir **hilâl** (171-1)

Kıldı mâh-i rûze ol **hur-şîdi** gün günden za’îf
Zerre zerre **aya** san gün **nûr**ı eyler intikâl (171-2)

Ay dutulsun rûze eyyâmında **gün** düşsün yire
Kim bu ay günden bulubdur **mîhr**-ban mâhum melâl (171-5)

Mâh-i nev olmuş kaşun sevdâsınun ser-geştesi
Şhrden şehre gezer âvâreler tek **mâh** ü **sâl** (172-2)

Medrese içre **müderris** virdüğü miñ **dersden**
Yeğdürür mey-hânede bir câm virmek bir güzel (173-6)

Gamze **tîğ**in çekme her sâ’at gönül **yağmasına**
Hükme tâbi’ **mülke** gâret-ger **sipâhî** olmagıl (174-2)

Hadîs-i vahy-veşün zâyî’ itme ağyâre
Revâ mîdur idesen kadriñ **âyetün nâzil** (176-3)

- Harîm-i kûyuñı göster nümûne eyle **sevâb**
Kim ola **cennet** için halk **tâ'ate** mâ'il (176-4)
- Seni koyub bûte eyler 'ibâdetin **kâfir**
'**Azâb-i dûzaha** ol vechden olur kâbil (176-5)
- Reh-rev-i 'irfâna besdür **sâgar** ü **sâkî** delîl
Kim meh ü hur-şîdden tapmış temennâsın Halîl (177-1)
- Ey Fuzûlî **hûblar** zikr-i **cemâliyle hoşem**
Şükr kim kesb itmişem 'âlemde bir zikr-i **cemîl** (177-7)
- Hûblar **mihrâb-i** ebrûsına kılmazsan **sücûd**
Dinüni döndergil ey zâhid ki yahşi din değül (179-4)
- Nahl-i kaddüñ isterem k'andan belâdur hâsılum
Bahmazam **şimşâda ber** virmez **nihâli** n'eylerem (186-6)
- Bir bülbülem ki gül-şen olubdur neşîmenüm
Yâ **tûtiyem** ki bir **şeker-istâne** yetmişem (187-5)
- 'İşkdan cânımda bir pinhan **maraz** var ey **hakîm**
Halka pinhan **derdüm** izhâr itme zinhâr ey hakîm (189-1)
- Var bir **derdüm** ki çoh **dermandan** artuhdur maña
Koy meni **derdümle** **dermân** eyleme var ey **hakîm** (189-2)
- Ger basub el **nabzuma** **teşhîs** kılsañ **derdümi**
El-emânet kılma her bî-derde izhâr ey **hakîm** (189-3)
- Çekmeyince **çâre-i** **derdümde zahmet** bilmedüñ
Kim olur **dermân-i** **derd-i** 'ışk düşvâr ey **hakîm** (189-6)

Renc çekme **sıhhat** ümmîdin Fuzûlî'den götür
Kim kabûl-i sıhhat itmez beyle **bîmâr** ey **hakîm** (189-7)

Nûrını **mâh mihr**-i ruhuñdan alur müdâm
İnkâr iderse şehr güvâhumdurur temâm (180-1)

Mihrâb imiş kaşuñ ki aña karşı kivrüğüñ
Saf saf durur **kıyâma kılub** gamzeñi **imâm** (180-2)

Ol **hûr** va'desine **behişt**-i visâl için
Kur'an'ca i'tibâr idübem hâsıl-i kelâm (180-3)

El çeküb kat'-i nazar kılmış '**ilâcumdan tabîb**
Bildi gûyâ kim **harâb**-i nerkis-i fettânuñam (181-5)

Câna meylüñ var ise **hükm** eyle teslim eyleyem
Pâd-şâhum men senüñ bir **bende**-i **fermânuñam** (181-6)

Kan idüb bağrum işüm âh itme her dem ey felek
Hürmetüm dut bir iki gün kim senüñ **mihmânuñam** (181-8)

Kâkülin şâne açub kıldı hevâyı **müsgîn**
Tığ müyin dağıdub itdi yiri '**anber**-fâm (182-6)

Müzd-i hammâm Fuzûlî virürem can nakdin
Kılmasun sarf-i **zer** ol serv-kad ü **sîm**-endâm (182-10)

Zâhidâ menden ne hâsıl kim ohursan **mescide**
Mende **tâ'at** yoh heman âlâyış-i **seccâdeem** (184-5)

Büküldi kaddüm âhum yetdi hur-şide sahın ey meh
Ki mihnet **ohını** **peykan**ladum gam **yayını** kurdum (190-2)

- Tasvîr** iden vücûdum yazmış elümde sâgar
Ref' olmağa bu **sûret** yoh elde ihtiyârum (192-5)
- Maña mânend bir dîvâne **sûret** bağlamaz gûyâ
Kalem sındurdu **tasvîrüm** çekenden soñra **nakkâşum** (193-4)
- Fuzûlî **hâzin-i genc-i** vefâyem ol sebebdendür
Güherler tökdüğü israf ile çeşm-i güher-pâşum (193-5)
- Vâ'izüñ küfrin** menüm rüsvâlîğumdan kıl kıyâs
Anda **sıdk** olsaydı men **takvî şî'âr** itmez m'idüm (195-6)
- Muhâlif devrden gül-gun şarâbı kana deşşürdüm
Sürûdın çeng ü 'ûduñ nâle vü efgâna deşşürdüm (197-1)
- Meni ey **bâğ-ban** ma'zûr dut **gül-zâr** seyrinden
Ki men gül-zâr seyrin külbe-i ahzâna deşşürdüm (197-3)
- Gonce** vü **lâle** dime dağ karasın koparub
Al vâlâya sarub **sebze**de pinhân itdüm (199-3)
- Feryâd ki **ber** virmedi bî-dâddan özge
Göz yaşum ilen besledüğüm **turfa nihâlüm** (202-2)
- Sâkî** gam-i devrân ile gâyetde **melûlem**
Bir **câm-i** ferah-bahş ile def' eyle melâlüm (202-6)
- Penbe-i merhem-i dâğ** içre nihandur bedenüm
Diri oldukça *libâsum* budur ölsem kefenüm (204-1)
- Bülbül-i** gam-zedeem **bâğ** u **bahâr**um sensen
Dehen ü kadd ü ruhuñ **gonce** vü **serv** ü **semenüm** (204-6)

- Secdedür her handa bir **büt** görsem **âyînüm** menüm
Hâh **kâfir** hâh **mü'min** dut budur **dînüm** menüm (206-1)
- Bâğ-ban şimşâd** ü **nesrînüñ** maña 'arz itme kim
Ol kad ü ruhsârdur şimşâd ü **nesrînüm** menüm (206-2)
- Her habâb-i eşküme bir 'aks salmış peykerüm
Şâh-i mülk-i mihnetem dutmuş **cihânı leşkerüm** (208-1)
- Eşiğüñ daşını kan ile **yudı** çeşm-i terüm
Bes ki **pâkem** daşı lâ'l eyledi **feyz-i** nazarum (209-1)
- Her saru bahsam **surâhî** tek sücûd itmek işüm
Handa olsam **bâde** tek düşmek **ayağa** 'âdetüm (210-2)
- Sitem** daşı **melâmet** hanceri **bî-dâd** şem-şîri
Fuzûlî her **cefâ** kim gelse hoşdur *câna cânandan* (212-7)
- Sipihrüñ** fâriğem vasluñda **mâh** ü **âf-tâb**ından
Garaz 'îd-i visâlüñdür bu ay ü gün hisâbından (213-1)
- Güneş** levhi değül **gökde** *şu 'â'* üstinde *zerrin hatt*
Felek almış eline bir varak hüsnüñ kitâbından (213-5)
- Değirmen** **dâne** için **çizginür** bî-hûde **devr** itmez
Mücerredsên gönül vehm itme **çerhüñ** **inkılâb**ından (213-6)
- Kimi hüş-yâr görseñ sen aña **sun câmı** ey **sâkî**
Bi-hamdi'llâh Fuzûlî mestdür vahdet **şarâb**ından (213-7)
- Girüb **mescidlere** ger **muktedâlar** **pey-revi** olman
Budur vechi ki hergiz görmedüm yüz muktedâlardan (215-5)

Gam uğurlar ‘ışk **bâzâr**ında **nakd**-i ‘ömrümi
Kılmak olmaz **sûd** sevdâda yaman **ortağ** ilen (220-4)

Brahmış itlerine **pâre pâre** gönlümi ol meh
Üleşdürmüş kesüb erbâb-i istihkâka kurbânın (224-2)

Gün batub **ılduz** çihar sanmañ ki **gök** dihkânınuñ
Gice âhum dağıdur **gündüz** yığılmış hırmenin (227-2)

Cevr **odı yahdı** meni yanumda durma ey göñül
Bir **dutuşmuş âteşem** kurb ü civârumdan sahin (223-3)

Gelme **kabrüm** üzre ey ‘ışk içre men tek **ölmeyen**
Ta’ne daşıdur saña **seng-i mezâr**umdan sahin (223-6)

Şâh-i mülk-i mihnetem **hayl** ü **sipâhum** derd ü gam
Hayl-i bî-hadd ü sipâh-i bî-şümârumdan sahin (223-7)

Ser-had-i matlûb pür mihnet **tarîk-i imtihan**
Menzil-i maksûd pür âsîb **râh-i âzmûn** (232-7)

Şâhid-i maksad nevâ-yi çeng tek perde-nişîn
Sâgar-i ‘işret habâb-i sâf-i **sahbâ** tek nigûn (232-8)

Çihre-i **zerdin** Fuzûlî’nüñ dutubdur eşk-i **âl**
Gör aña ne **rengler** geçmiş sipihr-i **nîl-gûn** (232-10)

Ergavan dutdı piyâle *nesteren* doldurdı câm
Mutribâ çal **nağme-i yâ** *eyyühe’l-müstagfirûn*²⁴⁸ (233-2)

²⁴⁸ Ey, (içkiye) tövbe edenler! (Akyüz, 1958, dipnot 2, 357.)

Gözlerüñ **ser-hôş** olanda **bâde**-i pür-hûn **içer**
Zîr-i lebde çağrışur **sâkî velâhüm yehzenûn**²⁴⁹ (233-4)

Görmesem ruhsâr ü kadd ü çeşm ü lâ'lün dem-be-dem
'Ömr bir **an** bir **zaman** bir **lâhza** bir **dem** olmasun (234-2)

Tâbi' olsun cümle-i 'âlem senüñ **fermânuña**
Cümle-i '**âlem**de senden gayrı **sultân** olmasun (235-6)

Lâhza lâhza gül-şen-i medhüñde **gûyâ** olmasa
Bülbül-i nutkî Fuzûlî'nüñ **hoş-elhân** olmasun (235-7)

Cihâna kaddüñ ile kâkülünden fitneler düşmüş
Kıyâmet ibtidâsı **fitne-i âhir zemandur** bu (236-5)

Bezm kânûnı bozuldı ne için **çeng** ile **def**
Yığılıb itmeyeler hâkim eşiğinde gulû (239-3)

Bülbül-i dil gül-şen-i ruhsârüñ eyler ârzû
Tûti-i can lâ'l-i şekker-bârüñ eyler ârzû (240-1)

Nâme-i kâsıd peyâmiyle hoş olmaz hâtırum
Öz lebünden lehce-i **güftârüñ** eyler ârzû (240-2)

Göñül tâ var elüñde câm-i mey **tesbîhe** el urma
Nemâz ehline uyma anlaruñla durma oturma (241-1)

Sahın pâ-mâl olursan bûriyâ tek **mescide** girme
Ve ger nâ-çâr girseñ anda **minber** kimi çoh durma (241-3)

²⁴⁹ Ve onlar üzüntü duymazlar. Sûre: 2 (Bakara), âyet: 38, 62, 112 vb. (Akyüz, dipnot 4, 357.)

- Müezzin** nâlesin alma kulağa düşme teşvîşe
Cehennem kapusın açdurma **vâ'iz**den haber sorma (241-4)
- Cemâ'at** izdihâmı **mescide** salmış küdüretler
Küdüret üzre lûtf it bir küdüret sen hem arturma (241-5)
- Hatîbin** sanma sâdık **vâ'izüñ** kavliyle fi'l itme
İmâmın dutma 'âkil ihtiyâruñ aña tapşurma (241-6)
- Mushaf** demek hatâdur ol **safha**-i cemâle
Bu bir **kitâb sözdür** fehm iden ehl-i hâle (247-1)
- Yürütmeñüz '**arakı meclis** içre **bâde** ile
Harâm-zâdeni koymañ **helâl**-zâde ile (248-1)
- Menem **müderri**-i '**ilm-i cünun** hanı Mecnûn
Ki ber-murâd ola devrümde **istifâde** ile (248-6)
- Bâğa** gir **bülbüle** 'arz-i **gül**-i ruhsâr eyle
Yıh gülüñ 'ırzını bülbül gözine **hâr** eyle (249-1)
- Bâğ** şâhidlerine zülf ile çeşmüñ göster
Sünbüli der-hem idüb **nerkisi** bîmâr eyle (249-2)
- Gonceye **lâf**-i letâfetde **ağz** açdurma
Lâhza lâhza anı şerm-ende-i **güftâr** eyle (249-3)
- Sanemler** **secdesidür** bizde **tâ'at Tañrı'**çün **zâhid**
Kimi görseñ sen öz **dîninde** teklîf-i **nemâz** eyle (250-2)
- Hakîkat **hattını** **yazmak** dilerseñ **levh**-i zâtuñda
Hatın gül-ruhlaruñ manzûr dut **meşk**-i mecâz eyle (250-3)

Kaddüñe **serv** dimiş **goncelerüñ** ta'nından
Duramaz bâd-i sabâ hiç **gül-istân** içre (254-6)

Dem-â-dem **kilk**-i müjgân ile **tıfl**-i merdüm-i çeşmüm
Hat-i sevdâ-yi hâlün **meşk** ider **levh**-i hayâl üzre (256-6)

Kamu bîmârına cânan **devâ**-yi **derd** ider ihsân
Niçün kılmaz maña **derman** meni **bîmâr** sanmaz mı (264-2)

Mazharı her hikmetün sensen ki **kilk**-i kudretün
Safha-i eflâke **nakş** itmiş **hutût**-i ahteri (268-2)

Bize çun kadr bulunmaz çihalum dünyâdan
Müşteri yoh nice bir bekleyelüm **bâzârı** (269-6)

Geçer nâlem felekden ham kadümni **çenge** beñzetmeñ
Ki çılmaz **perdeden** çengün **sadâ**-yi nâle vü zârı (270-4)

Ser-be-ser **vâdi**-i mihnetdür ü gam **mülk**-i vücûd
Bir ferâgat **yiri** yoh **şehr**-i fenâdan gayrı (272-4)

Ney-i bezm-i gamem ey **âh** ne bulsañ **yile** vir
Oda yanmış kuru cismümde **hevâdan** gayrı (273-2)

Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hiç **'imâret** bu **binâdan** gayrı (273-6)

Yetdi ol gâyete za'fum ki **çeker** **tasvîr**üm
Her zeman dâ'ire-i hayrete miñ **nakkâşı** (275-4)

Ne zîbâsan ki **sûret** bağlamaz **tasvîr**-i ruhsârün
Tahayyür sûret eyler sûretün **çekdükde** **nakkâşı** (276-2)

Sipîhr-i pür-kevâkibden deĝül derde devâ mümkün
Hayâl itmen vire **tiryâk-i zehr-i** gam bu **haşhâşî** (276-4)

Bakâsı mümkün olmaz olsa ger **dîvâr-i** ‘ömründe
Meh ü **hur-şîdden** **hışt-i binâ eflâkden** kâşî (276-5)

Çekersen ey **musavvir sûretin** ol meh-veşüñ ammâ
Ne mümkündür murâduñca çekilmek kaşları yayı (277-3)

Âşyan tâ ravzâ-i kûyuñda dutdı **murg-i** dil
Geçdi **tavf-i Ka’be’den** **uçmağa** pervâ itmedi (280-4)

Âdem idüm kurb-i der-gâhuñda bulmuşdum kabûl
Menzilüm **cennet** meyüm **kevser** enîsüm **hûr** idi (281-5)

Kıldı **mihrâba** kaşuñ fikri **fakîhi** mâ’il
Gör nice **kâfiri** ol **va’z müselmân** itdi (282-5)

Anuñ tek kim perîşanlık **ziyâsın** arturur **şem’üñ**
Maña cevruñ ziyâd olmak saña meylüm füzûn itdi (283-4)

Bakâ-yi **sûret-i Şîrîn** içün tevfiğ **mi’mârı**
Binâ-yi ‘ışk-i Ferhâd’uñ **esâsın Bî-sütûn** itdi (283-6)

Fuzûlî’den **sebât** ü **sabr-i** **cevr** ü **kahr** az iste
Ki ol bî-çâreni **derd** ü **gamuñ** bî-had zebûn itdi (283-7)

Vâlih-i zevk-i leb-i mey-gûn ü çeşm-i **mestüñem**
Sâkiyâ sanma **harâb** itmiş **mey-i sahbâ** meni (290-4)

Murg-i dil kalmadı kim **sayd** olmadı bir dem aña
Sâkin it **pervâzdan** **şeh-bâz-i** müşgin-**bâlûñi** (296-5)

Dil **gâretine** tâze hatuñ çekdi **leşkeri**
Sındurdı miñ gönüllü **safın** bir **yeñiçeri** (297-1)

Bilmen nedür günâhı Fuzûlî çeker saña
Her lâhza ol cefâ **kılıcı** cevr **hanceri** (297-7)

Ey her **maraz** ‘**ilâcına** hükm eyleyen **tabîb**
Bîmâr-i derd-i ‘ışk olanuñ yoh mı **çâresi** (299-2)

Görmemiş **mehd-i** zemin bir **tıfl** sen tek tâ felek
Dehr Zal’in kılmış **etfâl-i** reyâhin **dâyesi** (300-3)

Mecnun ki **pâd-şâh-i sipâh-i** vuhûş idi
Men tek **musahhar** itmedi **mülk-i** melâmeti (301-3)

İrmiş **sahîh** nakl ile ervâh-i **kudsdan**
İsî’ye mu’ciz-i leb-i lâ’lûñ **rivâyeti** (302-2)

1.27. TEŞBÎH تشبيه (Benzetme)

“Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itibariyle zayıf olanı kuvvetli olana benzetmek sanatıdır.”²⁵⁰ “Kelimeler gerçek anlamlarında kullanılır. Yani mecâz yoktur.”²⁵¹

“İsti’âre kısaltılmış bir teşbihtir. Teşbihin temel unsurlarından yalnız biri bulunur. Teşbihde ise temel unsurlar olan benzetilen ve kendisine benzetilenin her ikisinin de bulunması şarttır. Yalnız birisi bulunursa isti’âre olur. Ancak temel unsurlardan birisi, teşbihte bulunan ipucundan dolayı aradan çıkarılırsa yine teşbih olur, isti’âre olmaz.”²⁵²

“Teşbîhi meydana getiren unsurlara “erkân-ı teşbih” adı verilir. Bu ad kitaplarda daha çok sade bir dille “teşbihin unsurları” veya “teşbihin öğeleri” gibi ifadelerle karşılanmaktadır. Bunlar dört tanedir.”²⁵³

- Müşebbeh (Benzeyen/Benzetilen)
- Müşebbehünbih (Kendisine benzetilen)
- Vech-i şebeh (Benzetme yönü)
- Edât-ı teşbih (Benzetme edâtı)

Müşebbeh ve müşebbehünbih, teşbihin aslî (temel) unsurlarıdır. Bu ikiliye, *tarafeyn-i teşbih* de denir. Diğer ikisi ise yardımcı öğelerdir.

Teşbihin unsurlarının beyit üzerinde belirtilmesi şu şekildedir: benzeyen-**kalın**, kendisine benzetilen **kalın altı çizili**, benzetme yönü-**altı çizili**, benzetme edatı-*italik* yazı karakteri.

Ohlaruñdan kim **tiken** tek sancılıbdur her taraf

Gül-bün-i gamdır kadüm her **gonce** bir peykân aña (10-2)

Burada ok, dikene; boy fidana; peykan goncaya benzetilmiştir. Goncaya benzetilen peykan yani okun ucundaki temrendir. (Oktan kasıt “yan bakış”tır ve söylenmemiştir ve isti’âre meydana gelmiştir. Sevgilinin bakışları ok gibidir.) Ok, ise sivri olma, batma, acıtma yönüyle dikene benzetilmiştir. Sancı; batmak, acıtmak demektir.

²⁵⁰ Külekçi, 2005, 31.

²⁵¹ Tok, 2011, 285.

²⁵² Külekçi, 2005, 52.

²⁵³ Külekçi, 2005, 32.

Müşebbeh (Benzeyen/Benzetilen): “Aralarında benzerlik kurulan unsurlardan benzerlik yönünden zayıf olandır.”²⁵⁴

Müşebbehünbih (Kendisine benzetilen): “Aralarında benzerlik kurulan unsurlardan benzerlik yönünden kuvvetli olandır.”²⁵⁵

Vech-i şebeh (Benzetme yönü): “Birbirine benzetilen şeyler arasındaki benzetme yönüdür. Bu yön tek veya çok taraflı olabilir. Yüzü güle teşbih ederken yalnız gülün pembeliği düşünülür ve tekildir. Ama aya teşbîh edildiği durumda benzetme yönü çoktur. Hem yuvarlaklık hem de parlaklık yönüyledir.”²⁵⁶

Edât-ı teşbîh (Benzetme edâtı): “Benzetilen ve kendisine benzetilenler arasında benzetme ilgisi kuran ve mukayeseyi ifade eden edât veya çekimli fiillerle eklerdir. Vâsıtâ-i teşbîh adı da verilmektedir. Teşbîhlerde karşımıza sıkça çıkan edât-ı teşbîhleri şöyle sıralayabiliriz.”²⁵⁷

“gibi, tek, nitekim, sanki; çü, çün, manend, gûyâ, gûyiyâ, gûne, gûnâ, sıfat, misâl, misl, misillû, kadar, -veş, -âsâ, -vâr, nisbet, meğerki, âdeta, andırır, benzer, bigi, kimi, mânend, nitekim, sanki, sıfat, tek, tıpkı; -âsâ, -vâr, -veş; dönmek, benzemek, demek, sanmak, andırmak, kıyas etmek, zann olunur gibi fiiller çeşitli çekimleriyle; -ca, -ce, -casına, -cesine, -cileyin, -cılayın, -leyin, -layın gibi ekler.”²⁵⁸

Teşbih sanatında asıl unsur benzeyendir (benzetilen). Benzetme yönü ise iki temel unsur arasındaki ilgiyi bildirdiği için önemlidir.

Teşbîh, bu dört unsurdan birinin veya birkaçının bulunup bulunmamasına göre türlere ayrılır:

Teşbîh-i Mufassal (Ayrıntılı Teşbîh / Teşbîh-i tam): “Teşbîhte dört unsur da zikrediliyorsa mufassal teşbîh adını alır. Bu çeşit teşbîhler belâgat yönünden üstün sayılmaz.”²⁵⁹

Teşbîh-i Mücmel (Teşbîh-i Mûcez / Kısaltılmış Teşbîh): “Vech-i şebehi söylenmemiş teşbîhler mücmel teşbîh adını alır. Vech-i şebehin söylenmemesi müşebbehle müşebbehünbih arasındaki benzerliğin kolay anlaşılmasına bağlıdır.

²⁵⁴ Külekçi, 2005, 33.

²⁵⁵ Külekçi, 2005, 33.

²⁵⁶ Külekçi, 2005, 34.

²⁵⁷ Külekçi, 2005, 34.

²⁵⁸ Bu bilgiler (Külekçi, 2005, 34) ve (Kocakaplan 2011, 164.) alınıp derlendi.

²⁵⁹ Külekçi, 2005, 34.

Vech-i şebihin söylenmemesi az sözle çok mana ifade etmek olacağından teşbîh-i mücmel teşbîh-i mufassala tercih edilmiştir.”²⁶⁰ Özetle, benzetme yönü söylenmeyen teşbîhtir.

Sabâdan **gül** yüziñde **sünbül**-i pür-pîç ü tâb oynar

Sanasan per açub gül-şende bir müşgin gurâb oynar (70-1)

Ayrıca, yüz gülşene, (zülûf) kıvrımları kara kargaya; zülfün, gül gibi yüzdeki hareketleri gül bahçesinde kanat açmış kara karganın oynayışına benzetilmiş.

Pence-i **berg**-i çenâr itmiş müheyyâ **şâneler**

Añlamış gûyâ ki **sünbül** **kâkül**inüñ tâbı var (74-2)

Çınar yaprağı, (el) pençesine benzetilmiş. Çınar yaprağının pençesi ise tarağa benzetilmiş. Bu durumda yaprak önce pençeye sonra da tarağa benzetilmiş diyebiliriz. Kâkül ise sümbüle benzetilmiş.

Telh **güftâr**suz olmaz leb-i yâr ey ‘âşık

Çoh heves eyleme ol **şerbete** kim ağuludur (93-2)

Tamlamalara bakarsak da acı söz, zehirli şerbete benzetiliyor.

Fuzûlî **hâli** olmaz sûret-i dil döst fikrinden

Bu ma’niden ki **Beytu’llâh** dirler **kalb-i mü’mindür** (104-7)

Hâl (ben) siyahtır ve yüzde bulunur. Kâbe de siyah örtüsüyle yeryüzünde tıpkı bir ben gibi durur. Hâl, Kâbe’ye benzetilmiş. Müminin kalbi de Kâbe’ye benzetilir. Burada dost Allah’tır.

Gül-şen-i gam nahliyüz perverde âb-i dîdeden

Dâğlar **berg** **âh-i âteş**-bârumuzdur **bârumuz** (120-4)

Burada gam gülşenin fidanıyız ifadesinde âşık, kendini fidana benzetmektedir. Ancak âşık söylenmemiş fidan ise söylenmiş olduğu için istiareidir.

Lâhza lâhza **ham kadüm** **peykân**uñ ister yâ kılur

Zerre zerre **mâh-i nev** hûr-şiddeden **nûr** iktibâs (124-5)

²⁶⁰ Külekçi, 2005, 36.

Burada sevgili, istiare yoluyla güneşe benzetilmiştir. Güneş ışıkları ok gibidir. Okun ucundada gümüş renkli paykanlar vardır. Güneş şu'asının ucunu nur ile tarif edip bunu peykân ile eş tutmuştur.

Terâzû-yi 'iyâr-i mihnetem bâzâr-i 'ışk içre

Gözüm her dem dolub miñ daşa her sâ'at değer **başum** (193-2)

Gözler terazinin kefeleridir ve kefeler doldukça her bir kefe yani baş yere değer. Burada elbette başını taştan taş vurmak deyimi de hatırlatılıyor.

Bezm-i 'ışk içre **sirişkümdür sarâb-i lâle-gûn**

Kıldı gam kaddüm büküb câm-i şarâbum ser-nigûn (229-1)

Burada bükülmüş kad ise ters çevrilmiş şarap kadehine benzetilmiş. Nasıl ki kadeh ters çevrilince içindeki şarap dökülüyor âşığın beli bükülünce o da kanlı gözyaşı döküyor.

Âşyân-i tende **murg**-i **rûh**ı itmen terbiyet

Olmasa pervâne tek şem'-i cemâlûñ sadkası (274-4)

Burada ruh aynı zamanda pervaneye benzetiliyor. Pervâne mum için, ruh da hakikî güzel için kendini feda etmeli. Aksi halde onu beslemem.

Çıhmak diler **sefine**-i **ten** cünbişiyle cân

Deryâ-yi 'ışkdan ki 'ademdür kenâresi (299-4)

Burada cümbüş, cânın tende meydan getirdiği harekettir. Ten bir gemi, aşk bir deniz olduğuna göre cümbüş de rüzgârdır. Rüzgâr söylenmemiştir ki bu bir istiâredir.

N'oldı getürmedüñ ele sad-pâre **gönlü**mi

Vehm eyledüñ mi el kese bu **şise** pâresi (299-3)

Ayrıca gönül pâreleri, kırık şişe parçalarına benzetiliyor.

Teşbîh-i Belîğ (Güzel Benzetme): “Bir teşbihte her zaman dört unsur bulunmayabilir. Nitekim yalnızca benzeyen ve benzetilen ile yapılan teşbihler vardır ki buna “teşbih-i belîğ” (güzel benzetme) denir.”²⁶¹

“Yalnız müşebbeh ve müşebbehünbih bulunan teşbîhlere teşbîh-i belîğ yahut teşbîh-i mü’ekked adı verilir. Bu çeşit teşbîh, mufassal ve mücmel teşbîhlerden daha üstündür. Zira teşbîhin unsurları azaldıkça mana kuvvetlenir.”²⁶²

Teşbîh-i mü’ekked (Pekiştirilmiş teşbîh): “Eğer teşbîhin unsurlarından benzetme edatı söylenmemişse buna teşbîh-i mü’ekked yani pekiştirilmiş teşbîh deniyor.”²⁶³

Teşbihin unsurlarının beyit üzerinde belirtilmesi şu şekildedir: benzeyen-**kalm**, kendisine benzetilen **kalm altı çizili**, benzetme yönü-**altı çizili**, benzetme edatı-*italik* yazı karakteri.

Yâ Rab belâ-yi kayda **Fuzûlî esîr**dür

Ol bî-dili bu dâm-i küdüretden it rehâ (2-7)

Müşebbeh (Benzeyen/Benzetilen) : Fuzûlî

Müşebbehünbih (Kendisine benzetilen) : esîr

Vech-i şebeh (Benzetme yönü) : kayd, dâm

Edât-ı teşbîh (Benzetme edâtı) : -

Birinci sûtûn: **Teşbîh-i mü’ekked**

Dem-â-dem ‘aks alur **mir’ât-i âlem** kahr u lûtfuñdan

Anuñ’çün geh küdüret zâhir eyler geh safâ peydâ (4-4)

Müşebbeh (Benzeyen/Benzetilen) : âlem (dünya)

Müşebbehünbih (Kendisine benzetilen) : ayna

Vech-i şebeh (Benzetme yönü) : ‘aks

Edât-ı teşbîh (Benzetme edâtı) : -

Birinci sûtûn: **Teşbîh-i mü’ekked**

²⁶¹ Tok, 2011, 285.

²⁶² Külekçi, 2005, 37.

²⁶³ Kocakaplan, 2011, 167.

Derd çekmiş başum ol hâl-i siyeh kurbânı
Tâb görmüş tenüm ol **turra-i tarrâra** fidâ (7-2)

Müşebbeh (Benzeyen/Benzetilen) : turra (kakül)
Müşebbehünbih (Kendisine benzetilen) : tarrâr (yankesici)
Vech-i şebah (Benzetme yönü) : -
Edât-ı teşbîh (Benzetme edâtı) : -
Birinci sûtûn: **Teşbîh-i Belîğ**

Kan yaş töküp yanında döner âteşüñ kebâb
Ma'şûka beñzer âteş ü 'âşık kebâb aña (8-3)

Müşebbeh (Benzeyen/Benzetilen) : 'âşık Ma'şûk
Müşebbehünbih (Kendisine benzetilen) : kebâb âteş
Vech-i şebah (Benzetme yönü) : dön, kan dökmek -
Edât-ı teşbîh (Benzetme edâtı) : beñzer benzer

Birinci sûtûn: **Teşbîh-i Mufassal**

İkinci sûtûn: **Teşbîh-i Mücmel**

Kebap, ateş üzerinde döndürülerek pişirilir. Ateşin kızgınlığı etteki yağı eritir ve etin suyuyla birlikte damla damla akmasına sebep olur. Şair, bu pişirme işlemi üzerine beytini kurgulamış ve kendini kebaba benzetmiştir. Âşık kebab gibi pişer, içindeki kan, su gibi dünyevî maddeler akar ve hamlıktan çıkıp kemâle erer. Etin kanlı suyunun akması onun olduğunu (piştiğini) âşığın kanlı gözyaşı döküp masivadan arınması ise onun kemale erdiğini ifade eder. İki şeyin de hamlıktan çıkma aşamaları aynıdır. Burada Mevlânâ'nın "Ham bûdem, puhte şüdem, sûhtem." yani "Hamdım, piştim, yandım." sözünü anmak oldukça yerinde olacaktır. Yaşadıkları dönem açısından arada yüz yıllarca farkı olmasına rağmen iki şairin "kemal" noktasına varış sürecini aynı hayal üzerinden sadece üslup farkıyla ortaya koymuş olması klasik şiirimizin bir cilvesi olsa gerek.

Burada sevgili ise ateşe benzetilmiştir. Zira sevgili yakan, seven yani âşık daima yanan taraftadır. Gözyaşı ise kana benzetilmiştir.

Eyler **göñülde eşk hatuñ** şevkini füzûn

Oddan çıhar **buhâr** saçıldukça **âb** aña (8-4)

Müşebbeh (Benzeyen/Benzetilen) : eşk hat göñül

Müşebbehünbih (Kendisine benzetilen) : âb buhâr od

Vech-i şebah (Benzetme yönü) : saçmak çıkmak -

Edât-ı teşbîh (Benzetme edâtı) : - - -

Birinci sûtûn: **Teşbîh-i mü'kked**

İkinci sûtûn: **Teşbîh-i mü'kked**

Üçüncü sûtûn: **Teşbîh-i Belîğ**

Çeşmün **marîzi** oldı **göñül lâ'**lden **em** it

Renc-i humâra düşdi **devâdur şarâb** aña (8-5)

Müşebbeh (Benzeyen/Benzetilen) : göñül şarâb lâ'l

Müşebbehünbih (Kendisine benzetilen) : marîz devâ em

Vech-i şebah (Benzetme yönü) : renc - -

Edât-ı teşbîh (Benzetme edâtı) : - - -

Birinci sûtûn: **Teşbîh-i mü'kked**

İkinci sûtûn: **Teşbîh-i Belîğ**

Üçüncü sûtûn: **Teşbîh-i Belîğ**

Hâl ü hatdur bilmen ol **âyîne-i ruhsâr** üzre

Ya gözümden 'aks salmış **merdüm ü müjgân** aña (10-3)

Müşebbeh (Benzeyen/Benzetilen) : yüz hâl hat

Müşebbehünbih (Kendisine benzetilen) : ayna gözbebeği kirpik

Vech-i şebah (Benzetme yönü) : 'aks - -

Edât-ı teşbîh (Benzetme edâtı) : - - -

Birinci sûtûn: **Teşbîh-i mü'kked**

İkinci sûtûn: **Teşbîh-i Belîğ**

Üçüncü sûtûn: **Teşbîh-i Belîğ**

Teşbîh Örnekleri

Teşbihin unsurlarının beyit üzerinde belirtilmesi: benzeyen-**kalm**, kendisine benzetilen **kalm altı çizili**, benzetme yönü-**altı çizili**, benzetme edatı-*italik* yazı karakteri.

Teşbîh-i Mufassal

Ey Fuzûlî ol sanem efgânuña rahm eylemez

Daşa *beñzer* **bağrı** *te'sîr* eylemez efgân aña (10-7)

Men mübtelâ-yi hicrân menden irâğ cânân

Ve'l-**ömri** keyfe mâ kân *misle'r-***riyâhi** râ'ih²⁶⁴ (56-4)

Ey **Fuzûlî** sûret-i **fakruñ** kabûl-i dostdur

Hîç **dervîşi** senüñ *tek* görmedüm sultan-pesend (63-7)

Ey mezâk-i câna **cevrüñ** **sehd** ü **sekker** *tek* **lezîz**

Dem-be-dem **zehr-i** gamuñ **kand**-i mükerrer *tek* **lezîz** (65-1)

Âteş-i berk-i firâkuñ **nâr-i dûzah** *tek* **elîm**

Cür'a-i câm-i visâlün **âb-i kevser** *tek* **lezîz** (65-2)

Şerh-i ahvâlüm saña meste **nasîhat** *kimi* **telh**

Telh **güftârüñ** maña mahmûra **sâgar** *tek* **lezîz** (65-3)

Dâğ-i 'ışkuñ derdi **zevk-i saltanat** *tek* **dîl-pezîr**

Hâk-i kûyuñ seyri **feth-i heft kişver** *tek* **lezîz** (65-4)

N'ola bulsam zevk köydürdükçe göğsüm üzre dâğ

Ehl-i derde **dâğ** olur bî-derde **zîver** *tek* **lezîz** (65-5)

Tâze tâze **dâğ**-i derdüñdür dil-i sûzânuma

Fi'l-mesel hırs ehline cem'iyet-i **zer** *tek* **lezîz** (65-6)

²⁶⁴ Ömür ise, nasıl olsa, rüzgâr gibi geçip gidecektir. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 180.)

Müşg-i Cîn âvâre olmuşdur vatandan **men kimi**
Hansı şûhuñ bilmezem zülf-i perîşânın sever (83-4)

Cism-i zârum tığ-i bî-dâduñdan oldu **çâk çâk**
Tünd sudan **rahneler** peydâ kılan **dîvâr tek** (157-5)

Yilde **berg-i lâle tek temkîn-i dâniş** bî-sebât
Suda **'aks-i serv tek te'sîr-i devlet** vâj-gûn (232-6)

Şâhid-i maksad nevâ-vi çeng tek perde-nişîn
Sâgar-i 'işret **habâb-i sâf-i sahbâ tek nigûn** (232-8)

Uyub âhûya **düşdü müşg Mecnun tek beyâbâne**
N'ola çekseñ anı zencîr-i zülf-i 'anber-efşâne (251-1)

Teşbîh-i Mücmel

Dür-i mey tek garka-i hûn-âbe gördüm **göñlümi**
Gör ne geldi başına n'itdi şarâb-i nâb aña (9-3)

Fuzûlî oldu bilûñ fikri ile **mûy-misâl**
Henûz bulmadı ol sırra ihtimâl-i vuzûh (57-7)

Leblerüñ **tek lâ'l ü lâfzuñ tek dür-i seh-vâr** yoh
Lâ'l ü gevher çoh lebüñ tek lâ'l-i gevher-bâr yoh (61-1)

Menem şem'-i visâle yanduran **pervâne** veş varın
Fenâ-yi mutlakum cânân ile bezm-i visâlümdür (101-4)

Yahdum **tenümi** vasl günü **şem' tek ammâ**
Bil kim bu tedârük şeb-i hicrânuñ içündür (105-4)

Ne güher bulsa beğenmez birağur yazıya deryâ

Gâlibâ kim aña maksûd **dişûñ kimi güher**dür (106-3)

Hıstler tek bir biri üzre **ciğer perkâlesin**
Göz yığub salmış habâb-i hun binâsıyçün esâs (124-3)

Ey **Fuzûlî** özüñi gûşe-nişîn it **hum-i mey tek**
Ola tâ kim olasan kâşif-i esrâr-i hakâyık (151-7)

Ûn virür **can riştesi ham kametümden çeksem âh**
Yil değüb **çeng** üzre bir **âvâza** gelmiş **târ tek** (157-2)

Girihler buldı **cânum riştesi tesbîh târı tek**
Maña gör n'itdi âhir ârzû-yi zülf-i pür-tâbuñ (158-2)

Câna basdum **gonce** veş **peykânuñı** ey tâze gül
Dözmek içün hecrüñe düzdüm demürden bir gönül (178-1)

Tenümde **zahm-i tîğüñ çeşm-i hûn-efşâna beñzetedüm**
Ohuñ kim saf saf etrâfındadır **müjgâna beñzetedüm** (198-1)

Bakâ-yi rûhumı bildüm **zülâl-i lâ'li nâbuñdan**
Hayâtumdur didüm bağruma basdum **kan**a beñzetedüm (198-2)

Gözümde beslenüb kıymet bulan **peykânuñı gördüm**
Sadefde gevher olan **katre-i bârâna beñzetedüm** (198-5)

Fuzûlî öldürür her dem meni ehl-i nazar ta'nı
Ki niçün yâr lâ'lin **Çeşme-i Hayvân'a beñzetedüm** (198-6)

Sınmış **müje tek** halk gözinden ahıdur yaş
Nezzâre-i **zâ'f-i beden-i müy-misâlüm** (202-3)

Firâkuñ odını gördükçe **mum** tek eridi
Sebât ü sabrda fûlâd gördüğün **gönlüm** (203-4)

Sem' veş mahrem-i bezm eyledi ol **mâh** meni
Yanacakdur yine hecr odına varum bu gice (245-2)

Dür tek dişün sözini her dem eşitmek ister
Bahruñ müdâm anuñ'çün sâhildedür kulağı (261-4)

Teşbîh-i Belîğ

Gözlerümden tökülen **katre-i eşkim güheri**
Leblerüñden saçılan lü'lü'-i şeh-vâra fidâ (7-3)

Çâk-i sînemde olan kanlu ciğer pâreleri
Mest çeşmünde olan **gamze-i hun-hâra** fidâ (7-4)

Ristedür cismüm ki devr-i çerh virmiş tâb aña
Merdüm-i çeşmüm düzer her dem dür-i sîrâb aña (9-1)

Sâye-i zülfün şeb-istânındadır **sem'**-i ruhuñ
Nice yetsün kadr ile hur-şîd-i 'âlem-tâb aña (9-2)

Kâmet-i ham birle bir ehl-i kerâmetdür kaşuñ
Daş olubdur gûyyâ baş eğmemiş mihrâb aña (9-4)

Bahre **lü'lü'** dişlerüñ vasfın meger söyler sabâ
Kim kulah dutmuş sadef içre dür-i galtân aña (10-5)

Eyminem **seng-i melâmetden** kim alub çevremi
Oldı zencîr-i cünûn bir kal'a-i âhen maña (11-2)

Dûd ü ahkerdir maña **serv** ile **gül** ey bâğ-bân
N'eylerem men gül-şeni gül-şen saña gül-han maña (12-5)

Olmazam her handa kim olsam giriftâr olmadın
Bir **belâ**dur göz bir **âfet**dür dil-i mahzûn maña (13-5)

Ol **ham-i ebrû**ya kılsam secde her sâ'at n'ola
Kible ile ol ham-i ebrû ber-â-berdür maña (14-2)

Gam değül cismümde ger **seng-i melâmet zahmi** var
Şihna-i bâzâr-i sevdâyam bu **zîver**dür maña (14-3)

Gözde hûn-âlûde **peykânun** hayâliyle hoşem
Her biri gûyâ ki bir **berg-i gül**-i terdür maña (14-4)

‘Akl irşâdiyle bulmak kâm mümkündür velî
Dâm-i râh ol **halka-i zülf**-i mu'anberdür maña (14-6)

Ey Fuzûlî menzil-i maksûda yetsem ne ‘aceb
Hidmet-i pîr-i mugan irşâdı **reh-ber**dür maña (14-8)

Fakr mülki taht ü ‘âlem terki **efser**dür maña
Şükr-li’llâh devlet-i bâkî müyesserdür maña (15-1)

Aradan ey şem’ çih bir gûşe dut kim bu gice
Bezm bir **hur-şîd-tal**’atdan münevverdür maña (15-4)

Zâhidâ sen kıl teveccüh gûşe-i mihrâba kim
Kible-i tâ’at **ham-i ebrû**-yi dil-berdür maña (15-6)

‘Işk zevkiyle hoşem terk-i nasîhat kıl refik
Men ki tiryâkî-mizâcem **zehr** kâr itmez maña (16-4)

Çerhden aşurmadın yâduñla âh-ı ateşin
Kadr idüb gerdûn **şer**erden **zer** nisâr itmez maña (16-5)

Gamzesin sevdüñ gönül cânuñ gerekmez mi saña
Tiğe urduñ cism-i ‘uryânuñ gerekmez mi saña (19-1)

Ey **kemân-ebraî rakîbe** virme **gamzeñden** nasîb
Oh atarsañ **daşa** peykânuñ gerekmez mi saña (19-4)

Mey-i gül-gûnda deġül nerkis-i mestüñ ‘aksi
Kadeh olmuş göz açub ‘âşık-i dîdâr saña (20-3)

Sahlama nakd-i gam-i ‘ışkıñı ey can zâhir it
Kim virem **habs-i bedenden** çıhmağa ruhsat saña (22-2)

İncidür nâlem seni veh n'ola ger bir tiğ ile
Çeşm-i cellâduñ ide ihsan maña minnet saña (22-6)

Şeb ki **miftâh-i meh-i nev** ola gencîne-güşâ
Kıla **peymâne-i gerdûnı** cevâhir-peymâ (23-1)

Gizleyüb **çeşme-i hur-şîd** suyn **kûze-i çerh**
Katre katre kıla encüm reşhâtın peydâ (23-2)

Câm devrinde Fuzûlî ohuram mey vasfın
Âteş-i hirmen-i gam Âb-i Hayât-i hukemâ (23-7)

Subh salub **mîhr-i ruhuñdan** nikâb
Çıh ki temâşâyâ çıha âf-tâb (26-1)

Nûş ideli bâde-i **lâ'l-i lebüñ**
Nerkîs-i mestüñ kimi hâlüm harâb (26-9)

Göz ki peykânuñ hayâliyle saçar her yan **sirişk**
Bir **sadefdür** katre-i bârânı eyler **dürr-i nâb** (28-6)

Oldı **ebr-i dūd-i âhum perde-i ruhsâr-i mâh**
Âh kim almaz cemâlinden henüz ol meh **nikâb** (28-7)

Kesmedi menden ser-i **kûy**ında **âzâr**ın rakîb
Ey Fuzûlî nişe **cennet** içre yoh dirlər **‘azâb** (28-8)

Berk u **bâran** sanma kim gördükçe **âh** ü **eşkümü**
Bilmezem nemdür menüm ağlar maña yanar sehâb (29-2)

Deşt-i gamda hâk-i kabrüm üzre **serv**-i **gird-bâd**
Çekse baş ol servden su kesme ey seyl-i serâb (29-4)

Yetmeyüb vaslına sen Leylî veşûñ bir ‘ömrdür
Men kimi **Mecnûn** olub sahrâya düşmüş **âf-tâb** (29-5)

Subh çekmiş çerhe çalmış daşa tîğın **âf-tâb**
Zâhir itmiş ol **meh-i dellâke** ‘ayn-i intisâb (31-1)
Dellâk aya, güneş ise ay gibi güzel olan dellâka benzetilmiş.

Gussasından başumuñ **kıl** kimi incelmış **tenüm**
Kim tenümle tîği ortasında **başumdur hicâb** (31-5)

Mûy-i jûlîdemle tîğinden ümîdüm kesmezem
Ey Fuzûlî hâli olmaz berk-i lâmi’den sehâb (31-7)
Ayrıca saçın karalığı ile bulutun rengi, kılıç ile şimşek benzetmeleri de var.

Gün ki **sâyeñ** düşdüği yirden durar bir vechi var
Gelse **âfî-kadr**ler **fakr** ehli durmakdur edeb (32-2)

Dem-be-dem ger **dürr**-i **eşküm** düşse gözden vechi var
Yaş uşahlardur yetîm anlarda yoh resm-i edeb (33-4)

Bir **zebân**dur şerh-i gam takrîrine her **berg-i gül**
Eylemez bî-hûde gül gördükde efgân ‘andelîb (34-2)

Kaşlaruñ yayı bir oh lûtf eylemiş her ‘âşıkâ
Men hem andan eylerem bir oh temannâ yâ nasîb (35-2)

Lâle-ruhlar göğsümüñ çâkine kılmazlar nazar
Hiç bir rahm eylemezler dâğ-i hicrânım görüb (36-3)

Pây-bend oldum ser-i zülf-i perîşânuñ görüb
Nutktan düşdüm **leb-i lâ’l**-i dür-efşânuñ görüb (37-1)

Gezdürür her yan gözüm eşk üzre **bağrum pâresin**
Hil’at-i gül-gûn ile rahş üzre cevlânuñ görüb (37-3)

Beñzedürdüm **kad-i mevzûnuña** fi’l-cümle eger
Cân içinde **elif** itseydi kabûl-i harekât (38-2)

Gamze **peykânın** ider ‘âşıkâ **çeşmüñ** sadaka
Eyle kim **merdüm-i mün’im** vire **muhtâca zekât** (38-5)

Yazabilmez leblerüñ vasfın temâm-i ‘ömrde
Âb-i Hayvan virse kilik-i Hızır’a **zulmetden devât** (40-2)

Yürü yeter maña ey **sîm-i eşk** bî-dâd it
Ger akçeñ ile alınmış kul isem âzâd it (41-1)

Meni reşk odına **pervâne** tek ey şem’ yandırma
Yeter **hur-şîd-i ruhsâruñ** çerâğ-i bezm-i ağyâr it (42-5)

Kılmazam **zencîr-i zülfî** terkin ey nâsîh meni
Hâh bir ‘âkil hayâl it hâh bir dîvâne dut (43-5)

Ey olub **sultan** diyen dünyâda menden gayrı yoh
Sen seni bir **cuğd** bil **dünyâ**nı bir **vîrâne** dut (43-6)

Ey Fuzûlî **dehr Zâl'**inüñ firâbinden sahın
Olma gâfil er kimi depren işüñ merdâne dut (43-7)

Şarâb-i nâb zevkinden ne hâsıl çun değül bâkî
Nihâl-i 'ömre miñ kez **su** virüb âhir kurutduñ dut (44-3)

Çek nedâmetden göge **dûd**-i dili tök **kanlu yaş**
Serv-i nâzı terk kıl **gül-berg**-i handânı unut (45-3)

Hat-i ruhsâruñ ider lûtfda **reyhân** ile bahs
Hüsn-i sûretde **cemâlün gül-i handân** ile bahs (46-1)

Cennet-i **kûyuña** zühd ehli münâsib diseler
Ne münâsib ki kılâm bir nice nâdân ile bahs (46-2)

Medârisde tahkîk-i **mûy**-i **miyânuñ**
Dekâyıkdan ortaya salmış mebâhis²⁶⁵ (47-2)

Töküb **eşk kûyuña** **vasluñ** diler **dil**
Saçar **nef'** için **dâne toprağa hâris** (47-6)

Sünnetün mağfiret esbâbına **minhâc-i husûl**
Tâ'atün ma'siyet emrâzına **tedbîr-i 'ilâc** (48-4)

Çekme taht ü tâc kaydın bî-ser ü pâlık gözet
Kim ayağa **bendür taht** ü **belâdur** başa **tâc** (49-3)

²⁶⁵ miyân (f.i.) 1. Orta. (bkz: vasat). 2. meyan, ara, aralık. Der-miyân ortada, arada. miyân-ı güft ü gû: lâf arası. 3. bel, kemer yeri. Mû-miyân (kıl belli) ince belli. 4. şarkı ve bestelerin üçüncü mısraı (Devellioğlu, 2007, 654.)

Bir perî **zülfin** dutub **hâlinden** alsañ kâm-i dil
Dut ki **Cin** mülkini dutduñ **Hind**'den alduñ harâc (49-4)

Ey Fuzûlî **men melâmet mülkinüñ sultânıyam**
Berk-i âhum tâc-i zer sîm-i sirişküm taht-i 'âc (49-7)

Yâ tama' kes hayât zevkinden
Yâ **leb-i lâ'l**-i dil-sitandan geç (50-2)

Her **zeban** bir **tîğdür** gûyâ Züleyhâ katline
Yûsufı almakda ehl-i 'ışk bâzâr eylegeç (51-6)

Nâle vü zâruñ Fuzûlî hoş gelür ol **gül-ruha**
Açılur gül gönli bülbül nâle vü zâr eylegeç (51-7)

Nihan 'ışkumı ma'lûm itse 'âlem **dûd-i âhumdan**
'Aceb yoh kim gümân-i **genc** ider halk **ejdehâ** görgeç (52-2)

Ohuñ her lâhza kim bağrum deler **gönlüm** kılur efgân
Bi'aynih eyle kim feryâd ider **itler gedâ** görgeç (52-4)

Revâc-i **nakd nakş-i sikke** dendür n'ola kadr itse
Maña il **cism-i 'uryân** umda **nakş-i bûriyâ** görgeç (52-5)

Bahdukça saña kan saçılur dîdelerümden
Bağrum delinür **nâvek-i müjgânuñı** görgeç (53-2)

Gün değül her gün bir ay mihriyle göğsüñ çâk idüb
Tâze tâze **dağ**lardır kim kılar izhâr subh (54-2)

Subhı şâm ü şâmı subh olmuş menem 'âlemde kim
Şâm **sem**'-i bezm olub ayrıldı menden **yâr** subh (54-4)

Batdı encüm çıhdı gün yâ bir **esîr-i** ‘ışkdur
Tökdi **dürr-i eşk** çekdi âh-i âteş-bâr **subh** (55-2)

Bir **musavvir**dür ki zerrin kilk ile her gün çeker
Safha-i gerdûna nakş-i ‘ârız-i dil-dâr **subh** (55-6)

Hücûm-i gamda maña anı itdi **zevrak-i mey**
Kim itmedi anı **tûfân** olanda **keşti-i Nûh** (57-3)

Tenümde sancılı **nâveklerüñle** şâdem kim
Der-i belâ bu **kilfd** iledür maña meftûh (57-6)

Reng-i **rûyuñdan** dem urmuş **sâgar-i sahbâya** bah
Âf-tâb ilen kılur da’vî dutulmuş **aya** bah (58-1)

Reşk odiyle yahılur **rişte-i cân**um ki niçün
Değer ol ‘ârıza gîsû-yi mu’anber güstâh (59-3)

Olabilmez **çîn-i zülfüñden** cüdâ **göz merdümi**
Câri olmuşdur bu ‘âdet **turrasuz** olmaz **midâd** (62-2)

Geçdi tenden **ohlaruñ** tenhâ kalub dil dem-be-dem
Nâleler eyler geçen **hem-dem**lerin itdükçe yâd (62-5)

Kaşlaruñ yayına meyl eyleyeli cân ü gönül
Dün ü gün men bilürem kim ne çekerler anlar (67-3)

Ezel kâtibleri ‘uşşâk bahtın kare yazmışlar
Bu mazmûn ile hat ol **safha-i ruhsâre** yazmışlar (68-1)

Mukavves **kaşlaruñ** kim **vesme** birle reng dutmuşlar
Kılıçlardur ki kanlar tökmek ile **jeng** dutmuşlar (69-1)

Göñül mir'âtını eyler mükedder 'akl teklîfi
Hoş ol bî-bâkler kim terk-i nâm ü neng dutmuşlar (69-3)

Lebüñ devrinde zâhidler dutub mey-hâneler küncin
Kılub **tesbîh** terkin târ-i **zülfi-i çeng** dutmuşlar (69-6)

Hayâl-i 'ârızuñ cevân ider bu **çeşm-i pür-nemde**
Nicük kim **mevclenmiş suda 'aks-i âf-tâb** oynar (70-2)

Ruhuñ görgeç olur **sûz-i derûn** ü **dûd-i dil hâsıl**
Bahâr eyyâmı sıçrar **berk-i** rahşende **sehâb** oynar (70-3)

Ham açıldukça **zülfüñden** belâ vü mihnetüm artar
Bi-hamdi'llâh ki **'ömrüm** **uzanur** cem'iyetüm artar (71-1)

Büküldi kâmetüm **hasret yük**inden veh ki 'âlemde
Ümîdüm eksilüb her lâhza yüz miñ hasretüm artar (71-5)

Dil çekse n'ola **cân ü teni** hâk-i kûyuña
Hâr ü has iltür anda ki **kuş** âş-yan dutar (72-2)

Hansı gül-zâr içre bir gül açılır hüsnüñ kimi
Hansı **gül bergi leb-i lâ'l-i** dür-efşânuñca var (73-2)

Râhat için **fers** salmış **sebze-i ter** gül-şene
Nerkisüñ görmüş gözin mahmûr sanmış hâbı var (74-3)

Bulınur her derde isterseñ gül-istanda devâ
Hokkasında goncenüñ san kim şifâ cüllâbı var (74-4)

Gâlib olmuş halka zevk-i seyr-i gül-şen gâlibâ
Çekmeğe halkı **benefşe zülfinüñ** kullâbı var (74-5)

Ger Fuzûlî meyl-i gül-zâr itse fasl-i gül n'ola
'Ayş için **hûn-âbe-i dilden sarâb-i nâbı** var (74-7)

Gezme ey **gönlüm kuşu** gâfil fezâ-yi 'ışkda
Kim bu sahranuñ güzer-gehlerde çoh sayyâdı var (75-6)

Acıtdı meni acı **sözün tünd nigâhuñ**
Ey nahl-i melâhet ne 'aceb telh **berün** var (76-2)

Peykanları ile doludur **çeşm-i pür-âbum**
Ey **bahr** sağınma senün ancak **güherün** var (76-3)

Gün çeker yirden göğe her dem **gubâr-i râhuñ**
Tûtiyâ için belî gökden yire minnet çeker (78-2)

Katre-i eşküm katârı sine çâkinden girüb
Ten evine daşradan bâr-i gam ü mihnet çeker (78-7)

Ey Fuzûlî bahmayam tâ gayra her **hûnin müje**
Âteşin bir mîldür kim çeşmüme gayret çeker (78-8)

Her kitâba kim **leb-i lâ'lün** hadîsin yazeler
Riste-i cân birle 'ışk ehli anı şîrâzeler (79-1)

Çâklar göğsümde sanmañ kim açubdur tîğ-i 'ışk
Gönlümün şehrine mihrün girmeğe **dervâzeler** (79-4)

Saña derler büt-i Çin **zülfüne zünnâr** söylerler
Zihî îmânı yohlar küfr söylerler hatâ dirler (80-4)

Meger **divânedür** sevdâ-yi **ebrûsiyle zâhid** kim
Bahub **mihrâb**a dâ'im öz öziyle güft-ü-gû eyler (81-2)

Reh-i ‘ışkuñda olman teng-dil sevdâ **hücûmından**
Tarîk-i saltanat her kim dutar **gavgâya** hû eyler (81-4)

Didüm kimdür perîşân eyleyen ‘âşıklar ahvâlin
Sabâ gösterdi târ-i **sünbül-i zülfün** ki bû eyler (81-5)

Harîf-i bezm-i gamem **hûn-i dil** **şarâbum** olub
Terâne-i tarabum **âh-i ‘âşıkâne** yeter (82-6)

Fuzûlî istemezem **mesned-i Cem ü Cemşîd**
Maña nişîmen-i devlet **şarâb-hâne** yeter (82-7)

Gözi yaşlularuñ hâlin ne bilsün merdüm-i gâfil
Kevâkib seyrini şeb tâ seher bîdâr olandan sor (84-3)

Âşyân-i murg-i dil zülf-i perîşânuñdadur
Handa olsam ey perî gönîlüm senüñ yanuñdadır (85-1)

Saçuñ endîşesi tahrîk-i **zencîr-i cünûnumdur**
Cünûnum def’ine zikr-i **leb-i lâ’lûñ** füsûnumdur (87-1)

Hoşem kim dem-be-dem giryan gözüm ol **hâk-i pâdandur**
Ziyânı olmaz ol göz yaşnuñ kim **tütivâdandur** (88-1)

Dem-a-dem **merdüm-i çeşmüm** içer **kan zülf ü hâlinden**
Belî ekser **ma’âşî ehl-i deryânuñ** **karadandur** (88-2)

Perî veşler **dil-i sahtına** düşmüş mihr-i ruhsârûñ
Senüñ ‘aksüñ alan **fûlâd gözgü**ler firâvandur (89-3)

Fuzûlî virmedi **ta’n ohları** göz yaşına **teskîn**
Öñin **bend** itmek olmaz **hâr ü hâşâk** ile **Ceyhun**’dur (90-7)

Dil-i pür-hûnuma yağdurma belâ peykânın
Hazer it sîseye nâ-geh zarar eyler doludur (93-5)

Gönlümüñ zahmına peykânuñı itdüm **merhem**
Genc-i gamdur n'ola ger beyle **demür kapuludur** (93-6)

Cennet için men' iden 'âşıkları dîdârdan
Bilmemiş kim **cenneti** 'âşıklaruñ **dîdâr** olur (96-2)

Zâhid-i bî-hod ne bilsün zevkini 'ışk ehlinüñ
Bir 'aceb **meydür mahabbet** kim içen hüş-yâr olur (96-4)

Her gün açar **gönlümü** zevk-i visâlüñ yeñleden
Gerçi **güller** açmağa her yılda bir nev-rûz olur (97-3)

Sâ'idüñ zevkiyle terk itmiş **Fuzûlî 'âlemi**
Meyl-i **sahrâ** eylemez bir **kuş ki dest-âmûz** olur (97-5)

Çeşm-i sûret-bâzuma müjgan saf-i hengâmedür
Kana batmış her müjem bir **şüh-i gül-gun câmedür** (98-1)

Yüzde nakş-i hûn-i dil râz-i nihânum fâş ider
Şerh-i gam tahrîrine her **kirpüğüm** bir **hâmedür** (98-5)

Kabrüm daşına kim gam **odından zebânedür**
Ta'n ohın atma kim hatarı çok nişânedür (99-1)

Nezr itmişem firakuña kim yoh nihâyeti
Nakd-i sirişkümü ki dükenmez hızânedür (99-5)

Ey dil hazer kıl âteş-i âhuñla yanmasun
Cismüm ki derd kuşlarına **âşyânedür** (99-7)

Gubâr-i secde-i râhuñ hat-i levh-i cebînümdür
Sücûd-i der-gehüñ ser-mâve-i dünyâ vü dînümdür (102-1)

Hevâ-yi ravza-i kûyuñ bahâr-i gül-şen-i cânım
Nihâl-i kâmetüñ servüm 'izârüñ yâsemînümdür (102-3)

Götürdi zevk-i vasluñ hâtırumdan ravza pervâsın
Sözüñ kevser münevver meclisüñ Huld-i Berîn'ümdür (102-6)

Berî oldum Fuzûlî gayrdan ol **dil-rübâ** ancak
Enîsüm mûnişüm yârum nigârum nâzenînümdür (102-9)

Değül bî-hûde ger yağsa felekden başuma daşlar
Binâsın **tîşe-i âhumla vîrân itdüğümdendür** (103-4)

Birahdum **zevrak-i dil eşk bahr**ine sahın ey mâh
Temevvüc virmesün teşvîş aña kim andan sâkindür (104-2)

Dehânuñ dürcini hâl-i lebüñ gözden nihân itmiş
Emânet gör ki **Hindû mahzen-i lü'lü**'ye hâzindür (104-3)

Vâ'iz bize dün **dûzahı** vasf itdi Fuzûlî
Ol vasf senüñ **külbe-i ahzânuñ içündür** (105-7)

Veh ne **kâmet** ne **kıvâmet** bu ne **şâh-i gül-i ter**dür
Ne belâdur nazar ehline ne hoş **medd-i nazardur** (106-1)

Serv-i âzâd **kadüñle maña yek-san görünür**
Neye ser-geşte olan bahsa hırâman görünür (108-1)

Sabrum alub felek maña yüz miñ **belâ** virür
Az olsa bir **meta'** aña il çoh **bahâ** virür (109-1)

Gamze **peykânın gözün men** mübtelâdan sahlamaz
Sarf ider **ehl-i nazar nakdin gedâ**dan sahlamaz (110-1)

Dil n'ider yanumda çun kılmaz meni gamdan halâs
Çekmen ol **ta'vîz** bârın kim belâdan sahlamaz (110-2)

Câna **cismüm ol hadeng-i gamzeden olmaz penâh**
Hiç **cevşen** kimseni **fîr-i kazâ**dan sahlamaz (110-3)

'İşkdan bir dem **ten-i sûzânı** dûr itmez **felek**
Veh nice **fanûs**dur **sem'i hevâ**dan sahlamaz (110-4)

Nem-i eşküm **mükedder hâtırumdan** def'-i gam kılmaz
Bu rûşendür ki nem **âyineden jengârı** kem kılmaz (111-1)

Sahın **gönlüm** yıharsan pendden dem urma ey nâsîh
Hevâ-yi nefis ile bir **mülki** vîrân eylemek olmaz (112-4)

Didüm 'uşşâka **cevr** itme didi ol hûblar şâhı
Siyâset olmayınca 'ışk mülkinde nizâm olmaz (113-5)

Lebünden katre katre **kan** içer gönlüm kerâhetsüz
Sekerden olıcak **mey** katresi gûyâ harâm olmaz (113-6)

Teşne-i câm-i visâlün Âb-i Hayvân istemez
Mâ'il-i **mûr-i hatuñ** mülk-i Süleymân istemez (115-1)

Dil-i sad-pâreden bî-dâdı kesmez **gamze-i mestün**
Ne **gâfil pâd-şehdür mülki vîrân** olduğın bilmez (116-5)

Ham **kad** ile **ağlaram** ol turra-i tarrârsuz
Gerçi dirler **çeng**den çıhmaz **terennüm** târsuz (118-1)

Girye-i zâr ile hoş-hâlem ki bahr-i ‘ışkda
Eşksüz göz bir sadefdür lü’lü’-i şeh-vârsuz (118-5)

Câna âzâr-i hadengüñ hoş gelür ey kaşı yay
Bir sifâriş kıl ki bizden ütmesün âzârsuz (118-6)

Olmayan gavvâs-i bahr-i ma’rifet ‘ârif değül
Kim sadef terkîb-i tendür lü’lü’-i şeh-vâr söz (119-6)

Sanmañuz kim giceler bî-hûdedür efgânumuz
Mülk-i ‘ışk içre hisâr-i istikâmet beklerüz (123-7)

Göz yaşumdan sûz-i pinhânım kılur ‘ârif kıyâs
Bî-haber te’sîr-i encümden değül ahter-şinâs (124-1)

Ey sabâ jûlîde-mû başında Mecnûn’uñ sahın
Bî-tekellûf gitme kim Leylî evîdür ol pelâs (124-4)

Tîğ-i gamzeñ öyle bürrandur ki cellâd-i ecel
Tökse kan ta’cîl içün tîğüñden eyler iltimâs (124-6)

Ey gönül ol hancer-i müjgâna eylersen heves
Kasd-i cân itdüñ bekâ-yi ‘ömrden peyvendi kes (128-1)

Ta’ne-i ehl-i melâmetden ne noksan ‘âşka
Berk-i lâmi’ def’in eyler mi hücûm-i hâr ü has (128-5)

Ey Fuzûlî men kana’at mülkinüñ sultânıyem
Saltanat esbâbı eğnümde pelâs-i fakr bes (128-7)

Fitne yayın kurmağa âteş mi olmuş ihtiyâc
Kim urarsan ‘âleme âteş çatub peyveste kaş (129-4)

Hûr ü **kevserden** ki dirler Ravza-i Rıdvan'da var
Sâki-i gül-çihre vü **câm-i musaffâ**dur garaz (138-3)

Kıl sabâ **gönlüm perîşân** olduğın **cânâne** 'arz
Sûret-i hâlin bu **vîran mülküñ** it **sultâne** 'arz (139-1)

Mün'imüñ 'arz-i tecemmüldür işi **fakr ehline**
N'ola ger **dil** kılsa her dem derd-i 'ışkuñ **câne** 'arz (139-6)

Kılmağıl muhkem **göñül dünyâya** 'akd-i irtibât
Sen bir **âvâre müsâfirs**en bu bir **vîran rıbât** (140-1)

Geh **ayağı bağı**lu geh **boynı** nedendür bilmezem
Bir perî 'ışkında olmuşdur meger **dîvâne şem'** (144-4)

N'ola **gönlüm** 'ârızuñ isterse **cânum kâmetüñ**
Resmdür 'âlemde **bülbül gül** sever **pervâne şem'** (144-5)

Ey Fuzûlî şevkden yahduñ **tenüñ rûz-i visâl**
N'itdüñ ey gâfil gerekmez mi **şeb-i hicrâne şem'** (144-7)

Mihnet-i 'ışk ey dil âsandur diyu çoh urma lâf
'**İşk** bir **yük**dür ki ham bulmuş anuñ altında Kâf (148-1)

'Aks-i **kaddüñle** gören **dâ'ire-i âyineyi**
Dir **meh-i bedr**dür **engüşt**-i nübüvvetden şak (150-2)

Her **sanem** mushaf-i hüsn-i Hak'a bir **âyet**dür
Mekteb-i 'ışkda her **dil** aña bir **tıfl-i sebak** (150-4)

Sâhdur hüsn bisâtında bu gün ol **gül-ruh**
Ey Fuzûlî **men-i âvâre** sürülmüş **beydak** (150-7)

Fuzûlî gamze-i merdüm-küşüñden iltifât ister
Sanur kim iltifâtı rahm olur **kurbâna kassâbuñ** (158-7)

Geçdi **mey-hâned**den il mest-i mey-i ‘ışkuñ olub
Ne meleksen ki harâb itdüñ **evin şeytânüñ** (161-3)

Sözünü **vahy**-i nâzil ger disem men hîç küfr olmaz
Cihânı dutmuş iken küfr îmandan haber virdüñ (165-3)

Çiğerüm kanını göz yaşına tökdüñ ey dil
Vara vara anı **Kulzüm** munı **Ceyhûn** itdüñ (166-2)

Çeşümü eşk ile genc-i dür-i meknûn itdüñ
Merdüm-i çeşümü ihsân ile **Kârûn** itdüñ (167-1)

Kıldı şevkuñ eşk **gavvâsı** gözüm merdümlerin
Ey **dür-i ter** menzilüñ gûyâ bu **dervâ**dur senüñ (170-6)

Gamze tûğın çekme her sâ’at **gönül** yağmasına
Hükme tâbi’ mülke gâret-ger sipâhî olmagıl (174-2)

Ey ruhuñ **kible-i can hâk-i derüñ** **Ka’be-i dil**
Reh-i ‘ışkuñda fenâ ser-hadi evvel menzil (175-1)

Mihrâb imiş kaşuñ ki aña karşı kiprügüñ
Saf saf durur kıyâma kılub **gamzeñi** **imâm** (180-2)

Nil-gûn futaya sardı **beden-i ‘uryânın**
San **benefşe** içine düşdi **mukaşser bâdâm** (182-3)

Zülfini ehl-i vefâ saydına **dâm** eyleyli
Meni ol dâma giriftâr bilübdür bilübem (183-3)

Büküldi **kaddüm âhum** yetdi hur-şîde sahn ey meh
Ki mihnet **ohını** peykanladum gam **yayını** kurdum (190-2)

Bahuban **nerkise bîmâr gözün** kıldum yâd
Nerkisi nâle vü efgânuma hayrân itdüm (199-2)

Penbe-i merhem-i dâğ içre nihandur bedenüm
Diri oldukça **libâsum** budur ölsem **kefenüm** (204-1)

Tavk-i zencîr-i cünun dâ'ire-i devletdür
Ne revâ kim meni andan çihara za'f-i tenüm (204-4)

Bülbül-i gam-zedeem bâğ u bahârum sensen
Dehen ü kadd ü ruhuñ gonce vü **serv ü semenüm** (204-6)

İdemen terk Fuzûlî **ser-i kûyın yâruñ**
Ne kadar zulm yiri ise maña hoşdur **vatanum** (204-7)

Virmegil zâhid maña korhu cehennemden sahn
Cennetümdür 'ârızı zülfidürür dâmum menüm (205-4)

Mevc ile **göñlümi** ey eşk kopar yanumdan
Nâle ile başum ağrıtdı bu **bîmâr** menüm (207-5)

Zâ'ir-i mey-hâneem **muğ secdesidür tâ'atüm**
'İşk pîrüm nakd-i can nezrüm tevekkül niyyetüm (210-1)

Açıldı girmegë gam **cân evine** revzenler
Çekende ohlaruñı cism-i nâ-tüvânumdan (211-2)

Sitem daşı melâmet hanceri bî-dâd sem-sîri
Fuzûlî her cefâ kim gelse hoşdur câna cânandan (212-7)

Habâb-i eşk ü âh-i pür-şerer kılmış meni fâriğ
Cihânuñ **kasr-i sîm-endûd** ü **kâh-i zer-nigâr**ından (214-3)

Kemend-i dîd-i âhuñdur Fuzûlî çerh boynında
‘Aceb **sayyâd**sın kim çerh kurtulmaz kemendüñden (218-6)

Şâh-i mülk-i mihnetem **hayl** ü **sipâh**um **derd** ü **gam**
Hayl-i bî-hadd ü sipâh-i bî-şümârumdan sahn (223-7)

Bırahmış **it**lerine pâre pâre **göñlü**mi ol meh
Üleşdürmüş kesüb **erbâb-i istihkâka kurbân**ın (224-2)

Sun’ mi’ mârı yapan sâ’atde **gerdun mahzen**in
Dîd-i ahum çihmağa açmış **kevâkib revzen**in (227-1)

Mesken itmiş yâr **mâr-i zülfi çeşmüm rahnesin**
Pend virmeñ kim anı andan çiharmaz miñ füsûn (229-4)

Rište-i cân eyledüm peyvend **târ-i zülfüne**
Âh kim çekmekde imdâd eylemez baht-i zebûn (229-6)

Ey Fuzûlî **men melâmet gevherinüñ genciyem**
Ejdehâdur kim yatur çevremde **zencîr-i cünûn** (229-7)

Gör **sirişküm** şeb-i hicran dime kim kandur bu
Zerre zerre **serer-i âtes-i hicran**dur bu (237-1)

Nedür didüm **ruh-i sâfuñda ‘aks-i merdüm-i çeşmüm**
Didi gelmiş gemiyle **Rûm**’a deryâ kat’ idüb **Hindû** (238-5)

Bahma ey dîde **zenahdân**ına mahbûblaruñ
Gezme gâfil hazer it düşmeyesen **çâhl**ara (243-6)

Maña zemân ile **Mecnun** mukaddem olsa n'ola
Oyunda **şâh** ber-â-ber deĝül **piyâde** ile (248-3)

Batalı kana **ohuñ** dîde-i giryân içre
Bir **elif**dür sanasan kim yazılır kan içre (254-1)

Lâ'lüñ etrâfında **hattuñdan** gönül iymin deĝül
İ'timâd olmaz yeñi îmâna gelmiş **kâfere** (255-3)

Hat ne hâcet ehl-i dil kaydına **ruhsâruñ** yeter
'Âlemi dutmakda **gün** muhtâc olur mı **leškere** (255-4)

Dem-â-dem **kilk-i müjgân** ile **tıfl-i merdüm-i çeşmüm**
Hat-i sevdâ-yi hâlüñ meşk ider levh-i hayâl üzre (256-6)

Pâk kıldı sûretümde za'f **dehr âyînesin**
Eyle mahv oldum ki bir zerre gubârum kalmadı (260-3)

Merhem koyub oñarma sînemde **kanlu dâĝı**
Söndürme öz elüñle yandurduĝun **cerâĝı** (261-1)

Hicran gicesin görgeç **dûzah** elemin bildüm
Kim **rûz-i kıyâmet**dür yâruñ **şeb-i hicrânı** (265-7)

Dil-i pür-hun midur sînemde yâ ol kaşları yanuñ
Çekilmiş nâveki cismümde kalmış **kanlu peykânı** (266-3)

Gâh ma'mûr kılır **bâde** meni gâh harâb
Görüñüz gâh yapub gâh yıhan **mi'mârı** (269-2)

Bize çun kadr bulunmaz çihalum **dünyâdan**
Müşterî yoh nice bir bekleyelüm **bâzârı** (269-6)

Meger devr-i ruhuñ tarhın çeker **göl safhası** üzre
Kim olmuş gevher-efşan bülbülüñ **pergâr-i minkârı** (270-2)

Müşg-i Çin zülfüñ ile eylese da'vî ne aceb
Ne olur **yüzi kara kulda** hâtadan gayrı (271-4)

Sipîhr-i pür-kevâkibden değül derde devâ mümkün
Hayâl itmen vire tiryâk-i zehr-i gam bu **hashâşı** (276-4)

Fuzûlî'ni reh-i 'ışkuñda **eşk ü âh** ider rüsvâ
Belâdur her kimüñ bir yolda **gammâz** olsa yoldaşı (276-7)

Bükülmüş kaddümi kurtaragör kullâb-i zülfüñden
Hatâdur çekmesün çoh bağı çökmüş bir **sınuk yayı** (278-3)

Âdem idüm kurb-i der-gâhuñda bulmuşdum kabûl
Menzilüm cennet meyüm kevser enîsüm hûr idi (281-5)

Müjeñ hancerlerin göñlüm basar bağına vehm itmez
Aña **câdü gözün** gûyâ ki tâ'lîm-i füsûn itdi (283-5)

Her **gözüm** pür mevc bir **deryâdur** ol deryâ üze
Her **kaşumdur** mevcden bir ser-nigün olmuş **gemi** (285-2)

Kıl tekellüm **zülfüñ** endûhını göñlümden gider
Bir füsûn ile halâs it **ejdehâ**lardan meni (292-5)

Gözüm ü yüzüm arasında **müjem sedd** oldı
Ki gözümden su çıhub yumaya hâk-i derini (295-2)

Dil gâretine tâze **hatuñ** çekdi **leşkeri**
Sındurdu miñ gönüllü safın bir yeñiçeri (297-1)

Bilmen nedür günâhı Fuzûlî çeker saña
Her lâhza ol **cefâ kılıcı cevri hanceri** (297-7)

Ey **saf-i nevk-i müjeñ** zülf-i melâmet **şânesi**
Her **girih zülfünde bir dâm-i tahayyür dânesi** (298-1)

Sem'-i rûyuñ tâbı hur-şîd-i kıyâmet pertevi
Hokka-i lâ'lüñ sözi hâb-i 'adem efsânesi (298-5)

Şem'-i rûyuñ tâbı hur-şîd-i kıyâmet pertevi
Hokka-i lâ'lüñ sözi hâb-i 'adem efsânesi (298-5)

Dirler ki var **Vâmık ü Mecnun** aceb değül
Dağılmış ola **âteş-i 'ışkum şerâresi** (299-5)

Ey söyleyen Fuzûlî'ye **'ışk** içre **sabr** kıl
Söyle bu **merhem** ile kimüñ bitdi **vâresi** (299-7)

Teşbîh-i mü'kked
Çıhdı bir gün ki ziyâsında **temâmî-i rüsül**
Oldı mahy eyle ki hur-şîd şu'â'ında Sühâ (5-2)

Câm içre mey ki **dâ'ire** salmış habâb aña
Âvînedür ki **'aks** salur âf-tâb aña (8-1)

Derlemiş ruhsâr ile hublar açarlar **göñlümi**
Gör ne **gülşen**dür ki âteşden **virürler âb** aña (9-7)

Şerbet-i lâ'lüñ ki dirler **Çeşme-i Hayvân** aña
Ol **virür can** dem-be-dem 'uşşâka vü men cân aña (10-1)

Dutma ey kan dem-be-dem tuğyân idüb **ten çâkini**
Koy bu **manzar**dan demî nezzâre kıl sun cân aña (10-4)

Dôstlar kan yaş töküb kıldı meni rüsvâ-yi halk
Veh ki düşmen çıhdı âhir **dîde-i pür-hûn** maña (13-4)

Dağıdur her lâhza berg-i ‘ayşumı **âhum yili**
Hansı nâ-hak zulmdür kim rûzgâr itmez maña (16-3)

Ey nâvek-i şevkuñ siperi sîne-i ahbâb
Zülfüñ hamı erbâb-i vefâ saydına **kullâb** (24-1)

Mihrâbda şekl-i ham-i **ebrû**-yi lâtifüñ
Vâcib bu cihetden kamuya secde-i mihrâb (24-2)

Nakd-i ‘ömrüñ bir sanem ‘ışkında şarf itdüñ temâm
Ey Fuzûlî âh eger senden sorulsa bu hisâb (29-7)

Şem’ kurbiyle tefâhur kılma ey pervâne kim
Hirmen-i ‘ömrüñ köyer berk-i fenâdan ‘an-karîb (34-6)

Berk-i âhumdan **evüm** her gûşe bulmuş rahneler
Gel gör ey gül kim giriftâr-i **kafesdür** ‘andelif (35-5)

Bend ü **zindân**-i gam ü mihnetden olmuşdum halâs
Âh kim düşdüm yine **zülf** ü **zenahdân**uñ görüb (37-6)

Hat bu mazmûn iledür taraf-i **zenahdân**uñda
Ki bu **zindân**uñ esîrine yoğ ümmîd-i necât (38-3)

Töküb **mey** câm-i mey dutmak temennâsın çihar başdan
Yüküş **kanlar** töküb ‘âlemde çoh hûn-âbe yutduñ dut (44-2)

Yüzüñe durmasun **âyîne** urub lâf-i safâ
Ne revâ **meh** kıla **hur-sîd**-i dıraşşân ile bahs (46-3)

‘Âşık-i sâdıkdur izhâr-i gam eyler her seher
Âh ile halkı yuhusundan kılur bîdâr **subh** (55-5)

Beñzedürsen **özünü** itlerine her sâ’at
Ey Fuzûlî olabilmez saña beñzer güstâh (59-7)

Gözde gezer çizginüb katre-i eşküm müdâm
Katre-i eşküm kimi cerhde sevvâre yoh (60-5)

Eşk ü âhum nefreti kat’ itdi ilden ülfetüm
Çizginen çevremde yâ gird-âbdur yâ gird-bâd (62-4)

Dâğlardur odlu göğsümde karası kopmamış
Ya sebât-i ‘ışk için od üzre bir nice sipend (63-3)

Kılub tağyîr-i sûret vesmeden yağma kılurlar dil
Harâmî kaşlaruñ resm ü reh-i nîreng dutmuşlar (69-2)

Fuzûlî zülfüne bağlandı ammâ eyle inceldi
Ki gûyâ za’f anı hem zülfüne bir târ mû eyler (81-6)

Mâha çekdüm şeb-i hicran **‘âlem-i şu’le-i âh**
Âh kim olmadı ol mâh haber-dâr henûz (122-5)

Ey Fuzûlî zehr-i kahr ile doludur tâs-i cerh
Çekmez anuñ kahrını her kim çeker bir dolu tâs (124-7)

Zerk deryâsında bir **hâşâk**dür kim çizginür
Sôfi-i şeyyâd kim devran dutub eyler semâ’ (142-3)

Lâle-reng itdi gözüm kan ile hâk-i derüni
Kimyâ-gerdür ider gördüğü toprağı kızıl (175-2)

Teşbîh Örnekleri

Burada, teşbîh türlerinden en az ikisine ait örneğin bir arada yer aldığı beyitler bulunmaktadır.

Virdi bâd-i subh bir **hur-şîd-tal'at** müjdesin
Sem' veş veh kim bu dem ölmek mukarrerdür **maña** (15-5)

Meh-i nev câmını **devre** getüre **sâki-i dehr**
Encüm-i çerhe sala neş'e-i te'sir-i hevâ (23-4)

Oda yahdum **sem'** veş **cânum** bahub ruhsârûña
Çerhe çekdüm **dûd**-i dil **serv**-i hırâmânûñ görüb (37-2)
Ayrıca burada hem cân hem de ruhsâr muma benzetiliyor.

Cizginürken başuña **sem'**-i **ruhuñdan cânum**
Men' kılma anı hem ol şem'e bir **pervâne** dut (43-3)

Hâk-i râhuñdan **meni** kaldura bilmez **sâye tek**
Kılsa gerdun âf-tâbuñ her **şu'â'**ın bir **kemend** (63-5)

Hansı bâğuñ var bir **nahli kadûñ tek** bâr-ver
Hansı nahlûñ hâsılı **sîb**-i **zenâhdânuñca** var (73-3)

Hansı hûnî **sen kimi cellâd**a olmuşdur esîr
Hansı cellâduñ **kılıcı nevk-i müjgânuñca** var (73-4)

Gamzeñ görünmeyüb göze **kanlar** içer müdâm
Zâhid kimi ki **bâdeni** ilden nihân içer (77-5)

Müjeñ ger **seng-diller** gönlini alsa 'aceb olmaz
Anuñ **tek âbnûs** oh lâyıkı **fûlâd peykân**dur (89-2)

Felek hem ol gice bulmuş safâ ki **sôfi** tek
Karâr dutmayub olmuş bu bezmde **rakkâs** (137-3)

Ey Fuzûli **hâtır**-i ehl-i safâ **âyîne**dür
Çerh **cevrî**nden eser âyîne **jengâr** tek (157-9)

Kararubdur **dütün** tek **rûzgâr**um ol zemandan kim
Tenüm **hâşâk**ine odlar urupdur berk-i hicrânûñ (162-5)

Mâh-i nev olmuş kaşûñ sevdâsınun **ser-geşte**si
Şehrden şehre gezer **âvâre**ler tek **mâh ü sâl** (172-2)

Daş deler **âhum** **oh**ı şehd-i lebûñ şevkinden
N'ola **zenbûr evine** beñzese **beytü'l-hazenüm** (204-3)

Daşa beñzer **kanlu** her **perkâle** kim gözden çıhar
Andan itdüm fehm **gönlüm** **şehri** virân olduğun (222-4)

Başda her **tüg** 'ışk odından bir **dütün**dür kim çıhar
Çizginen **başum** belâ bezminde **beñzer** **micmere** (255-6)

Görmemiş **mehd-i zemin** bir **tıfl sen** tek tâ felek
Dehr Zal'in kılmış etfâl-i reyâhin **dâyesi** (300-3)

1.28. TEŞHÎS VE İNTÂK تشخيص و انطاق (Kişileştirme ve Konuşturma)

“Teşhis, kişileştirme, eşyaya şahsiyet verme. İntak, söyletme, dile getirme, söyletilme. Duygusu, hareketi, konuşması olmayan şeyleri, insan gibi duyar, hareket eder, konuşur olarak anlatma, canlılaştırma sanatıdır. İşte bu sanat, insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların kişileştirilmesi ve konuşturulması esasına dayanan bir ifade tarzıdır.”²⁶⁶

“Kendisine kişilik verilen canlı varlık veya eşya ayrıca konuşturulmuş ise “intâk” sanatı yapılmış olur. Şu halde intâk yapılabilmesi için teşhisin olması şarttır. Yani intâk mutlaka teşhisle birlikte. Fakat her teşhisde konuşturma olmadığı için intâk bulunmayabilir. Ancak genellikle bu iki sanat birlikte yapılır.”²⁶⁷

Bu tanımı, her intak bir teşhîstir ancak her teşhîs bir intak değildir şeklinde özetleyebiliriz.

“Teşhis ve intak ile kapalı istiâre arasında çok yakın benzerlikler vardır. Hatta bu sanatlarla kapalı istiâre (istiâre-i mekniye) aynı şeydir diyebiliriz. Yalnız aralarında iki ayrılık vardır:

- Teşhiste varlık yalnızca insana benzetilir, ona insan özellikleri verilir. Kapalı istiârede ise insan dışındaki çeşitli varlık ve kavramlara da benzetilme söz konusudur.
- Teşhis genellikle intak (konuşturma) sanatı ile beraber bulunur, yani insana benzetilen varlık, insan gibi konuşturulabilir. Ama kapalı istiârede konuşturma söz konusu değildir.

O hâlde teşhis’i kapalı istiâreden ayırırken varlığın insana benzetilmiş olmasını ve şayet varsa o varlığın konuşturulmuş olmasını göz önünde tutacağız.”²⁶⁸

Fuzûlî’nin gazellerinin yanı sıra ünlü Su Kasidesi’nde de teşhis sanatına örnek teşkil eden bazı beyitlere burada yer vermekte yarar var:

Vehm ilen söyler **dil-i mecrûh** peykânuñ sözin

İhtiyât ilen içer her kimde olsa yâre su

(K3-4)

²⁶⁶ Tok, 2011, 294.

²⁶⁷ Külekçi, 2005, 121.

²⁶⁸ Kocakaplan, 2011, 177.

Ravza-i kûyına her dem durmayub eyler güzâr
'Âşık olmuş gâlibâ ol serv-i hoş-reftâre **su** (K3-11)

Serv ser-keşlük kılur **kumrî** niyâzından meger
Dâmenin duta ayağına düşe yalvare **su** (K3-14)

İçmek ister bülbülüñ kanın meger bir reng ile
Gül budağınuñ mizâcına gire kurtare **su** (K3-15)

Hâk-i pâyine yetem dir 'ömrlerdür muttasıl
Başını daşdan daşa urub gezer âvâre **su** (K3-23)

Nakd-i cân *târâc*-i **gam**dan saklamak düşvârdur
'**İşk** tâ seng-i melâmetden *hisâr itmez* maña (16-6)

Gam soyut sözcüğünün yağma yapması; aşk'tan hisar inşa etmesini istemek insana ait özelliklerdir. Gam ve aşk sözcüklerine bu nitelikler yüklenerek teşhis sanatı meydana getirilmiştir.

Hur-şîd-i cemâlinden ol **ay** *saldı nikâbın*
Subh oldı dûr ey **baht** nedür munca *şeker hâb* (24-4)
Ayn yüzündeki örtüyü kaldırması ve bahtın tatlı bir uykuda olması teşhistir.

Berk-i âhum gök yüzün dutmuş sirişküm yer yüzün
Sohbetümden hem **vuhûş** itmiş *teneffür* hem **tuyûr** (94-2)
Vahşi (hayvanların) ve kuşların nefret etmesi.

'Aks-i ruhuñ *uğurladığüçün* döne döne
Asıldı **gözü** şehrde elden *sürüldi* **câm** (180-4)

Ayna ve câm hırsızlık yaptığı için biri asılmış diğeri sürgün edilmiş. Ayna ve câma insana ait bu özellikler yüklenerek teşhis sanatı yapılmıştır.

Teşhîs Örnekleri

- Mâh-i nevdür yohsa sen kıldukda seyr-i âs-mân
Kaldurub barmah getürmüş **âs-mân** *îmân* saña (6-8)
- Riştüdür cismüm ki devr-i çerh virmiş tâb aña
Merdüm-i çeşmüm *düzer* her dem *dür-i sîrâb* aña (9-1)
- Kâmet-i ham birle bir *ehl-i kerâmetdür* **kaşuñ**
Daş olubdur gûyyâ *baş eğmemiş* **mihrâb** aña (9-4)
- Bahre lü'lü' dişlerüñ vasfin meger *söyler* **sabâ**
Kim *kulah dutmuş* sadef içre **dür-i galtân** aña (10-5)
- Andanam rüsvâ ki **seyl-âb-i sirişküm** *çâk ider*
Zahm-i tîguñ kanı *geydürdükçe pîrâhen* maña (11-3)
- Dôstlar kan yaş töküb kıldı meni rüsvâ-yi halk
Veh ki *düşmen* çıhdı âhir **dîde-i pür-hûn** maña (13-4)
- Ey Fuzûlî nâvek-i âhumla aldum intikâm
Döne döne gerçi *bî dâd* itdi **çerh-i dûn** maña (13-6)
- Aradan ey **şem'** çılı bir *gûşe dut* kim bu gice
Bezm bir hur-şîd-tal' atdan münevverdür maña (15-4)
- Çerhden aşurmadın yâduñla âh-ı ateşîn
Kadr idüb **gerdûn** şererden *zer nisâr itmez* maña (16-5)
- Ey gül gamuñda **eşk** ruh-i zerdüm *itdi âl*
Bildürdi ola sûret-i hâlüm **sabâ** saña (17-6)
- Sâkî meğer ol lâ'l sözün dir mey-i nâba
Kim *düşdi ayağına elin öpdi* **mey-i nâb** (24-6)

Subh salub mihr-i ruhuñdan *nikâb*
Çıh ki *temâşâyâ* çıha **âf-tâb** (26-1)

Yilde *bulmuş* bûy-i zülfüñ suda ‘aks-i ‘ârizuñ
Kim yili *bağrına basub* suya göz *tikmiş* **habâb** (27-4)

Rûzgârum buldı devrân-i felekden inkilâb
Kan içer oldum *ayağın çekdi* bezmümden **şarâb** (28-1)

Şu'le-i âh ile yandurdum **dil-i ser-geşteni**
Bir od oldum çizginen çevremde olmaz mı kebâb (28-2)

Lâ'lüñ ile **bâde** *bahs itmiş* zihî güm-râhlığ
Oldı vâcib eylemek ol bî-edebden ictinâb (28-3)

Virmez oldı *yol visâle* **pîç-i zülfüñ** âh kim
Rişte-i tedbîrden **devrân-i kec-rev** açdı tâb (28-4)

Olmadı ol mâha rûşen yandüğüm hicran günü
Yandüğün şeb tâ seher şem'üñ *ne bilsün* **âf-tâb** (28-5)

Gâlibâ bir ehl-i dil toprağıdur câm-i şarâb
Kim *kılub hürmet binâlar dutmuş* üstinde **habâb** (29-1)

Berk u bâran sanma kim gördükçe âh ü eşkümi
Bilmezem *nemdür* menüm *ağlar* maña yanar **sehâb** (29-2)

Yetmeyüb vaslına sen Leylî veşüñ bir ‘ömrdür
Men kimi *Mecnûn olub sahrâyâ düşmüş* **âf-tâb** (29-5)

Subh *çekmiş çerhe çalmış daşa tığın* **âf-tâb**
Zâhir itmiş ol **meh-i dellâke** ‘ayn-i intisâb (31-1)

Gamze peykânın ider ‘âşika **çeşmüñ sadaka**
Eyle kim *merdüm-i mün'im* vire muhtâca zekât (38-5)

Sabâ *esîrleri kasdın eylemiş* ol gül
Bizi hem anda eger düşse fursatun *yâd it* (41-6)

Sabâ ağyârdan pinhân gamum dil-dâra *izhâr it*
Habersüz yârumı hâl-i harâbumdan *haber-dâr it* (42-1)

Göñül gam dünlerin tenhâ geçürme *iste* bir hem-dem
Ecel hâbından *efgânlar çeküb* Mecnûn'ı bîdâr it (42-3)

Bahr-i ‘ışka düşdüñ ey **dil** lezzet-i cânı *unut*
Bâliğ olduñ gel rahimden *içdüğüñ* kanı *unut* (45-1)

Gerçi **şimsâd**da çoh *lâf-i letâfet* vardur
Haddi yohdur ki ura serv-i hırâmân ile *bahs* (46-4)

Düşer od **şem'** diline bu sebebden ki kılur
Dil uzadub giceler ol meh-i tâbân ile *bahs* (46-6)

Töküb eşk kûyuñda vashuñ diler **dil**
Saçar nef' için dâne toprağa hâris (47-6)

Nâle vü zâruñ Fuzûlî hoş gelür ol gül-ruha
Açılır **gül gönli** bülbül nâle vü zâr eylegeç (51-7)

Şu iki gazelin (54, 55) her beyitinde insana ait özellikler “sabah”a yüklenerek teşhis sanatı meydana getirilmiştir (55-7 hariç) :

Ger değül bir mâh mihriyle menüm tek zâr subh
Başın açub nişe her gün *yahasın yırtar* **subh** (54-1)

Gün değül her gün bir ay mihriyle *göğsün çâk idüb*
Tâze tâze dağlardır kim *kılar izhâr subh* (54-2)

Tiğ-i hur-şîd ile ref' olsa yiridür kim müdâm
Yandurub pervâneni şem'e *virür âzâr subh* (54-3)

Gör ne 'âşıkdur ki bir hur-şîd vaslın bulmağa
Sarf ider her lâhza miñ miñ lü'lü'-i şeh-vâr **subh** (54-5)

'Işkda sâdıklığ izhâr itdi dâğın gösterüb
Gâlibâ dirlerdi *kâzib kıldı* andan 'âr **subh** (54-6)

Hecr şâmında gam itmişdi Fuzûlî kasd-i cân
Olmasaydı merhametden *dem urub gam-hâr subh* (54-7)

Hansı mâhuñ bilmezem mihriyle olmuş *zâr subh*
Her gün eyler halka bir dâğ-i nihân *izhâr subh* (55-1)

Batdı encüm çıhdı gün yâ bir *esîr-i 'ışkdur*
Tökdi dürr-i eşk çekdi âh-i âteş-bâr subh (55-2)

N'ola ger emvâta ihyâ virse subhuñ demleri
Zikr-i lâ'lüñdür kim *eyler dem-be-dem tekrâr subh* (55-3)

Müjde bir hur-şîdden *virmiş* meger **bâd-ı sabâ**
Kim *nisâr eyler* aña yüz miñ dür-i şeh-vâr **subh** (55-4)

'Âşık-i sâdıkdur izhâr-i gam eyler her seher
Âh ile halkı yuhusundan *kılır bîdâr subh* (55-5)

Bir *musavvirdür* ki zerrin kıl ile her gün çeker
Safha-i gerdûna nakş-i 'ârız-i dil-dâr **subh** (55-6)

Reng-i rûyuñdan *dem urmuş sâgar-i sahbâya* bah
Âf-tâb ilen kılur *da'vî dutulmuş aya* bah (58-1)

Şem' başından *çiharmış dūd-i şevk-i kâkülün*
Beyle kûteh 'ömr ile *başındaki sevdâya* bah (58-2)

Reşk odiyle yahılur rişte-i cânım ki niçün
Değer ol 'ârıza **gîsû**-yi mu'anber *güstâh* (59-3)

Sahla ey **eşk edeb** gitme ser-i kûyına çoh
Ki düşer gözden ü yüzden sürülür her *güstâh* (59-5)

Devr ser-mest-i *şarâb-i gaflet itmiş* 'âlemi
Munca ser-mestün temâşâsına bir huş-yâr yoh (61-4)

Kaşlaruñ yayına *meyl eyleyeli cân ü gönül*
Dün ü gün men bilürem kim ne çekerler anlar (67-3)

Havâs-i hâk-i pâyuñ *şerhini tahkîk idüb merdüm*
Gubâr ilen beyâz-i dîde-i hun-bâre yazmışlar (68-2)

Kılub tağyîr-i sûret vesmeden yağma kılurlar dil
Harâmî kaşlaruñ resm ü reh-i nîreng dutmuşlar (69-2)

Seher **bülbüller** *efgânı* değül bî-hûde gül-şende
Fuzûlî nâle-i dil-sûzına *âheng dutmuşlar* (69-7)

Pençe-i berg-i çenâr itmiş müheyyâ şâneler
Añlamış gûyâ ki sünbül kâkülünün tâbı var (74-2)

Râhat için ferş salmış sebze-i ter gül-şene
Nerkisün görmüş *gözin* mahmûr sanmış *hâbı* var (74-3)

- N'ola *kan tökmekde mâhir olsa* **çeşmüm merdümü**
Nutfe-i Kâbil'dür ü **gamzeñ** kimi *üstâdı* var (75-2)
- Tökdükçe kanımı ohuñ ol **âsitân** *ıçer*
Bir yirdeem esîr ki **toprağı** kan *ıçer* (77-1)
- Ehl-i zemâne kanına çoh *teşnedür* **zemîn**
Kanın kimüñ *tökerse* **felek** ol zemân *ıçer* (77-2)
- Meyden egerçi tevbe virür el Fuzûlî'ye
Ey **serv** sen *kadeh sunar* olsañ revân *ıçer* (77-6)
- Çek sabûhı **subh** *nakkâşına* 'arz-i 'ârız it
Beyle çeksün ger **felek** levhine bir *sûret çeker* (78-5)
- Çâklar göğsümde sanmañ kim açubdur tîğ-i 'ışk
Göñlümüñ şehrine **mihruñ** *girmeğe dervâzeler* (79-4)
- Dimiş* her gonceye 'âşıklıgum râzın **sabâ** dirler
İl ağzın dutmak olmaz korharam ey **gül** saña dirler (80-1)
- Cefâ *ohın* maña *yağdurmañ* ancak ey **eflâk**
Dimeñ ki yeddi keman-dâra bir nişâne yeter (82-2)
- Kopardı* **merdüm-i çeşmüm** *göñül binâsın* kim
Habâb-i eşk hevâ nakdine hızâne yeter (82-4)
- Müşg-i Çin** *âvâre olmuşdur* vatandan men kimi
Hansı şûhuñ bilmezem zülf-i perîşânın *sever* (83-4)
- Dem-a-dem **merdüm-i çeşmüm** *ıçer kan* zülf ü hâlınden
Belî ekser ma'âşî ehl-i deryânuñ karadandur (88-2)

- Müjeñ** ger seng-diller *göñlini alsa* ‘aceb olmaz
Anuñ tek âbnûs oh lâyıkı fûlâd peykândur (89-2)
- Müjem** ser-çeşmeler menzil dutan *âşüfte Mecnun*’dur
Anuñçün beste-i zencîr-i seyl-i eşk-i gül-gundur (90-1)
- Koyalum başı **hum-i bâde** *ayağına* gelüñ
Dutmamak olmaz anuñ hürmetini bir *uludur* (93-3)
- Munca kim kûh-sıfat başuma daşlar urulur
Dîde-i bahtum uyanmaz ne ağır *yuhuludur* (93-4)
- Ey **sabâ** *rahm it* kim ol bî-derd kılmış terk-i cevri
Çâre-i derd-i dilüm mevkûf bir i’lâmedür (98-6)
- Ey **dil** *hazer kıl* âteş-i âhuñla yanmasun
Cismüm ki *derd kuşlarına âşyânedür* (99-7)
- Eger ‘azm-i reh itsem **şevk-i** vasluñ *hâdi-i râhum*
Ve ger ârâm hem dutsam **hayâlün** *hem-nişînümdür* (102-2)
- Ruhuñdan nûr *uğurlar* **şem**’ başın *kesseler câ*’iz
Budur bir *kul* ser-encâmı ki sultânına *hâ*’indür (104-6)
- Kurtarmağa *yağma-yi* **gamuñdan** dil ü cânı
Sa’yüm *nazar-i* **nerkis-i** *fettânuñ* içündür (105-5)
- Fenâ mülkine çok ‘*azm itme* ey **dil** *çekme zahmet* kim
Bu tedbîr ile def’i- derd-i hicrân eylemek olmaz (112-3)
- Men hod öldüm ey türâbumdan olan **sâgar** müdâm
Rindler bezmin *gezüb* bir bir *yetür* menden niyâz (114-5)

- Ey Fuzûlî kalmışam hayretde bilmen n'eyleyem
Devr zâlim baht nâ-fercam taleb çoh 'ömr az (114-7)
- Dil-i sad-pâreden *bî-dâdı kesmez* **gamze-i** mestüñ
Ne *gâfil pâd-şehdür* mülki vîrân olduğın *bilmez* (116-5)
- Maña **bâd-i sâba** ol serv-i gül-ruhdan *haber virmez*
Açılmaz gonce-i bahtum ümîdüm nahli ber virmez (117-1)
- Hâzin-i* gencîne-i esrârdur her dem çeker
Rişte-i izhâra miñ miñ gevher-i esrâr **söz** (119-5)
- Can bağışlardı* **lebüñ izhâr-i güftâr** eyleyüb
Urmadın 'Îsî lebi cân-bahşlıktan dem henûz (121-2)
- Nâle-i zârüm ile halka harâm oldu yuhu
Kare **bahtum yuhudan olmadı bîdâr** henûz (122-6)
- Nâka** Leylî *mahmilin çekmiş* beyâban seyrine
*Eyle Mecnûn'*ı bu hâletden *haber-dâr* ey **ceres** (125-4)
- Râz-i derûnı daşraya salmak revâ değül
Budur *günâhı* kim *asılır* muttasıl **ceres** (127-2)
- Ol gamzeden **göñül** eger *isterseñ iltifât*
Tîğ-i tecerrüd ile cihandan *'alâka kes* (127-6)
- Çekme gurbet 'azmine ey sâr-ban mahmil sahn
Kim bu yolda *bîm-i* gurbetdendür *efgân-i* **ceres** (128-2)
- Rûzgâruñ tîre bahtın kare nutkın lâl idüb
Mâtem-i **gül** bülbülü zâg ile yek-sân eylemiş (130-6)

Felek hem ol gice bulmuş safâ ki sôfî tek
Karâr dutmayub olmuş bu bezmde *rakkâs* (137-3)

Derhem olmuş sünbülün gûyâ ki kılmışdur aña
Mû-be-mû hâl-i dilüm *diller uzadub şâne* ‘arz (139-2)

Kılmagıl muhkem **göñül** dünyâya ‘akd-i irtibât
Sen bir *âvâre müsâfirsên* bu bir vîran ribât (140-1)

Gonce lâ’lünlen letâfetden *dem urmuş* bilmezem
N’eyler izhâr eylegeç ol lâ’l-i gevher-bâr lâfz (141-5)

Dil uzadur bahs ile ol ‘ârız-i handâne **şem**’
Od çıhar ağzından etmez mi *hazer* kim yane şem’ (144-1)

‘Ârız-i cânân ile *bahs-i kemâl-i hüsn* ider
Dil ucındandur ki her sâ’at düşer noksâne **şem**’ (144-3)

Geh *ayağı* bağılu geh *boynu* nedendür bilmezem
Bir perî ‘*ışkında* olmuşdur meger *dîvâne şem*’ (144-4)

Reşk-i ruhsâruñ dil-i hur-şide salmış *iztirâb*
Gayret-i kaddün mizâc-i şem’e virmiş inhirâf (148-4)

Hâk-i der-gâhuña her subh sürer **gün** *yüzini*
Gâlibâ andan aña hâsıl olubdur bu *şeref* (149-2)

Saña gül-şende nisâr itmek için her **nerkis**
Götürübdür başa altun dolu bir sîm tabak (150-3)

Lebüñ *reşki* mizâcın telh kıldı **bâde**-i nâbuñ
Kaşuñ meylî *yüzini* kıbleden *dönderdi* **mihrâbuñ** (158-1)

Ruhuñ devrinde bir *dîvânedür sevdâlu zülfüñ* kim
Perîşanlıktan olmuş men kimi meşhûrı devrânüñ (162-2)

İşümdür **sâye** tek *yirden yire yüz urmak* ol günden
Ki başumdan gidübdür sâye-i serv-i hirâmânüñ (162-6)

Sabâ *lûtf itdüñ* ehl-i derde dermandan *haber virdüñ*
Ten-i mecrûha candan câna cânandan haber virdüñ (165-1)

Kıldı şevkuñ eşk *gavvâsı gözüm merdümlerin*
Ey dür-i ter menzilüñ gûyâ bu deryâdur senüñ (170-6)

Mâh-i nev olmuş kaşuñ sevdâsınun *ser-geştesi*
Şhrden şehre *gezer âvâreler* tek mâh ü sâl (172-2)

Lâle-reng itdi **gözüm** kan ile hâk-i derüñi
Kimyâ-gerdür ider gördüğü toprağı kızıl (175-2)

Mihrâb imiş kaşuñ ki aña karşı **kiprügüñ**
Saf saf *durur kıyâma* kılub **gamzeñi imâm** (180-2)

Kan idüub bağrum işüm âh itme her dem ey **felek**
Hürmetüm dut bir iki gün kim senüñ *mihmânüñam* (181-8)

Oldı pâ-bûs-i şerîfiyle müşerref *leb-i havz*
Buldı dîdâr-i lâtfiyle ziyâ *dîde-i câm* (182-4)

Tâs *elin öpdî* **hased** *kıldı kara bağrumı su*
Yetdi su cismine reşk aldı tenümden ârâm (182-7)

Tecerrüd seyrine **sâyemden** özge bulmadum *hem-reh*
Tarîk-i ‘ışk içinde çohlar ile durdum oturdum (190-5)

- Sensüz giceler âh ü figânum **meh** *işitdi*
Ey meh saña hem yetdi ola âh ü figânum (191-4)
- Cânâ ne revâdur ki *çeküb tığ-i dem-â-dem*
Gamzeñ söke cismüm dele bağrum içe kanum (191-5)
- Değülseñ çohdan ey **gerdun** cihan seyrende *yoldaşum*
N'ola *ham olsa kaddüm* senden artuhdur menüm *yaşum* (193-1)
- Bahuban nerkise bîmâr gözün kıldum yâd
Nerkisi nâle vü efgânuma *hayrân itdüm* (199-2)
- Ne gördi bâdede bilmen ki oldu bâde-perest*
Mürîd-i meşreb-i zühhâd gördüğün **gönlüm** (203-3)
- Fâş kılduñ gamum ey* **dîde**-i hun-bâr menüm
Eyledüñ merdüme nem olduğın *izhâr* menüm (207-1)
- Ey Fuzûlî der ü dîvâra gamum yazmakdan
Şâhid-i hâl-i dilümdür **der** ü **dîvâr** menüm (207-7)
- Her saru bahsam **surâhî** tek *sücûd itmek* işüm
Handa olsam **bâde** tek *düşmek ayağa* 'âdetüm (210-2)
- Ohuñ** tasarruf idüb cismi *kasd-i cân etti*
N'olaydı *rahm kılub* geçse idi cânumdan (211-3)
- Felek** *mahcûbdur* şem'-i ruhuñdan yandurub çerhi
Çıharmak ister anı şu'le-i âhum *hicâbından* (213-3)
- Daşlara döğüb başumı rüsvâ gezer oldum
Ey '**akl kaçub kurtulagör** derd-i serümden (217-5)

Gam uğurlar ‘ışk bâzârında nakd-i ‘ömrümi
Kılmak olmaz sûd sevdâda *yaman ortağ* ilen (220-4)

Kıl sevâb ey göz töküb kan vâkıf it gâfilleri
Meyl idenler ‘ışka bilsünler ciğer kan olduğın (222-3)

Ten evinden rahtuñı cehd eyle ey **can daşra çek**
Âfet-i seyl-i sirişk-i bî-karârumdan sahn (223-4)

Gözün kim *gûşe-i mihrâb dutmuş* din *kılır yağmâ*
Bu mülküñ itmek olmaz fark kâfirden müselmânın (224-5)

Gözüm merdümleri çohdan *kılurlar da’vi-i ‘ışkuñ*
Ne hâcet *yaşların sormak* añarlar Nûh tûfânın (224-6)

Daş bağırlu olmasaydı **Bî-sütûn** Ferhâd için
Su yirine *gözlerinden* ahıdurdı seyl-i hûn (230-3)

Ergavan *dutdı piyâle nesteren* *doldurdı câm*
Mutribâ çal nağme-i *yâ eyyühe’l-müstağfirûn*²⁶⁹ (233-2)

Bezm kânûnı bozuldı ne için **çeng** ile **def**
Yığılıb itmeyeler hâkim eşiğinde gulû (239-3)

Göñül tâ var *elüñde câm-i mey tesbîhe el urma*
Nemâz ehline *uyma anlaruñla durma oturma* (241-1)

Bir fakîrem durmasun kimse maña ta’zîm için
Handa gitsem ey **gözüm** *su sep* gubâr-i râhuma (242-5)

²⁶⁹ Ey, (içkiye) tövbe edenler! (Akyüz, 1958, dipnot 2, 357.)

Geh **gamzeñ içmek ister kanumnu gâh çeşmüñ**
Korhum budur ki nâ-geh kanlar ola arade (246-5)

Kapuñda ham kadümi *gezdürüb yürür göñlüm*
İtüñdürür yüğürür her taraf kılâde ile (248-5)

Bâğa gir bülbüle ‘arz-i gül-i ruhsâr eyle
Yıh **gülüñ ‘ırzını bülbül gözine** hâr eyle (249-1)

Bâğ *şâhidlerine* zülf ile çeşmüñ göster
Sünbüli der-hem idüb nerkisi bîmâr eyle (249-2)

Uyub âhûya düşdü müşg Mecnun tek beyâbâne
N’ola çekseñ anı zencîr-i zülf-i ‘anber-efşâne (251-1)

Birbiriyle çekişür gerd-i rehin’çün **müjeler**
Gör ne kanlar düşecekdür olaruñ aresine (252-2)

Hoşdur ey **gün tâli’ün** kim düşdüñ ol hâk-i dere
Ehl-i devlet *dâmenin dutduñ* yetersen bir yire (255-1)

Yiridür ‘aksüñe **âyîne** demür bend ursa
Ne içün *karşu durur* sen kimi bî-hemtâyeye (257-3)

Dür tek dişüñ sözini her dem *eşitmek ister*
Bahruñ müdâm anuñ’çün sâhildedür kulağı (261-4)

Dutalum ki zülf-i siyâhuñı dutan üzre sâbit olur günâh
Ne revâ ki **gamze-i kâtilüñ** güneş itmeden *töke kanumı* (262-5)

Şeb-i hicran yanar cânım töker kan çeşm-i giryânım
Uyadur halkı efgânım kara bahtum uyanmaz mı (264-4)

Âyîne sever candan ruhsâre-i cânânı
Bir gâyete yetmiş kim ayrılrsa *çıhar cânı* (265-1)

Fuzûlî'nün yeter 'ışkına *inkâr eyle ey gerdûn*
Güvâh-i hâl yetmez mi saña feryâd ü efgânı (266-7)

Gâh ma'mûr kılur **bâde** meni gâh harâb
Görünüz gâh yapub gâh yıhan *mi'mârı* (269-2)

Müşg-i Çin zülfün ile *eylese da'vî* ne aceb
Ne olur *yüzi kara kulda* hâtadan gayrı (271-4)

Ne yanar kimse maña âteş-i dilden özge
Ne *açar* kimse *kapum bâd-i sabâdan* gayrı (273-5)

Kâmetün hidmetine **servün eğilmez başı**
Ne bilür ehl-i tarîkuñ revişin ol nâşî (275-1)

Öğünür **dîde** ki hayrânem ezelden yüzüne
Oldı ma'lûm bu *lâfında* ki çohdur *yaşı* (275-2)

Eşk-i lâ'lüm reh-i 'ışkuñda *dutupdur eteğüm*
Korhulukdur nice salub gidelüm yoldaşı (275-3)

Fuzûlî'ni reh-i 'ışkuñda **eşk ü âh** *ider rüsvâ*
Belâdur her kimün bir yolda *gammâz* olsa *yoldaşı* (276-7)

Va'de viridi ciğerüm kanın içe **müjgânuñ**
İntizâr ile bu hasret ciğerüm kan itdi (282-3)

Özin *nisbet kılurdı* zülfüne **zencîr** her sâ'at
Bu sevdâlar anı ser-halka-i *ehl-i cünûn* itdi (283-3)

Sal nazardan **lâ'l** hem görseñ sirişk-i âl tek
Lâ'l için *her daşa urma başuñi* **ma'den** kimi (286-7)

Bahrlar seyr eyleseñ mutlak ter olmaz dâmenüñ
Ger *hevâ-yi 'ışk ile memlû iseñ* **yelken** kimi (286-10)

Sîm-berlerden gelen *daşları yığmış çevreme*
'Işk ma 'mûr eylemek ister bozulmuş göñlümi (288-6)

Düşdi vasf-i dür-i dendânı ağızdan ağıza
Eşidüb saldı beyâbâne **deñiz** gevherini (295-4)

Baş koyar her subh-dem **hur-şîd** hâk-i pâyuña
Bu sa'âdetden anuñ geldükçe artar pâyesi (300-2)

Terk-i mey itdüñ ey **göñül** eyyâm-i gül gelür
Elbette bu işüñ çekilür bir nedâmeti (301-2)

İntâk Örnekleri

'Işk içre **göñül** dime ki *men bî-hodem* ancak
Ey gâfil özüñden senüñ ancak haberüñ var (76-5)

Didüm kimdür perîşân eyleyen 'âşıklar ahvâlin
Sabâ gösterdi târ-i sünbül-i zülfün ki *bû eyler* (81-5)

Dün Fuzûlî **'ârızuñ** görgeç revan tapşurdu cân
Lâf idüb dirdi ki *cânum var* emânet-dâr imiş (132-7)

Yer tutam derdi **göñül** nâle ile kûyuñda
Yetmedi bir yere her nice ki efgân etti (282-2)

1.29. TEVRIYE توريه

“Tevriyenin lügat manası *bir şeyi arkaya atmak, örtmek* demektir. Buna ihâm denildiği gibi bedî’ ile ilgili Arapça kitaplarda “tevcîh” ve “tahyîl” adları da verilmiştir.”²⁷⁰

“Edebiyatta iki ya da daha fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını (müverrî-i bih) söyleyip uzak anlamını (müverrî-i anh) kastedmektedir.”²⁷¹ Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse “Hakiki veya mecazî olsun birden çok anlamda kullanılan bir lafzın, uzak anlamını kastederek herkesçe bilinen yakın anlamını görmezlikten gelmektir.”²⁷²

“Tevriyede kelimenin herkesçe bilinen manasına “mana-yı karîb” (yakın mana), uzak manasına ise “mana-yı baîd” denir.”²⁷³

“Tevriyeye bahis olan kelime veya kelime grubunun mecâz değil birden fazla olan gerçek anlamları düşünülmelidir.”²⁷⁴ İhâmda da kelimenin gerçek anlamları söz konusudur ancak farkı şudur: Tevriye bu gerçek anlamlardan sadece uzak olanı, ihâm ise her ikisinin de anlamını kastederek kullanır. Böylece ihâmda asıl kastedilen anlamın hangisi olduğu konusunda şüpheyeye düşersiniz.

Âşyân-i murg-i dil zülf-i perîşânuñdadur

Handa olsam ey perî gönülüm senüñ yanüñdadır (85-1)

“Ey sevgili gönül kuşunun yuvası senin dağınık saçlarının arasındadır. Nerede olursam olayım gönlüm senin yanındadır. Beyitte kande tevriyeli olarak kullanılmıştır. Kelimenin yakın anlamı nerede, uzak anlamı ise kanda, kan içindedir.”²⁷⁵

Kilk-i hükmüñ **çekdi** harf-i sâ’ir-i edyâna **hat**

Hükm isbât itdi nefy-i sâ’ir-i edyân saña (6-3)

Hat çekmek’in yakın anlamı çizgi çekmek, uzak anlamı ise iptal etmektir. Günümüzde bir şeyin üstünü çizmek oldukça sık kullanılmakta ve iptal etmek,

²⁷⁰ Külekçi, 2005, 86.

²⁷¹ Külekçi, 2005, 86.

²⁷² Tok, 2011, 300.

²⁷³ Kocakaplan, 2011, 183.

²⁷⁴ Tok, 2011, 300.

²⁷⁵ Külekçi, 2005, 86.

kendisi için bir değeri kalmadığını belirtmek, geçersiz kılmak anlamlarında kullanılmaktadır.

Riştüdür cismüm ki devr-i çerh virmiş tâb aña
Merdüm-i çeşmüm düzer her **dem** dür-i sîrâb aña (9-1)
Yakın anlam: zaman Uzak anlam: kan

Bâğ-bân ger meyl kılman servüñe ma'zûr dut
Servden **yiğrek** gelür ol kâmet-i mevzûn maña (13-3)
Yakın anlam: yeğlemek, tercih etmek, daha iyi Uzak anlam: tek, bir (vahdet)

Ey Fuzûlî nâvek-i âhumla aldum intikâm
Döne döne gerçi bî dâd itdi çerh-i **dûn** maña (13-6)
Yakın anlam: alçak (mesafe) Uzak anlam: alçak (olmak), ahlakla ilgili

Gözde hûn-âlûde peykânûñ hayâliyle hoşem
Her biri gûyâ ki bir berg-i gül-i **terdür** maña (14-4)
Yakın anlam: ıslak, yaş Uzak anlam: taze

Sen yüzüñden 'âlemi rûşen kılub salduñ nikâb
Yazıya salsun bu günden böyle nûrın âf-tâb (27-1)
Yakın anlam: yazı Uzak anlam: sahra

Dem-be-dem ger dürr-i eşküm düşse gözden vechi var
Yaş uşahlardur yetim anlarda yoh resm-i edeb (33-4)
Yakın anlam: ıslak Uzak anlam: genç

Şarâb-i nâb zevkinden ne hâsıl çun değül bâkî
Nihâl-i 'ömre miñ kez su virüb âhir kurutduñ **dut** (44-3)
Yakın anlam: tutmak, yakalamak, zabt Uzak anlam: farz etmek

Çu ni Cemşîd bulmuşur bakâ keyfiyyetin ni Cem
Bu bezm içre Cem ü Cemşîd elinden câm dutduñ **tut** (44-4)

Yakın anlam: tutmak, yakalamak, zabt Uzak anlam: farz etmek

Ezel kâtibleri ‘uşşâk bahtın **kare yazmışlar**

Bu mazmûn ile hat ol safha-i ruhsâre yazmışlar (68-1)

Yakın anlam: siyah ile yazmak Uzak anlam: kara baht

Gül-istân-i ser-i kûyuñ sıfâtın **bâb bâb** ey gül

Hat-i reyhân ile cedvel çeküb gül-zâre yazmışlar (68-3)

Yakın anlam: kapı Uzak anlam: yaprak, kitaplarda küçük bölüm (Ana bölüm yani fasıl geniş yer kaplar. Bâb da faslın bölümleridir.)

Ham açıldukça zülfünden belâ vü mihnetüm artar

Bi-hamdi’llâh ki ‘ömrüm uzanur **cem’iyyetüm** artar (71-1)

Yakın anlam: topluluk, toplanmak Uzak anlam: huzur

Ne **şerbetdür** gamuñ kim içdüğümce eksilür sabrum

Ne sihr eyler ruhuñ kim bahduğumca rağbetüm artar (71-6)

Yakın anlam: tatlı bir içecek Uzak anlam: ilaç

Geh gözde geh gönülde hadengüñ mekân dutar

Her **handâ** olsa kanlunu elbette kan dutar (72-1)

Yakın anlam: nere’de Uzak anlam: kan’da

Cefâ vü cevri çoh dil-berlerüñ mihr ü vefâsı az

Fuzûlî **çek elüni** n’itmek olur bî-vefâlardur (91-5)

Yakın anlam: uzaklaştırma fiili Uzak anlam: vazgeçmek

Yakînümdür ki maksûdum olur hâsıl saña yetsen

Bi-hamdi’llâh maña senden yaña reh-ber **yakînümdür** (102-4)

Yakın anlam: yakın (mesafe) Uzak anlam: bilmek

Ruhuñdan nûr **uğurlar** şem’ başın kesseler câ’iz

Budur bir kul ser-encâmı ki sultânına hâ’indür (104-6)

Yakın anlam: yolculamak Uzak anlam: çalmak (hırsızlık)

Can bağışlardı lebün izhâr-i güftâr eyleyüb

Urmadın ‘Îsî lebi cân-bahşlıktan dem henüz (121-2)

Yakın anlam: affetmek Uzak anlam: can (ruh) vermek, diriltmek

Tasvîr iden vücûdum yazmış elümde sâgar

Ref’ olmağa bu sûret yoh elde **ihdiyâr**um (192-5)

Yakın anlam: yaşlı Uzak anlam: irade

Dutub râh-i ‘**adem** bulmuş dehânuñdan gönül kâmın

Maña hem cezmdür ol ‘azm men hem kalmazam andan 212-2)

Yakın anlam: Hz. Âdem, insan Uzak anlam: yokluk

Rahm it ey şeh dil-i dervîş çeken âhlara

Ki gedâ âhi **eser eyler** ulu şâhlara (243-1)

Yakın anlam: esmek Uzak anlam: tesir etmek, etkilemek, ulaşmak

Yürütmeñüz ‘arakı meclis içre bâde ile

Harâm-zâdeni koymañ helâl-zâde ile (248-1)

Yakın anlam: yürütmek eylemi Uzak anlam: sunmak

Kes Fuzûlî tama’uñ gayrı temannâlardan

Handa olsañ taleb-i devlet-i dîdâr eyle (249-7)

Yakın anlam: nere’de Uzak anlam: kan’da

1.30. TEZÂD تضاد (Karşıtlık)

“Manaca birbirinin karşıtı iki düşünce, duygu ve hayalin bir ifadede toplanmasıdır. Bu sanata *tıbak*, *tatbik*, *mutâbakat*, *mukâbele*, *tekâlîfî*, *mütezâd* adları da verilmiştir.”²⁷⁶ “Bir de îhâm-ı tezâd vardır ki kelimeler arasında kurulan zoraki bir zıtlık sonucu meydana gelir.”²⁷⁷

“Bir şiirde ortak yönleri olan iki zıt kavramı biri mecâz, diğeri gerçek manada olmak üzere, bir arada bulundurma sanatıdır.”²⁷⁸

Bazı kaynaklarda “iki zıt kelimeyi bir arada gören yazar, hemen tezaat sanatı vardır, hükmünde bulunuyor. Hâlbuki birbirine zıt olan her kelime bu sanatı meydana getirmez. Sadece tezaat teşkil eder ama sanat olmaz. Zıd olan kelimelerin mutlaka birinin gerçek, diğerrinin mecâz bir mana taşınması gerekir.”²⁷⁹

Şöyle ifade edelim:

“Gerçek tezaat sanatında, anlam birliğinin bir kişi veya bir şeyde birleşmesi gerekir. Biri gerçek, diğeri mecâzî anlamda kullanılmış iki zıt kavram ve bu kavramların birleştirildiği bir ortak noktada tezaat sanatı meydana gelmiş olur. Yoksa beyaz-siyah, büyük-küçük, gece-gündüz, kalın-ince, kuvvetli-zayıf, kuru-yaş, sabah-akşam, soğuk-sıcak, uzun-kısa... gibi dil bilgisi bakımından birbirine zıt iki kelimenin bir arada kullanılması tezaat sanatını meydana getirmez.”²⁸⁰

“*Beyaz kâğıt üzerine kara kalemle resim yapıyor*, cümlesinde beyaz-kara tezaat oluşturmadığı halde “**ak akçe kara gün içindir**” atasözünde “kara gün” felâket günü anlamına geldiğinden tezaat oluşturmuştur.”²⁸¹

Cihân ehline tâ **esrâr**-i ‘ilmüñ kalmaya **mahfî**

Kılubdur hikmetüñ **küffâr** içinde **enbiyâ peydâ** (4-6)

Esrar ve mahfî (gizli) ile peydâ; küffâr ile de enbiyâ arasında tezaat sanatı meydana gelmiştir.

²⁷⁶ Külekçi, 2005, 77.

²⁷⁷ Kocakaplan, 2011, 188.

²⁷⁸ Tok, 2011, 306.

²⁷⁹ Tok, 2011, 306.

²⁸⁰ Bayraktutan, 1998, 303.

²⁸¹ Bayraktutan, 1998, 303.

Gel ey harîf şimdi **nasîhat** kabûl kıl
Cevr eyleme Fuzûlî'ye hâcet degül '**itâb** (25-7)
Nasihat ile azar (azarlamak) arasında tezdad sanatı vardır.

Giceler encüm sayaram **subha** dek
Ey **şeb**-i hecrüñ mana **yevmü**'l-hisâb (26-5)

Gece ve sabah; şeb ve yevm arasında tezdad sanatı vardır. Burada yevm, yevmü'l-hisâb tamlaması içinde gün (hesap günü) anlamına geldiği gibi gün'ün bir de güneş (aydınlık, ışık) anlamı var. Burada bu sanat gece-yevm, şeb-yevm veya gece-sabah, şeb-sabah şeklinde okunabilir.

Vasluñ maña hayat virür firkatüñ memât
*Sübhâne hâlıkî haleka 'l-mevti ve'l-hayât*²⁸² (39-1)

Vasl-firkat, hayat (yaşam)-memât (ölüm), mevt-hayat sözcükleri tezdad sanatını meydana getirmiştir.

Şîve-i **şimşâd**-i kaddüñ görse eyler bâğ-bân
İ'tidâl-i **serv**den elbette selb-i i'tikâd (62-7)

Serv, elif harfî gibi uzun ince bir ağaç olup vahdeti temsil eder. Şimşâd ise çok dallı bir ağaç olup kesreti sembolize eder. Burada serv-şimşâd temsil ettikleri bu anlamlar ile tezdad sanatı meydana getirmiştir.

Yeter **tâvûs** tek 'ucb ile kıl ârâyîş-i sûret
Vücûduñdan geçüb 'âlemde bir ad eyle '**ankâ** tek (156-5)

Burada tâvûs kuşu kibir, 'ankâ kuşu ise tavazuyu temsil yönüyle tezdad sanatı meydana getirmiştir.

Hâtıruñ **şâd** eyledün ehl-i vefâ gönlin **yıhub**
Bîr 'imâret **yapmağa** miñ ev **yıhan** mi'mâr tek (157-7)

"Vefalı âşıkların gönlünü bozup, kendi gönlünü şâd ettin. Tıpkı bir ma'mur ev yapmak için bin ev yıkan mimar gibi.

²⁸² Ey beni, hayatı ve ölümü yaratan! Seni tenzih ederim. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 163.)

Beyitte hâtır-şâd ile gönül bozmak; yapmak ile yıkmak kelimeleri bir arada kullanılarak tezdad sanatı yapılmış.”²⁸³

Yâd-i lâ’lûnle Fuzûlî gözleyüb râh-i ‘**adem**

Var bir tedbîri ammâ **âşkâr** itmez maña (16-7)

“La’le benzeyen dudacağını anarak Fuzûlî yokluk yolunu gözlüyor. Bir tedbiri var amma bana sırrını açmıyor.

Beyitte adem (yokluk) ile var ve âşikâr kelimeleri birbirine zıt kavramlardır.”²⁸⁴

Tezâd Örnekleri

Vâdi-i vahdet hakîkatte makâm-i ‘ışkdur

Kim müşahhas olmaz ol vâdîde **sultândan gedâ** (1-3)

Eylemez **halvet**-sarây-i sırr-i vahdet mahremi

‘Âşıkı ma’şûkdan ma’şûku ‘âşıkdan **cüdâ** (1-4)

Ya’kûb’da nişâne-i şevkuñ **gam ü elem**

Yûsuf’da neş’e-i nazaruñ **behcet ü behâ** (2-4)

Havf vü hatâda muztaribem var **ümîd** kim

Lûtfuñ vire bişâret-i ‘afv-i hatâ maña (3-5)

Zihî zâtuñ **nihân** ü ol **nihândan** mâ-sivâ **peydâ**

Bihâr-i sun’uña emvâc **peydâ** ka’r nâ-peydâ (4-1)

Bülend ü **pest**-i âlem şâhid-i feyz-i vücûduñdur

Değül bî-hûde olmak yoğ iken arz ü semâ peydâ (4-2)

²⁸³ Tok, 2011, 310.

²⁸⁴ Tok, 2011, 311.

- Dem-â-dem ‘aks alur mir’ât-i âlem **kahr** u **lûtfu**ndan
Anuñ ‘çün geh **küdûret** zâhir eyler geh **safâ** peydâ (4-4)
- Gehi toprağa eyler hikmetüñ miñ meh-likâ **pinhân**
Gehî sun’uñ kılur toprağdan miñ meh-likâ **peydâ** (4-5)
- Nişân-i şefkatüñdür kim olur izhâr-i hamdüñ ‘çün
Fuzûlî **tîre** tab’ından kelâm-i can-**fezâ** peydâ (4-7)
- Rütbe-i hikmet-i **mi’râc**-i kemâline göre
Hukemâ firka-i **dûn** felsefe cem’-i süfehâ (5-4)
- Ey olub **Mi’râc** bürhân-i ‘**ulüvv**-i şan saña
Yire inmiş **gökden** istikbâl için Fürkan saña (6-1)
- Hîn-i da’vâ-yi nübüvvet müdde’î ilzâmına
Câhil iken il senüñ ‘**ilmüñ** yeter bürhan saña (6-2)
- Kilk-i hükmüñ çekdi harf-i sâ’ir-i edyâna hat
Hükm **isbât** itdi **nefy**-i sâ’ir-i edyân saña (6-3)
- Zâhid su’âl iderse ki meyden nedür murâd
Bizde **safâdur** anda **küdûret** cevâb aña (8-2)
- Teklîf-i **cennet** eyleme kûyuñda göñlüme
Çun cennet ehlidür ne virürsen ‘**âzâb** aña (8-6)
- Sâye**-i zülfüñ şeb-istânındadır şem’-i ruhuñ
Nice yetsün kadr ile **hur-şîd**-i ‘âlem-tâb aña (9-2)
- Ohlaruñdan kim **tiken** tek sancılıbdur her taraf
Gül-bün-i gamdır kadüm her gonce bir peykân aña (10-2)

Dôstum ‘âlem senüñ’çün ger olur **düşmen** maña
Gam değül zîrâ yetersen dôt ancak sen maña (12-1)

‘Işka saldum men meni pend almayub bir **dôstdan**
Hiç **düşmen** eylemez anı ki itdüm men maña (12-2)

Vasl kadrin bilmedüm firkat belâsın çekmedin
Zulmet-i **hecr** itdi çoh târîk işi rûşen maña (12-4)

Dôstlar kan yaş töküb kıldı meni rüsvâ-yi halk
Veh ki **düşmen** çıhdı âhir dîde-i pür-hûn maña (13-4)

Ahter-i bahtum vebâlin gör kim ol mehden gelen
Mihrlerdür özgeye **cevr ü cefâ**lardur maña (14-7)

Fakr mülki taht ü ‘âlem terki efserdür maña
Şükr-li’llâh **devlet**-i bâkî müyesserdür maña (15-1)

Gam diyârında ecel peyki güzâr itmez maña
Yok sanur **varum** meger kim i’tibâr itmez maña (16-1)

Yâr cevr itmez maña **ağyâr** ta’lîm itmedin
Bi’llâh ağyâr eyleyen ihsânı yâr itmez maña (16-2)

Düşmez çu **şâh** kurbı Fuzûlî **gedâ**lara
Ol şehden iltifât ne nisbet maña saña (17-7)

Kemâl-i hüsn virübdür şarâb-i nâb saña
Saña **helâldür** ey muğ-beçe **şarâb** saña (18-1)

Seni melek görelî yazmaz oldu ‘ışkı **günâh**
Velî yazıldı bu yüzden besî **sevâb** saña (18-2)

Lebün **su'âl**ine virmez **cevâb** 'uşşâkun
Su'âl olursa bu senden nedür **cevâb** saña (18-3)

Fuzûlî başuna ol **serv sâye** saldı bu gün
'Ulüvv-i **rif'at** ile yetmez **âf-tâb** saña (18-7)

Küfr-i zülfinden meni men' eylemek lâyük değül
Sôfî insâf eyle **îmânuñ** gerekmez mi saña (19-6)

Tâ **giritâr**uñam **âzâd** olabilmen gamdan
Hiç kim olmasun ey serv giriftâr saña (20-8)

Virmeyen **cânın** saña bulmaz **hayât**-i câvidân
Zinde-i câvid aña dirlere ki **kurban**dur saña (21-2)

Aşika şevkinle cân vermekliğin **müşkil** değil
Çün Mesîh-i vakitsin cân vermek **âsândır** sana (21-4)

Çihma **yâr**um giceler **ağyâr** ta'nından sahn
Sen meh-i evc-i melâhatseñ bu noksandur saña (21-5)

Pâd-şâhum **zulm** idüb 'âşık seni zâlim dimiş
Hûb olanlardan **yaman** gelmez bu bühtandur saña (21-6)

Gerçi ey dil yâr için yüz virdi yüz **mihnet** saña
Zerrece kat'-i muhabbet itmedün **rahmet** saña (22-1)

Sahlama nakd-i gam-i 'ışkını ey can **zâhir** it
Kim virem **habs**-i bedenden **çihmağ**a ruhsat saña (22-2)

Çâre-i **bih-bûdum**ı sordum mu'âlicden didi
Derd derd-i ışk ise mümkün değül **sihhat** saña (22-3)

Cem'iyet-i esbâba gönül virme Fuzûlî
Kim **tefrikadur** hâtıra cem'iyet-i esbâb (24-7)

Ma'mûr dut neşât ile cam (can) meskeniñ müdâm
Nice nice bu dehr ider hâneler **harâb** (25-3)

Zerrâk **zâhidüñ** içelüm kanını sabûh
Mahrûm **sôfînüñ** kılalum bağrını kebâb (25-4)

Dûzaha girmez sitemüñden yanan
Kâbil-i **cennet** değül ehl-i 'azâb (26-6)

Ey Fuzûlî her 'amel kılsañ **hatâdur** gayr-i 'ışk
Bu durur men bildiğüm *Vallâhu a'lem bi's-savâb*²⁸⁵ (27-7)

Dem-â-dem **cevr**lerdür çekdüğüm bî-**rahm** bütlerden
Bu **kâfir**ler esîri bir **müselmân** olmasun yâ Rab (30-2)

Keşf-i esrâr-i melâhet cevher-i tığindedür
Kim alur başlardaki sevdâ cemâlinden nikâb (31-4)

Kılsa vasluñ **şâmumı** **subha** ber-â-ber yoh 'aceb
Resmdür fasl-i bahâr olmak ber-â-ber **rûz** ü **şeb** (32-1)

Gün ki **sâyeñ** düşdüği yirden durar bir vechi var
Gelse **âlî-kadrler** **fakr ehli** durmakdur edeb (32-2)

Derd-i 'ışkum def'ine zahmet çeker dâ'im tabîb
Şükr kim olmuş aña **zahmet** maña **râhat** nasîb (34-1)

²⁸⁵ Doğrusunu Allah bilir. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 151.)

Bilse zevkum **vas**ldan **firkat**de efzûn olduğın
Vasldan men'üm revâ görmezdi reşkinden rakîb (34-3)

Âh bilmen n'eyleyem kurtulmak olmaz kayddan
Men harîf-i **sâde-dil** hûblar cemâli **dil-firîb** (34-5)

Muztaribdür çâre-i derdümde veh kim bilmeyüb
Bir **devâ**suz **derde** uğratmış özin miskin tabîb (35-4)

Ol ki her sâ'at **güler**di çeşm-i **giryânum** görüb
Ağlar oldu hâlüme bî-rahm cânânum görüb (36-1)

Eyleyen ta'yin-i eczâ-yi müdâvâ derdüme
Terk idüb **cem'** itmedi hâl-i **perîşânum** görüb (36-2)

Pây-bend oldum **ser**-i zülf-i perîşânuñ görüb
Nuktan düşdüm leb-i lâ'l-i dür-efşânuñ görüb (37-1)

Gönlümi tenhâlîğ eylerdi **perîşân** sînede
Olmasaydı **cem'** her yanında peykânuñ görüb (37-5)

Bend ü **zindân**-i gam ü mihnetden olmuşdum **halâs**
Âh kim düşdüm yine zülf ü zenahdânuñ görüb (37-6)

Ey Fuzûlî munca kim dutduñ **nihân** hâl-i dilüñ
'Âkibet **feh**m itdi il çâk-i girîbânuñ görüb (37-7)

'Aks-i ruhsâruñ ile oldı müzeyyen mir'ât
Beden-i **mürde**ye feyz-i nazaruñ virdi **hayât** (38-1)

Hat bu mazmûn iledür taraf-i zenahdânuñda
Ki bu zindânuñ **esîr**ine yoğ ümmîd-i **necât** (38-3)

Gamze peykânın ider ‘âşika çeşmüñ sadaka
Eyle kim merdüm-i **mün’im** vire **muhtâca** zekât (38-5)

Hicrânuña tahammül iden **vasluñi** bulur
*Tûbâ li men müsâ’adeti’s-sabru ve’s-sebât*²⁸⁶ (39-2)

Mürde cismüm iltifâtuñdan bulur her dem **hayât**
Ölürüm ger kılmasañ her dem maña bir iltifât (40-1)

Men **fakîrem** sen **ganî** virgil zekât-i hüsn kim
Şer’ içinde hem mañadur hem saña vâcib zekât (40-3)

Yürü yeter maña ey sîm-i eşk bî-dâd it
Ger akçeñ ile alınmış **kul** isem **âzâd** it (41-1)

Harâb olan gönül ey büt senüñ makâmuñdur
Tegâfûl eyleme bir kaç daş ile **âbâd** it (41-3)

Sabâ ağyârdan **pinhân** gamum dil-dâra **izhâr** it
Habersüz yârumı hâl-i harâbumdan haber-dâr it (42-1)

Getür **yâdum** anuñ yanında ger görseñ ki kahr eyler
Hamûş olma yine düşünâm takrîbiyle tekrâr it (42-2)

Gönül gam dünlerin tenhâ geçürme iste bir hem-dem
Ecel **hâbından** efgânlar çeküb Mecnûn’ı **bîdâr** it (42-3)

Giriftâr-i gam-i ‘ışk olalı **âzâde-i** dehrem
Gam-i ‘ışka meni mundan beter yâ Rab giriftâr it (42-6)

²⁸⁶ Ne mutlu sabr ile sebatın yardım ettiği kimseye. (Akyüz, 1958, dipnot 2, 163.)

Kılmazam zencîr-i zülfi terkin ey nâsih meni
Hâh bir ‘âkil hayâl it hâh bir **dîvâne** dut (43-5)

Şarâb-i nâb zevkinden ne hâsıl çun değül **bâkî**
Nihâl-i ‘ömre miñ kez su virüb **âhir** kurutduñ dut (44-3)

Gör ganîmet fakr mülkinde **gedâlık** şîvesin
İ’tibâr-i mansıb ü der-gâh-i **sultânı** unut (45-4)

Çekme ‘âlem kaydını ey ser-bülend-i **fakr** olan
Saltanat tahtına erdüñ bend ü zindânı unut (45-5)

Ey gubâr-i **kademüñ** ‘arş-i berin **başına** tâc
Şeref-i zâtuña ednâ-yi merâtib Mi’râc (48-1)

Halka taklîd-i sülûkuñ sebep-i **hüsn**-i ma’âş
Mülke tağyîr-i tarîkuñ eser-i **sû’**-i mizâc (48-5)

Fakr mülkin tut ger isterseñ kemâl-i saltanat
Saltanatdan geç kim ol vâdîde çohdur ihtiyâc (49-2)

Can çihar tenden gönül zikr-i leb-i yâr eylegeç
Ten **bulur can** yeñleden ol lâfzı tekrâr eylegeç (51-1)

Kılma ey efgan gözin bîdâr **mest-i hâb** iken
Olmaya bir fitne peydâ ola **bîdâr** eylegeç (51-2)

Nihan ‘ışkumı **ma’lûm** itse ‘âlem dûd-i âhumdan
‘Aceb yoh kim gümân-i genc ider halk ejdehâ görgeç (52-2)

Füzûn oldukça ‘ışkuñ **germ** olur eşküm yügürmekde
Egerçi su **bürûdet** kesbini eyler hevâ görgeç (52-3)

Kâfir ki deġül mu'terif-i nâr-i cehennem
Îmâna gelür âteş-i hicrânuñı görgeç (53-5)

'İşkda **sâdıklığ** izhâr itdi dâġın gösterüb
Gâlibâ dirlerdi **kâzib** kıldı andan 'âr subh (54-6)

Heçr **şâmında** gam itmişdi Fuzûlî kasd-i cân
Olmasaydı merhametden dem urub gam-hâr **subh** (54-7)

Hansı mâhuñ bilmezem mihriyle olmuş zâr subh
Her gün eyler halka bir dâġ-i **nihân izhâr** subh (55-1)

Batdı encüm **çıldı** gün yâ bir esîr-i 'ışkdur
Tökdi dürr-i eşk çekdi âh-i âteş-bâr subh (55-2)

N'ola ger **emvâta ihyâ** virse subhuñ demleri
Zikr-i lâ'lüñdür kim eyler dem-be-dem tekrâr subh (55-3)

'Âşık-i sâdıkdur izhâr-i gam eyler her seher
Âh ile halkı **yuhusundan** kılur **bîdâr** subh (55-5)

Ey Fuzûlî **şâm-i** gam encâmına yohdur ümîd
Bir tesellîdür saña ol söz ki dirler var **subh** (55-7)

Yüzde sirişk kanı **söyler** gam-i **nihânı**
*Kad tüzhiru 'l me 'ânî b 'l-hattı fî 'l-vâ 'ih*²⁸⁷ (56-3)

Fuzûlî oldı bilüñ fikri ile mûy-misâl
Henûz bulmadı ol **sırta** ihtimâl-i **vuzûh** (57-7)

²⁸⁷ Arapça mısra: Manalar, levhalarda, yazı ile belirir. (Akyüz, 1958, dipnot 3, 180.)

Sahla ey eşk **edeb** gitme ser-i kûyına çoh
Ki düşer gözden ü yüzden sürülür her **güstâh** (59-5)

Bağrı **bütün**ler maña ta'n iderler müdâm
Hâlümi şerh itmeğe bir ciğeri **pâre** yoh (60-2)

Dehrde hemtâ saña **var** perî **yoh** dimen
Var güzel **çoh** velî sen kimi hun-hâre **yoh** (60-4)

Çâk görüb göğsümi kılma '**ilâcum** tabîb
Zâyi' olur **merhemüñ** mende biter **yâre** yoh (60-6)

Senden itmen dâd **cevrüñ** var **lûtfuñ** yoh diyüb
Mest-i zevk-i şevkuñam birdür yanumda var yoh (61-2)

Kime **izhâr** eyleyem bilmen bu **pinhan** derdi kim
Var yüz miñ derd-i pinhan kudret-i izhâr yoh (61-3)

Devr **ser-mest**-i şarâb-i gaflet itmiş 'âlemi
Munca ser-mestüñ temâşâsına bir **huş-yâr** yoh (61-4)

Halkı **medhûş** eylemiş hâb-i şeb-i tûl-i emel
Subh tahkîki 'alâmâtına bir **bîdâr** yoh (61-5)

Koyma **nâkıs** ehl-i derd içre Fuzûlî'ni tabîb
Eyle bir derman ki derdin ide gün günden **ziyâd** (62-8)

Câm dut dir sâki-i gül-çihre zâhid **terk**-i câm
Ey gönül fikr eyle gör kim hansıdur **dutmalu** pend (63-6)

Ey Fuzûlî sûret-i fakruñ kabûl-i dostdur
Hiç **dervîşi** senüñ tek görmedüm **sultan**-pesend (63-7)

Subha beñzer ‘âşık-i sâdık dimeñ âlemde kim
Bir nefes geçmez ki çekmez **sûz**-i dilden âh-i **serd** (64-2)

Zulmet-i gam ıztırâbın çekmez ol âzâde kim
Her ta’allûkdan ola **hur-şîd** veş âlemde ferd (64-5)

Ey mezâk-i câna cevruñ **şehd ü şekker** tek lezîz
Dem-be-dem **zehr**-i gamuñ **kand**-i mükerrer tek lezîz (65-1)

Âteş-i berk-i **firâkuñ nâr**-i dûzah tek elîm
Cür’a-i câm-i **visâlüñ âb**-i kevser tek lezîz (65-2)

Şerh-i ahvâlüm saña meste nasîhat kimi **telh**
Telh güftâruñ maña mahmûra sâgar tek **lezîz** (65-3)

Gedâ-yi ‘âlemi **sultân ü sultânı gedâ** eyler
Şarâb-i ‘ışk-i dil-berde Fuzûlî özge hâlet bar (66-5)

Açma kâkûl **girihi**n başuñ içün görme revâ
Ki **perîşân** olalar bir nice ser-gerdânlar (67-4)

Sorma zühhâda Fuzûlî reh ü resmin ‘ışkuñ
Ne bilürler revîş-i ehl-i **hired nâ-danlar** (67-7)

Ham **açıldukça** zülfüñden belâ vü mihnetüm artar
Bi-hamdi’llâh ki ‘ömrüm uzanur **cem**’iyyetüm artar (71-1)

Dimeñ **eksük** meni tedrîc ile yâkût olan daşdan
Boyandukça ciğer kaniyle kadr ü kıymetüm **artar** (71-2)

Marîz-i derd-i ‘ışkem terk-i ‘âlemdür murâdum kim
Bu nâ-hoş mülkde **eğlendüğümce zahmetüm** artar (71-4)

Büküldi kâmetüm hasret yükünden veh ki ‘âlemde
Ümîdüm **eksilüb** her lâhza yüz miñ hasretüm **artar** (71-5)

Ne şerbetdür gamuñ kim içdüğümce **eksilür** sabrum
Ne sihr eyler ruhuñ kim bahduğumca rağbetüm **artar** (71-6)

Dutmak diler Fuzûlî kapunda makâm lîk
Bu **sırrı** kimseye **açabilmez nihân** dutar (72-7)

Bulınur her **derde** isterseñ gül-istanda **devâ**
Hokkasında goncenüñ san kim **şifâ** cüllâbı var (74-4)

Eyle **bed**-hâlem ki ahvâlüm görende **şâd** olur
Her kimüñ kim devr **cevrinden** dil-i nâ-şâdı var (75-5)

Gün çeker yirden göğe her dem **gubâr**-i râhuñı
Tûtüyâ için belî gökden yire minnet çeker (78-2)

Ey Fuzûlî yâr eger **cevr** itse andan incime
Yâr cevri ‘âşika her dem **mahabbet** tâzeler (79-5)

Saña derler büt-i Çin zülfüne zünnâr söylerler
Zihî **îmânı** yohlar **küfr** söylerler hatâ dirler (80-4)

Maña dirlerdî evvel bir **melekdür** sevdüğüñ hâlâ
Görenler men fakîri gökden inmiş bir **belâ** dirler (80-5)

Girüb mey-hâneye muğ meşrebiyle kim ki hû eyler
Olub **mü’min** behişte **kâfirem** ger ârzû eyler (81-1)

N’olacaktur terk-i ışk itme Fuzûlî vehm idüb
Gâyeti dirler ola bir **bende sultânın** sever (83-7)

Şifâ-yi vasl kadrin hecr ile **bîmâr** olandan sor
Zülâl-i şevk zevkin teşne-i dîdâr olandan sor (84-1)

Gözi yaşlularuñ hâlin ne bilsün merdüm-i **gâfil**
Kevâkib seyrini şeb tâ seher **bîdâr** olandan sor (84-3)

Habersüz olma fettan gözleruñ cevrin çekenlerden
Habersüz **mest**ler bî-dâdını **hüş-yâr** olandan sor (84-4)

‘İşk **derdi**yle hoşem el çek ilâcumdan tabîb
Kılma **derman** kim helâküm zehri dermânuñdadur (85-2)

Gözlerüm yaşın görüb **şûr** itme nefret kim bu hem
Ol **nemek** dendür ki lâ’l-i **şekker**-efşânuñdadur (85-4)

Mest-i hâb-i nâz ol **cem**’ it dil-i sad-**pâremi**
Kim anuñ her pâresi bir nevk-i müjgânuñdadur (85-5)

Ferah-bahş-i dil-i ma’şûk olur şerh-i **gam**-i âşık
Sûrûd-i bezm-i Şîrin nâle-i Ferhâd-i **mahzundur** (90-5)

Geçüb dil-dâre **yâr** olmak dilersen müdde’âlardan
Seni yârûndan **ağyâr** eyleyen bu müdde’âlardur (91-4)

Cefâ vü cevri çoh dil-berleruñ **mihir ü vefâsı** az
Fuzûlî çek elüñi n’itmek olur bî-vefâlardur (91-5)

Menüm kim bir **leb-i handân** için **giryanlıgum** vardur
Perîşan turralar devrinde ser-gerdanlıgum vardur (92-1)

Telh güftârsuz olmaz leb-i yâr ey ‘âşık
Çoh heves eyleme ol **şerbete** kim **ağuludur** (93-2)

Munca kim kûh-sıfat başuma daşlar urulur
Dîde-i bahtum **uyanmaz** ne ağır **yuhuludur** (93-4)

Gönlümün **zahmına** peykânuñı itdüm **merhem**
Genc-i gamdur n'ola ger beyle demür kapuludur (93-6)

Ol ser-i kûy itleri içre Fuzûlî yoh yirüm
Bes maña **mâtem**-serâ men handan u handan **sürûr** (94-7)

Ey Fuzûlî bu cihânda i'tibârîñ kalmamış
Düzetir yüz biñ **imâret** âhırî **virân** olur (95-6)

'İşk sevdâsına sarf eyler Fuzûlî 'ömrini
Bilmezem bu **hâb-i gaflet**den kaçan **bîdâr** olur (96-5)

Derdüm oldur kim **müselmân** olmuş ol tersâ-beçe
Küfre olan zulmler ta'nı bu gün islâmedür (98-4)

Yüzde nakş-i hûn-i dil **râz-i nihân**um **fâş** ider
Şerh-i gam tahrîrine her kirpüğüm bir hâmedür (98-5)

Ey sabâ **rahm** it kim ol bî-derd kılmış terk-i **cevr**
Çâre-i derd-i dilüm mevkûf bir i'lâmedür (98-6)

Menden Fuzûlî isteme eş'âr-i **medh** ü **zem**
Men 'âşıkam hemşe sözüm 'âşıkânedür (99-8)

Menüm tek olabilmez şöhre-i şehr-i belâ **Mecnûn**
Kabûl eyler mi bu rüsvâlîğî her kim ki 'âkildür (100-3)

Cünun feyziyle **âzâd** olmuşam **kayd**-i 'alâyıkdan
Kemâl ü fazl terki rütbe-i fazl ü kemâlümdür (101-3)

Fuzûlî ‘âlem-i **fakr** ü fenâda **mün’im**-i vaktem
Diyâr-i meskenet nakd ü kanâ’at mülk ü mâlümdür (101-7)

Serîr-i **saltanat** zevkinden efzundur maña ol söz
Ki lûtf ilen dimişsen bir **gulâm**-i kem-terînümdür (102-8)

Birahdum zevrak-i dil eşk bahrine sahin ey mâh
Temevvüc virmesün **teşvîş** aña kim andan **sâkindür** (104-2)

Ciğer **dâğ**ına **merhem** oldu peykânuñ bî-hamdi’llâh
Sa’âdet kevkebine ahter-i bahtum mukârindür (104-5)

Ruhuñdan nûr uğurlar şem’ başın kesseler câ’iz
Budur bir **kul** ser-encâmı ki **sultân**ına hâ’indür (104-6)

Âh eyledüğüm serv-i hırâmânuñ içündür
Kan ağladuğum gonce-i handânuñ içündür (105-1)

Serserî basma kadem ‘ışk tarîkine Fuzûlî
İhtiyât eyle ki gâyetde hatar-nâk seferdür (106-7)

Ey diyen sabr kıl âh eyleme yâri göricek
Maña **düşvârdur** ol ger saña **âsan** görünür (108-4)

Ne müşkil **derd** olursa bulunur ‘âlemde **dermânı**
Ne müşkil **derd** imiş ‘ışkuñ ki **dermân** eylemek olmaz (112-2)

Fuzûlî ‘âlem-i kayd içre sen dem urma ‘ışkuñdan
Kemâl-i **cehl** ile da’vâ-yi ‘**irfân** eylemek olmaz (112-7)

Râz-i ‘ışkuñ **sahlaram** ilden **nihan** ey serv-i nâz
Gitse başum şem’ tek mümkün değül **ifsâ**-yi **râz** (114-1)

Hûblar mihrâb-i ebrûsına meyl itmez fakîh
Ölse **kâfir**dür **müselman**lar aña kılmañ nemaz (114-2)

Zulmet-i zülfüñ giriftârı dem urmaz **nûrdan**
Tâlib-i **şem**'-i ruhuñ **hur-şîd**-i rahşân istemez (115-2)

Eylemez meyl-i behişt üftâde-i hâk-i derüñ
Sâkin-i künc-i gamuñ **seyr**-i gül-istân istemez (115-3)

Cevrden âh itme ey 'âşık ki 'ayn-i lûtfdur
Döst esbâb-i **kemâl**-i hüsne **noksân** istemez (115-4)

Habîbüm gönülümü **cem**' eylemez ruhsârı devrinde
Meger zülfi kimi hâlüm **perîşân** olduğın bilmez (116-2)

Kılır taksîr idüb bir lûtf her dem gönülüm almakda
Vefâ resmin sanur **düşvâr âsân** olduğın bilmez (116-3)

Güzeller devlet-i vaslın bulub mağrûr olan 'âşık
Neşât-i vaslda **endûh**-i hicrân olduğın bilmez (116-4)

Halka ağzuñ **sırrını** her dem kılır **izhâr** söz
Bu ne sırdur kim olur her lâhza yohdan var söz (119-1)

Vir söze ihyâ ki dutdukça seni **hâb**-i ecel
İde her sâ'at seni ol **yuhudan bîdâr** söz (119-3)

Buldı kûyuñda devâ derd-i dil-i bîmârumuz
Sen **ağasan** biz **kuluz** kûyuñdadur tîmârumuz (120-1)

N'ola ger oldıysa **fânî** Kûh-ken men **bâkiyem**
'İşka bizdendür **bekâ** yohdur yoğ olmak varumuz (120-3)

Ehl-i terkûn **kul**ıyuz oldur bize candan ‘**azîz**
Yûsuf ise hod-fürûş anuñla yoh bâzârumuz (120-5)

Eşkümüz gird-âbı ‘**âlî** ‘ömrümüz bünyâdı **pest**
Gör ne alçak dirlük ile çizginür pergârumuz (120-6)

Ey Fuzûlî eyledi her derde dermân ol tabîb
Bir menüm **zahm**umdur ancak bulmayan **merhem** henûz (121-7)

Nâle-i zârum ile halka harâm oldı yuhu
Kare bahtum **yuhudan** olmadı **bîdâr** henûz (122-6)

Merhem-i vaslı ile buldı kamu derde devâ
Bu Fuzûlî **elem-i hecr** ile bîmâr henûz (122-7)

Yâr kûyında **müselman**lar ger olsaydı yirüm
Kâfirem ger Ravza-i Rıdvân’a eylerdüm heves (125-2)

Ehl-i haşmet kisvetin zer-beft ider bilmez kim ol
Bâğ-i cem’iyyet **bahârına hazânı** pîş imes (126-3)

Râz-i derûnı daşraya salmak revâ degül
Budur günâhı kim asılur muttasıl ceres (127-2)

Cismümi yandurma rahm it yaşuma ey bağrı daş
İhtiyât it yanmasun nâ-geh **kuru** yanında **yaş** (129-1)

Tavf-i kûyuñda **ayakdan başa** irmiş bir meded
N’ola ger kaddüm büküb her dem **ayağum** olsa **baş** (129-3)

Ey Fuzûlî dehr hâlin şâh-i gülden kıl kıyâs
Kim virüb evvel **tecemmül** soñra ‘**uryân** eylemiş (130-7)

Bilmez idüm bilmek ağzuñ sırrını düşvâr imiş
Ağzuñı dirlerdi **yoh** didüklerince **var** imiş (132-1)

Aña **hüş-yâr** iken derd-i dil isterdüm diyem sâkî
Pey-â-pey sunma câm ü kılma ol servi revan **ser-hôş** (134-2)

Ferahum görüb **cefâsın** hasenâta dâhil eyler
Ne melek kim ol perînüñ ‘ameline kâtib olmuş (135-3)

Gam-i **hecrdür** ki artar eseriyle ‘ışk zevki
Galat eylemiş Fuzûlî ki **visâle** tâlib olmuş (135-5)

Şâhsan mülk-i melâhetde saña **kullar** çoh
Biri oldur ki varub Mısır’da **sultân** olmuş (136-2)

Halk **küfr** ehline **îman** ‘arz ider men dem-be-dem
Küfr-i zülfüñ eylerem göğsümdeki **îmâne** ‘arz (139-4)

Mün’imüñ ‘arz-i tecemmüldür işi **fakr** ehline
N’ola ger dil kılma her dem derd-i ‘ışkuñ câne ‘arz (139-6)

Ey Fuzûlî beyle pinhan dutma **eşk-i âlüñi**
Eyle her reng ile kim var ol **gül-i handâne** ‘arz (139-7)

Ehl-i ‘irfândur cihan keyfiyyetin tahkîk iden
Kim **neşâtından** bulur yüz **gam gamından** yüz **neşât** (140-3)

Deşt dutmak ‘âdetin koymuşdı Mecnun ‘ışkda
Şöhre-i **şehr** olmağuş resmin men itdüm ihtirâ’ (142-2)

Çun maña bir **zerre** yoh tâb-i temâşâ-yi cemâl
Men kimem vasl itmek ol **hur-şîd**-i rahşandan tama’ (143-3)

‘Ârızuñ görmek hayâtum tâze eyler veh ne ‘ayb
Ger **gedâ** vech-i ma’âşın kılssa **sultandan** tama’ (143-6)

Kıl şeb-istânı müşerref kim **nisâruñ** kılmağa
Rişteden dürler çeküb **cem**’ eylemiş dâmâne şem’ (144-6)

Ey Fuzûlî şevkden yahduñ tenüñ rûz-i **visâl**
N’itdüñ ey gâfil gerekmez mi şeb-i **hicrâne** şem’ (144-7)

Murâd er **saltanat**dan kâm-i dildür nefse tâbi’ sen
Ne hâsıl **saltanat** adıyla kılmak **bende**-fermanlığ (146-2)

Perîşanlıktan ey ehl-i cihan siz **cem**’ idüñ hâtır
Ki men **cem**’ eyledüm her handa vardur bir **perîşanlığ** (146-3)

Ne tâli’dür bu kim ‘âlemde **âgâz** itmedüm bir iş
Kim ol işden **ser-encâm** itmedüm hâsıl peşîmanlığ (146-4)

Maña zulm-i sarîh ol **kâfir** eyler kimse men’ itmez
Fuzûlî küfr ola mı ger disem yohdur **müselmanlığ** (146-5)

Sâkiyâ mey sun ki dâm-i gamdurur **hüş-yârlığ**
Mestlikdür kim kılur gam ehline gam-hârlığ (147-1)

Var fikrin **yoh** gâmın çekmek nedür bir câm ilen
Bî-haber kıl maña bir ola yohluğ varlığ (147-2)

Can metâ’ınuñ bahâsıdur ne kim devran virür
Turfa bu kim sanuram **şefkatdür** ol **gaddârlığ** (147-3)

Ta’ne-i **ağyâr** çekmekdür işüm bir **yâr** için
Kim olub **ağyâra** **yâr** eyler maña **ağyârlığ** (147-5)

- Olma gâfil **dürd**-keşler sohbetinden ey gönül
Ger dilerseñ idesen âyîne-i idrâki **sâf** (148-2)
- Ey Fuzûlî zâhid er da'vâ-yi '**akl** eyler ne sûd
Nefy-i zevk-i 'ışkdur **cehline** 'ayn-i i'tirâf (148-7)
- Ey Fuzûlî taleb-i rütbe-i '**irfân** eyle
Cehl ile hâsıl-i evkât-i şerîf itme telef (149-7)
- Sırrumı** rüsvâluğum **fâş** itmedin 'âlemlere
Zâr cismüm eşk gird-âbında **pinhân** olsa yeğ (153-4)
- Dağ**ıdursa n'ola '**âkd**-i zülfüni her dem sabâ
Fitne ehli olanuñ cem'i perîşân olsa yeğ (153-5)
- Her **küdûret**den meni **pâk** itdi seyl-i hûn-i dil
Şükrü li'llâh âteş-i 'ışkuñ meni yandurdu pâk (154-5)
- Ta'allûk **zulmetin** tecrîd **hur-şîd**ine kıl matla'
Eğer 'âlemde bir gün görmek isterseñ Mesîhâ tek (156-2)
- Hâtıruñ **şâd** eyledün ehl-i vefâ gönlin **yıhub**
Bir 'imâret yapmağa miñ ev yıhan mi'mâr tek (157-7)
- Vasl** eyyâmı revan yâre fidâ eylemedüñ
Ey Fuzûlî gam-i **hicrân** ile çıhsun cânuñ (160-7)
- Dehenin **derdüme** **derman** didiler cânânuñ
Bildiler **derdümi** yohdur didiler **dermân**uñ (161-1)
- Geçdi mey-hânedden il mest-i mey-i 'ışkuñ olub
Ne **meleks**en ki harâb itdüñ evin **şeytân**uñ (161-3)

- Ne bilür ohımayan Mushaf-i hüsnüñ şerhin
Yire gökden ne için indüğünü Kur'ân'ıñ (161-5)
- Ne hoşdur 'ârızuñ devrinde zülf-i 'anber-efşânuñ
Bu devranda ne hoş **cem'iyyeti** var ol **perîşânuñ** (162-1)
- Fuzûlî'ni ayakdan saldı bâr-i mihnet-i 'ıškuñ
Niçün dutmazsan ey **kâfir** elini bir **müselmânuñ** (162-7)
- Ey Fuzûlî öldüñ efgân itmedün **rahmet** saña
Rahm kıldıñ halka efgânuñla **zahmet** virmedüñ (164-7)
- Sözünü vahy-i nâzil ger disem men hiç küfr olmaz
Cihânı dutmuş iken **küfr îmandan** haber virdüñ (165-3)
- Söyledüñ kim dutaram şâd gönüllerde makâm
Şâd iken bu söz ile gönlümi **mahzûn** itdüñ (166-4)
- 'Ahd kıldıñ ki **cefâ** kesmeyesen 'âşıkdan
'Âşıkı va'de-i **ihsân** ile memnûn itdüñ (166-5)
- 'Ârızuñ devrinde **cem'iyyetden** olsuñ nâ-ümîd
Olmayan âşüfte-i zülf-i **perîşânuñ** senüñ (169-3)
- Mülk-i hüsnüñ beyle **zâlim** pâd-şâhı olmagıl
Kim saña zâlim dise **'âdil** güvâhı olmagıl (174-1)
- Katı müşkildür işüm zülf-i **giriş-gîrûñden**
Sabr bu müşkili dirler **açar** ammâ müşkil (175-4)
- İtmek olmaz seni **âgâh** gönül hâlinden
Yazuğ ol kim vire gönlin saña senden **gâfil** (175-5)

- Delü** dirsem n'ola 'uşşâkına gül-çihrelerüñ
Özini göz göre odlara salur mı '**âkil** (175-7)
- Ey kılan izhâr-i zillet müjde-i 'izzet saña
Kim bu der-gehde mukarrerdür '**azîz** olmak **zelîl** (177-5)
- Yandurub eczâ-yi terkîbüm külüm virseñ yile
Yoh yoluñdan dönmeğüm varum senüñdür **cüz**'ü **kül** (178-3)
- Hâsılıñ **evvel** gam-i cânandur **âhir** terk-i cân
Bu imiş kismet Fuzûlî hâh **ağla** hâh **gül** (178-9)
- Câna meylüñ var ise hükm eyle teslîm eyleyem
Pâd-şâhum men senüñ bir **bende**-i fermânuñam (181-6)
- Yârı** **ağyâr** bilübdür ki maña **yâr** olmaz
Men dahi anı ki **ağyâr** bilübdür bilübem (183-2)
- Hîç reng ilen maña **âbâdlık** mümkün değül
Men **harâb**-i bâde-i sâf ü 'izâr-i sâdeem (184-2)
- Dimezem değmez maña gamzeñ hadengi ya değer
Değme **kaydı** çekmezem 'âlemde bir **âzadeem** (184-3)
- Şem'-i **şâm-i firkatem subh-i visâli** n'eylerem
Tapmışam yanmakda bir hâl özge hâli n'eylerem (186-1)
- Hâlüm diyüb murâduma yetsem 'aceb değül
Bir **bendeem** ki der-geh-i **sultâne** yetmişem (187-3)
- Miskin Fuzûlî'yim ki saña dutmuşam yüzüm
Yâ bir kemîne **katre** ki '**ummâne** yetmişem (187-7)

‘Işkdan cânımda bir **pinhan** maraz var ey hakîm
Halka **pinhan** derdüm **izhâr** itme zinhâr ey hakîm (189-1)

Pinhâni odum ‘âleme **fâş** oldu Fuzûlî
Yâ Rab ki menüm şem’ kimi yana zebânım (191-7)

Hemîşe **secde-gehüm** hâk-i âsitânunî idi
Bu i’tibâr ile bir **ser-bülend-i** ‘âlem idüm (194-3)

Gedâ-yi kûyuñ idüm beyle zilletüm yoğ idi
Serîr-i **saltanat-i** kurbde mu’azzam idüm (194-4)

Ziyâde **gam-zedeem** hecr ile hoş ol günler
Ki men bu gam-zedelikden ziyâde **hurrem** idüm (194-6)

Derdümi ‘âlemde **pinhan** dutduğum nâ-çârdur
Uğrasaydum bir tabîbe **âşkâr** itmez m’idüm (195-4)

Dahi zevk-i visâl-i dôt şevkin istemen menden
Ki men **zevk-i visâli mihnet-i hicrâna** değşürdüm (197-2)

Göñül virdüm fenâ vü fakra terk-i i’tibâr itdüm
Bi-hamdi’llâh ki âhir **küfrümi îmâna** değşürdüm (197-4)

Nikâb-i sûret-i hâl eyledüm hûn-i ciğer seylin
‘**Ayan** rüsvâlîğı derd ü gam-i **pinhâna** değşürdüm (197-6)

Bir **kul** oğlını göñül mülkine **sultân** itdüm
Mısr-i dil pâd-şehin Yûsuf-i Ken’ân itdüm (200-1)

Reh-i ‘ışkuñ dutub itdüm gam ü derdüm def’in
Gör ne **cem**’i bu tarîk ile **perîşân** itdüm (200-5)

- Sebze tek kıldı Fuzûlî çiharub eşk **‘ayân**
Ten gubârında ohın her nice **pinhân** itdüm (200-7)
- Götürdüm gird-bâd-i âh ile hur-şîde **tapşurdum**
Gubâr-i reh-güzâruñ cevherin gözden **nihân** itdüm (201-2)
- Olub ser-mest kıldum neş’e-i zevk-i lebûñ zikrin
Meye râgıb olanlar **küfrini** halka **‘âyan** itdüm (201-4)
- Dutuşdı gam odına şâd gördüğüñ göñlüm
Mukayyed oldu ol **âzâd** gördüğüñ göñlüm (203-1)
- Diyâr-i hecrde seyl-i sitemden oldu **harâb**
Fezâ-yi ‘ışkda **âbâd** gördüğüñ göñlüm (203-2)
- Firâkuñ odını gördükçe **mum** tek eridi
Sebât ü sabrda **fûlâd** gördüğüñ göñlüm (203-4)
- Virmegil zâhid maña korhu **cehennemden** sahin
Cennetümdür ‘arızı zülfidürür dâmum menüm (205-4)
- Secdedür her handa bir büt görsem âyînüm menüm
Hâh **kâfir** hâh **mü’min** dut budur dînüm menüm (206-1)
- Eşk mevci gezdürür her yan tenüm hâşâkini
Mümkün olmaz eşk **tahrîkiyle** **teskînüm** menüm (206-4)
- Çâre umdum lâ’l-i **şîrînüñden** eşk-i **telhüme**
Telh güftâr ile alduñ cân-i **şîrînüm** menüm (206-5)
- ‘İşk ser-gerdâniyem göksümde miñ miñ dâğlar
Bir sipihr-i **sâ’irem** **sâbit** cemî’i atherüm (208-4)

Çeşm târ-i cismüme **düzmüş**di eşküm gevherin
Âh kim çerh üzmüş ol târı **dağılmış** gevherüm (208-5)

Ciğerüm **dâğ**ına **merhem** bulmadum senden
Nice âh eylemeyem âh yanubdur ciğerüm (209-2)

Ey Fuzûlî **fakr toprağ**ında **devlet** iste kim
Sâye ol toprağa salmışdur **hümâ**-yi himmetüm (210-7)

Ohuñ musâhabetiyle geçer **hoş** evkâtum
Helâk olurum eğer depreneydi yanumdan (211-6)

Gam-i **nihân**ımı eyler Fuzûlî illere **fâş**
İyen ‘azâbdeem nâle vü figânımdan (211-7)

Gamum şerh itmek için isterem her gördüğüm sâ’at
Dutam **dâmân**uñı değmez elüm çâk-i **girîbandan** (212-3)

Kimi **hüş-yâr** görseñ sen aña sun câmı ey sâkî
Bi-hamdi’llâh Fuzûlî **mest**dür vahdet şarâbından (213-7)

Fuzûlî nâzeninler görseñ izhâr-i niyâz eyle
Terahhum umsa ‘ayb olmaz **gedâlar pâd-şâ**lardan (215-9)

Gam yolunda men kalub gitdiyse Mecnun yoh ‘aceb
Sayruya düşvârdur hemrehlik itmek **sağ** ilen (220-2)

‘İşk *derdiyle* olur ‘âşık mizâcî *müstakîm*
Düşmenümdür döstlar bu derde dermân eyleyen (221-7)

N’ola zâhid bilse **küfr**-i zülfüñ **îmân** olduğın
Şimdi görmüşler midür kâfir müselmân olduğın (222-1)

Demeñ göz yaşı ile def' olur 'ışk âteşi tenden
Bu od her yire düşse fark kılmaz **kurusun yaşın** (225-3)

Fuzûlî bâde-hârı **dûzahî** dir halk hayrânem
Ki Hak niçün salubdur **cennete** mey-hâne evbâşın (225-5)

Subh veş çâk it Fuzûlî pîrehen 'ışk içre kim
Bilmeye kimse **girîbânından** anuñ **dâmenin** (227-5)

Görmesem her **göz aç**anda ol gül-i ra'nâ yüzün
Göz yumunca eşk-i gül-gûnum dutar dünyâ yüzün (228-1)

Teskin bulur ciğerde **harâret** sirişk ile
Sûz-i dil ile sînede râhat olur füzûn (231-3)

Sâye-i ümmîd zâ'il âf-tâb-i şevk germ
Rûtbe-i idbâr '**âlî** pây-e-i tedbîr **dûn** (232-2)

Tefrika hâsıl tarîk-i mülk-i **cem'iyyet** mahûf
Âh bilmen n'eyleyem yoh bir muvâfik reh-nümûn (232-9)

Cem' gönlüñ devr cevrenden **perîşân** olmasun
Çerh fermânuñla gezmekden peşimân olmasun (235-1)

Ne yaharsan ohuñ ey âteş-i dil **vasl günü**
Bize **hicran gicesi** şem'-i şeb-istandur bu (237-5)

Feth-i mey-hâne içün ohıyalum Fâtiha'lar
Ola kim yüzümüze **açıla** bir **bağlu** kapu (239-5)

Hecr **bîmârı** tenüm bâd-i sabâdan dem-be-dem
Sihhat içün sıhhat-i ahbâruñ eyler ârzû (240-5)

- Gâfilem** sırr-i leb-i can-perveründen tâ hatuñn
Kondurubdur gerd mir'ât-i dil-i **âgâhuma** (242-6)
- Rahm it ey **şeh** dil-i **dervîş** çeken âhlara
Ki gedâ âhı eser eyler ulu şâhlara (243-1)
- Sâki-i bezm-i cünun nerkis-i **mestüñdür** kim
İçürür bâde-i gaflet dili **âgâhlara** (243-5)
- Ey Fuzûlî vera' ehli reh-i **mescid** dutmuş
Sen reh-i **mey-kede** dut uyma bu güm-râhlara (243-7)
- Ayağın bağlamış** âvârelerüñ san'at ile
Yoh nihâyet ser-i kûyında **gezen** şeydâya (244-5)
- Hem **visâli** urar od cânuma hem **hicrânı**
Bir 'aceb şem' ile düşdi ser ü kârüm bu gice (245-3)
- Yürütmeñüz 'arakı meclis içre bâde ile
Harâm-zâdeni koymañ **helâl-zâde** ile (248-1)
- Virür sitem sebakın tıfl-i hattûna zülfüñ
Koma ol **içi karanı** bu **levh-i sâde** ile (248-2)
- Maña zemân ile Mecnun mukaddem olsa n'ola
Oyunda **şâh** ber-â-ber degül **piyâde** ile (248-3)
- Serve **âzâdlık** ismiyle yaraşmaz yürimek
Anı hem şîve-i refâtara **giritâr** eyle (249-4)
- Dâr-i dünyânı gönül cehd kılub terk idegör
Hâb-i gafletde iken özüñi **bîdâr** eyle (249-5)

İstedüm **merhem** ohından ciğerüm **yâresine**
Atdı miñ oh ki değer her ohı bir pâresine (252-1)

Gör Fuzûlî ‘ışk **tuğyânın** ‘adem mülkin gözet
‘Azm-i künc it kim hevânuñ **i’tidâli** kalmadı (259-9)

Merhem koyub oñarma sînemde **kanlu dâğı**
Söndürme öz elüñle yandurduğun çerâğı (261-1)

Uymuş cünûna göñlüm ebruña dir meh-i nev
Ne i’tibâr aña kim seçmez **karadan ağı** (261-2)

Ciğerüm odını nihân iken ile zâhir itdi mürûr ile
Göreyüm yire geçe **âb-i** çeşm-i ter-i **şerâre**-feşânımı (262-4)

Hicran gicesin görgeç dûzah elemin bildüm
Kim **rûz-i** kıyâmetdür yâruñ **şeb-i** hicrânı (265-7)

Mübeddel kılmağa **subh-i visâle şâm-i hicrânı**
Menüm âhum alubdur subh ü şâm çerh dâmânı (266-1)

Gâh **ma’mûr** kılur bâde meni gâh **harâb**
Görüñüz gâh yapub gâh yıhan mi’mârı (269-2)

Yâr kılmazsa maña **cevr ü cefâdan** gayrı
Men aña eylemezem **mihir ü vefâdan** gayrı (271-1)

‘Afv ider hidmetde her **noksân**umuz pîr-i muğân
Ey Fuzûlî cânımız ehl-i **kemâl**üñ sadkası (274-7)

Bükülmüş **kaddümi** kurtaragör kullâb-i **zülfü**ñden
Hatâdur çekmesün çoh bağı çökmüş bir sınık yayı (278-3)

Kurb şevki ‘âfiyet-bahş-i ten-i bîmâr olub
Vasl zevki râhat-efzâ-yi dil-i **mehcûr** idi (281-2)

Dün gönül dil-bere **şerh**-i gam-i **pinhân** itdi
Cem’ iken gönlünü bir pâre perîşân itdi (282-1)

Kıldı mihrâba kaşuñ fikri fakîhi mâ’il
Gör nice **kâfiri** ol va’z **müselmân** itdi (282-5)

Ey felek yohdur pelâs-i fakrdan ‘ârum menüm
Atlasuñdan bilmişem **üstün muhakkar** şâlümü (287-3)

Giryedür her dem **açan** gamdan **dutulmuş gönlümü**
Eşkdür hâli kılan kan ile dolmuş gönlümü (288-1)

Va’de-i vasl ile ey gül-ruhlar itmeñ **muztarib**
Mihnet-i hicrân ile **ârâm** bulmuş gönlümü (288-3)

Pây-bend-i lûtf olub bir yirde **sâkin** görmedüm
Deşt-i hayretde **tereddüdd**en yorulmuş gönlümü (288-5)

Zehr-i kahruñ içmedin var ise kasduñ katlüm it
Âb-i Hayvân içsem öldürmek olur müşkil meni (291-2)

Zevk **noksânı** bir âfetdür maña ey pîr-i deyr
Koyma **nâkıs** bir nice câm ile kıl **kâmil** meni (291-7)

‘İşve vü nâz ile ref’ itdüñ gam ü endûhumı
Sihr ilen **bîgâne** itdüñ **âşnâ**lardan meni (292-4)

Men **gedâ** sen **şâha** yâr olmak yoğ ammâ n’eyleyem
Ârzû ser-geşte-i fikr-i muhâl eyler meni (294-4)

Tîr-i gamzeñ atma kim bağrum deler kanum töker
‘**Akd**-i zülfüñ **aç**ma kim **âşüfte**-hâl eyler meni (294-5)

Zayi’ olmaz vâdi-i vahdetde ol **âvâre** kim
Beste-i zencîr-i zülfüñdür dil-i dîvânesi (298-6)

Ey söyleyen Fuzûlî’ye ‘ışk içre sabr kıl
Söyle bu **merhem** ile kimüñ bitdi **yâresi** (299-7)

1.31. TEZKÂR تذكار

“İfâdeyi süslemek ve manayı kuvvetlendirmek için başvurulan müşâkele, istitrâd, irsâd ve idmâc gibi sanatlar tezkâr genel başlığı altında toplanır.”²⁸⁸ İdmâc, övgü içinde övgü, yergi içinde yergi şeklinde tanımlanabilir.

İstitrâd “Konuya açıklık getirmek, okuyucu veya dinleyicinin istifadesini sağlamak maksadiyle, asıl mevzûdan ayrılarak konu dışında bir şeyi anlatmak usulüdür. Yeni bahse girerken istitrâd kelimesini kullanmak adettir. İstitrâda bilhassa mensur eserlerde başvurulur. İstitrâda başvurulduğu zaman tekrar asıl konuya geçileceği yerde gelelim sâdede veya tekmile-i sâded şeklinde bir işaret koymak lazımdır.”²⁸⁹

Biz burada başka birçok sanatı da kapsayan tezkâr sanatının alt başlıklarından, sadece irsâd ve müşâkeleyi inceleyeceğiz.

1.31.1. İrsâd (Teshîm/Sezdirme) ارساد

“Kelimenin lügat anlamı “rasad etmek, gözetmek, gözetilmek” demektir. Edebi sanat olarak “Secili ya da kafiyele bir sözde, ifadenin sonunun ne olacağını söz veya mana ile önceden belirtme ya da îmâ etmektir.” Bu sanata “**teshîm**” de denilmektedir.”²⁹⁰

“Bir beyitte kafiye yoluyla, mensur ifadede ise seci’ yoluyla sözün sonunun nasıl biteceğini okuyucuya²⁹¹ hissettirmek sanattır. Yani ilk mısırda -veya cümlelerin ilk bölümünde- öyle ifadeler kullanılır ki, son kısımda hangi kelimenin kullanılacağı okuyucu tarafından tahmin edilebilir.”²⁹²

Mâh-i nevdür yohsa sen kıldukda seyr-i **âs-mân**

Kaldurub barmah getürmüş âs-mân **îmân** saña (6-8)

Birinci mısırda geçen âs-mân kelimesi ikinci mısırda kafiye yoluyla îmân kelimesinin geçeceğini sezdiriyor.

Diyâr-i hecrde seyl-i sitemden oldı **harâb**

²⁸⁸ Külekçi, 2005, 114.

²⁸⁹ Külekçi, 2005, 117.

²⁹⁰ Külekçi, 2005, 117.

²⁹¹ Kocakaplan, 2011, 63.

²⁹² Kocakaplan, 2011, 63.

Fezâ-yi ‘ışkda **âbâd** gördüğün gönlüm (203-2)

Mana yoluyla harâb kelimesine karşılık olarak ikinci mısırda âbâd kelimesinin söyleneceği anlaşılıyor.

Olsaydı mendeki gam **Ferhâd**-i mübtelâde

Bir âh ile virürdi miñ **Bîsütûn**’ı bâde (246-1)

Birinci mısırda Ferhad kelimesi geçtikten sonra onunla ilgili olan Bîsütûn dağının geçeceği hissediliyor.

Mahşer günü görem direm ol serv-kameti

Ger anda hem görünmese gel gör **kıyâmeti** (301-1)

Birinci mısırda geçen mahşer kelimesi sonraki mısırda onunla ilgili olan kıyametin geçeceğini hissettiriyor.

İrsâd Örnekleri

Ya’kûb’da nişâne-i şevkuñ gam ü elem

Yûsuf’da neş’e-i nazaruñ behcet ü behâ (2-4)

Ey olub **Mi’râc** bürhân-i ‘ulüvv-i şan saña

Yire inmiş gökden istikbâl için **Fürkan** saña (6-1)

Yâ Nebî lûtfuñ Fuzûlî’den kem itme ol **zemân**

Kim olur teslîm miftâh-i der-i **gufrân** saña (6-9)

Cânumuñ cevheri ol lâ’l-i **güher-bâra** fidâ

Ömrümüñ hâsılı ol **şive-i reftâra** fidâ (7-1)

Câm içre mey ki dâ’ire salmış **habâb** aña

Âyînedür ki ‘aks salur **âf-tâb** aña (8-1)

Ey Fuzûlî kalmamış gavgâ-yi **Mecnûn**’dan eser

Gâlibâ efsâne-i **Leylî** getürmüş hâb aña (9-9)

Dûd ü ahkerdir maña serv ile gül ey **bâğ-bân**
N'eyleyrem men gül-şeni gül-şen saña **gül-han** maña (12-5)

'İşk etvârîñ müselleme eyledi **gerdûn** maña
Munca kim yıldı yügürdi yetmedi **Mecnûn** maña (13-1)

Fakr mülki taht ü 'âlem terki **efserdür** maña
Şükr-li'llâh devlet-i bâkî **müyesserdür** maña (15-1)

Yâr cevri itmez maña **ağyâr** ta'lîm itmedin
Bi'llâh ağyâr eyleyen ihsânı **yâr** itmez maña (16-2)

Ey bî-vefâ ki âdet olupdur **cefâ** saña
Bi'llâh cefâdur olma dimek bî-**vefâ** saña (17-1)

Kemâl-i hüsn virübdür şarâb-i **nâb** saña
Saña helâldür ey muğ-beçe **şarâb** saña (18-1)

Gamzesin sevdüñ gönül **cân**uñ gerekmez mi saña
Tîğre urduñ cism-i '**uryân**uñ gerekmez mi saña (19-1)

Gamdan öldüm demedüm hâl-i dil-i **zâr** saña
Ey gül-i tâze revâ görmedüm **âzâr** saña (20-1)

Ey melek-simâ ki senden özge **hayrân**dır saña
Hak bilir insan demez her kim ki **insan**dır saña (21-1)

Aşıka şevkinle **cân** vermekliğin müşkil değil
Çün **Mesîh**-i vakitsin cân vermek âsândır sana (21-4)

Ey Fuzûlî hûb-rûlardan tegafüldür **yaman**
Ger cefâ hem gelse anlardan bir **ihsân**dur saña (21-7)

Ey nâvek-i şevkuñ siperi sîne-i **ahbâb**
Zülfüñ hamı **erbâb**-i vefâ saydına **kullâb** (24-1)

Çünkü gözüme gelmedi hergiz hayâl-i **hâb**
Sâkî getür piyâle vü doldur şarâb-i **nâb** (25-1)

Subh salub mihr-i ruhuñdan **nikâb**
Çıh ki temâşâya çıha **âf-tâb** (26-1)

Sen yüzüñden ‘âlemi rûşen kılub salduñ **nikâb**
Yazıya salsun bu günden böyle nûrın **âf-tâb** (27-1)

Rûzgârum buldı devrân-i felekden **inkilâb**
Kan içer oldum ayağın çekdi bezmümden **şarâb** (28-1)

Gâlibâ bir ehl-i dil toprağıdur câm-i **şarâb**
Kim kılub hürmet binâlar dutmuş üstinde **habâb** (29-1)

Yetmeyüb vaslına sen **Leylî** veşüñ bir ‘ömrdür
Men kimi **Mecnûn** olub sahrâya düşmüş âf-tâb (29-5)

Menüm tek hiç kim zâr ü **perîşân** olmasun yâ Rab
Esîr-i derd-i ‘ışk u dâğ-i **hicrân** olmasun yâ Rab (30-1)

Subh çekmiş çerhe çalmış daşa tîğın **âf-tâb**
Zâhir itmiş ol meh-i dellâke ‘ayn-i **intisâb** (31-1)

Kılsa vasluñ şâmumu subha ber-â-ber yoh ‘**aceb**
Resmdür fasl-i bahâr olmak ber-â-ber rûz ü **şeb** (32-1)

Gayre eyler bî-sebeb miñ iltifât ol nûş-**leb**
İltifât itmez maña mutlak nedür bilmen **sebeb** (33-1)

Derd-i ‘ışkum def’ine zahmet çeker dâ’im **tabîb**
şükr kim olmuş aña zahmet maña râhat **nasîb** (34-1)

‘Aks-i ruhsâruñ ile oldı müzeyyen **mir’ât**
Beden-i mürdeye feyz-i nazaruñ virdi **hayât** (38-1)

Vasluñ maña hayat virür firkatüñ **memât**
*Sübhâne hâlıkî haleka ’l-mevti ve’l-hayât*²⁹³ (39-1)

Mürde cismüm iltifâtuñdan bulur her dem **hayât**
Ölürüm ger kılmasañ her dem maña bir **iltifât** (40-1)

Harâb olan gönül ey büt senüñ makâmuñdur
Tegâfül eyleme bir kaç daş ile **âbâd** it (41-3)

Hat-i ruhsâruñ ider lûtfda **reyhân** ile bahs
Hüsni sûretde cemâlüñ gül-i **handân** ile bahs (46-1)

Cihân içre her fitne kim olsa **hâdis**
Aña serv-i kaddüñdür elbette **bâ’is** (47-1)

Ey gubâr-i kademüñ ‘arş-i berin başına **tâc**
şeref-i zâtuña ednâ-yi merâtib **Mi’râc** (48-1)

Münharifdür sâkiyâ endûh-i dünyâdan **mizâc**
Bâde dut kim ‘illet-i endûha gafletdür **‘ilâc** (49-1)

Her zeban bir tîğdür gûyâ **Züleyhâ** katline
Yûsuf’ı almakda ehl-i ‘ışk bâzâr eylegeç (51-6)

²⁹³ Ey beni, hayatı ve ölümü yaratan! Seni tenzih ederim. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 163.)

- Buyurma tevbe maña ol şarâbdan **nâsîh**
Ki görse anı dutar cezm-i terk-i tevbe **Nasûh** (57-2)
- Göz hatuñdan merdümin mahv itmedin bulmaz **murâd**
Zâyi' eyler hüsnüni hattuñ sevâd üzre **sevâd** (62-1)
- Mukavves kaşlaruñ kim vesme birle **reng** dutmuşlar
Kılıçlardur ki kanlar tökmek ile **jeng** dutmuşlar (69-1)
- Seyr kıl gör kim gül-istânuñ ne âb ü **tâbı** var
Her taraf miñ serv-i ser-sebz ü gül-i **sîrâbı** var (74-1)
- Eyle bed-hâlem ki ahvâlüm görende **şâd** olur
Her kimüñ kim devr cevrinden dil-i **nâ-şâdı** var (75-5)
- Zevk şevkiyle cihan kaydın çeken **zahmet** çeker
Ehl-i zevk oldur kim andan dâmen-i **himmet** çeker (78-1)
- Beyâna yetmeğe derd ü gamum **fesâneleri**
Zebânüm âteş-i dilden çihan **zebâne** yeter (82-3)
- Cânı kim cânânı için sevse **cânânın** sever
Cânı için kim ki cânânın sever **cânın** sever (83-1)
- Lebi şîrinlerüñ şevkiyle **Ferhâd**'ı menem 'asruñ
Yanumda cem' olan seng-i melâmet **Bisütûn**'umdur (87-6)
- Müjem ser-çeşmeler menzil dutan âşüfte **Mecnun**'dur
Anuñcün beste-i **zencîr**-i seyl-i eşk-i gül-gundur (90-1)
- Nûh**'uñ sanduğına geşt-i tekâpuymuş penâh
İ'tikâd ile mebâdâ bir zaman **tûfân** olur (95-5)

- Şu'le-i şem'-i ruhuñ ağıyâra bezm-**efrûz** olur
Âh kim yetgeç maña bir berk-i 'âlem-**sûz** olur (97-1)
- Meni zikr itmez il efsâne-i Mecnûn'a **mâ'ildür**
Ne beñzer ol maña derdi anuñ takrîre **kâbildür** (100-1)
- Sülûk-i fakr etvârum mezâk-i 'ışk **hâlümdür**
Tecerrüd 'âlemi seyrinde 'âlem pây-**mâlümdür** (101-1)
- Mihri gönümde nihân olduğın ol **mâh** bilür
Kimse bilmez fukârâ sırrını ol **şâh** bilür (107-1)
- Râz-i 'ışkuñ sahlaram ilden nihan ey serv-i **nâz**
Gitse başum şem' tek mümkün değül ifşâ-yi **râz** (114-1)
- Buldı kûyuñda devâ derd-i dil-i **bîmârumuz**
Sen ağasan biz kuluz kûyuñdadur **ûmârumuz** (120-1)
- Ey sabâ jûlîde-mû başında **Mecnûn**'uñ sahn
Bî-tekellûf gitme kim **Leylî** evidür ol pelâs (124-4)
- Kûh feryâdı sadâsın viridi **Ferhâd**'uñ dimeñ
Nakş-i **Şîrin**'dür virüb âvâz olur **feryâd**-res (125-3)
- Her kayd olursa mahz-i belâdur ki **bûlbüle**
Ger şâh-i gülden olsa küdüret virür **kafes** (127-5)
- Cismümi yandırma rahm it yaşuma ey bağı **daş**
İhtiyât it yanmasun nâ-geh kuru yanında **yaş** (129-1)
- Meger terkîb-i '**Îsî** gerd-i hâk-i der-gehüñdendür
Ki durmuş hâkden kadr ile 'azm-i **âs-mân** itmiş (133-5)

‘Ayş için bir turfa menzildür bahâr eyyâmı **bâğ**
Anda dutsun gonce-veş her kim ki ‘ayş ister **otağ** (145-1)

Var ümîdüm kim görüb cevîlânunuñ olsam **helâk**
Gerd-i na’l-i bâd-pâyunuñ örte cismüm üzre **hâk** (154-1)

Göñül her sûret-i **Şîrîn**’e virme iç mey-i ma’nî
Hazer kıl daşa çalma tîşeñi **Ferhâd**-i şeydâ tek (156-3)

‘Ârîzuñ üzre ham-i **zülfüñ** anub dün tâ seher
Dolanurdum her taraf odlara düşmüş **mâr** tek (157-4)

Ne hoşdur ‘ârîzuñ devrinde zülf-i ‘anber-**efşânunuñ**
Bu devranda ne hoş cem’iyyeti var ol **perîşânunuñ** (162-1)

Eyle ra’nâdur gülüm serv-i **hurâmânunuñ** senüñ
Kim gören bir kez olur elbette **hayrânunuñ** senüñ (169-1)

Can virür lâ’lün temennâsında miñ **Âb-i Hayât**
Feyzüñe leb-teşne yüz **Hızr** ü Mesîhâ’dur senüñ (170-3)

Bes ki za’f-i rûzeden her gün tapar tağyîr-i **hâl**
Olacakdur ‘îd için mâh-i tamâmum bir **hilâl** (171-1)

Çerh her ay başına salmış kaşuñdan bir **hayâl**
Bu cihetdendür her ay başında olmak bir **hilâl** (172-1)

Eyle müstesnâ güzelsen kim saña yohdur **bedel**
Senden ey can münkati’ kılmaz meni illâ **ecel** (173-1)

Yüzünü gözgüye gaybetde ohşadan **gâfil**
Dokunsa yüz yüze olmaz mı ara yirde **hacil** (176-1)

- Reh-rev-i ‘irfâna besdür sâğar ü sâki **delîl**
Kim meh ü hur-şîdden tapmış temennâsın **Halîl** (177-1)
- Lâhza lâhza sûretin görseydüm ol **şîrin**-lebûñ
Sen kimi ey **Bîsütun** men hem karâr itmez m’idüm (195-2)
- Bir kul oğlını gönül mülkine **sultân** itdüm
Mısr-i dil pâd-şehin **Yûsuf**-i Ken’ân itdüm (200-1)
- Sebze tek kıldı Fuzûlî çiharub eşk **‘ayân**
Ten gubârında ohın her nice **pinhân** itdüm (200-7)
- Dutuşdı gam odına **şâd** gördüğüñ gönlüm
Mukayyed oldı ol **âzâd** gördüğüñ gönlüm (203-1)
- Diyâr-i hecrde seyl-i sitemden oldı **harâb**
Fezâ-yi ‘ışkda **âbâd** gördüğüñ gönlüm (203-2)
- Felek **mahcûb**dur şem’-i ruhuñdan yandurub çerhi
Çıharmak ister anı şu’le-i âhum **hicâb**ından (213-3)
- Felek ışkuñda ol gâyetde ey meh **muztarib** olmuş
Ki her ne eylese bilmez ne eyler **ıztırâb**ından (213-4)
- Sañadur iktidâsı tavf-i kûy-i **Leyli** itmekde
Has ü hârı kopar ey nâka **Mecnun** reh-güzârından (214-6)
- Ucalduñ kabrüm ey bî-derdler seng-i **melâmet**den
Ki ma’lûm ola derd ehline kabrüm ol **‘alâmet**den (219-1)
- N’ola zâhid bilse küfr-i zülfüñ **îmân** olduğın
Şimdi görmüşler midür kâfir **müselmân** olduğın (222-1)

Kurutmuş gâlibâ şevk odı **Ferhâd**'uñ gözi yaşın
Ki ger ahsaydı lâ'l eylerdi bî-şek **bî-sütun** daşın (225-1)

Ele alur gezicek ol gül-i **ra'nâ** eteğın
Vehm ider kim duta bir 'âşık-i **şeydâ** eteğın (226-1)

Sun' mi'mârı yapan sâ'atde gerdun **mahzenin**
Dûd-i ahum çihmağa açmış kevâkib **revzenin** (227-1)

Tâ sirişk-i dîde-i **Ferhâd**'ı gördi lâle-gûn
Çeşmeler suyunı gözden saldı **Kûh-i Bî-sütûn** (230-1)

Kuş yuvası sanma kim ser-geşte **Mecnun** başına
Hâr ü has cem' eylemiş gird-âb-i deryâ-yi **cünûn** (230-5)

Cem' gönlüñ devr cevrenden **perîşân** olmasun
Çerh fermânuñla gezmekden **peşîmân** olmasun (235-1)

Tâbi' olsun cümle-i 'âlem senüñ **fermânuña**
Cümle-i 'âlemde senden gayrı **sultân** olmasun (235-6)

Dün dimişsen ki Fuzûlî maña **kurbân** olsun
Saña kurbân olayum yine ne **ihsandur** bu (237-7)

İstedüm merhem ohından ciğerüm **yâresine**
Atdı miñ oh ki değer her ohı bir **pâresine** (252-1)

Nihâl-i servdür kaddüñ kaşuñ nûn ol **nihâl** üzre
Misâl-i nokta-i nun hâlüñ ol müşgin **hilâl** üzre (256-1)

Merhem koyub oñarma sînemde kanlu **dâğ**ı
Söndürme öz elüñle yandurduğın **çerâğ**ı (261-1)

Her gören ‘ayb itdti âb-i dîde-i **giryânumı**
Eyledüm tahkîk görmüş kimse yoh **cânânımı** (263-1)

Meni candan usandurdu cefâdan yâr **usanmaz mı**
Felekler yandı âhumdan murâdum şem’i **yanmaz mı** (264-1)

Âyîne sever candan ruhsâre-i **cânânı**
Bir gâyete yetmiş kim ayrılrsa çihar **cânı** (265-1)

Mübeddel kılmağa subh-i visâle şâm-i **hicrânı**
Menüm âhum alubdur subh ü şâm çerh **dâmânı** (266-1)

Ey vücûd-i kâmilüñ esrâr-i hikmet **masdarı**
Masdarı zâtuñ olan eşyâ sıfâtuñ **mazharı** (268-1)

Revâcın nakd-i peykânunuñla bulmuş **hüsn bâzârı**
Geçer nakdüñ eger miñ **Yûsuf**’uñ olsañ **harîdârı** (270-1)

Ne görür ehl-i **cefâ** mende **vefâdan** gayrı
Ne bulur şem’ yahan kimse **ziyâdan** gayrı (272-1)

Yûsuf-i güm-geşte kimdür kim saña mânend ola
Yüz aña mânend **hüsn**-i bî-misâlün sadkası (274-6)

Özin nisbet kılurdu zülfüñe **zencîr** her sâ’at
Bu sevdâlar anı ser-halka-i ehl-i **cünûn** itdi (283-3)

Mahşer günü görem direm ol serv-**kameti**
Ger anda hem görünmese gel gör **kıyâmeti** (301-1)

1.31.2. Müşâkele مشاكلة

“Kelimenin lügat manası *şekilce bir olma, benzeme* demektir. Edebî sanat olarak tanımı *Bir fiilin kendisine ilâve edilen kelimelerle değişik anlamlarda tekrâr edilmesidir.*”²⁹⁴ Başka bir ifadeyle “Bir fiilin anlamının başka bir sözle değişmesi, ayrı ayrı kelimelerle yeniden tekrarlanması sanatıdır.”²⁹⁵ diyebiliriz.

“Müşâkelede söyleşme esnasında her iki tarafın kullandığı kelime, birinde hakikat, birinde mecâz olur.”²⁹⁶

“Müşâkele istihdâm sanatına benzer. Ancak istihdâm tek kelime ve o kelimenin değişik anlamlarıyla yapılır. Müşâkelede ise iki ayrı manasıyla kullanılan ve muhakkak tekrar edilen bir kelime ve bu kelimeye ilâve edilen değişik kelimeler mevcuttur.”²⁹⁷

Seni ol rütbe sever kıskanırım kim güzelim

Kimsenin **yâdına gelmezdin** elimden gelse

Tâhir’ül-Mevlevî

“Beyitte “**gelmek**” fiili “**yâdına**” ve “**elimden**” kelimeleriyle değişik anlamlarda tekrar edilmiştir. “**gelmek**” fiili, “**yâdına gelmezdin**: hatırlanmazdın, hatırına gelmezdin” şeklinde söylendikten sonra “**elimden gelse**: yapabilirsem” kelimeleriyle değiştirilerek başka anlamlara gelecek şekilde tekrarlanıp müşâkele yapılmıştır.”²⁹⁸

Ey Fuzûlî **çihsa can** çihman tarîk-i ‘ışkdan

Reh-güzâr-i ehl-i ‘ışk üzre kılûn medfen maña (12-7)

Canı çıkmak yani ölmek (gerçek anlam); aşk yolundan çıkmak yani o yoldan ayrılmak (mecaz anlam).

Böylece “çıkmak” fiili can ve aşk yolu kelimeleriyle değişik anlamlarda zikredilerek müşâkele yapılmıştır.

²⁹⁴ Külekçi, 2005, 114.

²⁹⁵ Bayraktutan, 1998, 184.

²⁹⁶ Külekçi, 2005, 115.

²⁹⁷ Külekçi, 2005, 115.

²⁹⁸ Bayraktutan, Lütfi, Edebi Sanatlar Açıklamalar ve Örneklerle, Akademi Yayınları, Balıkesir, 1998, s. 184.

Olmadı ol mâha rûşen **yandığum hicran günü**

Yandığın şeb tâ seher şem'üñ ne bilsün âf-tâb (28-5)

Birinci mısra: Ayrılık günü yanmak, ıstırap çekmek. (mecaz anlam)

İkinci mısra: Mumun yanması, alev. (gerçek anlam)

Bir perî zülfin dutub hâlerinden alsañ kâm-i dil

Dut ki Çin mülkini dutduñ Hind'den alduñ harâc (49-4)

Bir perî zülfin tutmak: Yakalamak, temas etmek. (mecaz anlam)

Çin mülkini dutduñ: Çin mülkünü zapt ettin, fethettin. (gerçek anlam)

Tut ki: Farz et ki.

Tutmak fiili, “zülûf” ve “Çin” kelimeleriyle kullanılarak müşâkele sanatı yapılmıştır.

Açılır gönlüm gehî kim girye-i telhüm görüb

Açar ol gül-ruh tebessüm birle lâ'l-i nûş-hand (63-4)

Gönlü açılmak: Ferah bulmak, huzur bulmak. (mecaz anlam)

Gülen dudağı açmak: Açmak, dudağın aralanması, gülümsemek. (Dudak çok küçüktür. Gonca gibidir. Gonca açılınca açılmış gül olur.) (gerçek anlam)

Câm dut dir sâki-i gül-çihre zâhid terk-i câm

Ey gönül fikr eyle gör kim hansıdur dutmalu pend (63-6)

Câm dut: Kadehi tutmak. (gerçek anlam)

Pend tutmak: Öğüde, nasihata uymak. (mecaz anlam)

Zevk şevkiyle cihan kaydın çeken **zahmet çeker**

Ehl-i zevk oldur kim andan *dâmen-i himmet çeker* (78-1)

Cihan kaydın çekmek: Cihana dair şeylere bağlı kalmak.

Zahmet çekmek: İstırap çekmek.

Dâmen-i himmet çekmek: Himmet eteğini çekmek, uzaklaşmak, araya mesafe koymak.

Gün çeker yirden göğe her dem gubâr-i râhuñı

Tûtiyâ için belî gökden yire minnet çeker (78-2)

Gün çeker: Güneş (yolunun toprağını) yerden göğe çeker. Yukarıya doğru ivme kazandırmak. (gerçek anlam)

Minnet çeker: Zahmet, ıstırap çekmek. (mecaz anlam)

Ey **çeken** gayr ile pinhan bezm idüb **mey** gâh gâh

Yâd kıl anı ki bezmün yâd idüb hasret çeker (78-3)

Mey çekmek: Mey içmek. (gerçek anlam)

Hasret çekmek: Özlem duymak, hasret hissi içinde olmak. (mecaz anlam)

Çek sabûhı subh nakkâşına ‘arz-i ‘ârız it

Beyle çeksün ger felek levhine bir sûret çeker (78-5)

Çek sabûh: Şarap içmek. (gerçek anlam)

Sûret çeker: Resim yapmak. (mecaz anlam)

Çeksün: Resmetsin

Her gün **açar gönlümü** zevk-i visâlün yeñleden

Gerçi güller açmağa her yılda bir nev-rûz olur (97-3)

Gönlü açılmak: Ferahlamak, huzur bulmak. (mecaz anlam)

Güllerin açılması: Gonca halinden gül haline geçmesi. Fiziksel hadise. (gerçek anlam)

Çekdi Mecnun **ayağın bâdiyeden** lîk virür

Kanlı güller ayağından çekilen hâr henûz (122-2)

Ayağını bâdiyeden çekmek: Ölmek. (mecaz anlam)

Ayağından hâr çekmek: Dikeni çıkarmak. (gerçek anlam)

Ey Fuzûlî zehr-i kahr ile doludur tâs-i çerh

Çekmez anuñ kahrını her kim çeker bir dolu tâs (124-7)

Kahrını çekmek: Eziyet çekmek, azap duymak, kahrolmak. (mecaz anlam)

Tas çekmek: Şarap içmek. (gerçek anlam)

Gonceler açıldı seyr-i bâğ idüñ ey ehl-i dil

Kim görüb güller gönüller açılan çağdur bu çağ (145-2)

Goncaların açılması: Gül haline gelmesi. (gerçek anlam)

Gönlü açılmak: Ferahlamak, huzur bulmak. (mecaz anlam)

Mahrem olmaz rindler bezminde mey nûş itmeyen

Ey Fuzûlî **çek ayağ** ol bezmden ya çek ayağ (145-7)

Ayak çek (1): Şarap iç. (gerçek anlam)

Ayak çek (2): Uzaklaş, gelme. (mecaz anlam)

Çekme zahmet çek elüñ tedbîr-i derdümden tabîb

Kim değül sen bildüğüñ men *çekdüğüm bîmârlığ* (147-6)

Zahmet çekmek: İstırap çekmek. (mecaz anlam)

El çekmek: İlgiye, meşguliyyete son vermek. (gerçek anlam)

Çekdüğüm bîmârlığ: Hastalık hali içinde bulunmak. (mecaz anlam)

Kaddüñ helâkiyem **düşbilmen ayağına**

Bir **derde düşmüşüm** ki bulunmaz nihâyeti (302-5)

Ayağa düşmek: Sığınmak, mecbur kalmak.

Derde düşmek: Müptela olmak, dert hali içinde kalmak.

II. BÖLÜM

2. LAFIZ VE YAZIYA DAYALI EDEBÎ SANATLAR

2.1. AKROSTİŞ (İstihrâc استخراج / Muvaşşah موشح / Tevşîh)

“Mısralarının baş harflerinin birleşmesi sonucu anlamlı bir kelime veya isim çıkacak şekilde şiir yazmaktır. Divan Edebiyatı’nda “Tevşîh”, “İstihrac” ve “Muvaşşah” gibi isimler alır.”²⁹⁹

“İstihrâc, sözlük anlamı *anlam, netice çıkarma* demektir.”³⁰⁰

Sezai Karakoç’un Mona Roza ve Cahit Sıtkı Tarancı’nın Vedia adlı şiiri edebiyatımızdaki ünlü akrostiş şiirlere aittir.

Ali Bâfî علی بالی

ع ‘Âşık oldum yine bir tâze gül-i ra’nâya
Ki salur âl ile her dem meni yüz gavgâya (244-1)

ل Let urub kâleb-i fersûdemi geh habs kılur
Geh serâsîme vü ‘uryan bırağur sahrâya (244-2)

ى Yüzümüñ kan ile kîmuhtını al itdüm kim
Âlet-i san’at ola ol büt-i bî-pervâyâ (244-3)

ب Bu ne işdür ki bizi iğne kimi inceldüb
Salur iplik kimi her dem bir uzun sevdâya (244-4)

ا Ayağın bağlamış âvârelerüñ san’at ile
Yoh nihâyet ser-i kûyında gezen şeydâya (244-5)

ل Lâht lâht olmuş iken gamze direfşini çeküb
Çâre-sâz olmadı bir gün ten-i gam-fersâyâ (244-6)

²⁹⁹ Kocakaplan, 2011, 20.

³⁰⁰ Mermer, 2011, 51.

ی Yaha çâk ideni başmak kimi salur ayağa
Ey Fuzûlî gör anuñ itdüği istiğnâya (244-7)³⁰¹

Ali Bâlî علی بالی

ع ‘Ârızuñ görse felek mihr biraħmaz aye
Zerre zerre kılur anı birağur sahrâye (257-1)

ل Leblerüñ ‘aksin alub bâğa girer her dem su
Reşkden kan içürür berg-i gül-i ra’nâye (257-2)

ی Yiridür ‘aksüñe âyîne demür bend ursa
Ne içün karşu durur sen kimi bî-hemtâye (257-3)

ب Bulduğı yirde hasedden gün urur sâyeñe tığ
Ki refik olmaya sen mâh-i melek-sîmâye (257-4)

ا Oha peykan tikiür gamzeñ içün peyveste
Tohınur ta’ne ohı kaşuñ ucından yaye (257-5)

ل Lâ’l-i nâbuñ sıfatı şehd-i musaffâdur lîk
Acı itmiş anı safrâ-yi hased sahbâye (257-6)

ی Yâr salmazsa Fuzûlî saña meylin ne ‘aceb
Nice meyl itmek olur sen kimi bir rüsvâye (257-7)³⁰²

Bu iki gazelde de, eski harflerle okunuş dikkate alındığında, beyitlerin birinci dizelerinin ilk harflerine göre “Alî Bâlî” adına akrostiş yapıldığı görülüyor.

³⁰¹ Bu gazeldeki beyitlerin ilk mısralarındaki ilk harfler, eski alfabeye göre bir araya getirilince Ali Bâlî adı meydana çıkmaktadır. (Akyüz, 1958, dipnot*, 368.)

³⁰² Bu gazeldeki beyitlerin ilk mısralarındaki ilk harfler, eski alfabeye göre bir araya getirilince Ali Bâlî adı meydana çıkmaktadır. (Akyüz, 1958, dipnot*, 368.)

2.2. ‘AKS / ‘AKİS عكس (Yansıtma)

“Bir cümle veya mısra’daki kelimelerin yerlerini ya tamamen veya kısmen değiştirmek sûretiyle yeniden manalı bir ifade ortaya çıkarmak sanattır.³⁰³ Tard ü ‘aks, ‘aks ü tebdil adlarıyla da anılır.

Aks-i tam ve aks-i nakıs olmak üzere ikiye ayrılır:

Cümle ya da mısra içerisinde kelimelerin sırası düzenli olarak değiştirilmiş ise aks-i tam³⁰⁴ cümle ya da mısra içerisinde sırası değiştirilen kelimelere birtakım ekleme veya çıkarmalar yapılmışsa aks-i nâkıs olur.³⁰⁵

“Her mısra’ında aks sanatı yapılmış gazellere de *mükerrer gazel* adı verilmiştir. Mükerrer gazel de musammat gazel gibi ortalarından iki eşit parçaya ayrılabilen kalıplarla yazılır. Edebiyatımızda az kullanılmıştır.”³⁰⁶

Nazım’in “didem ruhunu gözler, gözler ruhunu didem” gazeli aks sanatının meşhur örneğidir.

Eylemez halvet-sarây-i sırr-i vahdet mahremi

‘**Âşıkı ma’şûkdan ma’şûku ‘âşıkdan** cüdâ (1-4)

Bâki-i mu’ciz ne hâcet dîn-i hak isbâtına

‘Âlem içre **mu’ciz-i bâki** yeter Kur’an saña (6-4)

Subhî şâm ü **şâmı subh** olmuş menem ‘âlemde kim

Şâm şem’-i bezm olub ayrıldı menden yâr subh (54-4)

Gün çeker **yirden göğe** her dem gubâr-i râhuñı

Tütüyâ için belî **gökden yire** minnet çeker (78-2)

Mahabbet lezzetinden bî-haberdür zâhid-i gâfil

Fuzûlî **‘ışk zevkin zevk-i ‘ışkı** var olandan sor (84-7)

³⁰³ Külekçi, 2005, 240.

³⁰⁴ Külekçi, 2005, 240.

³⁰⁵ Külekçi, 2005, 241.

³⁰⁶ İpekten, 2004, 19.

- Ey Fuzûlî ola kim rahm ide yâr efgânuña
Ağlagıl zâr anca kim zâr ağlamak imkânıdur (86-5)
- Cünun feyziyle âzâd olmuşam kayd-i ‘alâyıktan
Kemâl ü fazl terki rütbe-i fazl ü kemâlümdür (101-3)
- Cefâ vü cevr** ile kan oldı bağrum yâ Rab ol bed-hû
Niçün terk eylemez cevr ü cefâsın bir kerem kılmaz (111-4)
- Yâr vaslın** isteyen kesmek gerek candan tama’
Her kişi kim vasl-i yâr ister kesüñ andan tama’ (143-1)
- Veh ne sâhirsên ki **oddan su** çıhardun sudan od
Derledüb ruhsâruñı gül gül kılında tâb-i mül (178-2)
- Menden âhir çun kılur bî-zârlığ **esbâb-i dehr**
Dehr esbâbından ol yeğ kim kılâm bî-zârlığ (147-4)
- Veh ne sâhirsên ki **oddan su** çıhardun sudan od
Derledüb ruhsâruñı gül gül kılında tâb-i mül (178-2)
- ‘**İşk terki** dil ü candan görünürdi müşkil
Terk-i ‘ışk eyle didüñ terk-i dil ü cân itdüm (200-3)
- Ey Fuzûlî il kamu ağyârum oldı yâr için
Sûz-i dilden gayrı bir dil-sûz yârum kalmadı (260-7)
- Seyl-i hun **hâlûñ hayâli**yle bozub göz merdümin
Merdüm itmiş çeşm-i hun-bâre hayâl-i hâlûñi (296-4)

2.3. ALİTERASYON

“Ahenk sağlamak amacıyla bir mısra, beyit veya cümlede genellikle aynı harf yahut hecelerin sık sık tekrarlanması sanatıdır.”³⁰⁷

Aliterasyon ünsüz seslerin tekrarıyla yapılıyor olsa da kimi zaman hece tekrarlarında hem ünlü/vokal hem ünsüz/konsonant seslerin bulunması asonans (ünlü tekrarı) ile ayırt edilmesini güçleştirmektedir. Asonans bir bakıma aliterasyonun bir parçası olup genelde birlikte kullanılır.

Aliterasyon şiirimizde oldukça ilgi görmüştür. Bu ses tekrarı, sözlerin kolayca hatırlanmasını sağlamak dışında söze ahenk de katıyor.

Aliterasyon hemen her beyitte görüldüğünden örnek beyit sayısı sınırlı tutuldu. Örnekler ise rastgele değil farklı seslerin çoğuna örnek verilmeye çalışılarak bu başlık altında derlendi.

Bir gazelin bütününde aliterasyon ve asonansı gösterip bu iki ses tekrarının gazele nasıl bir âhenk kattığını deneyimlemekte yarar var. Bunun için Fuzûlî'nin on beyitten oluşan 232 numaralı gazeline bakalım. Bu gazelde redif bulunmamaktadır.

Dôst bî-pervâ felek bî-rahm devran bî-sükûn
Derd çoh hem-derd yoh düşmen kavî tâli' zebûn (232-1)
ra/ra, de/de, rv/vr, oh/oh; d, n

Sâye-i ümmîd zâ'il âf-tâb-i şevk germ
Rûtbe-i idbâr 'âlî pâye-i tedbîr dîn (232-2)
sâ/zâ, îd/id, ây/ây, e,k/ge; d, r, t

'Akl dun-himmet sadâ-yi ta'ne yir yirden bülend
Baht kem-şefkat belâ-yi 'ışk gün günden füzûn (232-3)
me/em, ş,k/şk; d, n, t

Men garîb ü râh-i mülk-i vasl pür teşvîş ü mekr
Men harîf-i sâde-levh ü dehr pür nakş-i füsûn (232-4)
âh/ha, as/sâ; r, h, n, ş

³⁰⁷ Bayraktutan, 1998, 39.

Her sehî-kad cilvesi bir seyl-i tûfân-i belâ
Her hilâl-ebrû kaşı bir ser-hat-i meşk-i cünûn (232-5)
he/eh, se/es, hl/hi, k,ş/şk; s, h, r

Yilde berg-i lâle tek temkîn-i dâniş bî-sebât
Suda ‘aks-i serv tek te’sîr-i devlet vâj-gûn (232-6)
te/te, ni/ni, dâ/da, te/et; t, s, d

Ser-had-i matlûb pür mihnet tarîk-i imtihân
Menzil-i maksûd pür âsîb râh-i âzmûn (232-7)
at/ta, mi / im, ma/ma, ha/hâ; m, r, t

Şâhid-i maksad nevâ-yi çeng tek perde-nişîn
Sâgar-i ‘işret habâb-i sâf-i sahbâ tek nigûn (232-8)
âh/ha/ah, ne/en, et/te, iş/iş, sâ/sa, bâ/bâ; n, s, t

Tefrika hâsıl tarîk-i mülk-i cem’iyyet mahûf
Âh bilmen n’eyleyem yoh bir muvâfik reh-nümûn (232-9)
ik/ki, ye/ey, ah/âh/hâ; t, h, r, k

Çihre-i zerdin Fuzûlî’nün dutubdur eşk-i âl
Gör aña ne renkler geçmiş sipihr-i nîl-gûn (232-10)
re/er, du/du, ne/en; n, r, l

Görüldüğü üzere 232 numaralı bu gazelde asonans ve aliterasyon, şiirin anlamına da katkı sunmakta. Öyle ki ses-anlam ilişkisi yönünden bakıldığında ses tekrarlarının anlamı güçlendirici ve destekleyici bir etkiye sahip olduğu görülecektir.

Asonans ve aliterasyonun hem işitsel hem de görsel olarak oluşturduğu ahengin güzel bir örneği de Fuzûlî’nin yedi numaralı gazelidir:

Cân**umuñ** cevheri **ol** lâ'l-i güher-bâra **fidâ**
Ömr**ümüñ** hâsılı **ol** şîve-i refâtara **fidâ** (7-1)

Derd çek**miş** baş**um ol** hâl-i siyeh kurbânı
Tâb görm**üş** ten**üm ol** turra-i tarrâra **fidâ** (7-2)

Gözler**ümden** tökülen katre-i eşkim güheri
Lebler**üñden** saçılan lü'lü'-i şeh-vâra **fidâ** (7-3)

Çâk-i sînem**de olan** kanlu ciğer pâreleri
Mest çeşm**üñde olan** gamze-i hun-hâra **fidâ** (7-4)

Pâre pâre dil-i mecrûh-i perîşânumdan
Ser-i kûyuñda gezen her ite bir pâre **fidâ** (7-5)

Cân u dil kaydını çekmekden özüm kurtardum
CânI cânâne**ye** itdüm dili dil-dâra **fidâ** (7-6)

Ey Fuzûlî n'**ola** ger sahlar isem cân-i 'azîz
Vakt ola kim **ola** bir şûh-i sitem-gâra **fidâ** (7-7)

Fuzûlî'nin bir diğer asonans ve aliterasyon sanatlı gazeli ise 273 numaralı gazelidir. Bu gazelde de ses tekrarlarının gazelin tamamına nasıl yayıldığını, nasıl bir ahenk sağladığını da görmekte yarar var:

Hâsıl**um yoh** ser-i kûyuñda belâdan gayrı
Garaz**um yoh** reh-i 'ışkuñda fenâdan gayrı (273-1)

Ney-i bezm-i gamem **ey âh** ne bulsañ yile vir
Oda yanmış kuru cism**ümde** hevâdan gayrı (273-2)

Perde çek çihreme hicran günü **ey** kanlu sirişk
Ki göz**üm** görmeye **ol** mâh-likâdan gayrı (273-3)

Yetdi bî-kesliğüm ol gâyete kim çevremde
Kimse yoh çizgine gird-âb-i belâdan gayrı (273-4)

Ne yanar kimse maña âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-i sabâdan gayrı (273-5)

Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hiç ‘imâret bu binâdan gayrı (273-6)

Bezm-i ‘ışk içre Fuzûlî nice âh eylemeyem
Ne temettu’ bulunur neyde sadâdan gayrı (273-7)

Aliterasyon Örnekleri

Kad enâr’el-ışk³⁰⁸ li’l-uşşâkı minhâci’l-hüdâ³⁰⁸
Sâlik-i râh-i hakikat aşka eyler iktidâ (1-1)

‘İşkdur ol neş’e-i kâmil kim andandur müdâm
Meyde teşvîr-i harâret neyde te’sîr-i sadâ (1-2)
Sadece d sesine yedi kez tekrar edilmiş.

Vâdi-i vahdet hakikatte makâm-i ‘ışkdur
Kim müşahhas olmaz ol vâdide sultândan gedâ (1-3)

Eylemez halvet-sarây-i sırr-i vahdet mahremi
‘Âşık³⁰⁸ ma’şûkdan ma’şûku ‘âşıkdan cüdâ (1-4)

Ey ki ehl-i aşka söylersen melâmet terk³⁰⁸in et
Söyle kim mümkin midir tagyîr-i takdîr-i Hudâ (1-5)

İşk kilki çekdi hat levh-i vücûd-i ‘âşika

³⁰⁸ Aşk, âşıklara hidayet yolunu aydınlattı. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 125.)

Kim ola sâbit **Hak** isbâtında nefy-mâ'adâ (1-6)
Sâbit ve isbât sözcüklerinde **s, b, t** ve hat sözcüğünde ise **t** sesi tekrar edilmiş

Ey Fuzûlî intihâsuz zevk bulduñ ışkdan
Beyledür her iş ki **Hak** adıyla kıl sağ ibtidâ (1-7)

Yâ men ahâtâ ilmüke'l-eşyâ'e küllehâ³⁰⁹
Ne ibtidâ sağ mutasavver ne intihâ (2-1)

Kim virse can yoluñda bulur hâk-i makdemüñ
Gûyâ ki hâk-i râhuñadır nakd-i cân behâ (2-2)

Sensen kılan mezâhir-i ümmîd-i bîm idüb
Mûsâ'nın 'ilm genci 'asâsını ejdehâ (2-3)

Hayf vü hatâda muztaribem yar ümîd kim
Lûtfuñ vire bişâret-i 'afv-i hatâ sağ (3-5)

Men bilmezem sağ gereğün sen hakîmsen
Men' eyle virme her ne gerekmez sana sağ (3-6)

Oldur sağ murâd ki oldur sağ murâd
Hâşâ ki senden özge ola müdde'â sağ (3-7)

Kemâl-i hikmetüñ izhâr-i kudret kılmağâ itmiş
Gubâr-i tîreden âyîne-i gîfî-nümâ peydâ (4-3)

Ey Fuzûlî reh-i şer'ini tut ol râh-berüñ
Bu tarîk ile dalâletden özün eyle rehâ (5-7)

³⁰⁹ Ey, bilgisi her şeyi kapsayan Tanrı! (Akyüz, 1958, dipnot 1, 126.)

Hîn-i da'vâ-yi nübüvvet müdde'î ilzâmına
Câhil iken **il** senüñ 'ilmüñ yeter bürhan saña (6-2)

Sensen ol **hâtim** ki ref' itmiş **cemî'**-i **hâkimi**
Hâtem-i **hük**-i risâlet tapşurub devrân saña (6-6)

Cânumuñ cevheri ol lâ'l-i güher-bâra fidâ
Ömrümüñ hâsılı ol şîve-i **reftâra** fidâ (7-1)

Derd çekmiş başum ol hâl-i siyeh kurbânı
Tâb görmüş tenüm ol **turra**-i **tarrâra** fidâ (7-2)

Pâre pâre dil-i mecrûh-i perîşânumdan
Ser-i kûyuñda gezen her ite bir pâre fidâ (7-5)

Cân u **dil** kaydını çekmekden özüm kurtardum
Cânı cânâneye itdüm **dili dil-dâra** fidâ (7-6)

Kan yaş **töküp** yanında döner âteşüñ **kebâb**
Ma'sûka beñzer âteş ü 'âşık **kebâb** aña (8-3)
Ayrıca burada ş sesi beş yerde tekrar ediliyor.

Her zeman **manzûr** bir şûh-i sitem-gerdür maña
Handa olsam **bir** belâ Hak'dan **mukarredir** maña (14-1)

Fakr mülki taht ü 'âlem terki efserdür maña
Şük-li'llâh devlet-i bâkî müyesserdür maña (15-1)

Der idüm kâmetüñe serv velî özge imiş
Harekât-i revîş ü şîve-i refât saña (20-6)

Deşt-i gamda hâk-i kabrüm üzre serv-i gird-bâd
Çekse baş ol servden su kesme ey seyl-i serâb (29-4)

Suda ‘aks-i serv sanmañ kim koparub bâğ-bân
Suya salmış servini serv-i hırâmânım görüb (36-6)

Sıfat-i hüsnüñ ider haste Fuzûlî ne ‘aceb
Hüsn-i güftârda ger eylese Hassân ile bahs (46-7)

Seyr kıl gör kim gül-istânüñ ne **âb** ü **tâbı** var
Her taraf miñ serv-i ser-sebz ü gül-i sîr**âbı** var (74-1)
Sadece **b** sesi ise dört yerde görülüyor.

Ger Fuzûlî meyl-i gül-zâr itse fasl-i gül n’ola
‘Ayš için hûn-âbe-i dilden şarâb-i nâbı var (74-7)

Cânı kim **cânânı** için **sevse cânânın** sever
Cânı için **kim ki cânânın** sever **cânın** sever (83-1)

Tekrir sanatının güzel bir örneği olan bu beyitte **v** sesi de dört yerde tekrar edilmiştir.

‘Işk resmi ger bu**dur** müşkil yeter **dermâna derd**
Derd ehli bî-zebân bî-**derdler** mest-i gurûr (94-3)

Adını hâcî koyub Haccâc **andan** yahşı**dur**
Bahs ile hacce **giden** çöllerde ser-ger**dân** olur (95-3)

Hüsnüñ **oldukça** füzun ‘ışk ehli artuk zâr olur
Hüsn ne **mikdâr** olursa ‘ışk ol **mikdâr** olur (96-1)

Derdüm **oldur kim müselmân olmuş ol** tersâ-beçe
Küfre **olan zulmler** ta’nı bu gün islâ**medür** (98-4)

Derdüm **oldur** kim müselmân **olmuş ol** tersâ-beçe
Küfre **olan** zulmler ta’nı bu gün islâ**medür** (98-4)

Nem-i eşküm mükedder hâtırumdan def'-i gam kılmaz
Bu rûşendür ki nem âyîneden jengârı kem kılmaz (111-1)
Ayrıca n sesi yedi yerde tekrar edilmiş.

Arturan söz kad_rini sıdk ile kad_rin arturur
Kim ne mikdâr olsa ehlin eyler ol mikdâr söz (119-2)

Ey Fuzûlî eyledi her derde dermân ol tabîb
Bir menüm zahmumdur ancak bulmayan merhem henûz (121-7)

Zevk-i dîdâriyle dil-dâruñ yoğ itdüm varumı
Devlet-i bâkî ki dirler devlet-i dîdâr imiş (132-6)
Bu beyitte r sesinin altı âdet tekrarı mevcuttur.

Dehenin derdüme derman didiler cânânuñ
Bildiler derdümi yohdur didiler dermânuñ (161-1)
Bu beyitte r sesinin sekiz âdet tekrarı mevcuttur.

Garaz Fuzûlî'ye ancak elüñde ölmekdür
Velî muhâldür ol hem sen olıcak kâtil (176-7)

Ey kılan izhâr-i zillet müjde-i 'izzet saña
Kim bu der-gehde mukarrerdür 'azîz olmak zelîl (177-5)

Dimezem değmez maña gamzeñ hadengi ya değer
Değme kaydı çekmezem 'âlemde bir âzadeem (184-3)
Burada z sesinin beş yerde tekrar edilmesi de beytin ahenk gücünü artırmıştır.

Dimeñ Mecnûn'a 'âşık kim başında kuş yuva dutmuş
Menem 'âşık ki seyl-i eşkümi başumdan aşurdum (190-3)
Bu beyitte ş sesi de sekiz yerde tekrar ederek beyite ahenk katmıştır.

Tenümden incinüb çılmış revan can kimi peykânuñ
Nücük incinmesün yetdükde zevkin câna beñzetdüm (198-4)

Gel berü lûtf eyle ey sery-i gül-endâmum menüm
Şol leb-i can-perveründen yir gülün kâmum menüm (205-1)

Secdedür her handa bir büt görsem âyînüm menüm
Hâh kâfir hâh mü'min dut budur dînüm menüm (206-1)
Ayrıca **n, üm** sesleri de tekrar edilmiş.

Ey Fuzûlî çoh melâmetden meni men' itme kim
Men nihâl-i gül-şen-i derdem melâmetdür berüm (208-7)

Dutub râh-i 'adem bulmuş dehânuñdan gönül kâmın
Maña hem cezmdür ol 'azm men hem kalmazam andan (212-2)
Beyitte **z** sesi ise üç yerde geçiyor.

'İşk nâmûsu men ü Mecnûn'a düşmüş lâ-cerem
Gam yükin çekmekdeyüz men bir zemân ol bir zemân (216-2)

Gören sâ'atde ol kâmet kıyâmın kıymadum câna
Kıyâmet hem gele kurtulmayam men bu nedâmetden (219-3)

Felekde mihr zâ'il yâr gâfil 'ömr müsta' cil
Nedür tedbîr bilmen câna yetdüm bî-vefâlardan (215-7)
Ayrıca **il** seslerinin tekrarı şeklinde de bakılabilir.

'İşk nâmûsu men ü Mecnûn'a düşmüş lâ-cerem
Gam yükin çekmekdeyüz men bir zemân ol bir zemân (216-2)

Gören sâ'atde ol kâmet kıyâmın kıymadum câna
Kıyâmet hem gele kurtulmayam men bu nedâmetden (219-3)

Göñül **gam** **hem**-**dem**idür **kanın** ey göz **merdümi** iç**me**
Bilürsen **ka**na **ka**ndur **gam** saña **koy**maz **anuñ** **kanın** (224-4)

Demeñ göz yaşı ile def' olur 'ışk âteşi tenden
Bu od her yire düşse fark kılmaz kurusun yaşın (225-3)

Görmesem her göz açan**da** ol gül-i ra'nâ yüz**in**
Göz yumun**ca** eşk-i gül-gün**um** dutar dün**yâ** yüz**in** (228-1)
Beyitte ayrıca **y** sesinin dört yerde tekrarı mevcut.

Arturur **eyyâm**-i hicrân**uñ** sirişk**üm** hiddetin
Müddet-i **eyyâm** mey keyfiyyetin **ey**ler füz**ün** (229-3)

Döst bî-pervâ felek bî-rahm **devran** bî-sük**ün**
Derd çoh hem-**derd** yoh düş**men** kavî tâli' zeb**ün** (232-1)

Sâye-i ümmîd zâ'il âf-tâ**b**-i şevk germ
Rütbe-i idbâr 'âlî pâye-i tedbîr d**ün** (232-2)

'Akl **du**n-himmet sadâ-yi ta'**ne** yir yirden**ü** büle**nd**
Baht kem-şefkat belâ-yi 'ışk gün**ü** günden**ü** füz**ün** (232-3)
Beyitte ayrıca **y** sesinin dört yerde tekrarı mevcut.

Men garîb ü râh-i mülk-i **ya**sl pür teşvîş ü mekr
Men harîf-i sâde-le**h** ü dehr pür nakş-i füs**ün** (232-4)

Yilde berg-i lâle **tek** temkîn-i dâniş bî-sebâ**t**
Suda 'aks-i serv **tek** **te**'sîr-i devlet vâj-g**ün** (232-6)

Ser**h**-had-i matlûb pür **mihnet** tarîk-i imtihan
Menzil-i maksûd pür âsîb râh-i âzm**ün** (232-7)

Tefrika hâsıl tarîk-i **mülk-i cem**'iyyet **mahûf**
Âh bilmen n'eyleyem yoh bir **muvâfik** reh-nümûn (232-9)

Çihre-i zerdin Fuzûlî'nüñ dutubdur eşk-i âl
Gör aña ne **rengler** geçmiş sipihr-i nîl-gûn (232-10)

Kılmasa 'âlem **murâduñca** **medâr olsun** harâb
Olmasa devran **senüñ** re'yüñce devrân **olmasun** (235-4)

Eger çıhsaydı **derdüñ** cismden dirdüm ki **candur** bu
Ne hâcet **derdüñi** yeğdür demek candan 'ayandur bu (236-1)
Bu beyitte **d** sesi on üç; **r** sesi ise yedi yerde geçiyor.

Nedür **didüm** ruh-i sâfuñda 'aks-i **merdüm-i** çeşmüm
Didi gelmiş **gemiyle** Rûm'a deryâ kat' **idüb Hindû** (238-5)
Burada **üm** seslerinin tekrarını da belirtmekte yarar var.

Nedür **didüm** ruh-i sâfuñda 'aks-i **merdüm-i** çeşmüm
Didi gelmiş **gemiyle** Rûm'a **deryâ** kat' **idüb Hindû** (238-5)

Göñül tâ var **elüñde** câm-i mey tesbîhe el **urma**
Nemâz ehline **uyma** anlaruñla **durma** **oturma** (241-1)
Ayrıca **r** sesinin ve **m** sesinin tek başına tekrar sayısı yedidir.

Kapuñda ham kadümi **gezdürüb** **yürür** göñlüm
İtüñdürür **yüğüdür** her taraf kılâde ile (248-5)
Beyitteki **r** sesinin tekrar sayısı ise dokuzdur.

Başda her tüg 'ışk odıñdan **bir** **dütüñdür** kim çihar
Çizginen **başum** belâ **bezminde** **beñzer** micmere (255-6)
Bu beyitte sadece **r** sesinin tekrar sayısı altıdır.

Nihâl-i servdür kaddüñ kaşuñ nûn ol nihâl üzre
Misâl-i nokta-i nun hâlüñ ol müşgin hilâl üzre (256-1)
Sadece **I (L)** sesi ise sekiz kez tekrar edilmiş.

Dem-â-dem kilîk-i müjgân ile tıfl-i merdüm-i çeşmüm
Hat-i sevdâ-yi hâlüñ meşk ider levh-i hayâl üzre (256-6)

Lâ'l-i nâbuñ sıfatı şehd-i musaffâdur lik
Acı itmiş anı safrâ-yi hased sahbâyeye (257-6)

Marzî vü meşkûrdur cemî'-i fi'âli
*Ahsene men hassahu cemî'u hisâlih*³¹⁰ (258-6)

Bu belâya saldı meni kadüñ ki yaşurdu yir yüzini yaşum
Bu yire yetürdi meni gamuñ ki felek eşitdi figânımı (262-3)

Çiğërum odını nihân iken ile zâhir itdi mürûr ile
Göreyüm yire geçe âb-i çeşm-i ter-i şerâre-feşânımı (262-4)

Sitemüñ daşı ile başı sınık bedeni şikeste Fuzûlî'yem
Bu 'alâmet ile bulur meni soran olsa nâm ü nişânımı (262-7)
Burada **s** sesi beş; **ş** ise dört yerde tekrar edilmiştir.

Şu beyitte ise ses tekrarlarını farklı şekillerde de gösterelim:

Meni candan usandurdu cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhumdan murâdum şem'i yanmaz mı (264-1)
Sadece **dan, dı, an, m, r** tekrarları şeklinde de bakılabilir.

³¹⁰ Ona (Peygamber'e) meziyetlerin hepsini birden vermekle çok iyi etmiştir. (Akyüz, 1958, dipnot 6, 382.)

Meni **candan** usandurdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler **yandı** âhumdan murâdum şem'i yanmaz mı (264-1)

Meni **candan** usandurdu cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler **yandı** âhumdan murâdum şem'i yanmaz mı (264-1)

Kamu bîmârına cânan devâ-yi derd ider ihsân
Niçün kılmaz maña derman meni bîmâr sanmaz mı (264-2)
Bu beyitte ayrıca beş yerde **r** sesi tekrar edilmiş.

Şeb-i hicran **yanar** cânum töker kan çeşm-i giryânum
Uyadur halkı efgânum kara bahtum uyanmaz mı (264-4)
Sadece **n, m** sesleri ise yedi; **r** sesi ise altı yerde tekrar edilmiştir.

Değüldüm men saña mâ'il sen itdün 'aklumı zâ'il
Maña ta'n eyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı (264-6)

Çıhdı can kimseye izhâr idebilmen **derdüm**
N'ideyüm âh bu **derdüñ** ne ola **dermânı** (267-5)

Ahteri mes'ûd **olan** **oldur** ki tab'-i pâk ilen
Kâbil-i feyz ola lûtfuñdan safâ-yi cevheri (268-3)
L sesi tek başına altı yerde geçiyor.

Mahşeri eşküm virür seyl-âba **ger** Rûz-i Cezâ
Olmasa makbûl-i der-gâhuñ sirişküm **gevheri** (268-6)
Burada **r** sesi ise yedi yerde tekrar edilmiş.

Ey Fuzûlî bize takdîr gam itmiş **rûzî**
Kılalum **sabr** nedür çâre rızâdan **gayrı** (271-7)

Cümle-i halk maña **yâr** için ağyâr **oldı**
Kalmadı kimse maña **yâr** Hudâ'dan **gayrı** (272-5)

N'ola gird-âb-i **gam** dirsem **men**-i ser-geşte dünyâya
Sanur **kim** çizginür 'âle**m** **kim**üñ **kim** çizginür başı (276-3)
Ayrıca **r** sesi altı yerde geçiyor.

Tereşşuh kabrümün daşından itmiş çeşmümün yaşı
Hayâl eyler gören kim lâ'ldendür kabrümün daşı (276-1)

Dutub kuşlar **baş**umda âşyan feryâde gelmişler
Çih ey âhum odı **bir** dem **baş**umdan sav **bu** gavgâyı (277-6)

Baht **matlûbum** müyesser kılmağa **mahkûm** olub
Dehr esbâbum **müheyyâ** kılmağa **me'mûr** idi (281-6)
Ayrıca **um** şeklinde de bir tekrar mevcuttur.

Ey gözüm yaşı bu ser-geşteliğün **terkin** kıl
Serv-kâmetlere **kat'**-i ser-i râh itme dahi (284-2)

Götür ey nefis **hevâ** vü **hevesün** 'âlemden
Herze **herze** taleb-i rif'at-i câh itme dahi (284-6)

Her gözüm **pür** **mevc** bir **der**yâdur ol **der**yâ üze
Her kaşumdur **mevc**den bir **ser**-nigün olmuş **gemi** (285-2)
Ayrıca **r** sesi tek başına on yerde tekrar edilmiştir.

Mûy-i jûlîdemdedür **cem**'iyyet-i esnâf-i **gam**
Mülk-i sevdânuñ budur gûyâ sevâd-i a'zamı (285-3)

Ey Fuzûlî kıldı cânım **riştesin** **pür** **pîç** ü tâb
Bir **perî**-veş dil-berüñ sevdâ-yi zülf-i **pür**-hamı (285-7)

Ger **diler**sen **idesen** nezzâre-i **dîdâr**-i yâr
Kendözün görme **arada** **dîde**-i **rûşen** kimi (286-5)

Penbe-i dâğum nihân itmiş ser-â-ser cismümi
Kim melâmet kılmaya her kim görüb ‘uryân meni (293-6)

Odlu göñül evine girer gam günü ohuñ
Yoldur mı gice oda basa bir yatan eri (297-5)

Mahşer günü görem direm ol seṛv-kameti
Geṛ anda hem görinmese gel göṛ kıyâmeti (301-1)

2.4. ASONANS اصونانس

“Şiirde sesli harfleri/vokali aynı, sessiz harfleri başka hecelerin tekrarıdır. Asonans, şiirde genellikle kafiye oluşturan hecelerde görülür.”³¹¹ Bu yüzden bazı kaynaklarda “Yarım kafiye.”³¹² şeklinde tanımlanır.

Asosans genelde aliterasyonla birlikte yapılır.

Vâdi-i vahdet hakîkatte makâm-i ‘ışkdur
Kim müşahhas olmaz ol vâdîde sultândan gedâ (1-3)

Eylemez halvet-sarây-i sırr-i vahdet mahremi
‘Âşıkı ma’sûkdan ma’sûku ‘âşıkdan cüdâ (1-4)

Ey ki ehl-i aşka söylersen melâmet terkîn et
Söyle kim mümkîn midir tagyîr-i takdîr-i Hudâ (1-5)

Bir yirde sâbit it kadem-i i’tibârımı
Kim reh-ber-i şerî’at ola muktedâ maña (3-3)

Kemâl-i hikmetüñ izhâr-i kudret kılmağa itmiş
Gubâr-i tîreden âyîne-i gîtû-nümâ peydâ (4-3)

Hîn-i da’vâ-yi nübüvvet müdde’î ilzâmına
Câhil iken il senüñ ‘ilmüñ yeter bürhan saña (6-2)

Sensen ol hâtim ki ref’ itmiş cemî’-i hâkimi
Hâtem-i hükm-i risâlet tapşurub devrân saña (6-6)

Cânumuñ cevheri ol lâ’l-i güher-bâra fîdâ
Ömrümüñ hâsılı ol şîve-i refîâra fîdâ (7-1)

³¹¹ Bayraktutan, 1998, 41.

³¹² R. Selçuk Uysal, *Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati*, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2010, s. 38.

- Ey Fuzûlî n'ola ger sahlar isem cân-i 'azîz
Vakt ola kim ola bir şûh-i sitem-gâra fidâ (7-7)
- Çeşmüñi ehl-i nazar kasdına ta'yîn eyleyen
Tîr-i gamzeñden müheyyâ eylemiş esbâb aña (9-6)
- Silk-i ehl-i hâle çekmiş zâhidi eşk-i riya
Mis kimi kim sîm kadrin bildürür sîm-âb aña (9-8)
- Ohlaruñdan kim tiken tek sancılıbdur her taraf
Gül-bün-i gamdır kadüm her gonce bir peykân aña (10-2)
- Cân ü ten oldukça menden derd ü dâğ eksik değül
Çihsa can hâk olsa ten ne can gerek ne ten maña (12-3)
- Cân ü ten oldukça menden derd ü dâğ eksik değül
Çihsa can hâk olsa ten ne can gerek ne ten maña (12-3)
- Dûd ü ahkerdir maña serv ile gül ey bâğ-bân
N'eyleyrem men gül-şeni gül-şen saña gül-han maña (12-5)
- Her zeman manzûr bir şûh-i sitem-gerdür maña
Handa olsam bir belâ Hak'dan mukarrerdir maña (14-1)
- Fakr mülki taht ü 'âlem terki efserdür maña
Şükr-li'llâh devlet-i bâkî müyesserdür maña (15-1)
- Der idüm kâmetüñe serv velî özge imiş
Harekât-i revîş ü şîve-i refât saña (20-6)
- Can çihar tenden gönül zikr-i leb-i yâr eylegeç
Ten bulur can yeñleden ol lâfzı tekrâr eylegeç (51-1)

Cânı kim cânânı içün sevse cânânın sever
Cânı içün kim ki cânânın sever cânın sever (83-1)

Şifâ-yi vâsl kadrin hecr ile bîmâ^r olandan sor
Zülâ^l-i şevk zevkin teşne-i dîdâ^r olandan sor (84-1)

Hüsnüñ oldu^kça füz^un ‘ışk ehli art^uk zâr ol^ur
Hüsn ne mikdâr ol^ursa ‘ışk ol mikdâr ol^ur (96-1)

Derdüm oldur kim müselmân olmuş ol tersâ-beçe
Küfre olan zulmler ta’nı bu gün islâmedür (98-4)

Hayâ^lümde budur kim bulmuşam ‘âlemde bir hilka^t
Ne ‘âlem han^sı hilka^t sanduğum bâ^tıl hayâ^lümdür (101-2)

Arturan söz kadrini sıdk ile kadrin arturur
Kim ne mikdâr olsa ehlin eyler ol mikdâr söz (119-2)

Ey Fuzûlî eyledi her derde dermân ol tabîb
Bir menüm zahmumdur ancak bulmayan merhem henûz (121-7)

Zevk-i dîdâriyle dil-dâruñ yoğ itdüm varımı
Devlet-i bâkî ki dirler devlet-i dîdâr imiş (132-6)

Dehenin derdüme derman didiler cânânun
Bildiler derdümi yohdur didiler dermânun (161-1)

Ey kılan izhâr-i zillet müjde-i ‘izzet saña
Kim bu der-gehde mukarrerdür ‘azîz olmak zelîl (177-5)

Hem-sohbet oldı dâne-i engûr zâhide
Aslı budur kim ohudılar bâdeni harâm (180-7)

- Ey kemân-**ebrû** şehîd-i nâvek-i müjgânuñam
Bulmuşam feyz-i nazar senden senüñ **kurbânuñam** (181-1)
- Dimezem **değmez** maña gamzeñ hadengi ya **değer**
Değme kaydı çekmezem ‘âlemde bir âzadeem (184-3)
- Ehl-i hâlem dime büt vasfın maña ey büt-perest
Hâl bilmez dil-ber-i sâhib-cemâli n’eylerem (186-4)
- Dimeñ Mecnûn’a ‘âşık kim başında **kuş yuva dutmuş**
Menem ‘âşık ki seyl-i eşkümi başumdan **aşurdum** (190-3)
- Tenümden incin**üb** çılmış revan can kimi peykânuñ
Nicük incinmes**ün** yetd**ük**de zevkin câna beñz**etdüm** (198-4)
- B**ül**bül-i gam-zedeem bâğ u bahârum sensen
Dehen **ü** kadd **ü** ruhuñ gonce **vü** serv **ü** semen**üm** (204-6)
- Gel **berü** lûtf eyle ey serv-i **gül**-endâmum men**üm**
Şol leb-i can-perver**ü**ñden vir **gül**lin kâmum men**üm** (205-1)
- Secdedür her handa bir **büt** görsem âyîn**üm** men**üm**
Hâh kâfir hâh **mü**’min dut budur dîn**üm** men**üm** (206-1)
- Ey Fuzûlî çoh melâmetden meni men’ itme kim
Men nihâl-i gül-şen-i derdem melâmetdür **berüm** (208-7)
- Dutub râh-i ‘adem bulmuş dehânuñdan göñül **kâmın**
Maña hem cezmdür ol ‘azm men hem **kalmazam andan** (212-2)
- Göñül **gam** hem-demidür **kanın** ey göz merdümi içme
Bilürsen **kana** kandur **gam saña** koymaz **anuñ kanın** (224-4)

Demeñ göz yaşı ile def' olur 'ışk âteşi tenden
Bu od her yire düşse fark kılmaz kurusun yaşın (225-3)

Men garîb ü râh-i mülk-i vasl pür teşvîş ü mekr
Men harîf-i sâde-levh ü dehr pür nakş-i füsûn (232-4)

Şâhid-i maksad nevâ-yi çeng tek perde-nişîn
Sâgar-i 'işret habâb-i sâf-i sahbâ tek nigûn (232-8)

Kılmasa 'âlem murâduñca medâr olsun harâb
Olmasa devran senüñ re'yünce devrân olmasun (235-4)

Nedür didüm ruh-i sâfuñda 'aks-i merdüm-i çeşmüm
Didi gelmiş gemiyle Rûm'a deryâ kat' idüb Hindû (238-5)

Kılmasa 'âlem murâduñca medâr olsun harâb
Olmasa devran senüñ re'yünce devrân olmasun (235-4)

Göñül tâ var elüñde câm-i mey tesbîhe el urma
Nemâz ehline uyma anlaruñla durma oturma (241-1)

Kapuñda ham kadümi gezdürüb yürür göñlüm
İtüñdürür yüğürür her taraf kılâde ile (248-5)

Nihâl-i servdür kaddüñ kaşuñ nûn ol nihâl üzre
Misâl-i nokta-i nun hâlüñ ol müşgin hilâl üzre (256-1)

Bu belâya saldı meni kadüñ ki yaşurdu yir yüzini yaşum
Bu yire yetürdi meni gamuñ ki felek eşitdi figânımı (262-3)

Sitemüñ daşı ile başı sınık bedeni şikeste Fuzûlî'yem
Bu 'alâmet ile bulur meni soran olsa nâm ü nişânımı (262-7)

Meni candan usandurđı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhumdan murâdum şem'i yanmaz mı (264-1)

Kamu bîmârına cânan devâ-yi derd ider ihsân
Niçün kılmaz maña derman meni bîmâr sanmaz mı (264-2)

Şeb-i hicran yanar cânım töker kan çeşm-i giryânım
Uyadur halkı efgânım kara bahtum uyanmaz mı (264-4)

Yâr kılmazsa maña cevr ü cefâdan gayrı
Men aña eylemezem mihr ü vefâdan gayrı (271-1)

Gel harâbâta nazar sâkiye kıl kim yohdur
Ruh-i sâf ü mey-i sâfında safâdan gayrı (272-3)

Cümle-i halk maña yâr için ağyâr oldu
Kalmadı kimse maña yâr Hudâ'dan gayrı (272-5)

Tereşşuh kabrümün daşından itmiş çeşmümün yaşı
Hayâl eyler gören kim lâ'ldendür kabrümün daşı (276-1)

Dutub kuşlar başumda âşyan feryâde gelmişler
Çih ey âhum odı bir dem başumdan sav bu gavgâyı (277-6)

Baht matlûbum müyesser kılmağa mahkûm olub
Dehr esbâbum müheyyâ kılmağa me'mûr idi (281-6)

Yer tutam derdi gönül nâle ile kûyuñda
Yetmedi bir yere her nice ki efgân etti (282-2)

Odlu gönül evine girer gam günü ohuñ
Yoldur mı gice oda basa bir yatan eri (297-5)

Yetürdi başuñı gerdun ayağa bâr-i mihnetden
Hayâl-i halka-i gîsû-yi ‘anber-bâr yetmez mi (289-2)

Bes kim seni görende gider menden ihtiyâr
Gelmez beyâne mihnet-i ‘ıñkuñ şikâyeti (302-6)

2.5. CİNAS جناس (Kök Ortaklığı)

“Şekilleri ve telâffuzları bir fakat manaları ayrı olan iki kelimeyi bir arada bulundurmaktan ibaret olan cinas lâfza ait sanatlardan biridir.”³¹³

“Aralarında cinâs bulunan kelimelerin bir nükte ve zerâfet maksadiyle bir araya getirilmesi sanatına da tecnîs adı verilir.”³¹⁴

Cinâs “Genellikle cinâs ve tecnîs ayırt edilmeksizin bu edebî sanata isim olarak kullanılmıştır.”³¹⁵

Çeşitli kaynaklarda cinâs ile ilgili gruplandırmalar mevcut olsa da burada cinâs, iki ana grupta incelendi: Tam cinâs (cinâs-ı tam) ve tam olmayan cinâs (cinâs-ı gayr-ı tam).

2.5.1. Tam cinâs (cinâs-ı tam)

2.5.1.1. Cinâs-ı basit

2.5.1.2. Cinâs-ı mürekkep

2.5.2. Tam olmayan cinâs (Cinâs-ı gayr-ı tam)

2.5.2.1. Cinâs-ı mütekârip

2.5.2.2. Cinâs-ı nâkıs

2.5.1. Tam cinâs (cinâs-ı tam)

“Cinâsı oluşturan kelimelerdeki harflerin çeşitleri, sayıları, hareketleri ve sıraları (öncelik-sonralık) yönünden birbirine tümüyle uyan yani vücûh-ı erba’a denilen dört yönden benzerlik bulunan cinaslardır.”³¹⁶ Vücûh-ı erba’a denilen dört yönden benzerlik şunlardır:

- “Kelimelerdeki harflerin aynı oluşu
- Kelimelerdeki harf sayılarının eşitliği
- Kelimelerdeki harflerin aynı harekeli ve sükûnlu oluşu
- Kelimelerdeki harflerin öncelik, sonralık bakımından sırası”³¹⁷

Tam cinâs ikiye ayrılır:

³¹³ Levend, 1984, 482.

³¹⁴ Külekçi, 2005, 224.

³¹⁵ Külekçi, 2005, 224.

³¹⁶ Bayraktutan, 1998, 45.

³¹⁷ Külekçi, 2005, 225.

2.5.1.1. Cinâs-ı basît

“Söylenişleri her yönden uyumlu cinaslardır. Bu tür cinâslar genellikle tek parçalı kelimelerden oluşurlar.”³¹⁸

2.5.1.2. Cinâs-ı mürekkep

“Söylenişleri aynı ancak cinâsı oluşturan kelimelerden birinin iki kelimededen oluşması gerekir.”³¹⁹

2.5.2. Tam olmayan cinâs (Cinâs-ı gayr-ı tam)

“Tam cinâsdaki dört benzerlikten biri bozulursa, tam olmayan cinâslar oluşmuş olur.”³²⁰

2.5.2.1. Cinâs-ı mütekârip

“Cinâsı oluşturan kelimelerdeki harf sayıları aynı olmakla beraber bir harf değişik olursa mütekârip cinâs adı verilir.”³²¹

2.5.2.2. Cinâs-ı nâkıs

“Cinâsı oluşturan kelimelerin birinde harf sayısı diğerinden fazla olursa cinâs-ı nâkıs meydana gelir. Fazla harfin kelimenin başında, ortasında ya da sonunda oluşuna göre üç kısma ayrılır.”³²²

Örnekler

Tam Cinâs (cinâs-ı tam)

Cinâs-ı basit

Gerçi ey dil yâr için **yüz** virdi **yüz** mihnet saña
Zerrece kat’-i muhabbet itmedün rahmet saña (22-1)

Kaşlaruñ yayı bir **oh** lûtf eylemiş her ‘âşîka
Men hem andan eylerem bir **oh** temannâ yâ nasîb (35-2)

Birinci oh ok, ikinci oh hisse manasındadır.

³¹⁸ Bayraktutan, 1998, 46.

³¹⁹ Bayraktutan, 1998, 47.

³²⁰ Bayraktutan, 1998, 51.

³²¹ Bayraktutan, 1998, 51.

³²² Bayraktutan, 1998, 53.

Ol seng-dile nâle-i zâruñ **eser** itmiş
Ey dil saña bu zevk yeter tâ **eserüñ** var (76-4)
Birincisi tesir, ikincisi yapıt manasındadır.

Mey içmedin açılmaz imiş **bâb**-i mağfîret
Sevgendler bu **bâb**da pîr-i muğân içer (77-3)
Birincisi: mağfîret kapısı ikincisi: mesele/husus

Var bir derdüm ki çoh dermandan artuhdur maña
Koy meni derdümle dermân eyleme **var** ey hakîm (189-2)
Birincisi bulunma anlamında; ikincisi var- eyleminin ikinci tekil kişi emir
kiyiyle çekimlenmiş halidir. (Var git şeklinde de okunabilir.)

Hâk-i der-gâhın nazardan **sürme** ey seyl-âb-i eşk
Kılma zâyî' **sürme**-i çeşm-i cihan-bînüm menüm (206-3)
Birincisi sür- eyleminin olumsuzu, ikincisi ise bir çeşit göz makyajıdır.

'Arz-i ruhsâr it bu **gün** ey meh kim ölsün gökde **gün**
Eyle kim encüm ölür **gün** 'arz-i ruhsâr eylegeç (51-5)

Gün değül her **gün** bir ay mihriyle göğsüñ çâk idüb
Tâze tâze dağlardır kim kılar izhâr subh (54-2)

Göz **hatuñ**dan merdümin mahv itmedin bulmaz murâd
Zâyî' eyler hüsnüñi **hattuñ** sevâd üzre sevâd (62-1)

Vâ'iz sözine dutma kulak gâfil **olma** kim
Gaflet yuhusınuñ sebebi **ol** fesânedür (99-4)

Maña **yüz** gösterür her lâhza **yüz** miñ şâhid-i devlet
Çu mir'ât-i ruhuñ manzûr-i çeşm-i pâk-bînümdür (102-7)

- Hûb-sûretlerden ey nâsîh **meni men'** itme kim
Pertev-i envâr-i hur-şîd-i hakîkâtdür mecâz (114-6)
- 'Ömr nakdin **sûd** sevdâsında zâyî' eyleme
Ol kim adın **sûd** kılmazsan zîyânı pîş imes (126-6)
- Ne 'aceb ger olsa gamdan dünüm ü **günüm** ber-â-ber
Nazarumdan ol yüzi **gün** nice **gün** ki gâ'ib olmuş (135-4)
- Derhem olmuş sünbülün gûyâ ki kılmışdur aña
Mû-be-mû hâl-i **dilüm diller** uzadub şâne 'arz (139-2)
- Mahrem olmaz rindler bezminde mey nûş itmeyen
Ey Fuzûlî çek **ayağ** ol bezmden ya çek **ayağ** (145-7)
- Ayağın tozına **yüz** sürmeğe virmez sabâ ruhsat
Yüziñ şeb-nemle **yüz** kez yumadın gül-berg-i sîrâbuñ (158-3)
- Kıldı zülfün tek perişân **hâlümü hâlün** senün
Bir gün ey bî-derd sormazsañ nedür **hâlün** senün (168-1)
- 'Âşık u rüsvâ görüb **men'** itme ey nâsîh **meni**
Münkir-i âsâr-i takdîr-i İlâhî olmagıl (174-6)
- Yandurub eczâ-yi terkîbüm **külüm** virseñ yile
Yoh yoluñdan dönmeğüm varum senüñdür cüz'ü **kül** (178-3)
- Gamuñdan başa dün hasret eliyle **ol** kadar urdum
Ki subh **olunca** mürde cismümi toprağa tapşurdum (190-1)
- Ey gören miñ **dâğ** ile sabr ü sebâtum eyleme
Nisbetüm Ferhâd'a kim bir **dağ** ile olmuş zebûn (230-4)

Bu belâya saldı meni kadûñ ki **yaşur**dı yir yüzini **yaşum**
Bu yire yetürdi meni gamuñ ki felek eşitdi figânumı (262-3)

Gül-i ruhsârûña karşı gözümde kanlu **ahar su**
Habîbüm fasl-i güldür bu **ahar sular** bulanmaz mı (264-5)

Bu çemen gül-ruhlarına derd-i **dil** kılmaz eser
Yüz **dilüñ** var ise hâmûş ol gönül sûsen kimi (286-4)

Cinâs-ı mürekkep

Tesadüf edilemedi.

Tam Olmayan Cinâs (Cinâs-ı gayr-ı tam)

Cinâs-ı mütekârip

Ey diyen kim şâm-i ikbâlüñ ne yüzden tîredür
Sâye salmış aya ol gîsû-yi ‘anber-**sâya** bah (58-6)
Sâye gölge; sâya ezen, yayan.

Mu’anber sünbülünden almadın **bû** olmadum rüsvâ
Bu rüsvâlık maña senden değül bâd-i sabâdandur (88-4)
Birincisi: koku ikincisi: birinci tekil işaret zamiri

Câna basdum gonce veş peykânüñ ey tâze gül
Dözmek için hecrüñe **düzdüm** demürden bir gönül (178-1)
Döz- tahammül etmek, düz- yani diz- eylemi.

Gönül ister ala bir **bû** ser-i zülfüñden lîk
Virmedin can diler almak sanur âsandur **bu** (237-6)
Birincisi: koku ikincisi: birinci tekil işaret zamiri

‘İşkdur ol neş’e-i kâmil kim andandur müdâm
Meyde teşvîr-i harâret **neyde** te’sîr-i sadâ (1-2)

- Sâye-i zülfüñ **şeb**-istânındadır **şem**'-i ruhuñ
Nice yetsün kadr ile hur-şîd-i 'âlem-tâb aña (9-2)
- Kâmet-i ham birle bir ehl-i kerâmetdür **kaşuñ**
Daş olubdur gûyyâ **baş** eğmemiş mihrâb aña (9-4)
- Ey Fuzûlî nâvek-i âhumla aldum intikâm
Döne döne gerçi bî dâd itdi çerh-i **dûn** maña (13-6)
- 'Akl irşâdiyle bulmak **kâm** mümkündür velî
Dâm-i râh ol halka-i zülf-i mu'anberdür maña (14-6)
- Ey bî-**vefâ** ki âdet olupdur **cefâ** saña
Bi'llâh **cefâ**dur olma dimek bî-**vefâ** saña (17-1)
- Düşmez çu **şâh** kurbı Fuzûlî gedâlara
Ol **şeh**den iltifât ne nisbet **maña saña** (17-7)
- İncidür nâlem seni veh n'ola ger bir tığ ile
Çeşm-i cellâduñ ide ihsan **maña** minnet **saña** (22-6)
- Men hem ol **rûh**-fezâ **râhı** tökem sâgara kim
Nahl-i 'işret reşehâtından ala neşv ü nemâ (23-6)
- Çünkü gözüme gelmedi hergiz hayâl-i **hâb**
Sâkî getir piyâle vü doldur şarâb-i **nâb** (25-1)
- Olmadı ol mâha rûşen yandüğüm hicran günü
Yandüğün **şeb** tâ seher **şem**'üñ ne bilsün âf-tâb (28-5)
- Oldı ebr-i dūd-i âhum perde-i ruhsâr-i **mâh**
Âh kim almaz cemâlinden henüz ol **meh** nikâb (28-7)

Kesmedi menden ser-i kûyında **âzâr**ın rakîb
Ey Fuzûlî niş e cennet içre yoh dirler '**azâb** (28-8)

Görüb endîşe-i katlümde ol **mâhı** budur derdüm
Ki bu endîşeden ol **meh** peşîmân olmasun yâ Rab (30-3)

Gâlibâ maksad visâlündür ki **dün gün** durmayub
Çerh ser-gerdan gezer bilmez nedür renc ü ta'ab (32-5)

Mürde cismüm iltifâtuñdan bulur **her** dem hayât
Ölürüm **ger** kılmasañ her dem maña bir iltifât (40-1)

Men fakîrem sen ganî virgil zekât-i hüsn kim
Şer' içinde hem **mañadur** hem **saña** vâcib zekât (40-3)

Hilâf-i '**âdete** çoh olma ey perî mâ'il
Yeter füsûn ile teshîr-i **âdemî**-zâd it (41-5)

Virdi rihletden haber **mûy**-i sefid ü **rûy**-i zerd
Çihre-i handânı vü zülf-i perîşânı unut (45-2)

Nâle vü zârûñ Fuzûlî hoş **gelür** ol **gül**-ruha
Açılur **gül** gönli bülbül nâle vü zâr eylegeç (51-7)

Füzûn oldukça '**ışkuñ** germ olur **eşküm** yügürmekde
Egerçi su bürûdet kesbini eyler hevâ görgeç (52-3)

Revâc-i **nakd nakş**-i sikkedendür n'ola kadr itse
Maña il cism-i 'uryânında **nakş**-i bûriyâ görgeç (52-5)

Men-i dervîşe il hem cevr ider **sen** cevr kıldukça
Kim eyler zulm **men**'in pâd-şâhum **sen** revâ görgeç (52-6)

Ger değül bir mâh mihriyle menüm tek zâr subh
Başın açub nişe **her** gün yahasin yırtar subh (54-1)

Subhı şâm ü şâmı subh olmuş menem ‘âlemde kim
Şâm şem’-i bezm olub ayrıldı menden yâr subh (54-4)

Ey **selâmet** ehli ol ruhsâra bahma zînhâr
İhtirâz eyle **melâmet**den men-i rüsvâyâ bah (58-3)

N’ola **ger** kocsa miyânuñ kemer-i **zer** güstâh
Getürüb çohları ortaya **zer** eyler güstâh (59-1)

Dehrde hemtâ saña var perî yoh dimen
Var güzel **çoh** velî sen kimi hun-hâre **yoh** (60-4)

Gözde **gezer** çizginüb katre-i eşküm müdâm
Katre-i eşküm kimi çerhde seyyâre yoh (60-5)

Leblerüñ tek lâ’l ü lâfzuñ tek dür-i şeh-**vâr yoh**
Lâ’l ü gevher **çoh** lebüñ tek lâ’l-i gevher-**bâr yoh** (61-1)

Senden itmen dâd cevruñ var lûtfuñ yoh diyüb
Mest-i **zevk**-i **şevku**ñam birdür yanumda var yoh (61-2)

Şerh-i ahvâlüm **saña** meste nasîhat kimi telh
Telh güftâruñ **maña** mahmûra sâgar tek lezîz (65-3)

Meni gel öldürüb kurtar belâdan çünki ey hûnî
Ne **sende** merhamet şefkat ne mende sabr ü tâkat bar (66-2)

Efendüm pâd-şâhumsan kime **varub** idem şekvâ
Maña çoh cevruñ ü zulm itdün **saña** senden şikâyet **bar** (66-4)

Kaşlarıñ yayına meyl eyleyli cân ü gönül
Dün ü **gün** men bilürem kim ne çekerler anlar (67-3)

Eyle ‘uşşâka **cefâlar** ki **vefâlar** göresen
Sanma kim zâyi’ olur eyledüğüñ ihsânlar (67-6)

Mukavves **kaşlarıñ** kim vesme birle **reng** dutmuşlar
Kılıçlardur ki **kanlar** tökmek ile **jeng** dutmuşlar (69-1)

Sabâdan gül yüziñde sünbül-i **pür**-pîç ü tâb oynar
Sanasan **per** açub gül-şende bir müşgin gurâb oynar (70-1)

Dil çekse n’ola cân ü teni **hâk**-i kûyuña
Hâr ü has iltür anda ki kuş âş-yan dutar (72-2)

Hansı bâğuñ var bir nahli kaduñ tek bâr-**ver**
Hansı nahlüñ hâsılı sîb-i zenâhdânuñca **var** (73-3)

Kıl tefâhur kim **senüñ** hem var **men** tek ‘âşkuñ
Leyli’nüñ Mecnûn’ı Şîrîn’üñ eger Ferhâd’ı var (75-3)

Ehl-i temkînem **meni** beñzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabrı anuñ her lâhza **miñ** feryâdı var (75-4)

‘Işk içre gönül dime ki **men** bî-hodem ancak
Ey gâfil özüñden **senüñ** ancak haberüñ var (76-5)

Bu ne sırdur sırr-i ‘ışkuñ dimedin bir kimseye
Şehre düşmüş **ben seni** sevdüm diyu âvâzeler (79-2)

Esîr-i derd-i ‘ışk u mest-i câm-i hüsn çoh ammâ
Bizüz meşhûr olan Leylî **saña** Mecnûn **maña** dirler (80-2)

Şifâ-yi vasl kadrin hecr ile bîmâr olandan sor
Zülâl-i **şevk zevkin** teşne-i dîdâr olandan sor (84-1)

Çekme **dâmen** nâz idüb üftâdelerden vehm kıl
Göklere açılmasun eller ki **dâmân**uñdadur (85-3)

Gamuñdan **şem'** tek yandum sabâdan sorma ahvâlüm
Bu ahvâli **şeb**-i hicrân menümle yâr olandan sor (84-5)

Ey Fuzûlî ola kim rahm ide **yâr** efgânuña
Ağlagıl **zâr** anca kim **zâr** ağlamak imkânıdur (86-5)

Vefâ resmin unutmuşsan diyu incinmezem zîrâ
Bu kim menden **cefâ kem** eylemezsen **hem** vefâdandur (88-6)

Cefâ vü cevri çoh dil-berlerüñ mihr ü **vefâsı** az
Fuzûlî çek elüñi n'itmek olur bî-vefâlardur (91-5)

Sirişküm gör meni ey ebr özüñden kem hayâl itme
Hevâ-yi '**ışk** ile miñ sence **eşk**-efşanlığum vardur (92-4)

Munca kim kûh-sıfat **başuma daşlar** urulur
Dîde-i bahtum uyanmaz ne ağır yuhuludur (93-4)

Dâğ-i dil-sûzı firâkuñ kıldı gün günden füzûn
Nûr-i mâh efzûn olur hur-şîdden oldukça **dûr** (94-4)

Sülûk-i fakr etvârum mezâk-i '**ışk hâlümdür**
Tecerrüd 'âlemi seyirinde 'âlem pây-**mâlümdür** (101-1)

Tabîbâ kılmışam teşhîs **derd**-i '**ışk**dur derdüm
'Alâmet âh-i **serd** ü rûy-i **zerd** ü **eşk**-i âlümdür (101-5)

Eger ‘azm-i **reh** itsem şevk-i vasluñ hâdi-i **râhum**
Ve ger ârâm **hem** dutsam hayâlün **hem-nişînümdür** (102-2)

Yakînümdür ki maksûdum olur hâsil **saña** yetsem
Bi-hamdi’llâh **maña** senden **yaña** reh-ber yakînümdür (102-4)

Değül bî-hûde ger yağsa felekden **başuma daşlar**
Binâsın tîşe-i âhumla vîrân itdügümdendür (103-4)

Dehânuñ dürcini hâl-i lebün **gözden** nihân itmiş
Emânet **gör** ki Hindû mahzen-i lü’lü’ye hâzindür (104-3)

Yahdum tenümi vasl günü **şem’** tek ammâ
Bil kim bu tedârük **şeb-i** hicrânuñ içündür (105-4)

Mihri gönlümde nihân olduğın ol **mâh** bilür
Kimse bilmez fukârâ sırrını ol **şâh** bilür (107-1)

Ey diyen sabr kıl âh eyleme yâri göricek
Maña düşvârdur ol ger **saña** âsan görünür (108-4)

Düşdüm belâ-yi ‘ışka hıred-**mend-i** ‘asr iken
İl şimdi menden aldugı **pendi** maña virür (109-2)

‘İşkdan bir **dem** ten-i süzânı dür itmez felek
Veh nice fanûsdur **şem’i** hevâdan sahlamaz (110-4)

‘Âlemi şeydâ kılur **ger** olsa hem gözden nihân
Her perî-veş kim **ser-i** zülfin sabâdan sahlamaz (110-5)

Nem-i eşküm mükedder hâtrımdan def’-i gam kılmaz
Bu rûşendür ki **nem** âyîneden jengârı **kem** kılmaz (111-1)

Murâdum giryeden kesb-i gubâr-i reh-güzâruñdur
Gözüm yaşı **dem**-â-dem çihremi bî-hûde **nem** kılmaz (111-5)

Hatuñ devrinde eşk-i âl ile **derd** ü gamum şerhin
Dem olmaz kim ruh-i **zerd** üzre müjgânum rakem kılmaz (111-6)

Râz-i ‘ışkûñ sahlaram ilden nihan ey serv-i **nâz**
Gitse başum şem’ tek mümkün değül ifşâ-yi **râz** (114-1)

Gözümde mesken it hâr-i müjemden ihtirâz itme
Gül-i handâna her dem **hâr yâr** olmak zarar virmez (117-3)

Giryeye-i **zâr** ile hoş-hâlem ki bahr-i ‘ışkda
Eşksüz göz bir sadehdür lü’lü’-i şeh-**vârsuz** (118-5)

‘Âlem oldı şâd **senden men** esîr-i gam henûz
‘Âlem itdi terk-i gam mende gam-i ‘âlem henûz (121-1)

Lâhza lâhza ham kadüm peykânuñ ister yâ kılur
Zerre zerre mâh-i nev **hûr**-şîdden **nûr** iktibâs (124-5)

Ey Fuzûlî **zehr**-i kahr ile doludur tâs-i **çerh**
Çekmez anuñ kahrını her kim çeker bir dolu tâs (124-7)

Yâr kûyında müselmanlar ger olsaydı **yirüm**
Kâfirem ger Ravza-i Rıdvân’a eylerdüm heves (125-2)

Hâli itdüm dil-hevâ-yi ihtilât-i halkdan
Bezm-i gamda ney kimi **hem-dem** maña feryâd bes (125-6)

Ger tuvânâlığ sözün söyler melûl itgeç kazâ
Her kimi görseñ tûvânâ nâ-tûvânı pîş imes (126-4)

Cismümi yandırma rahm it yaşuma ey bağı **daş**
İhtiyât it yanmasun nâ-geh kuru yanında **yaş** (129-1)

Devr cevrin gör ki nüzhet-gâh-i ehl-i zevk iken
Cûy-bâr ü gül-şeni zencîr ü zindân eylemiş (130-4)

Habâb-i **eşk**-i hûnin cismümi ilden **nihân** itmiş
Gam-i ‘**ışkuñ** men-i rüsvâyi bî-nâm ü **nişân** itmiş (133-1)

Mün’imüñ ‘arz-i tecemmüldür işi fakr ehline
N’ola **ger** dil kılrsa **her** dem derd-i ‘ışkuñ câne ‘arz (139-6)

Kıl **şeb**-istânı müşerref kim nisâruñ kılmağa
Rişteden dürler çeküb **cem**’ eylemiş dâmâne **şem**’ (144-6)

Senden ey bülbül füzundur **mende** mihnet fasl-i gül
Sensen ü miñ tâze gül hâlâ men ü **miñ** tâze dâğ (145-3)

Çekme zahmet çek elüñ tedbîr-i derdümden tabîb
Kim değül **sen** bildüğüñ **men** çekdüğüñ bîmârlığ (147-6)

Mihnet-i ‘ışk ey dil âsandur diyu çoh urma **lâf**
‘Işk bir yükdür ki ham bulmuş anuñ altında **Kâf** (148-1)

Bezm-i Cemşîd fenâ bulmağile bildüm kim
Devr cevrinden imiş nâle-i ney nevhâ-i def (149-6)

Ey Fuzûlî öldüñ efgân itmedün **rahmet** saña
Rahm kıldıñ halka efgânuñla **zahmet** virmedüñ (164-7)

‘Işkuma noksan yetürmez görmemek ol ‘**ârızı**
Cevhere tağyîr-i âsâr-i ‘**araz** virmez halel (173-3)

Ger dilerseñ **şem**' tek gayret odına yanmayam
Şâmlar ağyâr şem'-i bezm-gâhı olmagıl (174-4)

Ey **ruhuñ** kible-i can hâk-i derüñ Ka'be-i dil
Reh-i 'ışkuñda fenâ ser-hadi evvel menzil (175-1)

Veh ne sâhirsens ki oddan su çıhardun sudan od
Derledüb ruhsâruñı gül **gül** kılanda tâb-i **mül** (178-2)

Âteş-i dil eyle sûzandur ki basmaz hîç kim
Rahm idüb nâveklerüñden özge **zahmum** üzre kül (178-8)

Hîç sünbül sünbül-i zülfüñ kimi müşgin değül
Nâfe-i **Çîn**'i saçuñ tek dirler ammâ **çin** değül (179-1)

Yâr hâl-i dilümi **zâr** bilübdür bilübem
Dil-i zârumda ne kim var bilübdür bilübem (183-1)

Hîç reng ilen maña âbâdlık mümkün değül
Men harâb-i **bâde**-i sâf ü 'izâr-i **sâdeem** (184-2)

Şem'-i **şâm**-i firkatem subh-i visâli n'eylerem
Tapmışam yanmakda bir hâl özge hâli n'eylerem (186-1)

Terâzû-yi 'iyâr-i mihnetem bâzâr-i 'ışk içre
Gözüm her dem dolub miñ **daşa** her sâ'at değer **başum** (193-2)

Nişe **mahrem** eyledüñ şem'i meni **mahrûm** idüb
Men senüñ bezmüñde can nakdin nisâr itmez m'idüm (195-3)

İtmeseydi sitem-i **yâr** Fuzûlî meni **zâr**
Munca feryâd çeküb âh ü figân itmez idüm (196-7)

Reh-i ‘ıŝkıñda ol gül-ruh ciğer kân itdügüm bilmiş
Çeker her dem maña tîğ-i siyâset **san** ki **kan** itdüm (201-6)

Sâkî gam-i devrân ile gâyetde **melûlem**
Bir câm-i ferah-bahş ile def’ eyle **melâlüm** (202-6)

Daş deler **âhum ohı** şehd-i lebûñ şevkinden
N’ola zembûr evine beñzese beytü’l-hazenüm (204-3)

Tavk-i zencîr-i cünun dâ’ire-i devletdür
Ne revâ kim **meni** andan çıhara za’f-i **tenüm** (204-4)

İdemen terk Fuzûlî ser-i kûyın **yâruñ**
Ne kadar zulm **yiri** ise maña hoşdur vatanum (204-7)

Eşğ mevci gezdürür her yan **tenüm** hâşâkini
Mümkin olmaz eşğ tahrîkiyle teskinüm **menüm** (206-4)

N’ola her sâ’at **od** üstinde durursam ‘**ûd** tek
‘Ûd-i bezm-i ‘ışkam âteşdür bisât ü bisterüm (208-6)

Tavruma zâhid eger **sûretde** eyler i’tirâz
İhtilât itsem anı şerm-ende eyler **sîretüm** (210-3)

Tavâf-i kûyuñ isterdüm kılam bâr-i **gam-i** ‘ıŝkun
Ham itdi kâmetüm yollar dutuldı hâr-i müjgandan (212-4)

Kimi hüş-yâr görseñ **sen** aña **sun** câmı ey sâkî
Bi-hamdi’llâh Fuzûlî mestdür vahdet şarâbından (213-7)

Sabâ kûyında dil-dâruñ nedür üftâdeler hâli
Bizüm **yirden** gelürsen bir haber **vir** âşnâlardan (215-3)

- Yoh** reh-i ‘ışkuñda bir menzil yaşum gird-âbına
Yol itürmüşdür işi ser-geşte gezmekdür hemân (216-3)
- Bezm-i ‘ışk içre sirişkündür şarâb-i lâle-gûn
Kıldı **gam** kaddüm büküb **câm**-i şarâbum ser-nigûn (229-1)
- Mesken itmiş **yâr mâr**-i zülfi çeşmüm rahnesin
Pend virmeñ kim anı andan çiharmaz miñ füsûn (229-4)
- Toprağdan götür meni ey eşk-i lâle-**gûn**
Başumdan itme sâyeñi kem ey habâb-i **hûn** (231-1)
- Dôst bî-pervâ felek bî-rahm devran bî-sükûn
Derd **çoh** hem-derd **yoh** düşmen kavî tâli’ zebûn (232-1)
- Sâye**-i ümmîd zâ’il âf-tâb-i şevk germ
Rûtbe-i idbâr ‘âlî **pâye**-i tedbîr dîn (232-2)
- Sen tek âfet geldüğün bilmişdi kim Hak’dan melek
İltimâs eylerdi kim ‘âlemde **âdem** olmasun (234-5)
- Cem’ göñlüñ **devr cev**rinden perîşân olmasun
Çerh fermânuñla gezmekden peşimân olmasun (235-1)
- Yir işi gök cünbişi re’yüñle bir dem olmasa
Yeddi iklim ü dokuz **gerdûn**-i **gerdân** olmasun (235-2)
- Fuzûlî ayru düşdük **yârdan** sabr itmeğe **yir** yoh
Düşüb sahrâya efgân idelüm **sen** ayru **men** ayru (238-7)
- Serv ü gül nezzâresin n’eyler saña hayrân olan
‘**Ârzu**ñlan kadd-i hoş-reftârûñ eyler **ârzû** (240-3)

- İstedüm merhem ohından ciğerüm **yâresine**
Atdı miñ oh ki değer her ohı bir **pâresine** (252-1)
- Ser-i** zülfünde **her** mû sayd kılmış bir dil-i sûzân
Düşüpdür sanasan bir şu'le od şem' üzre her târe (253-4)
- Zikri ile hoş geçür hemîşe zemânûñ
*Müftekiren fi cemâlihi ve celâlih*³²³ (258-4)
- Yeter** ey felek bu cefâ **yetür men-i** zâre serv-i revânımı
Meh-i tal'atiyle münevver it dil ü dîde-i nigerânımı (262-1)
- Değüldüm **men** saña **mâ'il** sen itdün 'aklumı **zâ'il**
Maña ta'n eyleyen gâfil **seni** görgeç utanmaz mı (264-6)
- Kesdi men şiftenen ehl-i **selâmet** yolını
Bes ki etrâfuma cem' oldı **melâmet** daşı (275-6)
- Tereşşuh kabrümün daşından itmiş çeşmümün **yaşı**
Hayâl eyler gören kim lâ'ldendür kabrümün **daşı** (276-1)
- Fuzûlî'ni reh-i 'ıškuñda **eşk** ü âh ider rüsvâ
Belâdur her kimün bir yolda gammâz olsa yoldaşı (276-7)
- Tâ ki servüm **basa başum** üzre gâhî bir kadem
Ey musavvir reh-güzârı üzre çek timsâlümü (287-2)
- Mey pey-â-pey** sunma sâkî kılma lâ-ya'kil **meni**
İtme bir dem devlet-i dîdârdan gâfil meni (291-1)

³²³ Onun güzelliğini ve yüceliğini düşünerek. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 382.)

Ey saf-i nevk-i müjeñ zülf-i melâmet **şânesi**
Her girih zülfünde bir dâm-i tahayyür **dânesi** (298-1)

Mahşer günü görem direm ol serv-kameti
Ger anda hem görünmese **gel gör** kıyâmeti (301-1)

Seng-i **melâmet** ile çeküñ çevreme hisâr
Eşküm fenâya virmesün ehl-i **selâmeti** (301-5)

Cinâs-ı nâkıs

Vâdi-i vahdet hakîkatte makâm-i ‘ışkdur
Kim müşahhas olmaz ol **vâdîde** sultândan gedâ (1-3)

Cân u dil kaydını çekmekden özüm kurtardum
Câmı cânâneye itdüm **dili dil-dâr**a fidâ (7-6)

Silk-i ehl-i hâle çekmiş zâhidi eşk-i riyâ
Mis kimi kim **sîm** kadrin bildürür **sîm-âb** aña (9-8)

Virmeyen cânın saña bulmaz hayât-i **câvidân**
Zinde-i **câvid** aña dirler ki kurbandur saña (21-2)

Hergiz zemâne kimseyi hoşnûd kılmadı
Her fikr nâ-muvâfık (u) her fi’l nâ-savâb (25-5)

İtürme itleri âvâzınıñ göñül zevkin
Yeter kara giceler herze herze feryâd it (41-2)

Hâk-i sâgar **Cem** ü **Cemşîd**’dür ey pîr-i mugân
Haber it sâkiye kim dutmaya sâgar güstâh (59-2)

Eşk ü âhum nefreti kat’ itdi ilden ülfetüm
Çizginen çevremde yâ **gird-âbdur** yâ **gird-bâd** (62-4)

Geçdi **tenden** ohlarıñ **tenhâ** kalub dil dem-be-dem
Nâleler eyler geçen hem-demlerin itdükçe yâd (62-5)

Katre katre dime **kandur** ki çihar çeşmümden
Dem-be-dem göñlüm odıyle eriyen **peykânlar** (67-2)

Gül-istân-i ser-i kûyuñ sıfâtın bâb bâb ey **gül**
Hat-i reyhân ile cedvel çeküb **gül-zâre** yazmışlar (68-3)

Sabâdan **gül** yüziñde sünbül-i **pür-pîç** ü tâb oynar
Sanasan **per** açub **gül-sen**de bir müşgin gurâb oynar (70-1)

Hansı **gül-zâr** içre bir gül açılır hüsnüñ kimi
Hansı **gül** bergi leb-i lâ'l-i dür-efşânuñca var (73-2)

Seyr kıl gör kim **gül-istânuñ** ne **âb** ü **tâbı** var
Her taraf miñ **serv-i ser**-sebz ü **gül-i sîrâbı** var (74-1)

Ger Fuzûlî meyl-i **gül-zâr** itse fasl-i **gül** n'ola
'Ayš içün hûn-**âbe**-i dilden **şarâb-i nâbı** var (74-7)

Mende Mecnun'dan füzun 'âşıklık **isti'dâdı** var
'Âşık-i sâdık menem Mecnûn'uñ ancak **adı** var (75-1)

Fuzûlî istemezem mesned-i **Cem** ü **Cemşîd**
Maña nişîmen-i devlet şarâb-hâne yeter (82-7)

Geçüb dil-dâre **yâr** olmak dilersen müdde'âlardan
Seni yâruñdan **ağyâr** eyleyen bu müdde'âlardur (91-4)

Ey Fuzûlî bulmadum reng-i riyâdan bir safâ
N'ola ger **meylüm** bu reng ile **mey-i gül-fâmedür** (98-7)

- Menden Fuzûlî isteme eş'âr-i medh ü zem
Men '**âşık**am hemşe sözüüm '**âşıkâne**dür (99-8)
- Tarîk-i fakr dutsam **tab'** **tâbi'** nefis râm olmaz
Gınâ kılsam taleb esbâb-i cem'iyet temâm olmaz (113-1)
- Maña bâd-i sâba ol serv-i gül-ruhdan **haber** virmez
Açılmaz gonce-i bahtum ümîdüm nahli **ber** virmez (117-1)
- Belâ zımnında râhat olduğın **izhâr** ider halka
Felek bî-hûde **hâr**-i huşkden gül-berg-i ter virmez (117-6)
- Ger çoğ isterseñ Fuzûlî 'izzetüñ **az** it sözi
Kim çoğ olmakdan kılubdur çoh '**azîzi** hâr söz (119-7)
- Zâhidâ gör sîne çâki şu'lesin bizden sahn
Bir ocağuz **biz** ki sûzandur der ü dîvârumuz (120-2)
- Ey Fuzûlî cevri-i **yâr** ü ta'ne-i **ağyâr**dan
Var yüz miñ gam bu hem bir **gam** ki yoh **gam-hâr**umuz (120-7)
- Secde-gâh** itmişdi 'ışk ehli kaşuñ mihrâbını
Kılmadın hayl-i melâ'ik **secde**-i 'Âdem henûz (121-3)
- 'Âciz olmuş yihmağa âhiyle **kûhı Kûh-ken**
N'eylesün miskin anuñ 'ışkı hem ol mikdâr imiş (132-2)
- Zevk-i **dîdâri**yle **dil-dâr**uñ yoğ itdüm varumı
Devlet-i bâkî ki dirlere devlet-i dîdâr imiş (132-6)
- Eser-i kabûl-i tâ'at virmiş eyle **hâlet**
Ki kulûb-i ehl-i **hâle** harekâtı câzib olmuş (135-2)

Dürcür lâ'l-i revan-bahşuñ **dür**-i şeh-vâr lâfz
Dürcden **dür**ler tökersen eyleseñ izhâr lâfz (141-1)

Ârzû-yı vasl-ı **cânan câna** âfetdür gönül
Yâ ta'allûk **candan** üz yâ vasl-i **cânandan** tama' (143-2)

Sâkiyâ mey sun ki dâm-i gamdurur hüş-yârlıĝ
Mestlikdür kim kılur **gam** ehline **gam-hârlıĝ** (147-1)

Ta'ne-i aĝyâr çekmekdür işüm bir **yâr** için
Kim olub **aĝyâra yâr** eyler maña **aĝyârlıĝ** (147-5)

Subh-dem zülfüñ daĝıt yâ şâm 'arz-i 'âriz it
Koyma **subh** u şâm arasında tarîk-i ihtilâf (148-3)

Olur ruhsâruña gün lâ'lüñe gül-berg-i **ter** 'âşık
Saña eksük deĝül gökden iner yirden **biter** 'âşık (152-1)

Yârı aĝyâr ile görmek 'âşıkâ düşvâr olur
Beyle görmekden esîr-i derd-i hicrân olsa yeĝ (153-2)

Sabâ lûtf itdün ehl-i derde dermandan haber virdün
Ten-i mecrûha candan **câna cânandan** haber virdün (165-1)

Gark-i hûn-âb-i ciĝer kılmış gözüm merdümlerin
Ârzû-yi **hâl**-i müşĝin ü ruh-i **âlün** senün (168-5)

Sensen ol gevher ki dürc-i **mümkînât** içre bu gün
Mümkîn olan 'aybdan zâtuñ müberrâdur senün (170-2)

Ne hoşdur 'ârızuñ **devr**inde zülf-i 'anber-efşânuñ
Bu **devranda** ne hoş cem'iyeti var ol perîşânuñ (162-1)

Ruhuñ **devrinde** bir dîvânedür sevdâlu zülfüñ kim
Perîşanlıktan olmuş men kimi meşhûrî **devrânuñ** (162-2)

Âhını ey **mâh** ‘uşşâkuñ yetürme göklere
Derd ehlinüñ nişân-i tîr-i âhı olmagıl (174-3)

Hâsılüñ evvel gam-i **cânandur** âhir terk-i **cân**
Bu imiş kısmet Fuzûlî hâh ağla hâh gül (178-9)

Yârı ağyâr bilübdür ki maña **yâr** olmaz
Men dahi anı ki **ağyâr** bilübdür bilübem (183-2)

Ney kimi her dem ki bezm-i vasluñı **yâd** eylerem
Tâ nefes vardur kuru cismümde **feryâd** eylerem (185-1)

Sirişküm al bağrum pâre bir kûh-i belâyem kim
Hemîşe **lâle** vü **lâ’l** ile rengindür içüm daşum (193-3)

‘Akl **yâr** olsaydı terk-i ‘ışk-ı **yâr** itmez m’idüm
İhtiyâr olsaydı râhat **ihtiyâr** itmez m’idüm (195-1)

Yâr ile **ağyârı** hem-dem görmeğe olsaydı sabr
Terk-i gurbet eyleyüb ‘azm-i **diyâr** itmez m’idüm (195-5)

Bakâ-yi rûhumı bildüm **zülâl-i lâ’li** nâbuñdan
Hayâtumdur didüm bağruma basdum kana beñzetdüm (198-2)

Çeşm târ-i cismüme **düzmüşdi** eşküm gevherin
Âh kim çerh **üzmüş** ol târı dağılmış gevherüm (208-5)

Ohuñ geldükçe çeşmüm tökse bağrum **kanın** andandur
Ki bağrum **kanına** yir kalmadı sînemde **peykandan** (212-6)

Habâb-i eşk ü **âhi** pür-şerer kılmış meni fâriğ
Cihânuñ kasr-i sîm-endûd ü **kâh**-i zer-nigârından (214-3)

Yire düşmez her ne **oh** kim atsa ol ebrû-kemân
Gün şu'a'ıyla anuñ **çoh** farkı var ey âs-mân (216-1)

Şem'-i ruhsâruñ nihan dut **çeşme**-i hur-şîdden
Nûr-i **çeşmüm** ihtirâz eyle yaman gözden yaman (216-6)

Ey Fuzûlî çekme sen râh-i tevekkülden kadem
Menzil-i maksûda yetmekdür mukarrer **men** zamân (216-7)

Kes mihrüñi ey çerh güneşden saña **her** subh
Bir şu'le yeter âteş-i âh-i **seherüm**den (217-6)

Gören sâ'atde ol **kâmet kıyâmın** kıymadum câna
Kıyâmet hem gele kurtulmayam men bu nedâmetden (219-3)

N'ola ger **cem'iyet**-i hâtırdan olsam nâ-ümîd
Cem' olur mı hûblar zülfîn perîşân eyleyen (221-5)

Su virür her **subh**-dem göz yaşı tîğ-i âhuma
Çoh meni incitme tîğ-i âb-dârumdan sahn (223-2)

Fuzûlî çekme yâruñ ohların her lâhza **yâreñ**den
Saña mı kaldı çekmek her zeman bir **yâr** hicrânın (224-7)

Beyân-i 'ışk **besdür** levh-i ruhsârumda hûn-i dil
Besâret ehline zâhir kılır her nakş nakkâşın (225-4)

Görmesem ruhsâr ü kadd ü çeşm ü lâ'lün dem-be-dem
'Ömr bir **an** bir **zaman** bir lâhza bir dem olmasun (234-2)

- Gerd-i râhuñ** ‘azm-i **gerdûn** itdi kim bu kadr ile
Şöhre-i ‘âlem hemin ‘Îsî-i Meryem olmasun (234-3)
- Su** virür her **subh**-dem göz yaşı tîğ-i **âhuma**
Kim tökem kanın sipihruñ salsa mihrin **mâhuma** (242-1)
- Lâht lâht olmuş iken **gamze** direfşini çeküb
Çâre-sâz olmadı bir gün ten-i **gam**-fersâya (244-6)
- Şem’ veş **mahrem**-i bezm eyledi ol **mâh** meni
Yanacakdur yine hecr odına varum bu gice (245-2)
- Hayrân-i mâh-i rûyuñ hur-şîde mihr salmaz
Müştâk-i **tâk**-i ebruñ eksük bahar hilâle (247-3)
- Hazer kıl âh odından cevruñi ‘uşşâka **az eyle**
Has ü hâşâki yahma şu’lesinden **ihtirâz eyle** (250-1)
- Sanemler seng-dillerdür eşitmezler söz **ey** râhib
Yeter bî-hûde men tek anlara ‘arz-i niyâz **eyle** (250-4)
- Yazar göz perdesine eşk şerh-i **hâl** bilmez kim
Ohnmaz kan ile yazılsa hat evrâk-i **âl** üzre (256-5)
- Yiridür ‘aksüñe âyîne demür bend **ursa**
Ne için karşı **durur** sen kimi bî-hemtâyeye (257-3)
- Ey dil-i ser-geşte vü şikeste vü **vâlih**
*Salli ve sellim ale'n-Nebiyi ve âlih*³²⁴ (258-1)

³²⁴ Peygambere ve onun soyundan olanlara selâm ve salâvat götür. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 382.)

Bilmezem **hâlûñ hayâlin** handa tasvîr eyleyem
Dâğdan bir yir ten ü cânımda **hâlî** kalmadı (259-4)

Ey olan sâkin-i mescid ne bulubsan bilmen
Bûriyâsında anuñ **bûy-i riyâdan** gayrı (272-2)

Gel harâbâta nazar sâkiye kıl kim yohdur
Ruh-i sâf ü mey-i **sâfında safâdan** gayrı (272-3)

Cümle-i halk maña **yâr** için **ağyâr** oldı
Kalmadı kimse maña yâr Hudâ'dan gayrı (272-5)

'Azm-i kûyuñda göñül yârlığ ister bizden
Elümüzden ne **gelür** hayr du'âdan gayrı (272-6)

Bezm-i 'ışk içre Fuzûlî nice âh eylemeyem
Ne temettu' bulunur **neyde** sadâdan gayrı (273-7)

Göz karesi eşk-i **gül-gûnumda hâlûñ** sadkası
Eşk-i gül-gûnum **gül-i** ruhsâr-i **âlûñ** sadkası (274-1)

Muhtesib Tañrı için gel maña çoh virme 'azâb
Meyl-i mescid mi ider **mey-**kedeler evbâşı (275-5)

Lebûñ 'aksi gözüm yaşını mey tek lâle-**gûn** itdi
Zenahdânuñ murâdum dest-gâhın ser-**nigûn** itdi (283-1)

Handa **olsañ** kapu levhi tek gözet 'ismet **yolın**
Açma göz dîvârlardan her eve revzen kimi (286-11)

Çihre-i zerdümde gör hem-dem sirişk-i **âlümi**
Ol gül-i ra'nâya bu reng ile bildür **hâlümi** (287-1)

Ey saçuñ fikri kamu sevdâlaruñ **ser-mâyesi**
Olmasun başumdan eksük serv-kadduñ **sâyesi** (300-1)
S(erm)âye-sâye.

Baş koyar her subh-dem hur-şîd hâk-i **pâyüña**
Bu sa'âdetden anuñ geldükçe artar **pâyesi** (300-2)

Ey her tekellümüm hat-i sebzüñ **hikâyeti**
Virdüm hemîşe mushaf-i ruhsâruñ **âyeti** (302-1)

Bildüm tarîk-i 'ışk hatar-nâkdür velî
Men dönmezem bu **yoldan** ölüm **olsa** gâyeti (302-4)

Cinâs Örnekleri

Burada, en az iki türden cinâsın bir arada bulunduğu beyitlere yer verildi.

Ey Fuzûlî sehldür her **gam** ki **gam-hârı** ola
Gam budur kim **men**de **miñ** **gam** var bir **gam-hâr** yoh (61-7)

Kıl meded ey baht yohsa **kâm**-i dil mümkin değül
Beyle **kim** ol dil-rübâ bî-derddür **men derd-mend** (63-2)

Ey Fuzûlî kesme ol meh-veş cemâlinden ümîd
Sabr kıl kim **devr devrânı** değül bî-hûde gerd (64-6)

Geh gözde geh gönülde hadengüñ **mekan** dutar
Her **hand**a olsa **kanlu**nı elbette **kan** dutar (72-1)
Han-kan, kan-kanlu, kan-mekan.

Güldi gül açıldı nerkis **lâle** doldı **jâleden**
Ey hoş ol kim 'işret ü 'ayş itmeğe esbâbı var (74-6)

Eyle bed-hâlem ki ahvâlüm görende **şâd** olur
Her kimüñ kim **devr cev**rinden dil-i **nâ-şâdı** var (75-5)

Ehl-i **zemâne** kanına çoh teşnedür **zemîn**
Kanın kimüñ tökerse felek ol **zemân** içer (77-2)

Zevk şevkiyle cihan kaydın çeken zahmet **çeker**
Ehl-i zevk oldur kim andan dâmen-i himmet **çeker** (78-1)

Cilve-i ‘aks-i ruhuñ âyîne de ey reşk-i **hûr**
Rûşen itmiş anı kim **hur-şiddendür** aya **nûr** (94-1)

Cilve-i ‘aks-i **ruhuñ âyîne** de ey reşk-i **hûr**
Rûşen itmiş anı kim **hur-şiddendür** **aya nûr** (94-1)
Ruh-hur, hûr-nûr; ay-âyîne.

Kaldı ki ümmîdümüz Şâh-i Velâyet beytine
Göstere bir doğru **yol ol** demde ki dîvân **olur** (95-4)
Ol (işaret sıfatı) ile ol- eylemi; ol-yol.

Can virmeyem mi gurbete kim bîm-i **ta’neden**
Yâd-i **vatan** figânuma sensüz behânedür (99-6)

Meni zikr itmez **il** efsâne-i Mecnûn’a **mâ’ildür**
Ne beñzer **ol** maña derdi anuñ takrîre kâbildür (100-1)

Tabîbâ kılmişam teşhîs **derd-i ‘ışk**dur derdüm
‘Alâmet âh-i **serd** ü rûy-i **zerd** ü **eşk**-i âlumdür (101-5)

Hâk-i derüñdür ol ki **dün** ü **gün** sevâb için
Hem aya sürme hem **güneşe** tûtîyâ virür (109-4)
Dün-gün, gün-güneş

Ey Fuzûlî cevri-i **yâr** ü ta’ne-i **ağyârdan**
Var yüz miñ gam bu hem bir **gam** ki yoh **gam-hâr**umuz (120-7)

Yâr-hâr arasında ise cinâs-ı mütekarib sanatı var.

Kûh **feryâdı** sadâsın virdi **Ferhâd**'uñ dimeñ
Nakş-i Şîrin'dür virtüb âvâz olur **feryâd-res** (125-3)

Ne 'aceb ger olsa gamdan **dünüm** ü **günüm** ber-â-ber
Nazarumdan ol yüzi **gün** nice **gün** ki gâ'ib olmuş (135-4)

Çun **cefâ** mu'tâdıyam bilmen nedür mihr ü vefâ
Bilmese mihr ü **vefâ** resmin **cefâ-kâr**um ne bâk (154-4)

Âh bilmen n'eyleyem cânımda râhat kalmadı
Gözlerüm **nem-nâk** ü **sînem çâk** ü gönlüm derd-nâk (154-6)

Bakâ mülkin dilersen varuñı yoh eyle dünyâ tek
Etek çek gördüğüñden âf-tâb-i 'âlem-ârâ **tek** (156-1)

Ey **meh menümle** döstlarum **düşmen** eyledüñ
Düşmen hem eylemez bu işi kim **sen** eyledüñ (163-1)
Meh-men, men-sen; men-düşmen.

Ey Fuzûlî öldüñ efgân itmedün **rahmet** saña
Rahm kıldıñ halka efgânuñla **zahmet** virmedüñ (164-7)

Sensen ol gevher ki dürc-i **mümkînât** içre bu gün
Mümkîn olan 'aybdan zâtuñ müberrâdur senüñ (170-2)

Delü dirsem n'ola 'uşşâkına gül-çihrelerüñ
Özini göz göre odlara salur mı 'âkil (175-7)
Göz-gör; öz-göz.

Seni **cânan** sanuram **çih** bedenümden ey **cân**
Men ü cânânum arasında **çoh** olma hâ'il (175-8)

Kurutmuş gâlibâ **sev̋k** odı Ferhâd'ũn gözi **yaşın**
Ki ger ahsaydı lâ'l eylerdi bî-**şek** bî-sütun **daşın** (225-1)

Rahm it ey **şeh** dil-i dervîş çeken **âhlara**
Ki gedâ âhı eser eyler ulu **şâhlara** (243-1)

Bir **gün** olmaz tal'atuñ görmek müyesser âh kim
Zerrece ol **gül** yanında i'tibârum kalmadı (260-2)

Şeb-i hicran **yanar cân**um töker **kan** çeşm-i **giryânum**
Uyadur halkı efgânum kara bahtum **uyanmaz** mı (264-4)

Değüldüm men saña **mâ'il** sen itdün 'aklumı **zâ'il**
Maña ta'n eyleyen gâfil seni görgeç **utanmaz** mı (264-6)

Candan geçeli buldum râhat gam-i 'âlemden
Hoş hikmet ile **buldum** ol derde **bu** dermânı (265-8)

Anuñ tek kim perîşanlık **ziyâsın** arturur şem'ũñ
Maña cevruñ **ziyâd** olmak **saña** meylüm füzûn itdi (283-4)

Dâmenün doldursa gerdun dürr ile **tök** ebr **tek**
Dürr için telh itme kâmuñ bahr-i **ter-dâmen** kimi (286-6)

Sal nazardan lâ'l hem görseñ sirişk-i **âl** tek
Lâ'l için her **daşa** urma **başuñı** ma'den kimi (286-7)
Âl-sal, âl-lâ'l; daş-baş.

Yeter cem' eyle **bâr-i** ma'siyet tağyîr-i **etvâr** it
Hayâ kıl yoh mıdur insâfuñ ol kim **var** yetmez mi (289-5)
Bâr-var; var-etvâr.

Yoh mecâlüm **özge** gül-ruhsâre **sensüz** bahmağa
Eyle kim kılmış gamuñ **öz** hâlûme hayran **meni** (293-3)

Aldı gül-**zâr** içre su ‘aks-i ‘**izâr**-i **âlûñi**
Çekdi güller sûretin manzûr idüb timsâlûñi (296-1)

Terk-i **mey** itdûñ **ey** gönül **evvâm**-i **gül gelür**
Elbette bu işüñ çekilür bir nedâmeti (301-2)

2.6. İ'ÂDE اعاده (Son Yineleme/Geri Gönderme)

“Her beytin son sözünü ondan sonraki beytin ilk sözü olarak kullanma sanatı. Böyle yazılmış şiirlere “mu’âd” denir.”³²⁵ Yani beytin son sözcüğü sonraki beytin ilk sözcüğü olarak kullanılır.

“İ’âde sanatının başka bir türü de “mukaddem u muahhar” adıyla anılır. Bu durumda her beytin ilk kelimesi, beytin sonunda tekrarlanarak gazelin kafiyesi olur.”³²⁶

Kaşına

..... kaşına

İ’âde sanatına reddü’l-acüz ale’s-sadr diyen kaynaklar olsa da aralarında fark vardır. İ’âde sanatı şiirin bütününe kapsarken reddü’l-acüz ale’s-sadr mısra veya beyit ile sınırlıdır.

“Gerek reddü’l-acüz ale’s-sadrda gerekse îâdede tekrarlanan kelimelere edat bitişmişse bu edatlar kaldırılabilir veya edat yoksa edat getirilebilir yani bu gibi küçük değişikliklere müsamaha ile bakılır. Ayrıca tekrarlanan kelimelerin aynen tekrarlanmayıp aynı kökten olması (iştikak) veya bu izlenimi verecek kelimelerden (şibh-i iştikak) olması ile de yetinilebilir.”³²⁷

İ’âde Örnekleri

Ey vücûd-i kâmilüñ esrâr-i hikmet **masdarı**

Masdarı zâtuñ olan eşyâ sıfâtuñ **mazharı** (268-1)

Mazharı her hikmetüñ sensen ki kilik-i kudretüñ

Safha-i eflâke nakş itmiş hutût-i **ahteri** (268-2)

Ahteri mes’ûd olan oldur ki tab’-i pâk ilen

Kâbil-i feyz ola lûtfuñdan safâ-yi **cevheri** (268-3)

Cevheri ma’yûb olan nâkıs menem kim muttasıl

Sâdedür hattüñ hayâlinden zamîrüm **defteri** (268-4)

³²⁵ Uysal, 2010, 95.

³²⁶ Külekçi, 2005, 250.

³²⁷ Saraç, 2011, 263.

Defteri a'mâlümüñ hatt-i hatâdandır siyâh
Kan töker çeşmüm hayâl itdükçe hevl-i **maşeri** (268-5)

Maşeri eşküm virür seyl-âba ger Rûz-i Cezâ
Olmasa makbûl-i der-gâhuñ sirişküm **gevheri** (268-6)

Gevheridür 'ışk bahrinüñ Fuzûlî âb-i çeşm
Lîk bir gevher ki lûtf-i Hak añadur müşteri (268-7)

2.7. İŞTİKÂK اشتقاق (Kökdeşlik/İttihâd/Türeme/Birlik)

“İştikâkın lügât manası türemedir. Aralarında mana ve terkîb itibariyle fark olmak kaydıyla bir kökten başka bir kelimenin, kelimelerin türetilmesidir. Zikr-zâkir-mezkûr, zulm-zâlim-mazlûm, cebr-icbâr-mücbir-cebbâr, şekl-teşkîl-teşekkül-müteşekkîl, kerem-kerîm-kirâm-kerâmet gibi kelime grupları birbiriyle müştak kelimelerdir.”³²⁸

İştikâk sanatı ikiye ayrılır: İttihâd-ı iştikâk ve İttihâd-ı iştikâk

İttihâd-ı iştikâk: “Birbiriyle gerçekte müştak olan kelimelerin bir araya getirilmesiyle yapılan iştikaktır.”³²⁹ Örneğin âşık ve ma’şûk aynı kökten türemiştir.

Şibh-i iştikâk: “yazılış ve telaffuzundaki benzerlikten dolayı aynı kökten imiş izlenimi veren kelimelerin bir ibarede toplanmasına”³³⁰ denir. Örneğin Kays (Mecnûn) ve kıyâs (karşılaştırma) aynı kökten türemiş gibi gözüke de aslında sadece ses benzerliğidir.

İştikâk Örnekleri

Kad enâr’el-ışkı li’l-uşşâkı minhâci’l-hüdâ³³¹

Sâlik-i râh-i hakikat aşka eyler iktidâ (1-1)

Eylemez halvet-sarây-i sırr-i vahdet mahremi

‘Âşıkı ma’şûkdan ma’şûku ‘âşıkdan cüdâ (1-4)

İşk kilki çekdi hat levh-i vücûd-i ‘âşıkı

Kim ola sâbit Hak isbâtında nefy-mâ’adâ (1-6)

Yoh bende bir ‘amel saña şâyeste âh eger

A’mâlûme göre vire adlûn cezâ maña (3-4)

³²⁸ Külekçi, 2005, 217.

³²⁹ Külekçi, 2005, 217.

³³⁰ Saraç, 2011, 255.

³³¹ Aşk, âşıklara hidayet yolunu aydınlattı. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 125.)

Rütbe-i **hikmet**-i mi'râc-i kemâline göre
Hukemâ fırka-i dûn felsefe cem'-i süfehâ (5-4)

Münhi-i ma'rifeti hâl diliyle dâ'im
Kılur ehl-i Hak'a esrâr-i hakîkat **inhâ** (5-5)

Nice takrîr ideyüm **vasfını** ol şâhuñ kim
Aña **vassâf** ola Yâsîn ü mu'arrif Tâhâ (5-6)

Ey Fuzûlî **reh**-i şer'ini tut ol **râh**-berüñ
Bu tarîk ile dalâletden özüñ eyle **rehâ** (5-7)

Sensen ol **hâtim** ki ref' itmiş cemî'-i **hâkimi**
Hâtem-i **hükm**-i risâlet tapşurub devrân saña (6-6)

Cân u dil kaydını çekmekden özüm kurtardum
Cânı **cânâne**ye itdüm dili dil-dâra fidâ (7-6)

Kan yaş töküp yanında döner âteşüñ kebâb
Ma'sûka beñzer âteş ü 'âşık kebâb aña (8-3)

Âteşin âhumla eylersen **maña** teklîf-i **bâğ**
Bâğ-ban gül-berg-i handânuñ gerekmez mi **saña** (19-2)

İç mey-i nâb ki bağından ider cümle kebâb
Âteş-i 'ışk ile 'uşşâk-i ciğer-hâr saña (20-2)

Pâd-şâhum **zulm** idüb 'âşık seni **zâlim** dimiş
Hûb olanlardan yaman gelmez bu bühtandur saña (21-6)

Ta'n-i **gaflet**dür perî-tal'atlere izhâr-i hâl
Sanma kim **ahbâb** hâlerinden olur **gâfil habîb** (34-4)

Vasluñ maña hayat virür firkatüñ memât
*Sübhâne **hâlık haleka** 'l-mevti ve'l-hayât³³²* (39-1)

Îzed serîr-i **hüsne** seni kıldı pâd-şâh
*A'lâ kemâli zâtike fi **ahseni** 's-sifât³³³* (39-6)

Fuzûlî bahmağ olur **ol güneş** yâdiyle hurşîde
Ne vech ilen kim **olsa gün** geçer fikr-i şeb-i târ it (42-7)

Sıfat-i hüsnüñ ider haste Fuzûlî ne 'aceb
Hüsn-i güftârda ger eylese **Hassân** ile bahs (46-7)

Muvahhidlere kılma inkâr zâhid
Mey-i **vahdeti** sanma ümmü'l-habâ'is (47-3)

Çoh '**ışka** heves ideni gördüm ki hevâsın
Terk itdi senüñ '**âşık-i** nâlânuñı görgeç (53-4)

Buyurma tevbe maña ol şarâbdan **nâsîh**
Ki görse anı dutar cezm-i terk-i tevbe **Nasûh** (57-2)

Dil oldı tığ-i firâkuñla **şerha** şerha velî
Ne sûd çün saña olmadı hâl-i dil **meşrûh** (57-5)

Kimsede ruhsâruña tâkat-i **nezzâre** yoh
'Âşıkı öldürdi şevk bir **nazara** çâre yoh (60-1)

Kimsede ruhsâruña tâkat-i **nezzâre** yoh
'Âşıkı öldürdi şevk bir **nazara** çâre yoh (60-1)

³³² Ey beni, hayatı ve ölümü yaratan! Seni tenzih ederim. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 163.)

³³³ Senin üstünlüğünü en güzel vasıflarla yüceltti. (Akyüz, 1958, dipnot 6, 163.)

Ey Fuzûlî kesme ol meh-veş cemâlinden ümîd
Sabr kıl kim **devr devrânı** değül bî-hûde gerd (64-6)

Yoluñda can viren kimi derûnumda ‘alâmet bar
Şehîd-i tîğ-i ‘ışk olmağa gönlümde **şehâdet** bar (66-1)

Efendüm pâd-şâhumsan kime varub idem **şekvâ**
Maña çoh cevr ü zulm itdün saña senden **şikâyet** bar (66-4)

Girüb büt-hâneye kılsan tekellüm can bulur şeksüz
Musavvirler ne **sûret** kim der ü dîvâre yazmışlar (68-5)

Irağ olsun yaman gözden ne hoş sâ’atdur ol sâ’at
Ki ‘**uşşâk** ile **ma’şûk** eyleyüb nâz ü ‘itâb oynar (70-4)

Eyle bed-**hâlem** ki **ahvâlüm** görende şâd olur
Her kimüñ kim devr cevrinden dil-i nâ-şâdı var (75-5)

Fuzûlî **âşık**a dirler olar kim terk-i ‘ışk eyle
Dimezler mi hatâ tağyîr kıl hükm-i kazâ dirler (80-7)

Lebüñ **sırrın** gelüb güftâra menden özgeden sorma
Bu pinhan nükteni bir vâkıf-i **esrâr** olandan sor (84-2)

Harâb-i câm-i ‘ışkam nerkis-i mestün bilür **hâlüm**
Harâbât ehlinüñ **ahvâl**ini hammâr olandan sor (84-6)

Sürdi Mecnûn nevbetin şimdi menem rüsvâ-yi ‘ışk
Doğru dirler her zeman bir ‘**âşık**uñ devrânıdur (86-2)

Kemâl-i hüsn-i meşreb ‘âri olmakdur **ta’arruzdan**
Riyâ ehline hem çok **i’tirâz** itmek riyâdandır (88-7)

- Ferah-bahş-i dil-i **ma'şûk** olur şerh-i gam-i **âşık**
Sürûd-i bezm-i Şîrin nâle-i Ferhâd-i mahzundur (90-5)
- Dâğ-i dil-sûzî firâkuñ kıldı gün günden **füzûn**
Nûr-i mâh **efzûn** olur hur-şîdden oldukça dûr (94-4)
- Adını **hâcî** koyub **Haccâc** andan yahşîdur
Bahs ile **hacce** giden çöllerde ser-gerdân olur (95-3)
- '**İşk** derdinden olur 'âşık mizâcî müstakim
'**Âşikuñ** derdine dermân itseler bîmâr olur (96-3)
- Gösterür her dem '**alâmet**ler kıyâmetden kadûñ
Kâ'im itmiş haşr bürhânın 'aceb '**allâme**dür (98-3)
- Ne müşkil hâli olsa '**âşikuñ ma'şûk** ider çâre
Ger ol bî-derd bilmezse bu hâli hâl müşkildür (100-4)
- Fuzûlî il seni Mecnun'dan efzun der melâmetde
Muña münkir değül Mecnun dahi **ma'kule kâ'ildür** (100-7)
- Gubâr-i **secde**-i râhuñ hat-i levh-i cebînümdür
Sücûd-i der-gehüñ ser-mâye-i dünyâ vü dînümdür (102-1)
- Eger 'azm-i **reh** itsem şevk-i vasluñ hâdi-i **râhum**
Ve ger ârâm hem dutsam hayâlûñ hem-nişînümdür (102-2)
- Taleb-gâr-i **visâlem** müjde-i **vasluñ** dirîg itme
Kim ol müjde ferah-bahş-i dil-i endûh-gînümdür (102-5)
- Mukîm**-i kûy-i derd eyler meni âh-i ciğer-sûzum
Bu âheng-i melâl-efzâyâ mundan yeğ **makâm** olmaz (113-3)

- Mürîd-i sâkiyem kim lûtfi ehl-i zevka **dâ'îmdür**
Ne hâsıl ehl-i zühdüñ şefkatinden kim **müdâm** olmaz (113-4)
- Didüm **'uşşâka** cevr itme didi ol hûblar şâhı
Siyâset olmayınca **'ışk** mülkinde nizâm olmaz (113-5)
- 'Âşık** isen rind ü rüsvâlıkdan ikrâh itme kim
'İşk sırrın iktizâ-yi devr pinhân istemez (115-5)
- 'İşkdan** vehm itmesün **'âşık** yıhar gönülüm diyu
Hiç sultânem diyen mülkini vîrân istemez (115-6)
- Olmayan gavvâs-i bahr-i **ma'rifet** **'ârif** değül
Kim sadefer terkîb-i tendür lü'lü'-i şeh-vâr söz (119-6)
- Ger çoğ isterseñ Fuzûlî **'izzetüñ** az it sözi
Kim çoğ olmakdan kılubdur çoh **'azîzi** hâr söz (119-7)
- N'ola ger oldıysa fânî Kûh-ken men **bâkiyem**
'İşka bizdendür **bekâ** yohdur yoğ olmak varumuz (120-3)
- Câna derdüñ cisme peykânuñ revân itmişdi **hükm**
Cism ile cân irtibâtı olmadın **muhkem** henûz (121-4)
- Kûh-kenden görünür kûhda **âsâr** henûz
Ol ne beñzer maña anuñ **eseri** var henûz (122-1)
- Vâdi-i **'ışkda** sevdâ ile ser-**geşte** idüm
Gelmedin **gerdişe** bu günbed-i devvâr henûz (122-3)
- Ger tuvânâlığ sözün söyler melûl itgeç kazâ
Her kimi görseñ tuvânâ nâ-tuvânı pîş imes (126-4)

- ‘Ömr nakdin **sûd sevdâsında zâyi**’ eyleme
Ol kim adın sûd kılmazsan **zîvânı** pîş imes (126-6)
- Olmaz vücûd-i ‘**âşık** ‘**ışk** içre i’ tibâr
Dözmez Fuzûlî âteş-i sûzâna hâr ü has (127-7)
- Ey Fuzûlî men kana’at mülkinüñ **sultânı**yem
Saltanat esbâbı eğnümde pelâs-i fakr bes (128-7)
- Tâk tâk-i **zer**-nigârın çerh vîrân eylemiş
Hışt-i **zerrîn**in sabâ ferş-i gül-istân eylemiş (130-1)
- Ârzû-yı vasl-ı **cânan câna** âfetdür gönül
Yâ ta’allûk candan üz yâ vasl-i cânandan tama’ (143-2)
- Maña zulm-i sarîh ol **kâfir** eyler kimse men’ itmez
Fuzûlî **küfr** ola mı ger disem yohdur müselmanlığ (146-5)
- Resmdür ‘**âşık** gelmek kaşı yaylardan oh
‘**ışk** peydâ olalı beyle kurulmuş bu nesak (150-6)
- Olmaz oldı görüb ahvâlümü hûblara ‘**âşık**
‘**ışk** nehyinde bu rüsvâlığı gör şer’e muvâfik (151-1)
- Maña maksûd terk-i ‘**ışk** idi veh kim meni hüsnüñ
Olub gün günden efzun kıldı gün günden beter ‘**âşık** (152-2)
- Kırarsan ehl-i ‘**ışk**ı dutalum kimse elüñ dutmaz
Ne işdür bu gerekmez mi saña ey sîm-ber ‘**âşık** (152-6)
- Hâtiruñ şâd eyledün ehl-i vefâ gönlin yihub
Bir ‘**imâret** yapmağa miñ ev yihan **mi’ mâr** tek (157-7)

Bî-**bakâ**dur neş'e-i mey zevkin itdüm imtihân
Hiç zevk-i **bâki** olmaz neş'e-i dîdâr tek (157-8)

Mahabbet zâhir itmek cürmine kan tökmek istersen
Habîbüm munca hem rağbet nedür cürmine ahbâbuñ (158-6)

Ne hoşdur 'ârızuñ **devr**inde zülf-i 'anber-efşânuñ
Bu **devr**anda ne hoş cem'iyeti var ol perîşânuñ (162-1)

Ruhuñ **devr**inde bir dîvânedür sevdâlu zülfüñ kim
Perîşanlıktan olmuş men kimi meşhûrı **devrânuñ** (162-2)

Ey **musavvir** yâr timsâline **sûret** virmedüñ
Zülf ü ruh çekdüñ velî tâb ü tarâvet virmedüñ (164-1)

'İşk sevdâsından ey **nâsîh** meni men' eyledüñ
Yoh imiş 'akluñ maña yahşî **nasîhat** virmedüñ (164-2)

Ey Fuzûlî öldüñ efgân itmedün **rahmet** saña
Rahm kılduñ halka efgânuñla zahmet virmedüñ (164-7)

Sabâ lûtf itdüñ ehl-i derde dermandan haber virdüñ
Ten-i mecrûha candan **câna cân**andan haber virdüñ (165-1)

Sensen ol gevher ki dürc-i **mümkînât** içre bu gün
Mümkîn olan 'aybdan zâtuñ müberrâdur senüñ (170-2)

Râz-i 'i^şkuñ halkdan kılmak nihan mümkîn değül
'**Âşık**uñ ol vechden 'âlemde rüsvâdur senüñ (170-5)

Eyledi rüsvâ gönül çâk-i girîbân-i **edeb**
Gör ne ehl-i 'ilmdür **âdâb** ile eyler cedel (173-4)

- Medrese** içre **müderris** virdüği miñ **dersden**
Yeğdürür mey-hânedede bir câm virmek bir güzel (173-6)
- Seni **cânan** sanuram çılıh bedenümden ey **cân**
Men ü cânânum arasında çoh olma hâ'il (175-8)
- Hakîme nefy-i **kıyâmet** hatâsını bildür
Kıyâm göster aña i'tikâdın zâ'il (176-6)
- Ey kılan izhâr-i **zillet** müjde-i **'izzet** saña
Kim bu der-gehde mukarrerdür **'azîz** olmak **zelîl** (177-5)
- Va'de-i vasluñ meni salmış hayâl-i zülfüñe
Kim diler **tûl**-i emel ser-rişte-i 'ömr-i **tavîl** (177-6)
- Ey Fuzûlî hûblar zikr-i **cemâliye** hoşem
Şükr kim kesb itmişem 'âlemde bir zikr-i **cemîl** (177-7)
- Ey gönül levh-i emel nakş-i **bakâdan** sâdedür
Fâni itme 'ömrüñ ol sevdâda kim **bâkî** değül (178-5)
- Hâsılıñ evvel gam-i **cânandur** âhir terk-i **cân**
Bu imiş kismet Fuzûlî hâh ağla hâh gül (178-9)
- İhtimâl-i **hecr** teşvîşine değmez zevk-i vasl
Vasl kim var anda **hicrân** ihtimâli n'eylerem (186-5)
- Sen Fuzûlî kıl **kemâl**-i 'akl kesbiñ yohsa men
Kâmil-i 'ışkam dahi özge kemâli n'eylerem (186-7)
- Hoş ol zemân ki **harîm**-i visâle **mahrem** idüm
Ne mübtelâ-yi belâ ne mukayyed-i gam idüm (194-1)

- Nişe **mahrem** eyledüñ şem'i meni **mahrûm** idüb
Men senüñ bezmünde can nakdin nisâr itmez m'idüm (195-3)
- Hûblar '**âşık**a meyl itmedüğün bilse idüm
Özümi '**ışık** ile rüsvâ-yi cihân itmez idüm (196-3)
- Sâkî gam-i devrân ile gâyetde **melûlem**
Bir câm-i ferah-bahş ile def' eyle **melâlüm** (202-6)
- Cânı cânan** dilemiş virmemek olmaz ey dil
Ne nizâ' eyleyelüm ol ne senüñdür ne menüm (204-2)
- Mu'teber**lerdür gurûr ehli men andan fâriğem
İ'tibâra çun değül kâbil muhakkâr hey'etüm (210-5)
- Sitem daşı melâmet hanceri bî-dâd şem-şîri
Fuzûlî her cefâ kim gelse hoşdur **câna cânandan** (212-7)
- Sipihrüñ fâriğem **vasluñda** mâh ü âf-tâbından
Garaz 'îd-i **visâlüñdür** bu ay ü gün hisâbından (213-1)
- Felek **mahcûb**dur şem'-i ruhuñdan yandurub çerhi
Çiharmak ister anı şu'le-i âhum **hicâb**ından (213-3)
- Felek ışkuñda ol gâyetde ey meh **muztarib** olmuş
Ki her ne eylese bilmez ne eyler **ıztırâb**ından (213-4)
- Ucalduñ kabrüm ey bî-derdler seng-i melâmetden
Ki **ma'lûm** ola derd ehline kabrüm ol '**alâmet**den (219-1)
- Gören sâ'atde ol **kâmet kıyâmın** kıymadum câna
Kıyâmet hem gele kurtulmayam men bu nedâmetden (219-3)

- Kıyâmetde hisâbı olmayanlardandır ol gâfil
Ki **fark** eyler **firâkuñ** şâmını subh-i kıyâmetden (219-4)
- N'ola ger **cem'iyyet**-i hâtırdan olsam nâ-ümîd
Cem' olur mı hûblar zülfin perişân eyleyen (221-5)
- Yâr dün çekmişdi katlüm **kasdine** tığ-i cefâ
Yetmesün **maksûd**ına yâ Rab peşimân eyleyen (221-6)
- '**İşk** derdiyle olur '**âşık** mizâcı müstakîm
Düşmenümdür döstlar bu derde dermân eyleyen (221-7)
- N'ola zâhid bilse **küfr**-i zülfüñ îmân olduğın
Şimdi görmüşler midür **kâfir** müselmân olduğın (222-1)
- Men eger '**âşık** olub din virmeseydüm gârete
Kim bilürdi '**ışk** mülki kâfir-istân olduğın (222-2)
- Fuzûlî çekme yâruñ ohların her lâhza **yâreñ**den
Saña mı kaldı çekmek her zeman bir **yâr** hicrânın (224-7)
- Beyân-i 'ışk besdür levh-i ruhsârumda hûn-i dil
Besâret ehline zâhir kılur her **nakş nakkâşın** (225-4)
- Sâye-i ümmîd zâ'il âf-tâb-i şevk germ
Rütbe-i **idbâr** 'âlî pâyeye-i **tedbîr** dîn (232-2)
- Ser-had-i matlûb pür **mihnet** tarîk-i **imtihân**
Menzil-i maksûd pür âsîb râh-i âzmûn (232-7)

Her görenler **hüsn**-i hattüñ ohıdı sad-âferin
*Lâ bişey'in **ahsenü** illâ kalîlen teşkurûn*³³⁴ (233-3)

Kılmasa 'âlem murâduñca **medâr** olsun harâb
Olmasa devran senüñ re'yünce **devrân** olmasun (235-4)

Feth-i mey-hâne için ohıyalum **Fâtiha**'lar
Ola kim yüzümüze açıla bir bağlu kapu (239-5)

Ârzü eyler ki men tek **muttasıl** bîmâr ola
Kim ki **vasl**-i nerkis-i bîmâruñ eyler ârzü (240-4)

Ârzü-mend-i **visâl**üñdür Fuzûlî haste-dil
Vasluñ ister devlet-i dîdâruñ eyler ârzü (240-7)

Eşk-i revânuma il **cem**' oldı var ümîdüm
Kim ola vara vara **cem**'iyyetüm ziyâde (246-4)

Mushaf dimek hatâdur ol **safha**-i cemâle
Bu bir kitâb sözdür fehm iden ehl-i hâle (247-1)

Resm-i vefâ Fuzûlî senden **kemâle** yetmiş
Hoş **kâmil**-i zemansan ahsent bu kemâle (247-6)

Yoluñda intizâr-i **makdem**üñle hâk olan çohdur
Hırâm it bir **kadem** miñ hâk-sârı ser-firâz eyle (250-6)

Çekmez oldı gönül ohlar yükin ol serv meger
Çekerek ata ohın rahm ide bî-çâresine (252-3)

³³⁴ Çok az bir şey de verseniz biz yine size teşekkür ederiz. (Akyüz, 1958, dipnot 3, 357.)

Başum kaldurmasun hâk-i rehûñden ser-nigun **çeksün**
Çeker olsa musavvir sûretüm kûyuñda dîvâre (253-6)

Âyîne sever candan ruhsâre-i **cânânı**
Bir gâyete yetmiş kim ayrılrsa çihar **cânı** (265-1)

Virse can yetmese cânâne Fuzûlî ne ‘aceb
Her kişi kim sever öz **cânı** için **cânânı** (267-7)

Fakr imiş **fakr** Fuzûlî şeref-i ehl-i vücûd
Özüñe eyleme hem-dem **fukarâdan** gayrı (272-7)

Ne zîbâsan ki sûret bağlamaz **tasvîr**-i ruhsârûñ
Tahayyür sûret eyler **sûretüñ** çekdükde nakkâşı (276-2)

Çekersen ey **musavvir** sûretin ol meh-veşüñ ammâ
Ne mümkindür murâduñca çekilmek kaşları yayı (277-3)

Subh u şâm ol **kible**-i ebrû **mukâbildür** maña
Ey Fuzûlî Tañrı gözden sahlasun **ikbâlümü** (287-7)

‘Âr **katlüm**den saña men teşne âb-i tîğüñe
Öldürür hasret ger öldürmezseñ ey **kâtil** meni (291-3)

Zevk **noksânı** bir âfetdür maña ey pîr-i deyr
Koyma **nâkıs** bir nice câm ile kıl kâmil meni (291-7)

Gâyet-i **zühd** ü vera’ **zâhid** visâl-i hûr ise
Vech-i yoh men’ eylemek hûrî-likâlardan meni (292-6)

Gâyet-i **zühd** ü vera’ **zâhid** visâl-i hûr ise
Vech-i yoh men’ eylemek hûrî-likâlardan meni (292-6)

Senden hemîſe tîr-i belâdur gelen maña
Beyle olur mı ‘âſık u ma’ſûkuñ aresi (299-6)

Görmemiş mehd-i zemin bir tıfl sen tek tâ felek
Dehr Zal’in kılmıſ etfâl-i reyâhin dâyesi (300-3)

Mahſer günü görem direm ol serv-kameti
Ger anda hem görünmese gel gör kıyâmeti (301-1)

2.8. KALB قلب

“Bir kelimedeki harflerin yerlerini değiştirmek suretiyle yapılan sanattır. Ancak harflerin yerleri değiştirilirken başka bir harf ilâve edilmez.”³³⁵

“Kalb sanatının makbûl ve başarılı olabilmesi için de ortaya çıkan yeni kelimenin anlamlı olması gerekir.”³³⁶

Kelimenin harfleri tersten sıra gözeterek (sondan başa doğru) okunduğunda yeni ve anlamlı bir sözcük ortaya çıkıyorsa buna *düzenli kalb (kalb-i küll)* denir. Örneğin mâr-râm (رام - مار). Kelimenin harfleri sıra gözetmeksizin değişip ortaya yeni ve anlamlı bir sözcük çıkıyorsa buna da *düzensiz kalb (kalb-i ba'z)* denir. Örneğin kasr-raks (رقص - قصر).

Kalb sözcük, ‘akis ise cümle/söz grubu düzeyindedir.

Kalb Örnekleri

Düzenli Kalb (kalb-i küll)

Derd dürdidür safâ-bahş-i harîf-i bezm-i ışk

Sâkiyâ çok itme teklîf-i şarâb-i nâb aña (9-5)

Berk u bâran sanma kim gördükçe âh ü eşkümi

Bilmezem **nemdür menüm** ağlar maña yanar sehâb (29-2)

Reh-i ‘ışkuñda olman teng-dil sevdâ hücûmından

Tarîk-i saltanat **her** kim dutar gavgâya hû eyler (81-4)

Cilve-i ‘aks-i **ruhuñ** âyînede ey reşk-i **hûr**

Rûşen itmiş anı kim hur-şiddendür aya nûr (94-1)

Bâğa servüm geldüğün bilmiş seherden şâh-i gül

Rûşen itmiş **reh-güzârı** üzre **her** yan miñ çerâğ (145-4)

Sensüz giceler âh ü figânım meh işitdi

³³⁵ Külekçi, 2005, 235.

³³⁶ Külekçi, 2005, 235.

Ey **meh** saña **hem** yetdi ola âh ü figânum (191-4)

Reh-i ‘ışkıñda ol gül-ruh ciğer kân itdügüm bilmiş
Çeker **her** dem maña tîğ-i siyâset san ki kan itdüm (201-6)

Fuzûlî’ni **reh-i** ‘ışkuñda eşk ü âh ider rüsvâ
Belâdur **her** kimüñ bir yolda gammâz olsa yoldaşı (276-7)

Reh-i ‘ışkıñda ol gül-ruh ciğer kân itdügüm bilmiş
Çeker **her** dem maña tîğ-i siyâset san ki kan itdüm (201-6)

Fâş kıldıñ gamum ey dîde-i hun-bâr **menüm**
Eyledüñ merdüme **nem** olduğın izhâr menüm (207-1)

Fuzûlî’ni **reh-i** ‘ışkuñda eşk ü âh ider rüsvâ
Belâdur **her** kimüñ bir yolda gammâz olsa yoldaşı (276-7)

Düzensiz Kalb (kalb-i ba’z)

Ey Fuzûlî her ‘**amel** kılsañ hatâdur gayr-i ‘ışk
Bu durur men bildiğüm *Vallâhu a'lem bi's-savâb*³³⁷ (27-7)

Mûy-i jûlîdemdedür cem’iyyet-i esnâf-i gam
Mülk-i **sevdânuñ** budur gûyâ **sevâd-i** a’zamı (285-3)

³³⁷ Doğrusunu Allah bilir. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 151.)

2.9. MÜLEMMA ملمع (Telmî' تلميع)

“Kelimenin lügat manası “alacalı, renk renk, alacalı dokunmuş kumaş”tır. Edebî terim olarak: Bir manzumenin mısralarından kiminin tamâmen veya kısmen, değişik bir lisânla yazılmasıdır. Buna telmî' adı da verilmektedir. Edebiyatımızda divan şâirleri tarafından sırf Arapça veya Farsça yazılan şiirler yanında, bu dillerin bir veya ikisiyle birlikte karışık yazılmış şiirler vardır. Bu şekilde şiir söylemek, şâirin adı geçen lisanlarda da yazabileceğini göstermek maksadını da taşır.”³³⁸

“Telmî' sanatını önce İranlı şairler bir mısra Arapça, bir mısra Farsça yazarak ortaya çıkarmışlar, onlardan da bize geçmiş ve şairlerimiz Arapça ve Farsça ile telmî'ler yapmışlardır.”³³⁹

“Şiirde bulunan Arapça veya Farsça mısralar bir başka şaire ait olmamalıdır. Aksi takdirde telmî değil tazmin olur.”³⁴⁰

Mülemma Örnekleri

Kad enâr'el-ışkı li'l-uşşâkı minhâci'l-hüdâ³⁴¹

Sâlik-i râh-i hakîkat aşka eyler iktidâ (1-1)

Yâ men ahâtâ ilmüke'l-eşyâ'e küllehâ³⁴²

Ne ibtidâ saña mutasavver ne intihâ (2-1)

Bulmazdı kahruñ açmasa hân-i siyâsetin

Hel min mezîd³⁴³ lokmasına dûzah iştihâ (2-5)

Aşrakat min feleki'l-behçeti şemsen ve behâ

Melâ'e'l-âlemi nûren ve sürûren ve behâ³⁴⁴ (5-1)

³³⁸ Külekçi, 2005, 186.

³³⁹ Kocakaplan, 2011, 148.

³⁴⁰ Saraç, 2011, 295.

³⁴¹ Aşk, âşıklara hidayet yolunu aydınlattı. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 125.)

³⁴² Ey, bilgisi her şeyi kapsayan Tanrı! (Akyüz, 1958, dipnot 1, 126.)

³⁴³ Daha yok mu? (Akyüz, 1958, dipnot 5, 126.)

³⁴⁴ Neş'e göğünden bir güneş doğdu ve onunla âlem ışık, sevinç ve güzellikle dolup taşı. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 129.)

Ey Fuzûlî her ‘amel kılsañ hatâdur gayr-i ‘ışk
Bu durur men bildiğüm **Vallâhu a'lem bi's-savâb**³⁴⁵ (27-7)

Fuzûlî'nin aşağıdaki na'tındaki ikinci mısralar da yine Arapçadır:

Vasluñ maña hayat virür firkatüñ memât
Sübhâne hâlıkî haleka'l-mevti ve'l-hayât³⁴⁶ (39-1)

Hicrânuña tahammül iden vasluñı bulur
Tûbâ li men müsâ'adeti's-sabru ve's-sebât³⁴⁷ (39-2)

Mihrüñdür iktina'-i mekâsıd vesîlesi
Mâ şâ'e men erâde bih'l-fevzi ve'n-necât³⁴⁸ (39-3)

Tökmüş riyâz-i tab'uma bârân-i şevkuñı
Men enzele'l-miyâhi ve ahyâ bihe'n-nebât³⁴⁹ (39-4)

Hak âferînişe sebep itdi vücûduñı
Evcebte bi'z-zuhûri zuhûri'l-mukevvenât³⁵⁰ (39-5)

Îzed serîr-i hüsne seni kıldı pâd-şâh
A'lâ kemâli zâtike fi ahseni's-sıfât³⁵¹ (39-6)

Kıldıñ edâ-yi na't Fuzûlî temâm kıl
Kellemte bi's-selâmi ve temmemte bi's-salât³⁵² (39-7)

Ol müşg-bû gazâle ihlâsum eyle vâzıh

³⁴⁵ Doğrusunu Allah bilir. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 151.)

³⁴⁶ Ey beni, hayatı ve ölümü yaratan! Seni tenzih ederim. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 163.)

³⁴⁷ Ne mutlu sabr ile sebatın yardım ettiği kimseye. (Akyüz, 1958, dipnot 2, 163.)

³⁴⁸ Selâmet ve (kötülükten) kurtuluş isteyen, kötülük bulmaz. (Akyüz, 1958, dipnot 3, 163.)

³⁴⁹ Suları yağdırıp bitkileri yetiştiren. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 163.)

³⁵⁰ Sen, onun (Muhammed'in) zuhurunu kâinatın da zuhuru için zarurî bir sebep saydın. (Akyüz, 1958, dipnot 5, 163.)

³⁵¹ Senin üstünlüğünü en güzel vasıflarla yüceltti. (Akyüz, 1958, dipnot 6, 163.)

³⁵² Onu selâmla bitir, selâvatla tamamla. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 163.)

Bellig sabâ selâmen miskiyyetü'r-revâ'ih³⁵³ (56-1)

Olgaç habîbe vâsıl bizden hem olma gâfil

Lâ takta'-i'r-resâ'il lâ tektümi's-sarâ'ih³⁵⁴ (56-2)

Yüzde sirişk kanı söyler gam-i nihânı

Kad tüzhiru'l me'ânî b'l-hattı fî'l-vâ'ih³⁵⁵ (56-3)

Men mübtelâ-yi hicrân menden ırağ cânân

Ve'l-ömri keyfe mâ kân misle'r-riyâhi râ'ih³⁵⁶ (56-4)

'İşkın Fuzûlî-i zâr terk itmek oldu düşvâr

Yâ 'ârifen bimâ sâr lâ teksirü'n-nesâih³⁵⁷ (56-5)

Geçdüğüm dünyâ vü 'ukbâdan senüñ'çün oldu fâş

Doğru dirler küllü sırrın câvez el isneyni şâ'³⁵⁸ (142-4)

Vehmüm andandur ki mümkün olmaya gamdan necât

Ferric 'illâhümme hemmî neccinî mimmâ ehâf³⁵⁹ (148-6)

Gayr nakşın mahv kılmışdur Fuzûlî sînedden

Mâ lehu fî'd-dehri matlûbun ye maksûdun sivâk³⁶⁰ (154-7)

Can virür râyiha-i türbet-i pâküñ ey tâk

Nevverallâhu leke'l ardu sekallahu serâk³⁶¹ (155-1)

³⁵³ Arapça mısra: Ey, sabah rüzgârı! Ona misk kokulu selâm(-lar) götür. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 180.)

³⁵⁴ Arapça mısra: Mektupları kesme ve açık şeyleri gizleme. (Akyüz, 1958, dipnot 2, 180.)

³⁵⁵ Arapça mısra: Manalar, levhalarda, yazı ile belirir. (Akyüz, 1958, dipnot 3, 180.)

³⁵⁶ Arapça mısra: Ömür ise, nasıl olsa, rüzgâr gibi geçip gidecektir. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 180.)

³⁵⁷ Arapça mısra: Ey, olup bitenleri bilen! Fazla öğüdü bırak. (Akyüz, 1958, dipnot 5, 180.)

³⁵⁸ İki kişiyi aşan bütün sırlar yayılır. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 266.)

³⁵⁹ Ey Tanrım! Üzüntümü gider; korktuğum şeylerden beni kurtar! (Akyüz, 1958, dipnot 6, 272.)

³⁶⁰ Arapça mısra: Onun, ömrü boyunca, senden başka bir istediği yoktur. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 278)

Hürmet itdüñ meye ta'zîm ile dutduñ sâki
'Azzamallahu leke'l-ecru 'alel-lâhi cezâk³⁶² (155-2)

Ser-i kûyuñda garîbüz bize bir mûnis yoh
Tâle mâ anesene'l-kalbu ca'alnâhu fidâk³⁶³ (155-3)

Safha-i dilde bulunmaz eser-i sûret-i gayr
Hîne mâ halle nefe'l-gayru 'anil kalbi hevâk³⁶⁴ (155-4)

Reh-i 'ışkında götür gayrdan ey dil rağbet
Feizâ şî'te refikan elemü'l-'ışkı kefâk³⁶⁵ (155-5)

Hâb-i gafletde gönül vasldan olduñ mahrûm
Fâze men nâle safe'l-vasli ve mâ hâbe sivâk³⁶⁶ (155-6)

Ey Fuzûlî ne bilür ehl-i vera' mey zevkin
Enkere'l-hikmetü men lâmeke cehlen ve nehâk³⁶⁷ (155-7)

Subh-dem gül-zâr içinde çaldı bülbül erganûn
Yâ eyyühe'l-uşşâk kumû inneküm lâ-tesma'ûn³⁶⁸ (233-1)

Ergavan dutdı piyâle nesteren doldurdı câm
Mutribâ çal nağme-i yâ eyyühe'l-müstağfirûn³⁶⁹ (233-2)

³⁶¹ Arapça mısra: Allah sana yer yüzünü aydınlatsın ve toprağını sulasın! (Akyüz, 1958, dipnot 1, 279)

³⁶² Allah senin ecrini arttırsın ve mükâfatını versin. (Akyüz, 1958, dipnot 2, 279.)

³⁶³ Biz, kalbi(-mizi) teselliye çalıştık ve onu sana feda ettik. (Akyüz, 1958, dipnot 3, 279.)

³⁶⁴ Sevgin gelince başkasını kalbden söküüp attı. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 279.)

³⁶⁵ Eğer arkadaş istiyorsan, aşkın acısı sana yeter. (Akyüz, 1958, dipnot 5, 279.)

³⁶⁶ Temiz bir vuslata sahip olan kazandı; bu hususta senden başka başarısızlığa uğrayan olmadı. (Akyüz, 1958, dipnot 6, 279.)

³⁶⁷ Bilmeyerek seni azarlayan ve ondan alıkoyan kimse hikmeti inkâr etmiş olur. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 279.)

³⁶⁸ Ey, âşıklar kalkın: Siz onu duymuyor musunuz? (Akyüz, 1958, dipnot 8, 357.)

³⁶⁹ Ey, (içkiye) tövbe edenler! (Akyüz, 1958, dipnot 9, 357.)

Her görenler hüsn-i hattun ohıdı sad-âferin
Lâ bişey'in ahsenü illâ kalîlen teşkurûn³⁷⁰ (233-3)

Gözlerün ser-hôş olanda bâde-i pür-hûn içer
Zîr-i lebde çağrışur sâkî **velâhüm yehzenûn**³⁷¹ (233-4)

Sen Fuzûlî yar yolında can virürsen 'âkibet
Eşidenler diyeler **innâ ileyhi râci'ûn**³⁷² (233-5)

Gazel şeklindeki şu na'tin birinci mısrası Türkçe, ikinci mısrası Arapça yazılmıştır:

Ey dil-i ser-geşte vü şikeste vü vâlih
Salli ve sellim ale'n-Nebiyi ve âlih³⁷³ (258-1)

Na't-i Nebî'dür kemâl-i 'akl nişânı
Fe'ti bi-mâ şâ'e min sıfâtı kemâlih³⁷⁴ (258-2)

Dâğ-i firâkına ihtimâl ne mümkün
Ahrakanî nâru iştiyâkı visâlih³⁷⁵ (258-3)

Zikri ile hoş geçür hemîşe zemânuñ
Müftekiren fi cemâlihi ve celâlih³⁷⁶ (258-4)

Eyle hayâl-i ruhın nazarda tasavvur
V'aktebese'n-nûrı min şu'â'ı cemâlih³⁷⁷ (258-5)

³⁷⁰ Çok az bir şey de verseniz biz yine size teşekkür ederiz. (Akyüz, 1958, 357, dipnot.)

³⁷¹ Ve onlar üzüntü duymazlar. Sûre: 2 (Bakara), âyet: 38, 62, 112 vb. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 357.)

³⁷² Biz (yine) O'na döneceğiz. Sûre: 2 (Bakara), âyet: 156. (Akyüz, 1958, dipnot 5, 357.)

³⁷³ Peygambere ve onun soyundan olanlara selâm ve salâvat götür. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 382.)

³⁷⁴ Onun olgunluğunun vasıflarını sayıp dök. (Akyüz, 1958, dipnot 2, 382.)

³⁷⁵ Onun vuslatına olan şevkimin ateşi beni yaktı. (Akyüz, 1958, dipnot 3, 382.)

³⁷⁶ Onun güzelliğini ve yüceliğini düşünerek. (Akyüz, 1958, dipnot 4, 382.)

³⁷⁷ Onun güzelliğinin ışınlarıyla aydınlan. (Akyüz, 1958, dipnot 5, 382.)

Marzî vü meşkûrdur cemî'-i fi'âli
Ahsene men hassahu cemî'u hisâlih³⁷⁸ (258-6)

Tâbi'i olmakdadur necât Fuzûlî
Yesserekallâhu tâbi'an li-fi'âlih³⁷⁹ (258-7)

Halef-i mu'teber-i Âdem ü Havvâ sensin
Ce'alallâhu fidâ'en leke ümmî ve ebi³⁸⁰ (279-6)

³⁷⁸ Ona (Peygamber'e) meziyetlerin hepsini birden vermekle çok iyi etmiştir. (Akyüz, 1958, dipnot 6, 382.)

³⁷⁹ Allah, onun iyi hareketlerine uymanı kolaylaştır. (Akyüz, 1958, dipnot 7, 382.)

³⁸⁰ Allah, annem ile babamı sana feda etsin! (Akyüz, 1958, dipnot 6, 403.)

2.10. REDD'ÜL-ACÜZ 'ALE'S-SADR رد العجز على الصدر

“Redd'ül-acüz 'ale's-sadr tamlaması, sözün başındaki kelimenin sonunda da kullanılması manasını taşır. Sadr mısra'ın başı, acüz ise mısra'ın sonudur.”³⁸¹

“Sadr ile acüz arasındaki kısma da haşv denir.”³⁸²

“Şiirde beytin, düz yazıda da bir cümlenin veya ibarenin sonunda yer alan kelimeyi kendisinden önce tekrarlamaktır. Kelime anlamı, sonu başa çevirmektir. Zira *acüz* nesirde ibarenin sonu (fâsıla), nazımda beytin son kısmı, *sadr* nesirde cümle başı, nazımda beytin ilk başı demektir. Bu tekrarlanan kelime birbirine benzeme yönünden üç kısma ayrılır.”³⁸³

- “Telaffuz ve yazılışı ile manası birbirinin aynı olan kelimeler
- Telaffuz ve yazılışı aynı, manası ayrı olan kelimeler (Bu noktada cinasla birleşirler.)
- Aynı kökten gelen (iştikak) veya kökleri yakın olduğundan böyle düşündüren (şibh-i iştikak) kelimeler.”³⁸⁴

Redd'ül-acüz 'ale's-sadr “dört surette karşımıza çıkar: Kelimelerden biri beyit sonunda diğeri ise; a) ilk mısranın başında, b) ilk mısranın ortasında, c) ilk mısranın sonunda, d) ikinci mısranın başında yer alır. Görülüyor ki bu sanatın sınırını bazı yazarlar nerede ise adının gösterdiği anlamdan farklı ve tekrîri içine alacak şekilde genişletmişlerdir.”³⁸⁵

Tâhir-ül Mevlevî, Edebiyat Lügatı adlı kitabında redd'ül-acüz 'ale's-sadr sanatını altı şekilde tespit edilebileceğini yazar:

- “Aynı manada olan bir kelimenin *sadr* ve *acüzde* bulunmasıdır.
- Cinaslı iki lâfzın *sadr* ve *acüzde* bulunmasıdır.
- Aynı manada olan bir kelimenin “*haşv*”de, yâni birinci mısranın ortasıyla *acüzde* bulunmasıdır.
- Cinaslı iki lâfzın *haşv* ile *acüzde* bulunmasıdır.
- İştikak san'atini hâvi olan iki lâfzın *sadr* ve *acüzde* bulunmasıdır.

³⁸¹ Külekçi, 2005, 252.

³⁸² Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, Dergah Yayınları, İstanbul 2010, s. 276.

³⁸³ Saraç, 2011, 263.

³⁸⁴ Saraç, 2011, 263.

³⁸⁵ Saraç, 2011, 263.

- Şibh-i iştikak san'atini hâvi olan iki lâfzın sadr ve acüzde yahut haşv ve acüzde bulunmasıdır.”³⁸⁶

“İ’âde sanatına reddü'l-acüz ale's-sadr diyen kaynaklar olsa da aralarında fark vardır. İ'âde sanatı şiirin bütününe kapsarken reddü'l-acüz ale's-sadr mısra veya beyit ile sınırlıdır.

Gerek reddü'l-acüz ale's-sadrda gerekse iâdede tekrarlanan kelimelere edat bitişmişse bu edatlar kaldırılabilir veya edat yoksa edat getirilebilir yani bu gibi küçük değişikliklere müsamaha ile bakılır. Ayrıca tekrarlanan kelimelerin aynen tekrarlanmayıp aynı kökten olması (iştikak) veya bu izlenimi verecek kelimelerden (şibh-i iştikak) olması ile de yetinilebilir.”³⁸⁷

Redd'ül-acüz 'ale's-sadr Örnekleri

Kat' eyle âşnâluğum andan ki gayrdır

Ancak öz âşnâlarıñ et âşnâ maña (3-2)

Havf vü hatâda muztaribem var ümîd kim

Lûtfuñ vire bişâret-i 'afv-i hatâ maña (3-5)

Men bilmezem maña gereğın sen hakîmsen

Men' eyle virme her ne gerekmez sana maña (3-6)

Oldur maña murâd ki oldur saña murâd

Hâşâ ki senden özge ola müdde'â maña (3-7)

Zihî zâtuñ nihân ü ol nihândan mâ-sivâ peydâ

Bihâr-i sun'uña emvâc peydâ ka'r nâ-peydâ (4-1)

Gehi torağa eyler hikmetüñ miñ meh-likâ pinhân

Gehî sun'uñ kılur toprağdan miñ meh-likâ peydâ (4-5)

³⁸⁶ Tâhir-ül Mevlevî, 1994, 121.

³⁸⁷ Saraç, 2011, 263.

Aşrakat min feleki'l-behçeti şemsen ve **behâ**
Melâ'e'l-âlemi nûren ve sürûren ve **behâ**³⁸⁸ (5-1)

Oldı bâzâr-i cihan revnakı bir **dürri**-i yetîm
Ki değül iki cihan hâsılı ol **dürre** behâ (5-3)

Ey olub Mi'râc bürhân-i 'ulüvv-i şan **saña**
Yire inmiş gökden istikbâl için Fûrkan **saña** (6-1)

Kilk-i hükmüñ çekdi harf-i **sâ'ir-i edyâna** hat
Hükm isbât itdi nefy-i **sâ'ir-i edyân** saña (6-3)

Mâh-i nevdür yohsa sen kıldukda seyr-i **âs-mân**
Kaldurub barmah getürmüş **âs-mân** îmân saña (6-8)

Cânumuñ cevheri ol lâ'l-i güher-bâra **fidâ**
Ömrümüñ hâsılı ol şîve-i refâtara **fidâ** (7-1)

Kan yaş töküp yanında döner âteşüñ **kebâb**
Ma'sûka beñzer âteş ü 'âşik **kebâb** aña (8-3)

Ey Fuzûlî ol sanem **efgânuña** rahm eylemez
Daşa beñzer bağı te'sîr eylemez **efgân** aña (10-7)

Hîç **meskende** karârüm yohdurur ol zevkden
Kim kaçan hâk-i ser-i kûyuñ ola **mesken** maña (11-5)

'İşka saldum **men** meni pend almayub bir dōstdan
Hîç düşmen eylemez anı ki itdüm **men** maña (12-2)

³⁸⁸ Neş'e göğünden bir güneş doğdu ve onunla âlem ışık, sevinç ve güzellikle dolup taşı. (Akyüz, 1958, dipnot 1, 129.)

Cân ü **ten** oldukça menden derd ü dâğ eksik değül
Çihsa can hâk olsa ten ne can gerek ne **ten** maña (12-3)

Yâr cevr itmez maña ağyâr ta'lîm itmedin
Bi'llâh ağyâr eyleyen ihsânı **yâr** itmez maña (16-2)

'İşkuñda **mübtelâ**luğumı 'ayb iden sanur
Kim olmak ihtiyâr iledür **mübtelâ** saña (17-4)

Kemâl-i hüsn virübdür şarâb-i nâb **saña**
Saña helâldür ey muğ-beçe şarâb **saña** (18-1)

Tâ **giriftâr**uñam âzâd olabilmen gamdan
Hiç kim olmasun ey serv **giriftâr** saña (20-8)

Ey melek-simâ ki senden özge hayrândır **saña**
Hak bilir insan demez her kim ki insandır **saña** (21-1)

Virmeyen cânın **saña** bulmaz hayât-i câvidân
Zinde-i câvîd aña dirler ki kurbandur **saña** (21-2)

Lâle-reng ola şafakdan felek-i **mînâ**-fâm
Daşra salmış kimi 'aks-i mey-i gül-gûn **minâ** (23-3)

Mihrâbda şekl-i ham-i ebrû-yi lâtifüñ
Vâcib bu cihetden kamuya secde-i **mihrâb** (24-2)

Sâkî meğer ol lâ'l sözün dir mey-i **nâba**
Kim düşdi ayağma elin öpdî mey-i **nâb** (24-6)

Cem'iyet-i **esbâba** gönül virme Fuzûlî
Kim tefrikadur hâtıra cem'iyet-i **esbâb** (24-7)

Cevr olur ‘âdet **gazab** vakti ne ‘âdetdür bu kim
Cevrin az eyler maña ol mâh çun eyler **gazâb** (33-2)

Mürde cismüm **iltifâtu**ndan bulur her dem hayât
Ölürüm ger kılmasañ her dem maña bir **iltifât** (40-1)

Men fakîrem sen ganî virgil **zekât**-i hüsn kim
Şer’ içinde hem mañadur hem saña vâcib **zekât** (40-3)

Cevher-i **zâtu**ndadur mecmû’i evsâf-i kemâl
Bu sıfât ile ki sensen handadur bir pâk **zât** (40-6)

Ey esîr-i dâm-i gam bir gûşe-i mey-hâne **dut**
Dutma zühhâduñ muhâlif pendini peymâne **dut** (43-1)

Dişledümse lâ’lûñ ey kanum töken kahr eyleme
Dut ki kan itdüm ‘adâlet eyle kanı kana **dut** (43-2)

Tılısm-i genc için miñ **ism**-i a’zam yâd **dutduñ dut**
Tılısmı sindurub genci bulub **ismi** unutduñ **dut** (44-1)

Fakr mülkin tut ger isterseñ kemâl-i **saltanat**
Saltanatdan geç kim ol vâdîde çohdur ihtiyâc (49-2)

Çekme **taht** ü **tâc** kaydın bî-ser ü pâlîk gözet
Kim ayağa benddür **taht** ü belâdur başa **tâc** (49-3)

Lâ-**mekân** seyrinüñ ‘azîmetin it
Bu harâb olacak **mekândan** geç (50-4)

Kılma ey efgan gözin **bîdâr** mest-i hâb iken
Olmaya bir fitne peydâ ola **bîdâr** eylegeç (51-2)

- N'ola ger emvâta ihyâ virse **subhuñ** demleri
Zikr-i lâ'lüñdür kim eyler dem-be-dem tekrâr **subh** (55-3)
- Dehrde hemtâ saña var perî **yoh** dimen
Var güzel çoh velî sen kimi hun-hâre **yoh** (60-4)
- Zârlığum** 'ışkdan var Fuzûlî velî
Ol meh-i bî-mihrden rahm men-i **zâre** yoh (60-7)
- Senden itmen dâd cevruñ var lûtfuñ **yoh** diyüb
Mest-i zevk-i şevkuñam birdür yanumda var **yoh** (61-2)
- Sûreti zîbâ sanemler **yok** dimen büt-hânedede
Var çok ammâ bir saña beñzer büt-i hun-hâr **yoh** (61-6)
- Ey Fuzûlî sehldür her gam ki **gam-hârı** ola
Gam budur kim mende miñ gam var bir **gam-hâr** yoh (61-7)
- Çâk-i sînemden gönül çıhdukça **şâd** olsam n'ola
Beyle âfetden yahasin kurtaran olmaz mı **şâd** (62-6)
- Şerh-i ahvâlüm saña meste nasîhat kimi **telh**
Telh güftârûñ maña mahmûra sâgar tek lezîz (65-3)
- Dil **duto** gonce ile ber-â-ber dehânuñı
Bu 'akl-i nâkıs ile özin hurde-dan **duto** (72-4)
- Ol seng-dile nâle-i zârûñ **eser** itmiş
Ey dil saña bu zevk yeter tâ **eserüñ** var (76-4)
- Gamzeñ görünmeyüb göze kanlar **içer** müdâm
Zâhid kimi ki bâdeni ilden nihân **içer** (77-5)

Gün **çeker** yirden göğe her dem gubâr-i râhuñı
Tûtiyâ için belî gökden yire minnet **çeker** (78-2)

Ey **çeken** gayr ile pinhan bezm idüb mey gâh gâh
Yâd kıl anı ki bezmüñ yâd idüb hasret **çeker** (78-3)

Çek sabûhı subh nakkâşına ‘arz-i ‘âriz it
Beyle çeksün ger felek levhine bir sûret **çeker** (78-5)

Cânı kim **cânânı** için sevse **cânânın sever**
Cânı için kim ki **cânânın** sever **cânın sever** (83-1)

Gamuñdan şem’ tek yandum sabâdan **sorma** ahvâlüm
Bu ahvâli şeb-i hicrân menümle yâr olandan **sor** (84-5)

Çekme **dâmen** nâz idüb üftâdelerden vehm kıl
Göklere açılmasun eller ki **dâmânuñdadur** (85-3)

Bes ki **hicrânuñdadur** hâsiyyet-i kat’-i hayât
Ol hayât ehline hayrânem ki **hicrânuñdadur** (85-6)

Saçuñ endîşesi tahrîk-i zencîr-i **cünûnumdur**
Cünûnum def’ine zikr-i leb-i lâ’lûñ füsûnumdur (87-1)

Vefâ resmin unutmuşsan diyu incinmezem zîrâ
Bu kim menden cefâ kem eylemezsün hem **vefâdandur** (88-6)

Kemâl-i hüsn-i meşreb ‘âri olmakdur ta’arruzdan
Riyâ ehline hem çok i’tirâz itmek **riyâdandur** (88-7)

Sevâd-ı nokta-i gird-âba beñzer merdüm-i **çesmüm**
Ki dâ’im garka-i gird-âb-i eşk-i **çesm-i pür-hundur** (90-2)

- Geçüb dil-dâre yâr olmak dilersen **müdde'**âlardan
Seni yârûndan ağyâr eyleyen bu **müdde'**âlardur (91-4)
- Cefâ vü cevri çoh dil-berlerüñ mihr ü **vefâsı** az
Fuzûlî çek elüñi n'itmek olur bî-**vefâ**lardur (91-5)
- Sâkiyâ câm dut ol 'âşika kim **kayguludur**
Kaygu çekmek ne için câm ile 'âlem doludur (93-1)
- 'İşk resmi ger budur müşkil yeter dermâna **derd**
Derd ehli bî-zebân bî-derdler mest-i gurûr (94-3)
- Eyler kadeh **zemâne** gamın def' gâlibâ
Devr-i kadeh muhâlif-i devr-i **zemânedür** (99-2)
- Ne **müşkil** hâli olsa 'âşikuñ ma'şuk ider çâre
Ger ol bî-derd bilmezse bu hâli hâl **müşkildür** (100-4)
- Hayâlümde** budur kim bulmuşam 'âlemde bir hilkat
Ne 'âlem hansı hilkat sanduğum bâtil **hayâlümdür** (101-2)
- Menem şem'-i **visâle** yanduran pervâne veş varın
Fenâ-yi mutlakum cânân ile bezm-i **visâlümdür** (101-4)
- Yakînümdür** ki maksûdum olur hâsıl saña yetsem
Bi-hamdi'llâh maña senden yaña reh-ber **yakînümdür** (102-4)
- 'İşk '**aybını** bilübsen hüner ey zâhid-i gâfil
Hünerüñ 'aybdır ammâ didüğüñ '**ayb** hünerdür (106-4)
- Gâh** yüz lûtf kılur gâh tegâfûl gûyâ
Gâh bilmez bu giriftârlığum **gâh** bilür (107-3)

- Can **gö**rinmez diseler tende inanman nişе kim
Lûtfdan her nice bahsam tenüñe can **gö**rinür (108-2)
- Direm ahvâlümi **cânâna** kılam ‘arz velî
Görebilmen özümi anda ki **cânan** görinür (108-3)
- Sanmañ ‘aceb rutub yirine **vir**se lâ’l-i ter
Nahlî ki kan yaşum aña neşv ü nemâ **vir**ür (109-3)
- Her **der**dsüzden umma Fuzûlî devâ-yi derd
Sabr eyle ol ki derd virübdür **devâ** virür (109-7)
- Ham**-i ebrû-yi müşgînüñ görürse zâhid-i kec-bîn
Dahi kâmet sücûd-i gûşe-i mihrâba **ham** kılmaz (111-2)
- Râz**-i ‘ışkûñ sahlaram ilden nihan ey serv-i nâz
Gitse başum şem’ tek mümkün değül ifşâ-yi **râz** (114-1)
- Men** hod öldüm ey türâbumdan olan sâgar müdâm
Rindler bezmin gezüb bir bir yetür **menden** niyâz (114-5)
- Ey Fuzûlî muttasıl **devrân** muhâlifdür saña
Gâlibâ erbâb-i isti’ dâdı **devrân** istemez (115-7)
- Sanur zâhid özin hâlî hayâlinden galatdur **bu**
Bu hayrân olduğındandır ki hayrân olduğın bilmez (116-6)
- Câna **âzâr**-i hadengüñ hoş gelür ey kaşı yay
Bir sıfâriş kıl ki bizden ütmesün **âzârsuz** (118-6)
- Vir **söze** ihyâ ki dutdukça seni hâb-i ecel
İde her sâ’at seni ol yuhudan bîdâr **söz** (119-3)

Ger çoğ isterseñ Fuzûlî ‘izzetüñ az it **sözi**
Kim çoğ olmakdan kılubdur çoñ ‘azîzi hâr **söz** (119-7)

‘**Âlem** oldu şâd senden men esîr-i gam henûz
‘**Âlem** itdi terk-i gam mende gam-i ‘**âlem** henûz (121-1)

Mâha çekdüm şeb-i hicran ‘âlem-i şu’le-i **âh**
Âh kim olmadı ol mâh haber-dâr henûz (122-5)

Bir **nefes** kalmış hayâtumdan habîbüm subh tek
N’ola ger bir mihr gösterseñ maña âhir **nefes** (125-5)

Dîdâr-i dôstdur iki ‘**âlem** netîcesi
Yoh andan özge ‘âşıkâ ‘**âlemde** mültemes (127-3)

Hâl-i zârumdan seni **feryâdum** âgâh eyledi
Şükrü li’llâh oldu feryâdum maña **feryâd-res** (128-3)

Tavf-i kûyuñda ayakdan **baş**a irmiş bir meded
N’ola ger kaddüm büküb her dem ayağum olsa **baş** (129-3)

Vâ’iz evsâf-i **cehennem** ohur ey ehl-i vera’
Var anuñ meclisine gör ki **cehennem** ne imiş (131-3)

Râhat olsaydı **garaz** dünyâda fakr isterdi halk
Gâlibâ kim halka bir bî-hûde gavgâdur **garaz** (138-5)

Halk küfr ehline îman ‘**arz** ider men dem-be-dem
Küfr-i zülfüñ eylerem göğsümdeki îmâne ‘**arz** (139-4)

Yetmek olmaz **lâfz**-i can-bahşuñla ağzuñ sırrına
Vahydur gûyâ bu kim mutlak ağız yoh var **lâfz** (141-3)

Muttasil hirman kılur hâsıl **tama**'dan ehl-i hırs
Turfa kim artar aña geldükçe hirmandan **tama**' (143-7)

'**Ayş** için bir turfa menzildür bahâr eyyâmı bâğ
Anda dutsun gonce-veş her kim ki '**ayş** ister otağ (145-1)

Perîşanlıkdan ey ehl-i cihan siz cem' idüñ hâtır
Ki men cem' eyledüm her handa vardur bir **perîşanlığ** (146-3)

Menden âhir çun kılur **bî-zârlığ** esbâb-i dehr
Dehr esbâbından ol yeğ kim kılam **bî-zârlığ** (147-4)

Ta'ne-i **ağyâr** çekmekdür işüm bir yâr için
Kim olub ağyâra yâr eyler maña **ağyârlığ** (147-5)

Her küdüretten meni **pâk** itdi seyl-i hûn-i dil
Şükrü li'llâh âteş-i 'ışkuñ meni yandurdı **pâk** (154-5)

Fuzûli kâ'inât esbâbınuñ kıldum **temâşâsın**
Nedâmetsüz tena' 'um yoh tasarrufsuz **temâşâ** tek (156-7)

Dâd-hâhım saña **dâmen** ne çekersin benden
Yok mu vehmiñ ki tutam haşr günü **dâmânıñ** (160-5)

Dehenin derdüme **derman** didiler cânânuñ
Bildiler derdümi yohdur didiler **dermânuñ** (161-1)

'Ahd kılduñ ki cefâ kesmeyesen '**âşık**dan
'**Âşıkı** va'de-i ihsân ile memnûn itdüñ (166-5)

Tîz çekmezsen cefâ tığın meni **öldürmeğe**
Öldürür âhir meni bir gün bu ihmalüñ senüñ (168-4)

- Sensen ol gevher ki dürc-i mümkinât içre bu gün
Mümkün olan ‘aybdan zâtuñ müberrâdur **senüñ** (170-2)
- Bir **hayâl** itmiş mi za’f-i rûze yârı bilmezem
Yohsa yârı görmeyüb men gördüğümdür bir **hayâl** (171-3)
- Nice sûret bağlasun gönülüm halâs-i ‘**ışk**dan
‘**ışk**dur bir hâl kim ol hâle gönlümdür mahal (173-2)
- Katı **müşkildür** işüm zülf-i girih-gîrûñden
Sabr bu müşkili dirler açar ammâ **müşkil** (175-4)
- Ey Fuzûlî hûblar zikr-i **cemâli**yle hoşem
Şükr kim kesb itmişem ‘âlemde bir zikr-i **cemîl** (177-7)
- Mey-hânedür cihanda Fuzûlî **makâm**-i emn
Cehd it bir ev habâb kimi anda dut **makâm** (180-8)
- Kıldı ol serv seher nâz ile **hammâma** hırâm
Şem’-i ruhsârı ile oldu münevver **hammâm** (182-1)
- Yârı ağyâr **bilübdür** ki maña yâr olmaz
Men dahi anı ki ağyâr bilübdür **bilübem** (183-2)
- Vehm idüb tâ salmaya sen mâha mihrin hîç **kim**
Kime yetsem cevri ü zulmüñden aña dâd eylerem (185-3)
- İhtimâl-i hecr teşvîşine değmez zevk-i **vasl**
Vasl kim var anda hicrân ihtimâli n’eylerem (186-5)
- Gerçi pinhân **eyledüñ** mihrüñ Fuzûlî gönline
Gönülümün şehri gamuñdan olsa vîran n’**eyleyem** (188-6)

- Sensüz giceler âh ü **figânum** meh işitdi
Ey meh saña hem yetdi ola âh ü **figânum** (191-4)
- Gedâ-yi kûyuñ **idüm** beyle zilletüm yoğ idi
Serîr-i saltanat-i kurbde mu'azzam **idüm** (194-4)
- Vasl-i hâl-i lebûñi bilse **idüm** nâ-makdûr
Ârzûsında kara bağrumı kân itmez **idüm** (196-2)
- Reh-i 'ışkuñ dutub **itdüm** gam ü derdüm def'in
Gör ne cem'i bu tarîk ile perîşân **itdüm** (200-5)
- Reh-i 'ışkıñda ol gül-ruh ciğer **kân itdüğüm** bilmiş
Çeker her dem maña tîğ-i siyâset san ki **kan itdüm** (201-6)
- Çâre umdum lâ'1-i şîrînüñden eşk-i **telhüme**
Telh güftâr ile alduñ cân-i şîrînüm menüm (206-5)
- Mende** sâkin oldı derd-i 'ışk Mecnun'dan geçüb
Andan artukdur meger 'ışk içre temkînüm **menüm** (206-6)
- Çeşm târ-i cismüme düzmüşdi eşküm **gevherin**
Âh kim çerh üzmüş ol târı dağılmış **gevherüm** (208-5)
- Ciğerüm** dâğına merhem bulımadum senden
Nice âh eylemeyem âh yanubdur **ciğerüm** (209-2)
- Girüb mescidlere ger **muktedâlar** pey-revi olman
Budur vechi ki hergiz görmedüm yüz **muktedâlardan** (215-5)
- Semendüñ** katlüme seğritdüñ ammâ korhum andandur
Ki sebkat ide nâ-geh tevsen-i 'ömrüm **semendüñden** (218-2)

Harîs eyler meni **pendûñ** mezâk-i ‘ışka ey nâsih
Dirîğ itme ki mahzûzam senûñ peyveste **pendûñden** (218-5)

Kemend-i dûd-i âhuñdur Fuzûlî çerh boynında
‘Aceb sayyâdsın kim çerh kurtulmaz **kemendûñden** (218-6)

Kıyâmetde hisâbı olmayanlardandır ol gâfil
Ki fark eyler firâkuñ şâmını subh-i **kıyâmetden** (219-4)

Tarîk-i sabr ü tedbîr-i **selâmet** lezzetin bilmen
Maña ‘ışk ü melâmet yeğ gelür sabr ü **selâmetden** (219-5)

Menüm çâk-i **girîbânum** görüb ‘ayb eylemez ol kim
Görür ser-mest çıhdukça anuñ çâk-i **girîbânın** (224-3)

Göñül gam hem-demidür **kanın** ey göz merdümi içme
Bilürsen kana kandur gam saña koymaz anuñ **kanın** (224-4)

Demeñ göz **yaşı** ile def’ olur ‘ışk âteşi tenden
Bu od her yire düşse fark kılmaz kurusun **yaşın** (225-3)

Bildi kim hâk-i reh oldum **eteğın** dutmak için
Götürür düşmeğe koymaz yire ‘amdâ **eteğın** (226-2)

Bildi kim hâk-i reh oldum **eteğın** dutmak için
Götürür düşmeğe koymaz yire ‘amdâ **eteğın** (226-2)

Nâz idüb dönderme ey bî-derd **yüz** ‘uşâkdan
Munca hem gösterme fakr ehline istiğnâ **yüzün** (228-6)

Her taraf pür **hûn** eliflerdür çekilmiş göksüme
Ya hevâdan mevc urur bağrumdaki deryâ-yi **hûn** (229-2)

Kılmasa ‘âlem murâduñca medâr **olsun** harâb
Olmasa devran senüñ re’yünce devrân **olmasun** (235-4)

Fuzûlî kıldı **feryâd ü figânum** tîre gerdûnı
Henûz ol mâh sormaz kim ne **feryâd ü figandur** bu (236-7)

Göñül ister ala bir **bû** ser-i zülfüñden lîk
Virmedin can diler almak sanur âsandur **bu** (237-6)

Fuzûlî **ayru** düşdük yârdan sabr itmeğe yir yoh
Düşüb sahrâya efgân idelüm sen ayru men **ayru** (238-7)

Ârzû eyler ki men tek muttasıl bîmâr ola
Kim ki vasl-i nerkis-i bîmâruñ eyler **ârzû** (240-4)

Arzû-mend-i visâlüñdür Fuzûlî haste-dil
Vasluñ ister devlet-i dîdâruñ eyler **ârzû** (240-7)

Cemâ’at izdihâmı mescide salmış **küdûretler**
Küdûret üzre lûtf it bir küdûret sen hem arturma (241-5)

Mihri yoh **mâhlara** âh eser itmez yâ Rab
Vir bir insâf bu mihri yoğ olan **mâhlara** (243-2)

Resm-i vefâ Fuzûlî senden **kemâle** yetmiş
Hoş kâmil-i zemansan ahsent bu **kemâle** (247-6)

Sadâ-yi nâveküñ çihdukça **can** hurrem olur gûyâ
Bu zindân-i belâdan çihmağa ruhsat virür **câne** (251-5)

Melâmet odına **yandun** Fuzûlî çih bu ‘âlemden
Terahhum kıl revâ görme ki ‘âlem oduña **yane** (251-7)

Dil-i sad-**pâreni** cem' eylemek kûyuñda müşkildür
Olur mı cem'e kâbil her itüñ ağzında bir **pâre** (253-3)

Başum kaldurmasun hâk-i rehüñden ser-nigun **çeksün**
Çeker olsa musavvir sûretüm kûyuñda dîvâre (253-6)

Çoh yetürme göklere **efgânum** ey kâfir sahin
İncinür nâ-geh Mesîhâ eşidüb **efgânumı** (263-3)

Ey Fuzûlî **câne** yetmişdüm gönülden şükr kim
Bağladum bir dil-bere kurtardum andan **cânumı** (263-7)

Ol çâh-i zenahdâna dirdüm vireyüm **göñlüm**
Göñlümde görür oldum **ol çâh-i zenahdânı** (265-3)

Derd ü gam-i pinhânum fehm itdi il âhumdan
Yüz âh ki fâş itdi **derd ü gam-i pinhânı** (265-6)

Hicran gicesin görgeç dûzah elemin bildüm
Kim rûz-i kıyâmetdür yâruñ şeb-i **hicrânı** (265-7)

Didüñ ey Hızr beñzer yâr lâ'li **Âb-i Hayvân**'a
Bu ta'zîm ile toprağdan götürdüñ **Âb-i Hayvân**'ı (266-5)

Eyle mu'tâd olubam âteş-i **hicrânı**na kim
Görmesem yandurur elbette meni **hicrânı** (267-2)

Virse can yetmese **cânâne** Fuzûlî ne 'aceb
Her kişi kim sever öz cânı için **cânânı** (267-7)

Ey vücûd-i kâmilüñ esrâr-i hikmet **masdarı**
Masdarı zâtuñ olan eşyâ sıfâtuñ **mazharı** (268-1)

- Ey diyen **gayre** gönül virme hanı mende gönül
Ser-i zülfünde olan bahtı karadan **gayrı** (271-2)
- Tereşşuh **kabrümüñ daşından** itmiş çeşmümüñ yaşı
Hayâl eyler gören kim lâ'ldendür **kabrümüñ daşı** (276-1)
- Görinmez yâr halk eşküm **temâşâsına** cem' olmuş
Eger nâ-geh görinse ol perî gel gör **temâşâyı** (277-5)
- Fuzûlî hattı **sevdâsın** kalem tek başa salmışsan
Gider başuñ eger başdan gidermezsen bu **sevdâyı** (277-7)
- İtmedi** ilden nihan bir gice tavf-i kûyuñı
Kim Fuzûlî'ni sadâ-yi nâle rüsvâ **itmedi** (280-7)
- Âdemîden** çoh olur zâhir perî-veşler velî
Az olur vâki' perî-veşlerde sen tek **âdemî** (285-5)
- Yetürdi** başuñı gerdun ayağa bâr-i mihnetden
Hayâl-i halka-i gîsû-yi 'anber-bâr **yetmez** mi (289-2)
- Hidâyet menziline **yetdiler** sa'y ile akrânuñ
Dalâlet içre sen kalduñ saña ol 'âr **yetmez** mi (289-6)
- Hâli itmişdir **meni** menden mahabbet döstlar
'Ayb kılmañ görseñüz 'âlemde bî-pervâ **meni** (290-5)
- Seyl-i hun hâlüñ hayâliyle bozub göz **merdümin**
Merdüm itmiş çeşm-i hun-bâre hayâl-i hâlüñi (296-4)
- Ey Fuzûlî bes ki gam-nâk oldı **ahvâlüñ** soran
Gamdan ölseñ hiç kim sormaz dahi **ahvâlüñi** (296-8)

Bülbül-i cân evc-i istiğnâ-yi hüsnüñ **tâ'iri**
Tâ'ir-i dil pertev-i şem'-i ruhuñ pervânesi (298-2)

N'oldı getürmedüñ ele sad-**pâre** göñlümi
Vehm eyledüñ mi el kese bu şîşe **pâresi** (299-3)

SONUÇ

Klâsik edebiyat şairleri, dilin inceliklerine hâkim hatta bu hünelerini bildikleri diğer dillerde de sergileme kabiliyetine sahip dil sanatçılarıdır. Klâsik şiir, söz hakkında da söz'ü olan şairlerin egemen olduğu karakteristik bir yapıya sahiptir. Sözden kasıtları ise çoğu kez “şiir”dir. Bunu, divânların ön sözü olan poetikalardan okuyabiliriz.

Klâsik edebiyat şiiri gibi şairlerin hüner göstermede yarıştığı bir alanda mazmunların, edebî sanatların ne kadar önemli olduğu malumdur. Anlama incelik, derinlik katan “edebî sanatlar” dediğimiz bu şiir malzemeleri kuşkusuz Klâsik şiirin “kapalı” olarak nitelendirilmesinde etkili olan unsurlardan biridir. Mazmunlar ise edebî sanatlar içinde yoğrularak şiirdeki yerini alır. Zirâ mazmunların temsil ettiği kavramları bilmemek, şiirin alt metnini okumamızı güçleştirir.

Klâsik edebiyat denilince akla ilk gelen nazım şekli kuşkusuz gazeldir. Divânları incelediğimizde nicelik bakımından divânda en çok yer alan nazım şeklinin de gazel olduğunu görebiliyoruz. Gazel yazma diğer nazım şekillerine göre belirgin bir yekûnu oluşturduğundan bu dönemde şiir denilince gazel, gazel denilince şiir anlaşılmıştır. Şairlerin hüner göstermede yarıştığı bu nazım şeklini ve gazel üstadı olması hasebiyle de Fuzûlî'nin gazellerini edebî sanatlar için zengin bir çalışma alanı oluşturacağını düşünerek tercih ettik.

Şairler, duygu ve düşünce dünyalarını edebî sanat malzemeleriyle işleyerek şiirde en iyiye ulaşmaya çalışır. Bu yüzden edebî sanatlar aynı zamanda şairlerin şiir dünyası ve edebî zevki hakkında bizlere önemli ipuçları sunar. Edebî sanatlar bu yönüyle şairlerin duygu ve düşünce dünyalarını gizli veya açık bir şekilde aktarmalarında önemli bir işleve sahiptir. Bu işlevsel yön göz önünde tutularak bakıldığında, gazellerinde bu kadar çok edebî sanatı başarıyla kullanabilmesi Fuzûlî'nin şairlik kabiliyetinin hem sebebi hem de bir sonucudur. Edebî sanatları başarılı bir şekilde gazellerine işlemiş olması onun hem bu konuda kabiliyetli olduğunu ortaya koyuyor hem de bu başarılı kullanım ona neden üstad şair denildiğini gösteriyor.

Fuzûlî, divan şiirinin en önemli gazel şairlerinden biridir. Şairin, Türkçe Dîvânı'ndaki gazelleri inceledik ve bu tespit-tasnif sürecinde Fuzûlî'nin edebî sanatları kullanmada oldukça cömert davrandığını gördük. Edebî sanatın olmadığı

beyit hemen hemen yokken beyitlerin çoğunda da birden çok edebî sanat mevcut. Bu durum, onun edebî sanatlara olan hâkimiyetinin bir göstergesi kabul edilebilir.

Hacim kaygısından dolayı bu çalışmaya alınmayan ancak edebî sanat tespiti yapılan beyitler ve gazeller ile üzerinde inceleme yapıldığı halde eklemekten vazgeçilen edebî sanatlar da düşünülünce Fuzûlî'nin edebî sanat kullanım sıklığı ve bu konudaki hâkimiyeti daha net ortaya çıkıyor.

Tekrîr, teşbîh, istiâre, tezat, istifhâm, leff ü neşr, mübâlağa, nidâ, tecâhü'l-i ârif, telmih, tenâsüb, teşhis, intâk, aliterasyon, asonans, iştikâk sanatları örnek sayısı en fazla olan edebî sanatlar olarak karşımıza çıkıyor. Diğer edebî sanatların hemen hepsinin örnekleri de yine azımsanmayacak bir yekûna sahip. Bir beyitte en az bir edebî sanatın mevcut olması dışında bir beyitte birden çok edebî sanata da tesadüf edilmiştir.

Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı'nda yer alan üç yüz iki gazel üzerinde yaptığımız inceleme gösteriyor ki divan şiirinin genelinde olduğu gibi edebî sanat kullanım sıklığı Fuzûlî'nin Türkçe gazellerinde de oldukça çok. Öyle ki edebî sanat kullanımının olmadığı beyit neredeyse yok diyebiliriz.

Görülüyor ki edebî sanatlar, hem çalışma alanımızı oluşturan Fuzûlî'yi ve gazellerini hem de Klâsik şiiri tanımada, anlamada, açıklamada önemli bir kapı aralayıcıdır. Ahenk ve üslûp unsuru olmak dışında anlama derinlik katma, çağrışım zenginliği oluşturma, gazelde veya beyitte anlamın çok boyutlu olmasını sağlamak gibi hünerleri olan edebî sanatlar, inceleme alanımızın biricik ismi Fuzûlî'nin edebî kişiliğiyle bitişik olup sayılan bu nitelikleriyle şairimizin gazellerinde geniş bir kullanım alanı bulmuştur.

KAYNAKÇA

Akyüz, Kenan, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur, *Fuzûlî Divanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1958.

Bayoğlu, Servet, *Fuzûlî, Erenler Bahçesi (Hadîkatü's-Sü'edâ)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

Bayraktutan, Lütfi, *Edebi Sanatlar (Açıklamalar ve Örneklerle)*, Akademi Yayınları, Balıkesir, 1998.

Bolelli, Nusrettin, *Belâgat (Beyân-Me'ânî-Bedî' İlimleri)*, *Arap Edebiyatı*, 6. Baskı, MÜ İFAV Yayınları, İstanbul, 2011.

Coşkun, Menderes, Ali İhsan Öbek, Yavuz Bayram, *Gazel Şerhleri*, 2. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.

Coşkun, Menderes, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 24. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, 2007.

İbrahim Cûdî Efendi, *Lûgat-ı Cûdî*, haz. İsmail Parlatır, Belgin Tezcan Aksu, Nicolai Tufar, TDK Yayınları, Ankara, 2006.

Eren, Abdullah, Söz Güzeli: Klasik Türk Şiirinde Sevgilinin Sözleri Üzerine, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı: III, Aralık 2016.

Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Divan Şiiri I*, Say Yayınları, İstanbul, 1994.

İpekten, Halûk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 6. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004.

İpekten, Halûk, *Fuzûlî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1973.

Kabaklı, Ahmet, *Sohbetler-1, Mevlânâ Yunus Emre Fuzûlî İbrahim Hakkı*, 2. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.

Kanar, Mehmet, *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 2. Basım, Derin Yayınları, İstanbul, 2010.

- Karahan, Abdulkadir, *Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Kesik, Beyhan, “Derviş Paşa’nın Murâd-nâmesi’nde Ses ve Ahenk ile İlgili Sanatlar”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı 4/7, s.375, Güz 2009.
- Kocakaplan, İsa, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, 7. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Külekçi, Numan, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- Levend, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı*, 4. Basım, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Macit, Muhsin, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, 4. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2010.
- Mermer, Ahmet, Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.
- Onan, Necmettin Halil, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, 2. Baskı, Maarif Matbaası Yayınları, İstanbul, 1941.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 14. Basım, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Saraç, M. A. Yekta, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 9. Baskı, Gökkube Yayınları, İstanbul, 2011.
- Tâhir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1994.
- Tarlan, Ali Nihat, *Edebi San’atler*, 4. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1964.
- Tarlan, Ali Nihat, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, 5. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009.
- Tok, Vedat Ali, *Edebî Sanatlar Ansiklopedisi*, Literatürk Yayınları, Konya, 2011.

Uysal, R. Selçuk, *Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati*, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2010.

Yener, Cemil, *Fuzûlî (Yaşamı, Yeri ve Değeri, Dili ve Şiiri, Yapıtlarından Seçmeler)*, 2. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1991.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	NURGÜL ÇELİK
Doğum Yeri-Tarihi	DİYARBAKIR 01.01.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2011)
Öğretmenlik Pedagojik Formasyon Sertifikası	Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi (2013)
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı (2019)
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	nurgulcelik71@gmail.com
Tarih	.../.../2019